

nora4595_77_23

**ETNOFARMAKOBOTANIKAI KUTATÁSOK
ÉRTÉKELÉSE AZ
ERDÉLYI HOMORÓDOK MENTÉN**

MTA doktori értekezés

PAPP NÓRA, HABIL. PHD

Pécsi Tudományegyetem Gyógyszerésztudományi Kar
Farmakognóziai Intézet

Pécs, 2025

nora4595_77_23

TARTALOM

1. BEVEZETÉS	5
1.1. Személyes motiváció és témaválasztás.....	5
1.2. Etnobotanika és etnofarmakobotanika: alapfogalmak és kapcsolódó tudományágak.....	5
1.3. Népi növény- és gyógynövényismereti kutatások Európában és Erdélyben	6
1.4. Kutatások jelene, módszertana	10
1.5. Kutatások jövője; hagyományos és hivatalos orvoslás kapcsolata.....	12
2. CÉLKITŰZÉSEK	14
3. KUTATÓPONTOK ISMERTETÉSE A HOMORÓDOK MENTÉN	15
3.1. Földrajzi elhelyezkedés	15
3.2. Természetföldrajzi adottságok.....	17
3.3. Infrastruktúra, építészet	18
3.4. Gazdasági élet: földművelés, növénytermesztés	19
3.5. Foglalkoztatottság, életmód régen és ma.....	22
3.6. Hagyományörzés, helyi szokások.....	22
3.7. Nagy-Homoród mente	22
3.7.1. <i>Abásfalva (Aldea)</i>	22
3.7.2. <i>Bágy (Bădeni)</i>	23
3.7.3. <i>Gyepes (Ghipeș)</i>	24
3.7.4. <i>Homoródkeményfalva (Comănești)</i>	25
3.7.5. <i>Homoródremete (Călugăreni)</i>	26
3.7.6. <i>Homoródszentmárton (Mărtiniș)</i>	26
3.7.7. <i>Homoródszentpál (Sânpaul)</i>	28
3.7.8. <i>Homoródszentpéter (Petreni)</i>	29
3.7.9. <i>Kénos (Chinușu)</i>	30
3.7.10. <i>Lókod (Locodeni)</i>	30
3.7.11. <i>Recsenyéd (Rareș)</i>	31
3.7.12. <i>Városfalva (Orășeni)</i>	31
3.8. Kis-Homoród mente	32
3.8.1. <i>Homoródkarácsonyfalva (Crăciunel)</i>	32
3.8.2. <i>Lövete (Lueta)</i>	34
4. ADATGYŰJTÉS MÓDSZEREI.....	35
4.1. Gyűjtés ideje	35

4.2. Adatközlők.....	35
4.3. A gyűjtés kérdéskörei	35
4.4. Dokumentálás, etikai módszerek	37
4.5. Adatok feldolgozása és értékelése	38
4.6. Tájszótár	38
4.7. További saját módszertani tapasztalatok	38
5. EREDMÉNYEK.....	41
5.1. Népi növényismereti tudás (eredet, ismertség, továbbadás, fenntartás, szerep).....	41
5.2. Népi növényterminológia és taxonómia	42
5.3. Ismertetett növény- és gombafajok összegzése a térségben	44
5.4. Növények és gombák helyi alkalmazási kategóriái.....	46
5.5. Esettanulmány: 2 kijelölt gyógynövényfaj adatainak részletes értékelése	64
5.6. Népi orvoslási adatok és hivatalos orvoslás kapcsolata napjainkban.....	70
5.7. Népi orvoslási adatok összevetése korábbi erdélyi eredményekkel és a hivatalos orvoslás releváns forrásmunkáival; további kutatási lehetőségek	73
6. ÖSSZEFOGLALÁS	77
7. KÖSZÖNET	81
8. IRODALOMJEGYZÉK.....	82
Internetes irodalomjegyzék.....	108
Illusztrációk jegyzéke	109
9. FÜGGELÉK	110
Adatközlők táblázatai	110
Néhány adatközlőnk	120
Néhány növény- és gombafaj	122
Drogok	124
Készítmények, alkalmazások.....	125
Növények adattára	126
Kérdésszerű növények adattára	126
Gombák adattára.....	170
Interjú (minta).....	172
Tájszótár	178
Doktori értekezés alapjául szolgáló saját közlemények	200

1. BEVEZETÉS

1.1. Személyes motiváció és témaválasztás

A népi növényismeret és népi orvoslás kutatása iránti érdeklődésemet a MGYT Gyógynövény Szakosztálya által 2006 szeptemberében Szentendrén megrendezett „Gyógynövények népi használata – fitoterápiás értékek” c. ülésen dr. Grynaeus Tamás előadása keltette fel. Grynaeus Tamás több mint 50 évig kutatott tradicionális gyógymódokat számos területen, így Erdélyben is. Tamás és Frendl Kata vezetésével 2007-ben bekapcsolódtam az Úz-völgyi csángók hagyományos orvoslásának kutatásába, ahol beleszerettem a terepi adatgyűjtés emberi és botanikai vonatkozásaiba. Segítségükkel elsajátíthattam a kutatás módszertani alapjait, belelátva a terepi kutatás szépségeibe és nehézségeibe, a táj botanikai értékeibe és a helyiek mindennapi életének kérdésköreinkhez kapcsolódó részleteibe. Ezen az úton vált világossá számomra, hogy ezzel a területtel szeretnék foglalkozni, új, eddig feltáratlan területek népi gyógymódjainak felkutatásával, a helyi flórakincsek összesítésével és feljegyzésével. Ezután saját kutatópontok kijelölésével megalakult a PTE GYTK Farmakognóziai Intézet *Etnofarmakobotanikai Kutatócsoportja* hallgatók és kollégák részvételével, így Erdély több pontján is gyűjtőutakat szerveztünk (bővebben ld. 3. *Kutatópontok ismertetése a Homoródok mentén* c. fejezet).

A bevezetőben röviden mutatjuk be kutatócsoportunk korábbi munkáit, amelyek között említhetők általános erdélyi és hazai, népi növényismereti forráselemzések, tanulmányok (Papp et al. 2009a,b, 2012, 2014a,c; Papp 2011, 2013), fajmonográfiák (Papp et al. 2014b, 2015, 2018, 2022; Papp, Bencsik 2013; Gyergyák et al. 2015; Balázs et al. 2020), továbbá egyes betegcsoportok összesítő közleményei (Papp et al. 2009a, 2011a, 2017, 2022). A doktori mű fő témájához kapcsolódóan a székelyföldi Homoródok mente településeinek előzetes felmérését tanulmányokban, diplomadolgozatokban és doktori disszertációban ismertettük (Boris 2010; Erdei 2011; Dénes et al. 2014a,b; Papp et al. 2014d; Papp, Horváth 2013, 2016; Kondorosy 2016; Kindler-Matavovszky 2018; Kindler-Matavovszky, Papp 2018; Papp 2018; Szalai 2019; Böröcz 2021; Dénes 2021; Mihalovits 2021; Laman 2022; Juhász 2023; Kárpáti 2024).

1.2. Etnobotanika és etnofarmakobotanika: alapfogalmak és kapcsolódó tudományágak

A továbbiakban néhány alapfogalmat ismertetünk röviden. Az **etnobotanika** egyik számomra legszebb megfogalmazása a **néprajzi növénytan**: a néprajztudománynak és a botanikának az a közös kutatási területe, amely a növényeknek az emberi kultúrában játszott szerepével, alkalmazásuk módjaival, a hozzájuk fűződő képzetekkel és szokásokkal foglalkozik (Gunda 1971). A fogalmat a XX. század előtt William Harshberger említi először (Heinrich, Gibbons 2001; Pieroni, Privitera 2014). Napjainkban számos publikáció és összefoglaló kötet jelenik meg a témakörben (pl. Pardo-de-Santayana et al. 2010; Pieroni, Quave 2014; Busmann 2017; Schmidt, Cheng 2017).

Az **etnofarmakobotanika** a gyógyászati céllal alkalmazott növényekhez fűződő népi orvoslási ismereteket öleli fel. A népi orvoslás az orvostudomány rendszerén kívül, szájhagyomány útján fenntartott, emberi és állati betegségekkel kapcsolatos tudás, amelyhez racionális és irracionális módszerek is kapcsolódnak (Oláh 1986). Az etnobotanikához hasonlóan ez nemcsak terepi, hanem irodalmi kutatómunkát is magába foglal – pl.

gyógyszerkönyvek, füveskönyvek és orvosbotanikai művek feldolgozását, amelyek megfelelő összevetésekkel értékelve további kutatásokhoz adhatnak támpontokat (Heinrich et al. 2006).

Az **etnofarmakológia** definíciója elsőként 1967-ben szerepel egy kötet címében, amely a „hagyományos” alkalmazás során megfigyelt népi orvoslási adatok biológiai aktív anyagainak vizsgálatával foglalkozik (Heinrich, Gibbons 2001; Pieroni, Privitera 2014; Heinrich, Jäger 2015). A világ számos pontján zajló népi növényismereti kutatások során a helyi flórakincs ismerete és/vagy új fajok pontos botanikai azonosítása a kiindulópont. Példa: az Amazonas mentén ezidáig közel 73 000 növényfajt azonosítottak, amelyek között az 1950-es évektől ~1300 fajról jegyezték fel etnobotanikai eredményeket (Holmstedt, Bruhn 1982). A népi növényismereti és népi orvoslási adatok napjainkban is bővülnek a folyamatos kutatások során világszerte, mind természetes élőhelyeken (pl. hegyvidéki izolált térségek), mind urbán környezetben (Pieroni, Privitera 2014). Esettanulmányként említhetők például Lescenault de la Tour (1803) és Claude Bernard népgyógyászati adatok alapján végzett farmakológiai vizsgálatai (1857) – az amerikai és jávai nyílméreg esetében, amely később a hivatalos gyógyászatban is alkalmazásra került (Heinrich, Gibbons 2001).

Az etnobotanikai terület interdiszciplináris, több tudományágat érint vagy ölel fel. Együttműködő társtudományként említhetők többek között: botanika, mikológia, kémia / fitokémia, farmakológia, földrajz, talajtan, ökológia, antropológia, néprajz, nyelvészet (Schultes 1962; Holmstedt, Bruhn 1982; Prance 1991; Plotkin 2001; Etkin, Elisabetsky 2005; Bridges, Lou 2006; Garcia 2010; Hsu, Harris 2010; Leonti 2011; Pieroni, Privitera 2014), farmakognózia, toxikológia és egyéb klinikai tudományok (Edwards et al. 2005). Így jelent meg a fentiek mellett új fogalomként többek között pl. a népi tájhasználatot vizsgáló **etnogeobotanika** is, amely hazai kutatói jelentős nemzetközi eredményeket értek el (pl. Rab 1993; Molnár, Babai 2008, 2009; Babai, Molnár 2009; Molnár et al. 2008, 2009; Molnár 2010; Molnár, Babai 2010; Biró et al. 2014).

1.3. Népi növény- és gyógynövényismereti kutatások Európában és Erdélyben

Az első európai etnomedicinai leírások és adatok ókori görög, római és arab tudósok nevéhez köthetők; feljegyzéseiket és eredményeiket több évszázadon át alapvető forrásmunkaként tartották számon. A későbbiekben sumér, indiai, kínai és amerikai hatásra is formálódott az európai gyógyászat és gyógyszerkincs (Pardo-de-Santayana, Macía 2015).

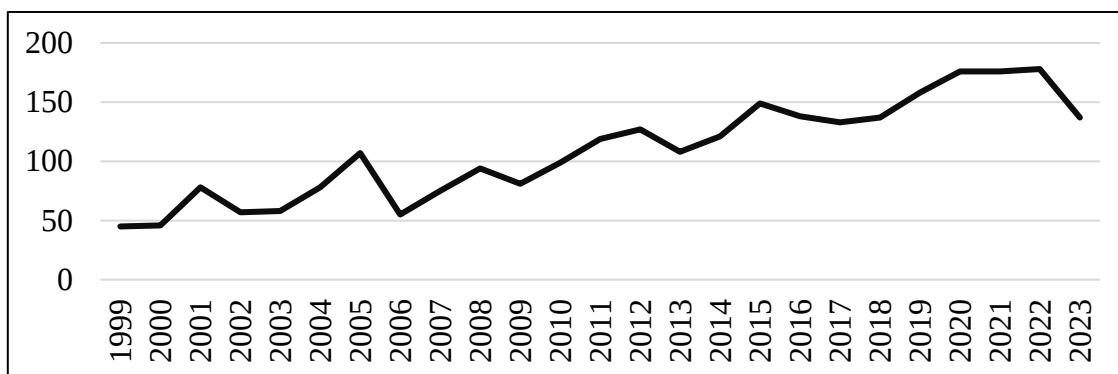
Az ókori időszakból a teljesség igénye nélkül néhány alkotás, amelyben növények alkalmazása szerepel: Hippokratész (Kr. e. 460-377): *Corpus Hippocraticum*; Teophrastus (Kr. e. 371-286): *De historia plantarum*; Dioszkoridész (Kr. u. 40-90): *De Materia Medica* (579 faj!); Plinius Secundus (23-79): *Naturalis historia*; Galenus 131-201) munkái növényfajok gyűjtéséről, azonosításáról és hamisításról; Ibn Sina (Avicenna, 980-1037): *Canon Medicinæ* (5 kötet; 2. kötetben gyógynövények) (Pardo-de-Santayana, Macía 2015).

A középkori X-XIII. században és azt megelőzően a fenti munkák között számos szolgált támpontként és alapműként európai kolostorok gyógyító tevékenységet végző szerzetesei körében. Példák röviden: *Lorsch-i füveskönyv* (VIII. sz.), Walahfrid Strabo: *Hortulus* (IX. sz., nyomt. 1510), Odo Magdunensis: *Macer Floridus* (1150, nyomt. 1477), valamint Bingeni Szent Hildegárd művei (*Physica, Causae et curae*, XII. sz.). Hazánkban kiemelendő a korból Beély Fidel naplója (Bakonybél, 1834) (Vántus 2009; Vántus, Papp 2010; Tóth 2022), a Pannonhalmi Főapátság értékes könyvtárából pedig latin, német és magyar nyelvű források, pl. Dorstenius (1540), Bauhin (1651), Jonstoni (1662), Lancsics (1697) és Reisch (1735) művei. Ugyanitt említhető Zsoldos Xavér: *Herbarium* (1788) című munkája, amely 5 fejezetben tárgyal több mint 300 növényfaj korabeli alkalmazását és készítményeit (Csepregi 2009; Csepregi, Papp 2010). A felsorolt műveket az apátság könyvtárában engedéllyel személyesen is tanulmányozhattam, hasonlóan a bakonybéli kerti naplóhoz (2009).

A XVI. században a könyvnyomtatás indulásától számos korábbi munka, valamint új füveskönyvek és orvosbotanikai művek jelentek meg nyomtatásban Európa-szerte, amelyek szintén nagy hatást gyakoroltak a kontinens gyógynövényismeretére és az alkalmazásra. Ide sorolható főbb munkák többek között: Brunnfels: *Kräuterbuch* (1532); Dodonaeus: *Stirpium Historiae* (1583); Lonicerus: *Kräuterbuch* (1593); Matthiolus: *Commentari Dioscorides* (1554); Bartholomeus: *Kräuterbuch* (1610); Clusius: *Rariorum Plantarum Historia* (1601); Meyer: *Historia plantarum* (1752); Ludwig: *Ectypa vegetabilium* (1760); Gesneri: *Opera Botanica* (1761); Linné: *Species Plantarum* (1753) és *Genera Plantarum* (1778). Utóbbi köteteket a fentiekhez hasonlóan engedéllyel magam is tanulmányozhattam a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban (2009-2010).

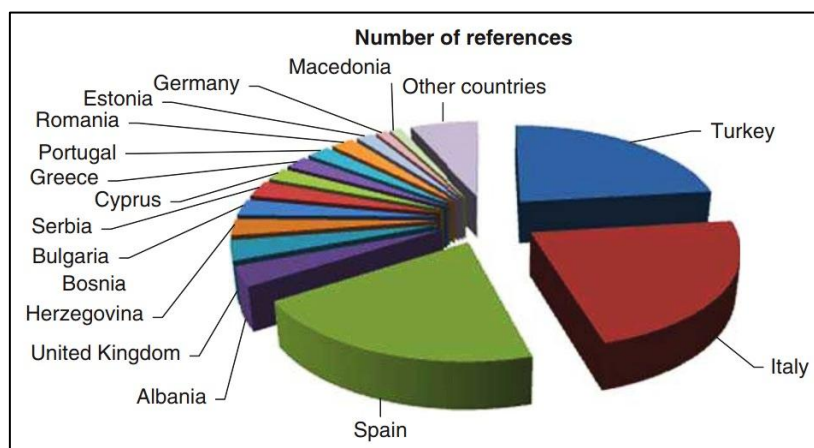
A XVIII. századtól Európában elsők között végzett szisztematikus orvosbotanikai terepi kutatást többek között J. W. L. von Luce (1756-1842, Észtország), L. Glück (1856-1907, Bosznia-Hercegovina), G. Ferraro (1845-1907, Olaszország / Piedmont), G. Pietré (1843-1916, Szicília) és J.P. Sastrón (1822-1909, Aragon) (Pardo-de-Santayana, Macía 2015).

A XX-XI. században a világ számos pontján publikálják etnobotanikai gyűjtések eredményeit. A témakörben 1999-2025 között „ethnobotany” kulcsszó alatt világszerte megjelent közlemények száma emelkedést mutat, kivéve a 2025-ös adatot, amely az évközi letöltés miatt alacsonyabb az előző éveknél (www.sciencedirect.com adatai alapján) (1. ábra).

1. ábra. Etnobotanikai közlemények száma minden kontinensen 1999-2025 között (saját szerk. www.sciencedirect adatai alapján: 2025. 05. 20.)

Egy 1992-2014 között Európában történt felmérés országonkénti megoszlása 2014-től napjainkig is hasonló arányt mutat (2. ábra). A megjelent feljegyzések alapján leggyakrabban az Asteraceae, Lamiaceae és Rosaceae családok képviselői esetében olvashatók a kontinensen adatok, előfordulási gyakoriságuk révén.

2. ábra. Etno(farmako)botanikai forrásmunkák megoszlása Európában 1992-2014 között (Pardo-de-Santayana, Macía 2015)

A fentiek alapján néhány példát emelünk ki a napjainkig megjelent tanulmányokból. **Olaszország** napjainkban Európa etnobotanikai vonatkozásban leginkább kutatott térségeinek egyike. Népi növényismereti gyűjtéseket az ország számos régiójában végeztek, amelyek elsősorban a helyi orvoslásban és táplálkozásban említett fajokat összegzik (pl. Guarrera 1999; Pieroni 1999, 2000, 2001; Pieroni et al. 2002, 2004; Scherrer et al. 2005; De Natale, Pollio 2007; De Natale et al. 2009; Leonti et al. 2010; Pieroni, Giusti 2009; Vitalini et al. 2013; Mattalia et al. 2013; Cornara et al. 2014; Bellia, Pieroni 2015; Sansanelli et al. 2017; Lucchetti et al. 2019; Mattalia et al. 2021; Cianfaglione et al. 2022).

Délnyugat-Európában ~7500 fajt azonosítottak napjainkig, amelyek közül számos esetben dokumentáltak népi növényismereti adatokat (Quave et al. 2014). Etnobotanikai kutatásokban és eredményekben gazdag **Spanyolország** több térsége; itt szintén elsősorban a népi orvoslási ismeretekben alkalmazott növényfajok összesítése olvasható humán és állatgyógyászati vonatkozásban (pl. Agelet, Vallès 2001; Rigat et al. 2007; Parada et al. 2009; Bonet, Vallès 2007; Akerreta 2010; González et al. 2010; Caverio 2011; Calvo et al. 2011; Rigat et al. 2013; Menendez-Baceta et al. 2014; Martínez-Francés et al. 2021; Romero et al. 2022). **Portugáliában** is számos növényfaj tradicionális humán gyógyászati alkalmazását jegyezték fel (Camejo-Rodrigues et al. 2003; Novais et al. 2004; Putte 2005).

Kutatócsoportok további gazdag etnobotanikai tanulmányai és forráselemzései olvashatók **Észtország** (Sõukand, Kalle 2011; Kalle, Sõukand 2013; Sõukand et al. 2022), **Lengyelország** (Łuczaj, Szymański 2007; Łuczaj 2011; Badura et al. 2023) és **Ukrajna** területeiről (Mattalia et al. 2021; Stryamets et al. 2022a,b).

A délkelet-európai országok hegyvidéki területeire a nagy biodiverzitás, továbbá kulturális, etnikai és vallási diverzitás is jellemző (Pardo-de-Santayana, Macía 2015). Ezutóbbi térségekben számos történeti forrásmunka jelent meg az elmúlt évszázadok alatt; a helyi tudásra nagy befolyással bír a természettel való kapcsolat mellett a gazdasági helyzet és pl. az étkezési szokások, ahonnan számos növényi készítmény kerül a nyugat-európai gyógynövénypiacra (Quave et al. 2014). Közlemények olvashatók a témakörben **Albánia** (Pieroni et al. 2005, 2014a,b; Pieroni 2007, 2008; Bajrami 2023), **Bosznia-Hercegovina** (Redžić et al. 2007; Šarić-Kundalić et al. 2010), **Bulgária** (Ivancheva, Stantcheva 2000; Nedelcheva et al. 2013; Nedelcheva, Draganov 2014; Mincheva et al. 2022), **Koszovó** (Mustafa et al. 2012a,b; Mullalija et al. 2021), **Macedónia** (Pieroni et al. 2013; Rexhepi 2016), **Montenegró** (Menković et al. 2004, 2014), **Szerbia** (Jarić et al. 2007; Šavikin et al. 2013; Janačković et al. 2019, 2022), **Horvátország** (Pieroni et al. 2003; Łuczaj et al. 2013, 2021; Žuna Pfeiffer et al. 2020) és **Szlovénia** területéről (Lumpert és Kreft 2017; Fatur 2021; Vitasović-Kosić et al. 2021).

Európa további területein kevésbé zajlanak etnobotanikai kutatások; az északi régiókban pl. importált drogok jelennek meg a helyi flóraelemek készítményei helyett (Quave et al. 2014). Összegző, történeti és monografikus etnobotanikai tanulmányokat közöltek **Svédország** (Svanberg 2012; Stryamets et al. 2015) és **Norvégia** területéről (Alm 2006; Alm és Iversen 2010; Teixidor-Toneu et al. 2020). **Finnországban** néhány közlemény és egy doktori mű is napvilágot látott (Ahokas 2008; Vanhanen 2019).

Kárpátalján végzett gyűjtéseket Gunda Béla (1980); kiemeljük továbbá a magyar népi orvoslással kapcsolatos összefoglaló és nevezéktani tanulmányait is (Gunda 1971, 1981, 1989, 1990). Szintén Kárpátaljáról történelmi gyümölcsfajták összesítése olvasható (Szani 2011), de többek között a mai Szlovákia (Gál 1988b; Kóczyán, Szabó 1990) és Horvátország területéről is napvilágot láttak terepi gyűjtések értékes összefoglalói (Penavin 1975).

Magyar vonatkozásban a XVI-XX. században kiemelendők: Lencsés György: *Ars Medica* c. műve (1570), Melius Juhász Péter *Herbárium*a (1578), Beythe András *Füveskönyve* (1595), továbbá Kájoni János (Kájoni 1656; Miklóssy 1992), Lippai János (1664), Pápai Páriz Ferenc (1690), Csapó József (1775), Benkő József (1778), Kitaibel Pál (Waldtstein, Kitaibel 1802, 1805, 1812), Sadler József (1824-1830), Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály (1813),

valamint Magyary-Kossa Gyula (1926) munkái. Páter Béla (1860-1938), a kassai és kolozsvári mezőgazdasági tanintézet egykori tanára, a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémia rektora (1910-1920) számos tankönyvet és közleményt írt, gyógyteákat állított elő; szakemberekkel és betegekkel állt szakmai kapcsolatban, segítette mások kutatásait. Életművének egyik legjelentősebb pontja a világ első gyógynövénykutató állomásának megteremtése Kolozsváron, amelynek igazgatója is volt (1904-1931); összesen 136 növényfajjal végzett kísérletet. Munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el (Farkas 2010).

A XX. században **hazánkban és Erdély** területén számos népi orvoslásra és növényismeretre vonatkozó gyűjtőmunka eredményei kerültek közlésre. Erdély területén a XX. század végén kutató biológusok munkásságát egy tanulmány is összegzi (Nagy-Tóth, Fodorpataki 2002).

Növényrendszertani, ökológiai és társulástani írások Erdély egyes térségeinek flórakutatásához szolgáltatnak értékes adatokat (pl. Simonkai 1886; Újvárosi 1949; Csűrös et al. 1980; Pálfalvi 1995, 2001; Csűrös, Csűrös 1996; Kovács 1997, 2009; Mihalescu et al. 2010; Antofie et al. 2014).

A terepen történt gyűjtések között elsőként azon közleményeket hivatkozunk, amelyek Erdélyben egyes települések / térségek lakosainak népi növényismeretét összesítik, népi elnevezésekkel és alkalmazásokkal. Ezek között kiemeljük a *Borsavölgyében* (Vajkai (1943, 2003), *Gyimesben* (Balogh 1932; Holló, Rác 1968; Kóczyán et al. 1975, 1976; Rab et al. 1981; Rab 1982; Halászné 1993; Szabó 2002; Antalné 2003; Frendl, Balogh 2004; Frendl 2006; Bakay, Harangozó 2007; Babai 2009; Babai, Molnár 2009; Molnár, Babai 2009, 2010; Molnár et al. 2009; Molnár 2010; Fancsali 2010; Biró et al. 2014; Kóczyán 2014), a régi *Bukovina* területéről (Grynaeus, Szabó 2002; Sebestyén 2008; Váróczy 2013), *Kalotaszegen* (Czimmer 1944; Kovács 1976; Kóczyán et al. 1977; Péntek, Szabó 1976; Szabó, Péntek 1976, 1980; Péntek, Szabó 1985; Vasas 1985; Szabó 2002; Kóczyán 2014), *Moldvában* (Diószegi 1960; Bosnyák 1973; Halászné 1981, 1993; Benedek 1997; Kobzos 1999; Csoma 2000; Lakatos 2000; Halász 2005, 2007, 2010; Kocsis 2010), *Máramarosban* (Kóczyán 1990a, 2014), *Gyergyóban* (Tarisznyás 1978; Rab et al. 1980; Rab 2000), *Szatmár megyében* (Luby 1935; Tóth, Papp 2014), a *Kászon-medencében* (Pintér et al. 1974), a *Mezőségben* (Keszeg 1981), *Kovászna megyében* (Péterfy 1941, Rác, Füzi 1973; Péntek, Szabó 1976; Zakariás 1995; Bartha et al. 2011, 2015; Papp et al. 2013b; Bartha 2013, 2021; Wittmann 2021; Harmath 2023), *Nagyenyed környékén* (Vita 1994), *Úz-völgyében* (Frendl, Kripner 2005; Frendl 2005, 2006; Frendl et al. 2007; Papp et al. 2009b, 2011, 2013a), a *Sóvidéken* (Gub 1991, 1993, 1994, 1996, 1998, 2001, 2003, 2005, 2009), *Székelyföld további településein* (Csedő 1980; Miklóssy 1980; Mészáros 1998; Pálfalvi 1999; Frendl 2001, 2002; Balázs 2010; Kosz 2010), *Magyarlapádon* (Sipos 2010) és *Havardon* (Zillmann 1997) végzett kutatások eredményeit.

Szintén Erdélyben népi növényismereti monográfiák is napvilágot láttak növényfajok és -fajták (Györffy 1937; Kakas 1973; Vita 1973; Csergő 1978; Péntek, Szabó 1981; Nagy-Tóth 1998; Szabó 1999; Kisné 2006), egyes alkalmazások, pl. festőnövények (Borbás 1901; Kendi 1941; Miklóssy 1978), ehető vadon termő, vagy italok készítésére ismert fajok leírásáról (Balassa 1944; Dénes et al. 2013). Helyi recepteket és növényi gyógyszereket ismertető közleményeiben többek között Péterfy (1907) és Németh (1920). Etnomikológiai területen kiemeljük Zsigmond (2005a, 2007, 2011), István és Szöcs (2008), Kicsi (2009), valamint Papp et al. (2015) terepi gyűjtésének eredményeit.

Erdély és Magyarország területén számos népi nevezéktani tanulmány vagy lexikon szócikk/címszó is született, amelyek az etnoklasszifikáció jeles példáiként a helyi elnevezések változatosságát, hátterét és egyes esetekben magyarázatát is összesítik (pl. Rokonyföldi 1878; Szily 1878; Márton 1892, 1894; Csűry 1933; Iványi 1935; Murádin 1967, 1975; Tankó, Ilyés 1978; Ortutay 1977, 1979, 1980, 1981, 1982; Péntek, Szabó 1980; Péntek 1974, 1978, 1982, 1984, 1995, 1997, 2003; Halászné 1987; Wohlné 2004; Vörös 2008; Rác 2010). A helyi adatok

nemzetközi eredményekkel való összevetésére példaként nevezéktanra és alkalmazásra vonatkozó közleményeket említünk, amelyek az esetleges átfedéseket, eltéréseket és egyedi, helyi értékeket emelik ki (Svanberg et al. 2012; Dénes et al. 2012, 2013; Dogan et al. 2015; Kolosova et al. 2016).

Hazánk területén történt feljegyzések között elsőként a középkori növényismerettel foglalkozó tanulmányokat említjük, amelyek elsősorban népi elnevezéseket és növényföldrajzi kutatásokat összesítenek (Grynaeus 1999; Nagy-Tóth, Uray 2005). Etnobotanikai feljegyzések eredményei olvashatók többek között a következő helyszínekről: *Bakony és Balaton vidéke* (Vajkai 1939, 1959; Varga, Molnár 2013), *Kiskunság és Jászság* (Moesz 1927), *Hajdúnánás* (Igmándy, Kelemen 1943), *Orosháza* (Sós 1965), *Baranya megye / Ormánság és Pécs környéke* (Hering 1925; Baranyai 1956, 1978), *Szilvásvár* (Gál 1988a), *Esztergom-Szentgyörgymező* (Tisovszki 1989), *Bánság* (Ferenczi 1973), *Mezőföld* (Csonka 2006), *Szeged* (Grynaeus 1964; Sávai, Grynaeus 1994), *Debrecen és környéke* (Papp et al. 2018), *Bodroghöz* (Zsova 1971), *Hortobágy* (Molnár 2013), továbbá *Győr-Moson-Sopron* (Maár 1956; Timaffy 1962; Varró 1988; Grynaeus 2002), *Borsod-Abaúj-Zemplén* (Budai 1924; Gunda 1937; Bene 1964; Bartha 1981, 1982; Lenkey 1993; Kóczián 2014), *Vas* (Bencze 1966), *Békés* (Oláh 1982, 1986, 1987; Grynaeus 1990) és *Somogy megye* területéről (Kóczián 1979, 1986, 1988a,b, 1990b, 2014). A terepi felmérések mellett egyes betegségekről vagy gyógyászati alkalmazásokról születtek monográfiák és összegzések (pl. Jost 1938; Berde 1940; Vita 1965; Lóránd 1979; Pataki 2002; Dénes 2024), valamint növények és gombák egyéb felhasználási területeiről jelentek meg közlések – pl. élelmezés, gyermekjátékok, szentelmények, piacon árusítás, ragasztóanyagok és tűzgyújtás céljából feljegyzett adatok (pl. Borbás 1893; Bárkányi 1989; Boros 1924, 1947; Beke 1935; Máthé 1938; Dömötör 1951; Tímár 1953).

1.4. Kutatások jelene, módszertana

A gyűjtési módszerek alapelveinek elsajátításához számos szakirodalmi forrás nyújt segítséget. **Terepi kutatás tervezése** során az alábbi általános sorrend javasolt: (1) kérdésfeltevés / hipotézis, (2) mely adatokat tervezi gyűjteni a kutató, (3) adatközlők körének kijelölése, (4) adatközlők felkeresése, (5) megfelelő gyűjtési módszer, (6) adatok értékelése és (7) közzététele. A gyűjtési módszer a kutatott adatoktól és elvárt eredményektől függően eltérhet, így kiválasztása is komoly előkészületeket igényel (Tongco 2007; Boncz 2015). Itt említhető pl. a mély, strukturálatlan, strukturált, félig strukturált, terepi és fókuszcsoporthozos interjú, kulcsadatközlő felkeresése, szabad elbeszélgetés, különböző kérdőívek alkalmazása, vagy a résztvevő-megfigyelőként való gyűjtés. Megfelelő tapasztalatok alapján, ha az adott terület és az adatok további feldolgozása megkívánja, a módszerek integrálhatók (Tongco 2007; Albuquerque et al. 2017). Jelen dolgozat céljait és módszereit tekintve feltáró, történeti és magyarázó kutatási csoportba is tartozik (Boncz 2015).

Az 1990-es évektől **új metodikai** leírások láttak napvilágot (Araújs et al. 2012). Gottlieb (2002) és Garcia (2010) dinamikus-holisztikus-kvantitatív módszertant részesít előnyben a statikus-reduktív-narratív kutatások helyett; itt megoszlanak az álláspontok több forrásban is. A különböző módszerek kvantitatív és kvalitatív pontjai a kutatómunka finomítását és az adatok megfelelő interpretálását segíthetik. Egy tanulmány review-ként egy 1995-2009 között történt felmérés alapján összesen 64 közlemény kvantitatív metodikai elemeit összesíti (87 módszert!), amely kutatócsoportokra és kutatási helyszínekre fókuszál (Medeiros et al. 2011). A kvalitatív és kvantitatív módszerek általában ritkán fordulnak elő hasonló arányban egyazon kutatásban, de ötvözhető a téma igényei szerint, hogy a megfelelő erősségek kerüljenek előtérbe (Bryman 2004).

Az **adatközlők kiválasztásának** egyik legismertebb módja a továbbajánlás / *hólabda-módszer* (Goodman 1968; Bailey 1994), amely során az adott interjúban résztvevő adatközlő

kérésre további személyeket javasolhat felkeresésre a kutatóponton feltáró céllal, random módon. Ettől eltér a célirányos vagy célzott mintavételi eljárás, amely a helyszíntől, helyi kulturális szokásoktól és még sok egyéb tényezőtől függően segítheti a kutatás eredményességét (Campbell 1955; Godambe 1982; Tongco 2007).

A **tudáselemek átadása vertikális** (pl. nagyszülő / szülő → gyermek) vagy *horizontális* módon (ugyanazon generáció személyei között) értelmezhető, természetesen számos variációval. Itt említhető, hogy általában kevés kutatás célozza a tudásanyag terjedését egy adott közösségen belül; inkább a tudáselemek dokumentálása a cél (Garcia 2010).

Nehezítő tényező gyűjtések során sokszor adatközlők tekintetében az említett random mintavétel pl. eltérő korosztály / életkorok révén, a nyelvi akadályok pl. népi elnevezések dokumentálása és értelmezése során, valamint az a tény, hogy a gyűjtött adatok gyakrabban a tudást tükrözik, mint a gyakorlati alkalmazást (Edwards et al. 2005). Így a reprezentatív mintavétel elengedhetetlen az adatok megfelelő kritikai értékeléséhez (Philips, Gentry 1993a,b; Heinrich et al. 2009). További differenciáló pontként említjük az adatok számos tényezőtől eredő időbeli változását (Quave et al. 2014), az általános és speciális tudás közötti eltéréseket, az interjúk során felmerülő kultúra-, foglalkozás- vagy nem-specifikus kérdésköröket (Philips, Gentry 1993a), valamint a kutatópontok lakosságának egymásra hatását – pl. szomszédos települések esetében (Heinrich et al. 2009). Nemekre korlátozódó tudás háttérében állhat a helyi tájhasználat és flóraelemek ismerete; pl. fás társulásokat jobban ismerő férfi adatközlőktől erdei növényfajok, míg nők esetében inkább a háztáji kertek lágyszárúinak és alkalmazható növényeinek adatai gyűjthetők egyes térségekben (Philips, Gentry 1993a). Az említett idő- és térbeli változások nyomán a „hagyományos” szó alkalmazása is megfontolandó a témakörben, elsősorban a kulturális és környezeti változásoknak köszönhetően (Heinrich et al. 2009).

Gyűjtés során a **kutató részéről** minden esetben egy külső (*etic*) és belső (*emic*) szemléletre is szükség van az adatok megfelelő értelmezéséhez és értékeléséhez (Etkin 1993; Martin 1995). Külső szemléletben a gyűjtött adatok osztályozása tudományos szempontból történik (pl. növényfajok alkalmazás szerinti csoportosítása), míg a belső szemlélet során pl. a helyi növény- és betegségelnevezések szerepelhetnek klasszifikációs irányadóként (Martin 1995). A kutató lehet kezdő, haladó, kompetens, gyakorlott vagy szakértő: minden szint gyakorlást és fenntartást igényel a gyűjtőmunka során (Bridges, Lou 2006). Itt fontos kiemelni a kutató-adatközlő közötti kapcsolat megfelelő etikai alapelveit, így a *Code of Ethics* útmutatásait (ISE 2021), amely nemzetközi szinten és számos fordításban is elérhető. A kutató magatartásán túl többet között a közzététel és társadalmi felhasználás etikai kereteit, elvárásait sem szabad figyelmen kívül hagyni (Fóris 2013).

Növényfajok adatgyűjtése során a feljegyzett taxonok populációiban általában 5-10 random mintavétel ajánlott (Martin 1995). A pontos botanikai azonosítás és herbárium készítése alapvetően fontos (Etkin 1993); herbáriumban fajonként min. 2 példány javasolt megfelelő feliratokkal ellátva, úgy, mint egyedi kód, tudományos név, gyűjtési idő és hely, valamint a gyűjtő neve (Martin 1995).

Etnobotanikai kutatások során **antropológiai módszerek** is megjelennek egyedi néprajzi elemekkel, amelyek háttéradatként az adott népcsoport viszonyát segítenek értelmezni és osztályozni környezetük erőforrásai és eszközei tükrében. Itt említjük a nyelvészet kapcsolatát a tudományterülettel: a népi taxonómia / etnoklasszifikáció jelen esetben a helyi növénynevek értelmezésben és elemzésében nyújthat segítséget (Garcia 2010).

Az etno(farmako)botanikai tudáselemeken belül a népi orvoslásban alkalmazott fajok között például az alábbiak segíthetnek **osztályozásban és csoportok felállításában**, az alapvető taxonómiai besoroláson túl: őshonos vagy adventív fajok, életforma szerinti beosztások (Bennett, Prance 2000), védett vagy nem védett, spontán vagy nem spontán előfordulás (Medeiros et al. 2008), átlagosnál gyakrabban vagy ritkán említett fajok. Ezutóbbi esetben a termőhelyi sajátosságoknak köszönhetően egyes növénycsaládok alul-, mások

túlreprezentáltak (Leonti 2011). A túlreprezentált csoport átlagosnál gyakrabban feljegyezhető növényeire jellemző – helyi tapasztalatok, alapján adott területen – pl. a könnyebb termőhelyi elérhetőség emberi környezetben, jobb hasznosíthatóság, vagy egy társítható speciális, helyi kulturális jelentőség. Kevésbé gyakori említésű taxonok esetén a háttérben pl. más kultúrából való bekerülés és adaptálódás, vagy kisebb hatékonyság állhat, avagy ritka előfordulásuk figyelhető meg a helyi flórában (Heinrich et al. 2009). Nagy csoportokat jelölt ki továbbá a feljegyzett növények tekintetében Európában további kutatócsoport a következők szerint: általános/gyakori (pl. *Chelidonium majus* L.), regionálisan gyakori (pl. *Sideritis hyssopifolia* L.), endemikus/ritka (*Thymus moroderi* Pau ex Martinez), valamint termesztésben ismert fajok (*Allium cepa* L.). Egyes fajok továbbá a helyi közösségek identitását, személyiségét és fő szokásait is tükrözhetik (Pardo-de-Santayana, Macía 2015).

Az **adatok értékelése** során fontos szempont a fajok említési gyakorisága is adott indikáció esetén, főként, ha első helyen álló kezelési módként ismertetik (Vandebroek 2013).

Az **eredmények közzététele** során számos esetben a rögzített interjúk egy része kerül csak publikálásra, holott további komplex vizsgálatok tervezéséhez minden egyes dokumentált adatra szükség lehet (Edwards et al. 2005). A témakör egyik legnevesebb nemzetközi folyóirata, a *Journal of Ethnopharmacology* (1979-) leírása alapján a növények konkrét tradicionális alkalmazása mellett fontos megfogalmazni többek között pl. az egyes fajok lakosság életében betöltött szerepét és státuszát, a gyógy- és élelmisznövények közötti összefüggéseket / átfedéseket, az adatok fitokémiai vizsgálatokhoz való kapcsolódási és értékelési lehetőségeit, és az adatok fenntarthatóságban betöltött szerepét (Heinrich et al. 2009).

1.5. Kutatások jövője; hagyományos és hivatalos orvoslás kapcsolata

Etnobotanikai ill. etnofarmakobotanikai tudáselemek alapadatként szolgálhatnak egyes növénytaxonok további hisztológiai, fitokémiai és farmakológiai vizsgálatához, így tágabb értelemben, különböző szakterületek munkacsoportjaival közreműködve a gyógyszerkutatás és az orvostudomány számára is (Prance 1991; Etkin, Elisabetsky 2005; Albuquerque et al. 2014; Pardo-de-Santayana, Macía 2015). A helyi tudáselemek további vizsgálataihhoz azonban elengedhetetlenül szükséges a megfelelő, ellenőrizhető és statisztikai szempontból értékelhető adatgyűjtés (Söukand 2014), hiszen a helyi tudás sok esetben nem homogén: az adatközlők életkora, neme, származása, tapasztalatai, szociális helyzete (Albuquerque et al. 2014), így az intrakulturális diverzitás (Etkin 1993; Araújo et al. 2012) is mind befolyásolja és árnyalja a kutatópontok teljes tudásanyagát (Albuquerque et al. 2014) (ld. 4. *Adatgyűjtés módszertana* c. fejezet). Az etnofarmakobotanikai kutatások esetében így a megfelelő munkaterv, a jól megválasztott módszertani elemek és az ellenőrzött lépések – kutatócsoportok több éves vagy évtizedes közreműködésével – a jövő orvostudománya számára is kiemelkedően fontos új adatokat szolgáltathatnak.

Népgyógyászati adatok további értékelési szempontjairól olvashatunk pl. Zsigmond (2005b) munkájában. Az adatok összehasonlító forráselemzésére példaként napjainkban kisebb tanulmányok és diplomadolgozatok is említhetők hazai és erdélyi viszonylatban (Bóna 2010; Budán et al. 2010; Farkas 2010; Uszkai 2011; Somogyi 2021; Szabó 2021), amelyek egyes gyűjtések eredményeit vetik össze releváns szakirodalmak hivatkozásaival, kiemelve az átfedő vagy újként megjelenő tudáselemeket. Ezen elemek (pl. említett növényi drogok, alkalmazások) megfelelő kritikai értékelés után szintén további vizsgálatok alapjául szolgálhatnak. Etnofarmakobotanikai gyűjtések eredményeinek későbbi laboratóriumi vizsgálatáról számolnak be pl. erdélyi és hazai írárok (pl. Rácz-Kotilla et al. 1965; Rácz 1973, 1979), számos nemzetközi kötet, tanulmány és forráselemzés (pl. Schmidt, Cheng 2017; Patil et al. 2021; Özenver et al. 2022; Dadhwal, Banerjee 2023; Kong et al. 2023; Liu et al. 2023), valamint kutatócsoportunk néhány korábbi munkája (Vincz 2010; Csepregi et al. 2015, 2017,

2022; Csepregi 2016, 2021; Dénes et al. 2017; Bartha et al. 2019; Papp et al. 2019; Szalai 2019; Fodorné Grisnik 2020; Harmath 2023; Juhász 2023).

2. CÉLKITŰZÉSEK

Kutatásaink során a következő célokat tűztük ki, ill. az alábbi kérdésekre kerestünk választ:

- (1) mely növény- és gyógynövényfajokat ismerik és nevezik meg Erdélyben a Homoródok mente 14 kijelölt kutatópontján (2008-2024): *Kis-Homoród mente*: Homoródkarácsonyfalva, Lövéte; *Nagy-Homoród mente*: Abásfalva, Bágy, Gyepes, Homoródkeményfalva, Homoródremete, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Kénos, Lókod, Recsenyéd, Városhalva; adatok feljegyzése a fajok termőhelyi jellemzőiről, gyűjtési helyéről és idejéről, a szárítás és tárolás módjáról;
- (2) a megnevezett gyógynövényfajokat mely indikációk esetén, milyen készítménytípusban, hogyan alkalmazzák a humán és/vagy állatgyógyászatban;
- (3) mi jellemző a térségben a népi és hivatalos orvoslás viszonyára a lakosság mindennapi életében;
- (4) gyűjtött adatok összevetése a 14 kutatópont között, valamint a térségben korábbi végzett felmérések eredményeivel (Gub 2005): hogyan változott a népi tudás, mely tudáselemek maradtak fent, tűntek el, jelentek meg újként, vagy hogyan módosultak az idők során; összevetés Erdély területein korábban végzett felmérésekkel, valamint egyes növények fitokémiai, farmakológiai és fitoterápiás megjelent adataival;
- (5) a felmérések és eredmények milyen értékmentő és -megőrző szereppel bírnak a tudományterületen?

3. KUTATÓPONTOK ISMERTETÉSE A HOMORÓDOK MENTÉN

3.1. Földrajzi elhelyezkedés

A térség és kutatópontjainak kijelölése során Grynaeus Tamás javaslatára – irodalmi forráskutatás, térképek felmérése és konzultációk után – Erdélyben Hargita megyében, a Kis- és Nagy-Homoród mentén kezdtük a gyűjtőmunka tervezését (3-6. ábra), ahol korábban egyes településeken néhány publikáció is megjelent (Gub 1993, 2005). A Kis-Homoród 46, a Nagy-Homoród 59 km hosszú (Lakatos 2016). A közel 20 000 székely lakosú térségben magas az elvándorlás és előregedés aránya, mégis hagyományait és örökségeit gondosan őrzi, ápolja (Kardalus 2001; Kenyeres 2015).

3-4. ábra. Nagy-Homoród (Homoródszentmárton, 2014 és 2023)

5-6. ábra. Kis-Homoród (Lövete, 2023)

Ezek alapján 2008-ban elsőként a Kis-Homoród mentén fekvő Lövete etnobotanikai felmérését tűztük ki célul egy biológushallgatóval. A diplomamunka (Boris 2010) befejezése után a településen még 2017-ig folytak tovább kutatásaink.

Eközben helyiekkel való elbeszélgetések, valamint Varga Anna javaslatára, aki korábban etnoökológiai kutatásokat végzett a térségben, a Lövététől 12 km-re elhelyezkedő Homoródkarácsonyfalván kerestünk kapcsolatot hasonló felmérés céljából (2011-), amely szintén ígéretes kutatópontnak bizonyult. Ezután a szakirodalomban *hólabda-módszer*ként (Bailey 1994) ismert módon itt is újabb javaslatot kaptunk további települések felkeresésére: a közeli Nagy-Homoród mentén Homoródszentpéteren kezdtünk gyűjtőmunkát (2013-), ahol a 7 km-re fekvő Homoródszentmárton továbbajánlva a következő évekre bőséges terepi feljegyzésekre nyílt lehetőségünk (2014-). Homoródszentmártonhoz községközpontként további 11 település tartozik, így a helyiek további javaslatára ezek felmérését is sorra tűztük ki (2015-2024). Így alakult ki lépésről lépésre, évről évre a térség rendszerezett és

egymásra épülő terepi felmérése a PTE GYTK Farmakognóziai Intézet *Etnofarmakobotanikai Kutatócsoportja* szervezésében, amelyben hallgatók, PhD-hallgatók és munkatársak vettek részt (ld. *Adatgyűjtés módszerei* c. fejezet).

A 14 kutatóponton feljegyzett adatokat és szó szerinti idézeteket a dolgozat teljes terjedelmében az alábbi felső indexek segítségével jelöljük a továbbiakban:

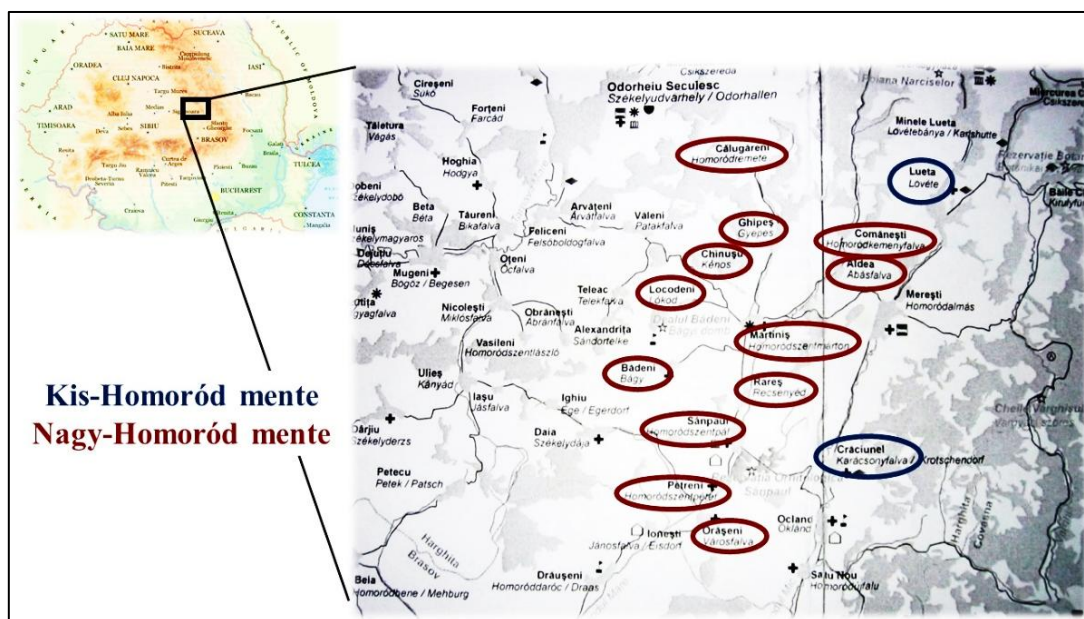
Nagy-Homoród mente:

Abásfalva¹
 Bágy²
 Gyepes³
 Homoródkeményfalva⁴
 Homoródremete⁵
 Homoródszentmárton⁶
 Homoródszentpál⁷
 Homoródszentpéter⁸
 Kénos⁹
 Lókod¹⁰
 Recsenyéd¹¹
 Városfalva¹²

Kis-Homoród mente:

Homoródkarácsonyfalva¹³
 Lövete¹⁴

A **Nagy-Homoród** térségéhez tartozó 12 kutatópont Brassó és Hargita megye területén helyezkedik el, Homoródszentmárton községközponttal. A körzet jellemzéséből néhány általunk gyűjtött feljegyzés: '68 óta tartozik ide 12 falu, azelőtt 8 falu tartozott⁶. Úgy mondjuk itt: a Homoród mente le, Városfalva az utolsó; Kénos, Lókod, Bágy, Városfalva, akkor Szentpéter, Szentpál, Recsenyéd, Abásfalva, Keményfalva, Remete, Gyepes, ezek mind. Tizenkét falu tartozik hezsa. S néptanácsilag is ezt így fenntartsák³. A **Kis-Homoród** mentén kijelölt 2 település Hargita megyéhez tartozik (7. ábra).

7. ábra. Kutatópontok a Homoródok mentén

A következőkben a tájegység általános természetföldrajzi, gazdasági, életmódbeli és hagyományörző szokásait, majd a kijelölt 14 település további részletes jellemzőit ismertetjük.

3.2. Természetföldrajzi adottságok

A tájegység északi részén húzódik a Központi-Hargita délnyugati része, amely vulkáni hegynyulat. Főként fenyvesek, bükk- és tölgyerdők borítják. A Homoródok mente természetvédelmi területei között említhető a Vargyas-szurdok (800 ha), a homoródszentpáli halastavak és „Madárpihenő” (10 ha), a hargitaligeti forrásláp (2 ha), valamint a szentegyházi nárciszmező (5 ha) (Vofkori 2000).

A térség gazdag forrásvizekben, sós és gyógyfürdőkben. Néhány ide vonatkozó feljegyzés: *Voltak a sós gyógyfürdők, itt is fennebb, csak nincs, aki gondolja. Felnőtte a nád, a gyom. Azt így nyárba így merték, nagy gödörben, az nagy jó reumának, s ízületeknek. Volt, aki hozott el 1-2 vederrel, s otthon felmelegítette, s borogatta saját magát. Csak ha azt a gödröt nincs, aki kitakarítja, hogy az használható legyen, így minden elavul, minden tönkre megyen. Az magától jött az a sós víz⁶. Ízületekre kénes fürdőket, kigőzölgéseket mondanak, Nádaszék környékén van⁶. A nádasszéki forrásokról így meséltek: A Bosszantón felül van a sósfürdő reumatikus fájdalmakra. Ahol van a kirulyi tábor, ott is van egy borvízforrás. A Kiruly-völgye is tele van borvízforrással. (...) Sok helyről jönnek; jó epeköre és vesekőre, hordják, én is azt ittam. A Festő borvíznek más az összetétele, a tábortól úgy 2 kilométerre, ki is van írva, mit tartalmaz a víz, ott a táblán. Van a Bosszantótól felfelé vagy három borvízforrás. Enyhén sós, és még fennebb is van egy. (...) Kirulyvölgy és Szeresz, amihez 13 forrás tartozik, és ebből csak egy gyógyfürdő, amiből nem isznak. Kénes víz van ott. Ez csak Lövétéhez tartozik. Ezenkívül van Hargitafürdő és Homoródfürdő¹⁴. A homoródkarácsonyfalvi Dungó-fürdő első deszkaépülete 1911-ben készült, majd 2006-ban kalákában újítták fel.*

Egyes településeken sóskutak látják el a lakosságot; a felhasználásról így meséltek: *„Itt van sós víz nálunk⁴. A sóskút a patak szélén van. A vízsót használták levesbe. S mikor disznóvágás volt, annak a levibe beletették a szalonnát, az oldalast, csak a kolbászt és a vérest nem tették bele. Megvolt, hogy mikor vegyék ki, s vitték fel a padlásra, s megfűstölték⁶. Sós kút, igen, van sós vizünk is, egy alkalommal otthagytam kevés vizet benne, a víz kipárolgott, és megmutatom, hogy milyen fehér só lett belőle. A sóban jód van, és konzerválni nem alkalmas. Ez natúr dolog, természetes, annyira tömény, erős, hogy a tojást megbírja, nem megy belé, nem süllyed belé. Káposztát is avval tesszük el⁶. A szalonnát, mikor levágódik a disznó, ugye a friss szalonnát, azt belétezzük sós vízbe. Ebbe a sós vízbe 2 hétig benne van, átveszi a sót, s akkor a füstre feltevődik, megszárad, s mikor tavasszal kezd melegedni az idő, akkor visszatesszük a sóba, tiszta sóba, s abba semmi baja nem lesz, évekig eláll⁶. Lókod-viszonylatban az asszonyok nem sóval sóztak. Szentmártonban van sóskút, avval sóztak. Jól tudták, mennyi sós vizet tegyenek. Még asztali sót is sósvízből csináltak: feltették korondi edénybe a kályha tetejire, s úgy elpárolgott, csak a finom só maradt meg. Az tiszta só volt. Árulták ezelőtt a kimérős sót, de abban fekete is volt, 35 baniban árulták kilaját. A sóskútnál faráma; 4-5 méter mély a kút, mert a só megenné a követ, a betont és a vasat is. Jó méter a belvilága. Faveder van, nem vasveder. Bé van zárva, s van egy személy, aki rendezi. Aki megy, fizet érte egy keveset¹⁰. A férjem mindent azzal sózott. Jobb, mint a finomított só. Olyan sók, ami egyszer fel van dolgozva. Ő abba mártogatott mindent bele. Egy ideig szerette volna, ha én is azzal sózok⁶. Itt sóskút van, azt használták. Sósvízzel sózok. A sósvíz volt ételben, s mindenben. A disznóvágáskor a húst kivonni, nem kellett feloldani a sót, hanem kész volt a sós víz⁶. Ezelőtt a sót se vették meg. Hoztak vizet a sóskútról, s addig párologtatták, míg a só visszamaradt. Nálunk abban a lábosban van fenn a csempén egész télen, ha elszárad, kikristályosodik, hogy mikor ég a csempe, legyen pára. Nem is köhögünk télen évek óta. Még kamillát is vettem belé, ott gőzölög.*

Vízzel sózták az ételeket is. Sokat süttem kenyeret is; 2-3 éve, hogy nem sütök, de azzal a sós vízzel dagasztottam mindig. A káposztát is avval teszik el: egy veder vízbe tesznek sósvizet (...). A szalonnát sok helyen tiszta sósvízbe teszik, kamrába teszik, s nem avasodik. Sóba teszik a disznót, mikor levágják, egy hétig füstölik, s visszateszik sósvízbe, s úgy tartalékolják nyári szezónra, nem hűtőben. (...) A só konzerválja, fogyasztható egész nyáron. Csak annyit tesznek bidonban, amennyit fogyasztanak, de sósvízben tartják. Egész messzire hordják innen, ez egy helyi adottság⁶.

Van sóskút⁸. Régebb főzésre, disznóvágáskor⁸. Tartalmaz jódot is⁸. Szentpálon a halastavak felé, ha mennek, ott is megvan⁸. Tojást ráteszed a víz színére, megbírja⁸. A húst becsomagolták egy vizes konyharuhába, s beletették egy fazékba, ilyen füles fazékot, úgy mondták: kontáros fazék, s a kút szélén mindig volt egy szeg annak idején, s akkor egy láncsal vagy madzaggal leengedték egész a víz színig, s akkor két-három napig a nyári melegben, ott nem érte semmi baj⁸. Volt, akik hoztak úgy is sósvizet és húsrá lehetett². Akkor a sót es ugyanúgy és párolták itthon³.

Vót itt Szentmártonban, s Keményfalván sóskút. Azt hozták. Mindenkinek vót sóscsobányja³. Sóscsobán. Az olyan valami vót, mint a cseber. Magosabb. S a teteje is bé vót földve. Csak egy olyan kockaszerűség lik vót, amibe egy csipor befért. Arra vót tető. Olyan dugó vót rajta, hogy a mocsok ne essen belé. S azt künn a szín alatt tartották. Mert a só az aztán olyan mocsok, hogy ha valahol a kőépület vagy téglapülethez közel kerül, az szíjja fel. Hiába ha nem öntik ki, úgyes azon a faedényen keresztül eresztette. Úgy szín alatt künn tartották. Télen-nyáron. Mert ez nem fagyott meg. S mondom, a puliszkába es úgy tették, s az ételbe, hogy a csiporral vittek bé. S úgy csurrantottak belé, s kész. Nem sokat vettek sót se. Odatették a sós vizet es főni a fazékban. Addig főzték, amíg olyan kristályos fehér só lett az alján. A vót az asztali só. Az csak kevés vót³.

Sóskút vize: van az uborka eltevés ide-oda. Azt használjuk. Sokkal jobb, mint a só. Jobban tartósít. Nem annyira jódos, mint a só. Nem pimpósodik, nem zavarodik a leve⁶. (...) Káposztát is abba tesszük⁶. Volt sóskút is, nem is olyan messze ide. Onnan hordták a sósvizet. Azt disznóvágáskor használták: a húsokat, mert ezelőtt nem volt hűtőláda, örökké sósvízbe tették a húst. Főzéshez is használták. Szentmártonban is van sóskút; onnan is hoznak sós levet, mikor teszik el a káposztát: vegyíti a vízzel, s azzal teszi el a káposztát. Én sóval teszem el; nem mertem sós vízzel, nehogy lágyuljon⁸. (...) Van egy 100 és egy 60 litres bidonom; azt örökké megrakom; veszek egy mázsa káposztát, és hol a leányomék jönnek, hol a fiamék jönnek, hol én használom, s így örökké minden évben annyi elfogy. Tavaszig kitart, s mire az ideje jár le, addigra el is van fogyva⁸.

A sósvíz akkor jó erős, ha a nyers tojás megáll a tetején¹³. A sóskútról hoznak sós vizet, ez a vízsó. Ezzel sózzák az ételt, csináltak belőle szárazsót: vaslábasba beletöltötték a sót, feltették a kályha tetejére a ler mellett, s ott tartották 2-3 napig, a sóból a víz elpárolgott, s ott maradt a só, abból lett a szárazsó. Mikor vágják a disznót, ebbe a vízsóba teszik, de van olyan hús, amit csak bele kell mártani, de például a szalonnát 2-3 hétig is benne tartják, kockára vágva is, s szép fehéren marad a szalonna¹⁴.

3.3. Infrastruktúra, építészet

A térség infrastruktúrájára jellemző, hogy a településeket főként aszfaltozott főutak és nehezebben járható mellékutak hálózák be. Kábeltévé- és mobiltelefonhálózat is kiépült. Az utak mentén haranglábak és útszéli kereszttek láthatók. A helyi építkezési szokásokról és bútorzatokról így meséltek: Ma téglából rakják a házat, jobb, nem hideg, régen kőházakat építettek³. Régen tapasszal voltak a házak¹⁰. Mivel 80 cm a fal, konstans a hőmérséklet. Itt van a krumplis verem. (...) A pad helyi jellegzetesség, a faluban és a környéken a padokat ilyesmivel vannak díszítve. Van a rövidpad és a hosszúpád. (...) A szépszobába csak születni és meghalni,

ravatalozni jöttek, és a kisgyerekes mamát, hogy ha nyáron szült, meg nincs kályhára lehetőség. Minden házban volt, nem a parasztházakban, nem éppen uradalmi, hanem akik kicsit gazdagabbaknak számítottak. (...) Nem volt olyan szekrényük, amibe vállfás ruhákat tettek (...): a gerendán van két ilyen lécs, arra aggattak fel egy madzagot, egy kötelet, s arra dobták így át a rokolyát, az ilyen felsőruházatot³.

Házfalak festése: Hogy miből készítették nem tudom, most az a neve, hogy ultramarin. Biztos, hogy kémiaiilag vegyítették. Nem vót annyi cifra bolondéria, mint most, hanem olyan szépek vótak a faluk, hogy a kerítésök, s a házak ilyen szépre meg vótak meszelve⁶. A homokos rétegek között kék réteg; nemcsak kék színű festékenyag van itt Karácsonyfalán, hanem vörös, setét vörösnek az árnyalata (...); kézzel belétették viderbe, s addig vacskolták, gyámbászták, kézi erővel összetörték¹³.

A világításról régen: 1960-ban hozták be a villanyt³. Ezelőtt a petróleumot lámpába töltöttük². A petróleummal (gáz) azzal égettünk, mert nem volt villany. Lámpa volt¹. Sokkal jobb volna, ha most is ott tartanánk, hogy a petróleumlámpát a kenderpozdorjával gyújtottuk meg. Törtük a kendert, s amikor azt törtük, kisebb-nagyobb ilyen pozdorják, lejött róla a hárs, ezek a szálak, s azt összegyűjtöttük, hogy télen legyen, kinyitottuk a fűtőajtót, s kicsit odatartottuk, s meggyújtottuk a petróleumlámpát. Még avval is spórolás volt, mert volt 3-as lámpa, olyan felakasztós a falra, volt 5-ös, volt 10-es és volt 11-es. Ezt akkor gyújtották meg, így mondták: a felsőházban, amikor ment a vizita. Tehát a lánynak, mikor ment a barátja oda, akkor a 8-as lámpa, az nagyobb családokban meggyújtották azt, s az 5-ös lámpát már az öregek használták, mert az nekik elég volt. Így volt⁶. Akkor nem is égették a lámpát, mert a gáz pénzbe került³.

3.4. Gazdasági élet: földművelés, növénytermesztés

Általánosságban elmondható, hogy a 14 település lakossága főként mezőgazdasági tevékenységből él napjainkban is. A természettel szoros kapcsolatot ápolva a helyiek életében a növénytermesztés, állattartás (juh, szarvasmarha, sertés, majorság / baromfi, kecske, nyúl) és méhészet ma is fontos szerepet tölt be. Néhány gondolat: Gazdáskodtunk régen⁶. Itt csak a földműveléssel foglalkoztak. Állatokat tartottak, földet műveltek, ebből éltek. Az állatokat ellátni, és még úgy es volt két lovunk, s két bihalunk, s én hántam a ganét alóluk, s én rendeztem, aztán szénacsínálni együtt mentünk, s örökké kapáltunk, vénasszonyoktól egy kicsi veteményest fogadtunk, mert neki nem adtak ugye veteményest, s kaszáltuk az erdőszélét, s a sáncokat mind megkaszáltuk, az állatoknak legyen (...)¹². Anyósomék foglalkoztak állatokkal régen is, de el van már gépiesedve most már. Hordják a csarnokba a tejet³. Valamikor sokan laktak az erdőn. Ez a tanyavilág megbukott itt, mert értelmetlen úgyis azt fenntartani, egy plusz költség, de már az emberek is, akik ott születtek, ott nevelkedtek, ott neveltek családot, azok kihaltak, meg a fiatalok ugye, mindegyik a közösség felé húzódott¹⁴. Miért mondjuk az udvarnak, hogy élet? S egyszer olvasom, hogy igaza van a székely asszonynak, mert élet van: kutya, macska, pulyka, tyúk; az élet van az udvaron¹⁴!

A szarvasmarhacsordák több településen hazajáró és künnháló csordákat jelentenek: A hazajárót a kapun kihajtsák reggel 6-kor, s a pásztor onnan intézi, őt megfizetik, megvan, mennyi az őrzés egy nyárra, tavasztól őszig hajtják ki. A pásztort mindig tél végén, tavasz elején megválasztják, ugyanazt is választhatják. Szent Mihály napig (szeptember 29.) kijárnak, s még tovább is, ha az idő kedvező. S ha beszabadul a határ, akkor mindenki maga hajtja ki. Minden tehen hazatalál. Este 8 körül jönnek haza. Ezt minden nap megfejjik. Beszabadul a mező: ha hazahoztad a terményt, még kihajthatják a tehenet, most fognak jó tejet adni. Künnháló: tavasszal összeszedik, s Szent Mihályig széjjel hányják. Megvan az állandó helyük. A pásztorok kalyibában kint alszanak. A juhok költöznek, úgy mondják: esztenát, kosarat fordítanak 3 naponta, mert meg van ganyézva a föld. A juhokhoz minden nap mennek, szegény ember minden

nap dolgozik. Lemérik, mennyi tejet ad, s aszerint adják a sajtot. Őrzi a juhokat a mezőn, az esztenánál, úgy hívják azt, hogy pakulár. A kecske nincs kiinnhálón, a gazda sajátja szokott lenni¹⁴. Házi tejtermékek között vajat, túrót, sajtot és ordát készítenek, húsként főleg baromfi, szarvasmarha, sertés, juh és helyenként ló kerül felhasználásra a térségben (Papp 2018).

Mezőgazdasági területek között a szántó, rét, legelő és kaszáló jellemző a Homoródok mentén. A települések határaiban látható dűlőkön ma elsősorban gabona-, kukorica- és burgonyatermesztés zajlik – főként saját fogyasztásra, míg korábban lent és cukorrépát is termesztettek (Molnár 1961). A változásokról így vallottak Lövétén: *Gabonát már csak inkább az állatoknak raknak a földbe ma, például őszi búzát, vagy őszi vagy tavaszi árpát, de nem sokat, mert lehet kapni is, s nagyon nagy munkálatok kellenek. Régi kombájn van, nem úgy működik, ahogy kellene, s nem érdemes¹⁴. Termesztés a házak melletti kiskertekben is fellelhető, helyenként melegházakkal és díszkertekkel (Papp 2018). A kedvezőtlen éghajlat miatt gyümölcsfajok között a szilva, meggy, néhány alma- és körtefajta jelenik meg (Molnár 1961).*

Háztáji és külterületeken zajló termesztésről az alábbiakat jegyeztük fel: *Megszoktam, hogy kimegyek, bemegyek; (...) reggel a virágokat sorra veszem, mert az elnyílt virágokat le kell szedni róla, van olyan elfoglaltságom. Idáig állatokkal is dógoztam, de most már nem. Tehenem volt, disznó, kutya. Most csak majorságom van³. 1950-es évek: Azok vótak a legszebbek, kivéve azt, hogy nagy beadások vótak, úgyhogy a terményt azt bé kellett adni az államnak. De az valahogy egy olyan érdekes nyugodtság vót... hogy egy kapun belül három korosztály megvót. Nagyapa, apa s a gyermek. S békesség vót mindenütt, s minden kicsi földet felhasználtak, mindenki megtermelte, így mondom, a bétevő falatot⁶. Sokat dolgoztunk, mert muszáj vót. Azon éltünk¹². Elmentünk, megegyeztünk, hogy megyünk korán kapálni, úgy hitták azt a földet, hegyoldal, ott a temető megett. Megkapáltuk a nagy földet, akkor elmentünk, mindörökké mi es ezt a teafüveket szedtük össze. S akkor még szedtünk teafüvet, s akkor azt úgy hitták: szobor, ott vannak a hársfák, s na még ott es álljunk meg, ott es szedjük teának valót, s olyan most nem csinálják azok a fiatal asszonok eztet, hogy olyan reamenősök legyenek. Ha elmentünk szénacsínálni es, úgy azt a teának valót es úgy kerestük, azt a kaszáló között, hogy szedjük össze¹². A borozdát ültették meg, parcellák voltak, s kétfelé szántották, s közben a gödör, ami maradt, azt mondták: borozda². Legelőbb sarjú lesz, hagyják, s lesz széna¹. Augusztusban szárasztottuk a szénát, 1970-es években még nem volt kaszálógép, kaszáltak a fiaim kézi kaszával, sokat kínlódtunk, sokat vergődtünk¹. A mezőn mindent kézzel csinálunk ketten⁶. Van a traktor, de mindent kézzel⁶. Buglyázunk, kézzel gereblyézzük (...)⁶. Arattak kézzel, sallóval⁸. A legnehezebb mezei munka volt⁸.*

Kollektív 62-től 89-ig volt. 62-ben alakult és 89-ben bomlott fel. Akkor bomlott fel a kollektív². Kollektívben kimentek az emberek, s megszedték. Ma magánkézen vannak, visszakapták vagy visszavásárolták⁶. Mezőgazdaság. Ugye kollektív vót. 31 évet ledolgoztam a kollektívbe. Magángazdaságba házasodtunk össze, s így hozta a sors. Mire összeszedtük egy kicsit magunkat, bévágott a kollektív. Minden odalett³. Amit vetett a kollektív³. Cukorrépát, kukoricát, murkot egy csomót, mivel legyen kínlódni³. Nehéz volt, murokkal baj van³. Nem volt annyi liszt, hogy annyit tartsunk, hogy tartósítsuk a lisztet, ugye. Kollektív alatt nem volt. Annyi volt, annyit vettünk, amennyit elhasználtunk aztán örökké, örökké úgy volt, hogy azelőtt süttünk és ez a kettő-háromszor süttünk, akkor elfogyott. Akkor örültünk, úgy hogy nem kellett úgy a lisztbe tartósítani tovább². Mindig mentem, a kollektívben dolgoztam végig¹². A kollektívben sok mindent elvittek, elhajtották, s nem adtak semmit cserébe. Minden faluban volt kollektív, egy nagy istállóba behajtották. Minden, amit az állatok adtak, ment a kollektívbe. (...) A 80-as években az üzletben itt nem volt semmi. Ősszel, mikor jöttek vadászni, megrakták az üzletet, szalámi, mindent, aztán elment. (...) Adagra volt mindent. (...) A kenyeret is jegyre. Fel akarták számolni Kénost, Gyepést, Remetét, s akartak csinálni itt egy kolhozot. (...) Dógoztassák az embert az ételért. Lehetett pénzed, nem volt mit vegyél. (...) Ezért kellett állatokat tartani, mi ebben nőttünk fel, mi úgy megszoktuk⁶. Akkora gyermekek vótunk, már kellett szalmatekercset

csinálni. Ez a gyermek dóga vót. A szalmát, ugye mindenki csépölte a gabonát. S aztat úgy húztunk bé a szalmakaszajból, azt úgy össze kellett türkölni és még megtekerni. S a tüzet nem papírral, mert nem vót, hanem evvel gyújtották meg. A szalmatekerccsel. Ez a kicsi gyermeknek a dóga vót. A tojást összeszedni. A tyúkokat bérekeszteni. Amit meg tudott csinálni a gyermek. Sőt már amikor megszületett a gyermek, az anyuka vitte a mezőre. Ott egy olyan árnyékágot felszúrt, s csípték a legyek, jártak a bogarak, de nem vót nehéz. Gyermek megszokta. Ez természetes vót. Ez ilyen vót. Akárhova ment a szülő, a falu között gyermek nem vót. Vitte magával. Ez biztos. Ez igaz³.

Itt aztán nálunk felé nagyon gazdag a legelő, szóval a kaszáló, csak ugye korán lekaszálják most már. Korán megkaszálják és akkor már sok virág kárba megy, korán kaszálják². Az volt a csoda, hogy azon a helyen mi szénát készítettünk. És egy idő után muszáj felhagynunk rajta, mert nem bírtuk megkaszálni. És a vadak, ugye feltűrták nagyon, mert erdőszélen volt, és nem tudtuk, hogy mindig menjünk boronálni meg művelni és nagyon elsejmékesedett. Olyan lett, hogy járhatatlan volt. Sejmékes, vizenyős, igen, na, úgy lehet elképzelni, hogy nád⁵. Nekünk nagy határunk van, (...) apró parcellák, tehát ilyen harminchatvan áras. És föl vannak ugye darabolódva, mert nagycsaládok voltak, és a gyerekek, ahogy kikerültek a családból (...) ⁵. Itt mindennel, gazdagsággal, gazdasággal foglalkoznak, akik ugye fiatalok. Fiatalabbak azzal foglalkoznak². Az öregek bizony nem olyan sokat, nem sokat, egy kicsit dolgoznak, de egy kicsit². Ház körül, veteménybe, de van, hogy másképpen nem. De vannak aztán olyanok, akiknek vannak itt-ott túlsó szomszédból rengeteg marhája, juha, rengetegje van. Akkor feljebb es a másiknál, úgy hogy vannak azért ilyen gazdák². A csűrben a friss sarjában, szénában abban aludtunk. Az a jó szag olyan jó volt¹⁰. Az az odor, háznál azt mondják: padlás, de szénapadlásnál odor¹⁰. Megvolt, hogy mikor vetnek⁶. Amikor a kőkény virágozott, akkor már a föld melege úgy fel volt jöve, hogy akkor a törökbúzá el lehetett vetni, s utána egyebeket⁶. A pityókat hamar lehetett eltenni, s nem volt így tele egyszerre a föld⁶.

Emlékszem, gyermekek voltunk, s vittük ki a reggelit a kaszásoknak ilyen karkosárral. Fűzfából volt az a kosár fonva. Most is van. Abba belétették a puliszkát, a tojásrántottát lábasban. Két nagyapám, s édesapám kaszáltak. Az a gyönyörű rét, soha nem tudom elfelejteni. Ahogy vittük a reggelit a húgommal, s az a harmatos fű. El kellett terítsük a rendet villával. Kítettük a reggelit, s ők reggeliztek, s akkor mi nekifogtunk, s eldobáltuk, hogy száradjon. Mikor mentünk, én annyit gyönyörködtem abban a réten; azt a rétet nem tudom elfelejteni. Most olyan nincs, úgy tönkrementek a rétek (...); nem ugyanaz, mint gyermekkoromban. Sok az állat is (vadállat), ez a sok vegyszer. Már a föld összetétele sem olyan a kertben; én emlékszem, hogy volt, s most hogy van. Emlékeim maradtak vissza⁸.

Most odakerültünk, hogy minden gépesítve van, (...) s nincsen nagyon az ember, aki ezzel dolgozna. Préselőgép van, s traktorral helyreterezik azokat a nagy bálákat, s így nem kell menjünk, s van inkább idő³ (gyógynövénygyűjtésre)³. Régen nem volt ez a műtrágya, tehéntrágyát vittek ki a mezőre⁶. Ezek mind olyan dolgok voltak⁸. Nem volt ez a vegyszerezés, permetezés, nem volt a levegőben ennyi repülő, nem volt annyi autó. Más volt, úgy érve, az alapanyagok⁸. A kollektívben permetezték a fákat; mi nem permeteztük, s minden lett⁸. „Itt annyira ki van minden, kifosztották a természetet¹². Nézzétek meg, két-háromezres juhnyájak, minden, (...) mindenütt juhnyáj, tehén, mindent kietettek szívem. És fejletlenül gazdálkodnak. Például külföldön már a fejlett országokban be van osztva, ahogy a régi magyar ember beosztotta. Idén ezt a parcellát legeltetem, a másik parcellámat pihentetem. A harmadikat ugye kaszálom¹².

A természetes környezetben és éghajlatban tapasztalt változásokról így vallottak: Régebben csak az vót, amit itthon eléállítottunk³. Az éghajlat úgy elváltozott, mióta nem művelődnek a földek, hogy sok minden odaveszett. (...) Nem is volt idő, hogy érdekeljen, éjjel-nappal hajtottunk. Se vasárnap, se ünnepnap, egyedül az újesztendő volt ünnep³. Régen dehogy vót jobb, akkor másképpen kellett dolgozzunk, mert van nekem sok földem. Öt hektár valamennyi

fődem van¹². S akkor azokon dolgoztunk, akkor volt marhánk, volt disznyónk, volt lovunk, nekünk mindenünk volt¹². Más világ vót ezelőtt, most minden más¹². Most menj ki a mezőre, senki embörfiát nem látsz a mezőn. Traktorral, kocsival, hordják a traktorok a nagy szénákat a nagy mindeneket. Egy fiatalasszont nem látsz a mezőn, egy fiatalasszont. Ezelőtt anélkül nem lehetett már kora reggel hét órakor menni ki a mezőre aratni, mindenre. Most mennek, a fiatalasszonok nem járnak most a mezőre. Azoknak nem kell. Más világ van. Mi életünkben a mezőn töltöttük az életünket. Forgatni, takarni, szénacsínálni, ő elmentünk messze, messze, mindenüvel minden szénát essze-essze. Most itt van a kertem, le van kaszálva, meg van szárazva, kérem, hogy csak éppen vigyék el. Csak vigyék el legalább. (...) Most azt búsulom, hogy nagy a sarjú, mert már sarjú¹².

A közbirtokosság Erdélyben, így a Homoródok mentén is a települések gazdasági életének jelentős intézménye. A legelő- és erdőgazdálkodás megszervezése mellett közösségi kiadásokat és támogatásokat is vállalnak (Papp, Horváth 2016).

3.5. Foglalkoztatottság, életmód régen és ma

Számos kisipari foglalkozás is megjelenik a térségben, pl. fafeldolgozás, sókitermelés, kosár- és seprűkötés, fonás, szövés, hámkészítő, asztalos, ács, kovács, fodrász, cipész, csemperakó, villany- és tévészerelő, korábban bútorfestők is. Sokan Szentkeresztbányán, Székelyudvarhelyen, Hargitafürdőn, Csíkszeredában, vagy Magyarországon és más országokban is vállalnak munkát. *Mennek külföldi országokba, hoznak haza nagy pénzeket, s építenek. Legkevesebb 60 kocsit van nekik. Ez van. Mennek franciába, németbe, s nem elpocsékolják a pénzt¹. A fiaim is elköltöztek, megvan a házuk, ahova jönnek haza hétvégén¹. Minden elváltzott. Egy páran vagyunk öregebbek. A többiek a középkorúak. Mint ahogy említettem a fiatalok bėjárnak. Kocsi van. Mennek a városba dógózni. Ilyesmivel most nem foglalkoznak. S az es elmúlt, hogy az a segítőkészség egymáson. Mindenki menyen az ő dógára. Végzi az ő dógát. Mit bánom én, hogy a szomszéd mit csinál³.*

3.6. Hagyományörzés, helyi szokások

A térség hagyományörző tevékenységeihez tartoznak minden kutatóponton a székely népviselet elemei, amelyeket elsősorban a különböző ünnepkörökben viselnek. Számos népdal, népmonda, táncok, közmondások és szólások, valamint tevékenységek is örzik a hajdani korok archaikus elemeit (pl. a még fellelhető szappan- és pálínkaforrás, ruhafestés, kenyérsütés és disznóölés helyi szokásai).

A következőben a 14 kutatópontot a Kis- és Nagy-Homoród mentén betűrendben ismertetem röviden.

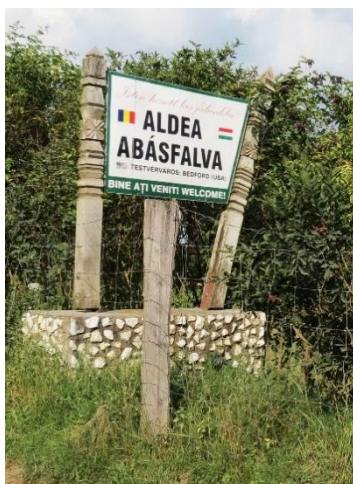
3.7. Nagy-Homoród mente

3.7.1. Abásfalva (Aldea)

A település neve forrásokban először 1566-ban szerepel (Murádin 1996; Mihály 2010). Orbán Balázs *Abbásfalvaként* említi (Orbán 1982): egyes leírások szerint a 14-15. században a közeli Homoródszentmárton papjai, *abbé-i* telepítették a határba a falu lakosait; innen eredhet az *Abbásfalva* elnevezés, amely később Abásfalvára módosult (Vofkori 2004). A település szerkezete halmazos (8-9. ábra); két nagy része Alszeg és Felszeg, zárt udvarú házakkal (Sepsiszeki 2003). A vidék itt sóban gazdag, egyes pincéket is sósziklákba véstek (Orbán 1982). A településen 1-4. osztályos iskola, művelődési ház, és egy 1879-ben épült unitárius templom

található (Sepsiszéki 2003). A vízimalom 1970-ig működött (Mihály 2010). Az I. világháborúban elesett abásfalvi lakosoknak emlékművet állítottak (1926). A település testvérközösséget ápol Betford univerzalista egyházával (Massachusetts Állam).

Lakosainak száma 386. Korábban több család foglalkozott mészégetéssel, szövással és fonással; jelenleg pl. a kosárfonás, seprűkötés, kőművesség, állattartás és gazdálkodás a jellemző a különböző idénymunkák mellett (Sepsiszéki 2003). Az állattartás jelenlegi formájáról így vallottak: *Lovunk nem volt, csak szarvasmarhát tartottunk, s fekete bihalt. Annak nagyon jó volt a teje. Bihal már nincs a faluban. Tehenyek vannak még, reggel megy, s este jó. Kecskék is vannak, legelőbb azok jönnek, van, vagy 100 darab¹.*

8-9. ábra. Abásfalva

3.7.2. Bágy (Bădeni)

A település (10-11. ábra) környéke már az őskortól lakott, de írott forrásokban elsőként a XIV. században szerepel (Mihály 2010). Elnevezésében a Bagij (1557) személynevet eredeztetik (Murádin 1996). Három út tagolja: Alsó út, Közép utca és Felső út. A község feletti Várhegyen (856 m) 300 évvel ezelőtt még vár állt (Orbán 1982), ma már csak a védősáncok nyomai láthatók: *Itt van ugye, kiinn van a vár². Megvéd a nagy üdőtől, meg bizon². Kifogja sokszor, Udvarhelytől olyan esők voltak most, nem jött idefelé². A bágyi vár köveiből építkeztek régen az öregek².* Látnivalók a világháborús emlékmű, a 300 férőhelyes művelődési ház és a református templom (XV-XVI. sz.); ezutóbbiban számárhátíves szentségtartó fülke található, a gúlasisakos torony 1804-ban épült.

A terület gazdag forrásokban és kutakban is (Kósa 2022): *Itt a falut ellátja a hegy forrásvizekkel². A növényzetről általában helyben ezt jegyeztük fel: Bágyban van sok szilva⁸. Ott dió is több van, itt az is kevés⁸.*

A lakosok száma 169. Napjainkban számos lakatlan ház jellemző, a nehéz megélhetésből eredő elvándorlások miatt: *Akkor népesebb volt a falu. Sokan voltunk. Voltunk ezören laktunk a faluban². S akkor kevesen vagyunk, most 170-en vagyunk². Ebben az utcában, rajtukon túl még egy lakik, és ott felfelé aztán az' mondja, hogy 3-4 ház üres, akkor feljebb megint laknak. Úgy hogy az egész faluban így van. Mindenütt². A fiatalok elmentek. Annak idején a fiatalok elmentek és a mai napig, s mennek, mert mennek iskolába és mennek egyedül es². Akkor mink csak az öregök, és öreg mindig előfordul². Van egy fiatal pár, vaj de kevés². Most akkor azoknak a gyerekei mennek el². Itt még egy pár év. Vége a falunak². A település holland kapcsolatokat is ápol: „Van nekünk holland kapcsolatunk (...). A templomot teljesen újra csináltuk közmunka nélkül, s nem kértünk családoktól segítséget. (...) De már nem jönnek*

a hollandok nagyon, mert nekik is bajuk van². Jelenleg kőműves, ács, szabó, varró és kovács dolgozik a településen; télen pálinkafőző is üzemel (Sepsiszéki 2003).

Helyben óvoda, 1-4. osztályos iskola és egy közel 900 kötetet számláló könyvtár működik (Gergely 2022). A szüreti és farsangi bálók mellett említésre méltó a pünkösdi szombaton rendezendő várfesztivál, amelyet a Várhegy déli oldalán szerveznek (Sepsiszéki 2003).

10-11. ábra. Băgy

3.7.3. Gyepes (Ghipeș)

Gyepes első említése 1566-ból szerepel (Mihály 2010). Leírások szerint a homoródszentpáli Kornizsok legelője volt; pásztorok települtek a gyepekben gazdag területre, innen eredeztetik elnevezését is (Orbán 1982; Murádin 1996). A térségben az elnéptelenedő települések közé tartozik (12-13. ábra); számos ház lakatlan, vagy hétvégi házként használják. Unitárius temploma 1876-ban épült; saját lelkészük van. A temetőben világháborús emlékmű áll. Ismert a Szeretet, Barátság és Művészet Háza (1876), ahol művésztaborokat is szerveznek. A településen üzlet és pálinkafőző is található. A tejcarnokról korábban így meséltek: *Én elvállaltam itt a helybéli tejcarnokot. Úgy mondjuk ezt: a tejbegyűjtő központ. Tejcarnokot, s harminc esztendeig ott dógoztam*³.

Lakosainak száma 176; a csökkenésről így vallottak: *Elköltöznek. Olyan sűrűn lakott házak vótak, hogy három generáció es benne lakott. De most nagy része üres*³. *A legfiatalabbak, akik lányok, fiúk, még nem családostok. Azok eljárnak a városba dógozni*³. *Udvarhelyre inkább*³. (...) *A kenyeret máshol keresik meg. De mondjuk azt itt nagyon nehéz falun. A fiataloknak nagyon nehéz a kezdet*³. Jellemző a földművelés és állattartás, ill. az asztalos munka (Sepsiszéki 2003). A lakosok egy része távolabb vállal munkát: *Udvarhely a legközelebbi város. Oda mennek dógozni. Most már az utunk kicsit javult, s úgy van, hogy könnyebben járnak kocsival. Most kocsis világ van. Ezelőtt gyalog jártunk Udvarhelyre. S keresztül a hegyen. S Lövétére keresztül*³. (...) *Hát egy óra kellett. (...) Jó fárasztó út vót. Mer ki a hegyre, bé a löjtőre; fordítva hazafelé megint ugyanúgy. Ki kellett jöni a hegyre. S itt megint bé. (...) Azt untam a legjobban, mer az olyan meredek vót, hogy az fárasztóbb vót a többinél. Na de most olyan kocsivilág van, hogy most mindenki kocsival jár*³. *Vót egy helybéli kovács*³. *Nagyon jó kovács vót, úgyhogy patkolta, amit szükség vót. Szekeret vasazott el, mert ilyen fakerekű szekérrel, ugye akkor nem volt gumikerék*³. További foglalkozások és tevékenységek a településen: *Édesapám kőfaragó volt, sírköveket faragott. (...) Valamikor csak kőből csináltál kaput, most már van többféle. Van az Ágaskő, akkora kő van, mint egy ház. (...) Kerestük a követ, akkor megéköltük (...), akkor egy darab leszakadt. Volt a has, s akkor jött a derék*³. *A fa dolgot (eszközt) hezza értők készítették.*

Édesapám, nyugodjék csendesen, értette jól. Még volt két bácsi, aki csinálta. Úgyhogy mikor kollektív lett, akkor es ők mi romlott, csinálták. S aztán később ez a gumikerék volt, s akkor azt nem kellett. Később jöttek a traktorok, s úgy³.

Itt van Nőegylet, s van énekkarunk is, 2 faluból, Remetéből is járnak³. Rengeteg verset írtam. Lakodalomban zenéltünk régen. (...) Akkor volt 2-3 házban, s a csűrbe táncoltunk. Furcsa visszagondolni, de szép volt³. Aki énekel, kétszer imádkozik a templomban Istenhez (...). A zenésznek a lelke olyan, mint a méz: kíváncsian mindenféleképpen. Az nem tud zenélni, aki indulatos. Van Gyepesnek egy himnusza, egy dal:

„A gyepesi vizesárok nádat terem, nem virágot,
Nádat terem levelesen, szép lányokat szerelmesen.
Ne hidd babám, hogy én sírok, mikor e levelem írom,
Reszket a toll a kezembe, s fűtyölök a szerelmemre.
Elválásunk csak egy álom, van még kislány a világon,
Találok én szebbet, jobbat, Tenáladnál százszor csinosabbat.”

A helyi növényismeretről és szokásokról így meséltek: Gyepesben van, aki szokott szedni gyógynövényeket, megszáritsa, s adják le. Még valakit hallottam, hogy leadják⁸. Olyan is vót egyik szomszéd falusi, Agyagfalván jár a piacra. Egyedül van piacon. Zöldség, minden. Most is vót gyógynövény a piacon nála³. (...) A tavalyelőtt itt szedett. Jött kocsival valakivel. Ilyen nagy kosárral szedett. Cickafarkot, s orbáncfüvet³. Agyagfalvi. Most is ott vót a piacon. Mindig van nála gyógynövény³. Megtermel úgy zödpaszulyt, házitojást viszen. Krumplit viszen. Paradicsom. Amit megtermel ő otthon a kertben. (...) Sző is. A Beskvarán a templom, az új templomba a kézi munkákat ő szőtte. Azt mondja, valamivel el kell foglalja magát. Pláne téli időszakban³.

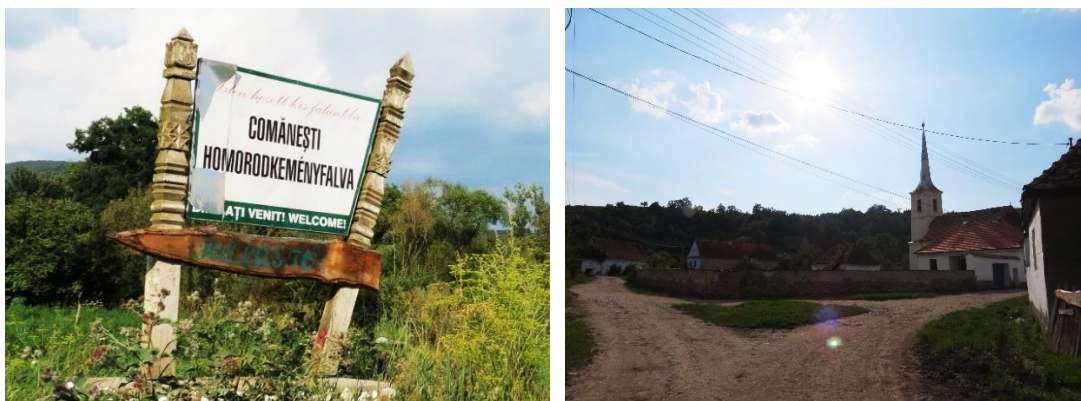

12-13. ábra. Gyepes

3.7.4. Homoródkeményfalva (Comănești)

A település nevében a Kemény személynév szerepel (Murádin 1996). Két része Alszeg és Felszeg (14-15. ábra). A falu déli határában templomrom látható (Orbán 1982), továbbá itt található a tatárkori menedékhelyként ismert Hollókő, az unitárius templom (XIX. sz.), sóskút (Vofkori 2004), Sós-híd, óvoda és általános iskola, világháborús emlékmű (Sepsiszéki 2003), korábbi tejfeldolgozó üzem (1995-2005) és üzlet (Mihály 2010).

Lakosainak száma 227 (Sepsiszéki 2003). Korábban mészégetéssel (Vofkori 2004), ma seprűkötéssel és kosárfonással foglalkoznak az idénymunkák mellett. Hagyományai között ismert a szüreti bál, aprószentekelés (Sepsiszéki 2003).

14-15. ábra. Homoródkeményfalva

3.7.5. Homoródremete (Călugăreni)

A település neve elsőként 1506-ból olvasható egy Udvarhelyen íródott oklevélben (Mihály 2010). Elnevezésére vonatkozóan Orbán egyik leírása szerint egy pásztor távol a lakott térségtől telepedett le, magányosan, mint remete (Orbán 1982). Emellett a Remete személynév is megemlíthető eredetként (Murádin 1996). A Nádas-patak völgyében terül el, területe Alszegre és Felszegre oszlik (16-17. ábra). Számos ház lakatlanul áll itt is, vagy hétvégi házként használják. Római katolikus temploma 1782-1785 között épült; 2 hetente Székelyudvarhelyről jár át pap misét tartani. Iskola 1-4. osztályban működik, továbbá művelődési ház, mérlegház, egy üzlet és egy világháborús emlékmű található helyben. A déli határban egy szélmalom romjai láthatók, a helyi vízimalom sem működik már (Sepsiszéki 2003; Széchely 2008).

Lakosainak száma 44 fő volt 2019-ben (Simó 2021); a népesség egyre fogy (Széchely 2008). *Remetében jelenleg csak 37-en szuszognak, annyian laknak csak ott, 82 házszám van. Magyarországiak is vettek ott házat, s költöztek haza. (...) Benépesedik lassan Homoródremete. Az egyedül katolikus falu a környéken. Hárman maradtak baptisták. Vannak jehovisták is, hatféle egyház van itt⁶.* A földművelés és állattartás mellett kézművesként 1 kovács dolgozik a faluban. Az *aprószentekelés* és *zöldág-állítás* hagyománya fennmaradt napjainkban is (Sepsiszéki 2003).

16-17. ábra. Homoródremete

3.7.6. Homoródszentmárton (Mărtiniș)

A Nagy-Homoród mentén épült 12 falu községközpontja (tszf. m.: 495 m), közel 600 fő lakossal (18-19. ábra). Első említése 1332-1337 között de Sancto Martino néven ismert (Murádin 1996). A települést autóbuszjáratok kötik össze Brassóval, Sepsiszentgyörggyel és Székelyudvarhellyel. Észak-déli irányban a Gyepes-patak szeli át. Ismert a falu sóskútja, a

Zoltán Aladár zeneszerzőről elnevezett művelődési ház, malom, a református (1911) és unitárius templom (1888-1889) (Vofkori 2004), ezutóbbi festett bútorzattal, korábban Szent László-legenda festményekkel (Mihály 2010). A katolikus és baptista imaház (1924) mellett továbbá az ifjúsági ház (Sepsiszéki 2003), a Bíró- és Ugron-kúria (Vofkori 2004), valamint egy világháborús emlékmű említhető. Az unitárius egyházközség támogatásával 1978 óta művésztaborokat is szerveznek (Nagy 2000). A református gyülekezet a hollandiai Monster testvéreivel ápol kapcsolatot. Adatok a helyi sóskútról: *Itt Szentmártonban sóskút is². Szentmártonban is van egy sóskút. Híres sóskút van, bé is van építve, bé is van zárva; azt valaki kezeli, mikor menyen oda valaki sósvízért, akkor valaki kizárja, s adnak pénzért sósvizet. Főleg télben, mikor van a disznyóölés, azt ilyen sósvízzel bonyolítják le¹. Egy bódé. Egy fa bódé. Benne egy üreges fatönk. S ott jön fel a sós víz. Szalonna meg ilyesmi tartósítására használják az emberek⁶.*

A településen óvoda, 1-8. osztályos iskola, postahivatal, 4 üzlet és benzinkút is működik. Régen volt tejszövetkezet, téglavető és növényi olajütő: *Napraforgót termeltünk, levittük Szentmártonba, s ott vót gép, kiütte az olajat¹. Ma a lakosság nagy része itt is földműveléssel és állattartással foglalkozik; a korábbi kötélverő, mészáros, cipész és szűcs mesterségek mellett ma autószerelő, kőműves, asztalos, esztergályos, lakatos, kovács és ács is megemlítendő: *Itt a faluban a szűcsök, akik érlelték a bőrt, cipőnek, kabátnak, bundának; aztán mészáros, cipész, csizmadia, kerekes, kovács⁶. Már kihaltak⁶. Az én édesapám volt kötélverő a vidéken, kötelet sirítettük, különleges mesterség volt⁶. Csináltunk hajóköteleket is a kollektív időben Kostanzára, Galacra, ott megrendelték. Vastagok voltak, hoztak létrafokot, s kötélletrákat is csináltunk⁶. (...) Itt volt a gyár az udvarban. Ruhaszárazasztót, pelenkaszárazasztót is csináltunk a faluban⁶. Ismert a település Vadászcsoportja is: Szentmártoni Vadászcsoport, 24-en vagyunk, van 10 000 hektár területünk; Gyepetől Abásfalváig pl. az Ilona-völgye⁸.**

A településen óvoda, 1-8. osztályos iskola, postahivatal, 4 üzlet és benzinkút is működik. Mint községközpont, rendelkezik gyógyszerári, orvosi és állatorvosi ellátással; néhány feljegyzés: *Ez a doktor már itt volt 35-ben, gyermekei itt születtek, vagy 50 évig itt volt. 100 éves korában temettük el, s a feleségét 96 évesen. Csikból származtak⁶. Olyan körorvosunk halt meg itt, aki 50 évet szolgált itt Szentmártonban⁶. Orvos csak a városban volt. Most családorvos Szentmártonban van. Mi öregek nem tudunk menni: telefonálunk, s feljön kocsival. Ha valaki annyira beteg, jön a mentő Udvarhelyről¹. Nem úgy van, mint ahol orvos van, nem lehet mindenért futni. Ha orvoshoz akarunk menni, valaki bévisz Szentmártonba, a tejes, vagy mikor iskola van, akkor jár az iskolásbusz, s azzal bémegyünk, aztán várunk, míg jön vissza³. Ha fáj a torkom, elmentem az orvoshoz Szentmártonba³. Orvos Szentmártonban. Sata Attila doktor úr. Állatorvos volt már a 60-as években⁶. Azelőtt falusi bácsik nézték az állatokat⁶. Az első állatorvos egy román doktor volt 2 évet, aztán Székely doktor volt⁶. Ennek a körnek voltak orvosai⁶. Állatorvos Szentmártonban⁹. Szentmártonban fogorvos a 60-as évektől van, úgy 58-60-tól, akkor egy román brassai fogorvos volt⁶. Gyógyszertár Szentmártonban van³. Patika már gyermekkorunkban is volt, 80 éve biztosan⁶. Csak Szentmártonban van patika¹². Akkor itt a hegyen túl Oklándon¹². Szentmártonba járunk patikába². És az orvoshoz is oda².*

Régen volt tejszövetkezet, téglavető és növényi olajütő; ma a lakosság nagy része itt is földműveléssel és állattartással foglalkozik; emellett autószerelő, kőműves, asztalos, esztergályos, lakatos, kovács és ács is megemlítendő. A településen a Nagy-Homoród bal partján épült rész Bükkfalva; felette a hegyet régen bükkerdő borította (Orbán 1982). Itt szabadtéri múzeum működik, valamint 1997 óta itt rendezik a Nyíres Fesztivált. Hagyományos események között említhető a szüreti és farsangi bál, a május zöldág-állítás és az aprószentekelés (Sepsiszéki 2003).

18-19. ábra. Homoródszentmárton

3.7.7. Homoródszentpál (Sânpaul)

A falu elnevezését valószínűleg az itt letelepedő Paulinus szerzetesektől kapta (Vofkori 2004) 1332-1337 között, de Sancto Paulo néven (Murádin 1996). Romok és maradványok alapján egy római tábor (Castrum sativum) fölé épülhetett (Orbán 1982). A falu Alszeg és Felszeg részei 2 fő és több kisebb utcából állnak (20-21. ábra); a belterületen a Várca-patak folyik át (Vofkori 2004). Jellemző falukép a határban a XVI. századra visszavezethető mocsaras rész halastavai (22-23. ábra) (Mihály 2010), az ennek köszönhető madártavi rezervátum (természetvédelmi terület), a villanyoszlopokon elhelyezkedő számos gólyafészkek, valamint a kő kapulábak. *A sóstó ezelőtt is volt, csak aztán létesítettek halastavat, s az elfoglalt sok helyet. (...) Nyáron az idősek mennek a sóstóra, s azt mondják, erősen jó a reumára. Békenték magukat, kifeküdtek a napra, s este lemosták magukat; olyan jó volt, hogy újjászülettek*⁸.

Említésre érdemes a katolikus kápolna (1976-1979), a fatornyos református (XVIII. sz.) és unitárius templom (1842-1848), a Gyarmathy-kúria romjai, az 1-8. osztályos iskola (épület: 1878-ból), művelődési ház, a település alatt húzódó sótelep, a védett sóskút (Sepsiszéki 2003), római fürdő és épületmaradványok (Orbán 1982, Vofkori 2004), az 1995 óta működő tejfeldolgozó üzem, üzletek, cukrászda, valamint a színdarabokat előadó Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület és a Csalóka Péter Színjátzó Csoport. Testvérkapcsolatot ápolnak a településen a Witchita (Kansas Állam) unitárius hívőivel (Sepsiszéki 2003). A településen életrajzi munkák is születtek, betekintést nyújtva múltbeli személyes történetekbe és helyi szokások eseményeibe (Péter 2014).

A lakosok száma 496. Az állattartás mellett közművesség és asztalos munka a jellemző. Néhány helyi növénytermesztéssel kapcsolatos adat: *Szentpálon vót olajprés*⁶. (tökmag); *Azelőtt napraforgóolaj volt, nem lehetett az üzletben kapni; ha termeltél, volt, ha nem, nem*⁸. *Szentpálon üttették az olajat; leégett, azóta nem építették újra*⁸. További foglalkozások: *Megtanultam a nádseprű csinálást; egy nap alatt csináltam 100 db-ot*⁷. *Megtanultam szekeret csinálni bükkfából*⁷. Orvosi ellátásról adatok: *Szentpálon volt orvos későbbre* (községközponthoz viszonyítva)⁶. *Bába is volt a faluban*⁷.

Hagyományörző a húsvéti, karácsonyi, szilveszteri, újévi, szüreti, farsangi és *regutabál*, az *aprószentekelés* (Sepsiszéki 2003), továbbá a *Papucskormány* eseménye (Vofkori 2004).

20-21. ábra. Homoródszentpál

22-23. ábra. Szentpáli halastavak

3.7.8. Homoródszentpéter (Petreni)

A települést is a szentpáli Kornisok jobbágysai lakták (Orbán 1982). Első írásos adatai 1567-ből Zent Peter néven származnak (Murádin 1996). *Van a régi római út. (...) Rika, Réka útja, ott még a kőből kirakott római hidak is megvannak. Olyan hidak voltak, hogy ez bújjon el*⁸. Területei: Alszeg, Felszeg, Külszeg és Belszeg (24-26. ábra) (Sepsiszéki 2003). Látnivalója a késő gótikus unitárius templom, amelyet a 15-16. században kezdtek építeni (homlokzaton: 1526). A köré épült régi kőkerítés egy része napjainkban is látható; mennyezete festett kazettás (Vofkori 2004). Az egyházközség amerikai és holland kapcsolatokat ápol (pl. St. Paul, Bilthoven, USA) (Mihály 2010). Ismert helyben a Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület, férfitalárda, nőszövetség, gyermekkórus, óvoda, 1-8. osztályos iskola, művelődési ház, világháborús emlékmű, valamint 1 üzlet.

A település lakosainak száma 210. Itt is fennmaradt az *aprószentekelés*, óévbúcsúztatás és újévköszöntés hagyománya (Sepsiszéki 2003).

24-26. ábra. Homoródszentpéter

3.7.9. Kénos (Chinușu)

Elnevezését az ó-székely regöléssel és kócsos dióval kapcsolják össze; a néprajzi szakirodalomba a téli regölés révén került be (Vofkori 2004). Neve elsőként 1566-ban szerepel (Mihály 2010), a Kenos személynévből eredeztetik (Murádin 1996). A település a Veresmart (831 m) lábánál a Kénos-patak völgyében helyezkedik el (27-28. ábra), halmazos utcahálózattal és számos lakatlan házzal (Vofkori 2004). Unitárius templomában (1840) az orgonakarzat festett virágmintás kazettákkal díszített. Testvérkapcsolat fűzi az angliai Toddington, az amerikai Chicago II. és Springfield gyülekezetekhez. Helyben 1-4 osztályos iskola, üzlet és pálinkafőző működik, továbbá világháborús emlékmű is látható a faluban.

Lakosainak száma 146 (Sepsiszéki 2003). Jellemző az állattartás (*Kénosban van 180 darab fejős tehén. Négy-öt gazdánál⁹.*), a gyümölcstermesztés, főként a diótermés és méhészet. *Legtöbb hagyományos, 60-70 évnél régebbi almafák itt Kénosban⁹. Kénosban van sok szilva⁸. Ott dió is több van, itt az is kevés⁸. Kénosban is sok a gyümölcsfa⁸.*

Kovács és ács is dolgozik a településen. *Tanító nincsen. Szentmártonba járnak a gyerekek busszal.* Helyi specialistákat nem említettek a településen: „*Csontkovács nem volt a faluban⁹. Füvesember nem volt a faluban⁹.* Hagyományörző az óévbúcsúztatás, regölés és aprószentekelés (Balassa, 1979; Ortutay Sepsiszéki 2003).

27-28. ábra. Kénos

3.7.10. Lókod (Locodeni)

A település először az 1505-ös székely nemzetgyűlésen szerepel (Mihály 2010), Lokud néven (Murádin 1996). A Lókod patak völgyében helyezkedik el, területe Alszege és Felszege tagolódik (29-30. ábra). A település a legkisebb lélekszámú a községkörzetben, lakosaink száma mindössze 30 fő, amely napjainkban lassan nő. Unitárius templomába (1911) a kénosi lelkész jár át. Az orgonakarzat itt is festett virágmintás kazettákkal díszített (Sepsiszéki 2003). A templom előtt a két világháború áldozatainak emlékoszlópa áll (Mihály 2010). 1997-1999-ben létesült egy ifjúsági központ és a Kiss Rozália Ökumenikus Öregotthon, svájci adományozók és a román állam támogatásával, valamint a Jakab Lajos Alapítvány működtetésével. 1995-ben alakult a Lókodi Ifjúsági Alapítvány német támogatással, amely a székelykeresztúri és oklándi gyermekotthonok fiataljait támogatja; lakatlan házakat vásároltak fel, felújították a művelődési házat, mezőgazdasági farmot hozott létre (Sepsiszéki 2003).

Kicsi falu, de népes falu, minden családnál több gyerek volt, nem csak 1, 5-6-7 gyerekek, borzasztó népes kicsi falu volt. Aztán 60-ban a kollektív megalakult, akkor nem maradtunk itthon, fiatalok voltunk, s a falu ürült ki, lett oda a nép belőle. Jelenleg, aki itt született, s itt lakik, 2 család van. Személy esszevissza, akik itt laknak, van, aki nem ide való, mert Bukarestből

is jöttek nyugdíjasok ide, de számítva a személyt 9 személy van a faluban. Mi is csak olyanok vagyunk, hogy nyárban vagyunk itt, mert télbe Udvarhelyt vagyunk. 92-ben alakult egy árvaház alapítvány¹⁰. Itt már több ház el van adva¹⁰.

29-30. ábra. Lókod

3.7.11. Recsenyéd (Rareș)

A település 1614-ben Rechienied néven ismert (Orbán 1982). Szerkezetére jellemző, hogy csak a főutcából áll, amely 1,5 km hosszú (31-32. ábra); Alszeg, Középszeg és Felszeg részekre oszlik. Unitárius temploma 1830-1836 között épült (Vofkori 2004). A települése 1-4. osztályos iskola, üzlet és művelődési ház működik (Sepsiszéki 2003). Látnivalóként említhető a Barta család tulajdonában álló udvarház (Mihály 2010).

A lakosok száma 174. A földművelés mellett itt is az állattartás jellemző; a tejet a homoródszentpáli tejüzemben dolgozzák fel. Dolgozik a faluban autójavító, asztalos és kőműves is. Hagyományos eseményként a zöldág-állítás, betlehemes és aprószentekelés említhető (Sepsiszéki 2003).

31-32. ábra. Recsenyéd

3.7.12. Városfalva (Orășeni)

A település a Nagy-Homoród és a Dálya-pataka torkolatvidékén terül el (tsz.f. m.: 491 m) (Vofkori 2004). Részei: Elsőszer, Alszeg, Külsőszer, Felszeg, Belsőszér és Kerekszer. Időszakos folyóvizeként a Zsidó-patak említhető (Sepsiszéki 2003). Unitárius temploma 1650-

ben épült (Mihály 2010), majd egy földrengés hatásai miatt 1783-1785 között újraépítették; a karzaton virágmintás festett kazetták, a toronyban 1904 óta működő óra található. A faluban (33-34. ábra) a Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület mellett nőszövetség is működik. Testvérkapcsolatot ápolnak Beverly (Massachusetts Állam) hívóival (Sepsiszéki 2003). A település egykori temetője Kápolnatető néven volt ismert, amely ma régészeti rezervátum (Vofkori 2004). Továbbá korábban kápolnával is rendelkezett a falu déli részén elhelyezkedő Felhágón (Orbán 1982). Ma itt található a térség legrendezettebb temetője, a sírköveken rigmusokban olvasható életutakkal. Az óvoda mellett 1-4. osztályos iskola működik helyben (Sepsiszéki 2003); ezutóbbi története a XVII. századig visszakövethető (Mihály 2010).

A lakosok száma 323. A földművelés és állattartás mellett ismert a helyi pékség, pálinkafőző, asztalos és kőművesség. *Voltak a nagyon régi időkben, azoknak azt mondták, hogy borbély. Amit tényleg a történelem úgy jegyzett fel, hogy borbély, aki eret vágott azoknak, akiknek agyvérzéses tünetei voltak. Például hogyha a lába le volt annyira szakadva, hogy le kellett azt amputálni, a borbély vágta le, mert az orvosi tudomás, konkrétan a doki, amelyik csak doki, és mint mesterség, különböző ágakra szakadt, az nem létezett¹². Szorították el szíjjal a lábat, vitték a borbélyhoz¹². Vót itt seprűkötő gyár¹². (...) Ott es volt, aki többet kötött, s vót, aki kevesebbet¹². Aki százat kikötte, akkor megkapta a két munkanapot. Ötven kicsikét, s ötven nagyot. S akkor megvolt örökké az, amelyik többet kötött, örökké mondták, hogy Komámasszony, jertök korábban, s álljatok utána, aszondja, mert volt, aki nem tudta kikötni a százat¹².*

A helyi orvoslásról: *Faluban szült, de már nincs szülésznő a faluban¹². Állatorvos van a faluban. Ilyen kisegítő. Állatpatikája is van¹².*

Helyben művelődési ház, világháborús emlékmű és 2 üzlet található. Hagyományos események között említhető a szüreti és karácsonyi bál, a zöldág-állítás, aprószentekelés, óévbúcsúztatás és újévköszöntés (Sepsiszéki 2003).

33-34. ábra. Városfalva

3.8. Kis-Homoród mente

3.8.1. Homoródkarácsonyfalva (Crăciunel)

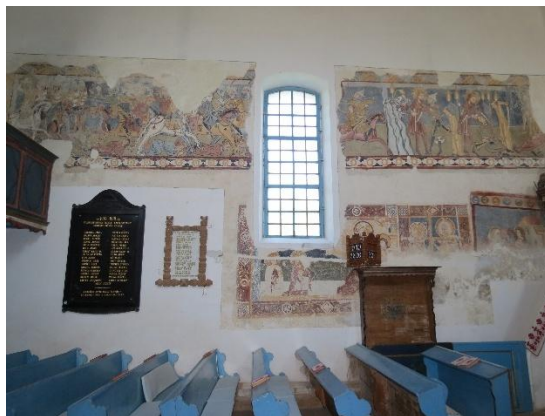
A település írásos említése először a 1333-1337. évi pápai tizedjegyzékben szerepel (Mihály 2010). Közigazgatás szerint Oklándhoz tartozik. Részei: Felszeg, Tótország és Hosszúmező. Lakosainak száma 503 fő; a többség az unitárius és katolikus felekezethez

tartozik. A település testvérkapcsolatot ápol a north-hamptoni gyülekezettel (USA). Látnivalók az 1783-ban és 1496-ban épült katolikus és unitárius templom (35-37. ábra) (Sepsiszéki 2003); utóbbiban késő románkori szentély, festett kazettás mennyezet (Vofkori 2004), valamint a térségben egyedülálló, Szent László legendát ábrázoló freskók láthatók, amelyet 2005-ben fedeztek fel (Lángi, Mihály 2006). Udvarában Erzsébet királyné emlékmű látható (Mihály 2010). A faluban óvoda és 1-4. osztályos iskola, fűvőszeneke és önkéntes tűzoltótestület működik.

A művelődési házban hagyományőrző rendezvények (karácsony, farsang, húsvét, pünkösöd, szüret) (Sepsiszéki 2003), az 1905-ben telepített szelídgesztenyésben Szelídgesztenye Fesztivált rendeznek 2004 óta (Orbán 2005).

A település határában található Dungó-fürdő (Jánosi et al. 2013) első deszkaépülete 1911-ben készült. 1923-ban és 1954-ben felújították, majd az 1977-ben történt földrengésig működött. A fürdő 2006-ban, majd 2020-ban kalákában épült újra önerőből (38. ábra). A szénsavas gyógyvíz só-, kén- és vastartalommal rendelkezik; vizét bénulás, máj-, epe- és gyomorpanaszok esetén belsőleg, külsőleg lemosóként reuma és mozgásszervi betegségek ellen alkalmazzák (Orbán 2006; Papp, Horvát 2016; Nagy 2019).

A „Sajátosság Méltósága” szimbólum a település Közbirtokosságának vezetője, Orbán Csaba tervezésével készült (39. ábra). A fogalom szerepel korábban Tamási Áron, Farkas Árpád és Sütő András munkásságában és más alkotásokban is (Gáll 1983; Csiki 2000). Jelentése: *„Az erdélyi közösségeknek meg kell őrizniük sajátos kultúrájukat és identitásukat, miközben békében és együttműködésben élnek a régió többi népével. A szimbólum így az egyediség és különbözőség értékét hangsúlyozza.”* (Orbán Csaba)

35-37. ábra. Homoród-Karácsonyfalva, unitárius templom

38. ábra. Dungó Feredő

39. ábra. „Sajátosság Méltósága”
(Orbán Csaba tervezése)

3.8.2. Lövete (Lueta)

Lövete Székelyudvarhelytől délkeletre fekszik, területe 101,64 km² (40-42. ábra) (Vofkori 2004). Ma Kirulyfürdővel együtt alkot közigazgatási alegységet. Orbán Balázs az alábbiakat említi a településről és környékéről: *Lövétének több négyszögmértföld kiterjedésű határa egészen Oláhfalu széléig felrug (...). Ha Oláhfaluból dél irányban kilépünk, csakhamar lövétei területre érünk (...). E falu hajdan fennebb a Lövete pataka völgyében feküdt. (...) Míg a 2500 lelket számláló Lövete ily nagyra fejlődött, addig a centralisationnak nagy műtételén esett át, mert az hat kisebb falunak egyhelyre központosítása által fejlődött jelen nagyságára (Lőrinczfalva, Gábosháza, Telekfalva, Sófalva, Lázfalva, Zádokszeg).* Megemlíti a következőket is: *Keruji fürdő (Keruj patak, 3 fürdőhely), lövétei láz, Somkő, Kőcsipor, Kakucsháta, Borvíz szirtje* (vasas gyógyvízzel), *Jajgató és Aranyos-kút, Rókaváros, Gábosháza, Lövete pataka és Poos töve.* Működött korábban a közel 500 éves múltú vaskőbányászat 1984-ig (Mihály 2010), vasöntöde (1984-ig) és vízimalmok.

Napjainkban ásványvíz- és gyógyvízforrások, fürdők, pl. Lobogó forrás, Dobogó és Nádasszéki fürdő (Jánosi et al. 2013), továbbá Sópástya alatt sóskút is található: a kinyerhető *vízso* ma is fontos szerepet játszik a helyiek életében. A helyi hagyomány szerint a település egy része a Láz nevű hegyen helyezkedett el (Orbán 1982). Egykori területére épült Szentkeresztbánya és Lövetebánya (Vofkori 2004). Ma a településen és környékén több mint 225 dűlő, közel 50 patak, 3 tó és 17 kút ismert. A határban 5 hektár területű, védett nárciszmező húzódik; itt májusban közel 200 *kákvirág* (csillagos nárcisz) látható (András 2012).

Lövete lakosainak száma 2011-ben 3395, Kirulyfürdővel 3439 fő volt, római katolikus többséggel (Vofkori 2004). Szerkezet alapján az egyházközség négy *tízese* (számos utcával) mellett új falurész Pósfalu és Újnegyed (Tófalva); Ujfalu közelében kezdődik Felszeg, míg a Főút mentén Középszeg és Alszeg. A települést átszelő Kis-Homoródon számos híd épült (Sepsiszéki 2003). Látnivalói a Tájház, világháborús emlékmű, sóskút és számos útszéli kereszt (Mihály 2010). Szépirodalmi és egyéb munkák is születtek a településen, amelyek a hagyományos szokásokat és a helyi élet eseményeit tükrözik (György 2013, 2019; Mihály 2001; Tamás 2001; Lázár 2011, 2016; Papp 2018).

40-42. ábra. Lövete

4. ADATGYŰJTÉS MÓDSZEREI

4.1. Gyűjtés ideje

A 14 településen etnobotanikai gyűjtést 2008-2024 között végeztünk, évente június-augusztus hónapokban. Az összesen ~350 terepnap gyűjtési éveit az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. Kutatópontok és gyűjtési idők

	<i>Kutatópont</i>	<i>Gyűjtés ideje</i>
Kis-Homoród mente	Homoródkarácsonyfalva	2011-2019, 2023, 2024 (50 terepnap)
	Lövete	2008-2018, 2023, 2024 (150 terepnap)
Nagy-Homoród mente	Abásfalva	2016, 2018, 2022 (11 terepnap)
	Bágy	2014, 2017, 2022 (10 terepnap)
	Gyepes	2014, 2016, 2022, 2024 (9 terepnap)
	Homoródkeményfalva	2016, 2018, 2022 (6 terepnap)
	Homoródremete	2016-2017, 2022, 2024 (10 terepnap)
	Homoródszentmárton	2014-2019, 2022, 2023, 2024 (38 terepnap)
	Homoródszentpál	2013-2014, 2016, 2019, 2023 (17 terepnap)
	Homoródszentpéter	2013, 2019, 2022, 2023 (16 terepnap)
	Kénos	2016, 2022 (10 terepnap)
	Lókod	2016-2017 (3 terepnap)
	Recsenyéd	2014, 2016, 2022 (8 terepnap)
	Városfalva	2013-2014, 2019, 2022 (12 terepnap)

4.2. Adatközlők

Az adatközlők felkeresése továbbajánlással / *hólabda-módszerrel* történt (Bailey 1994). A **337 adatközlővel** készített szabad elbeszélgetéseket és félig-strukturált interjúkat terepen, otthonukban vagy háztáji kiskertekben készítettük. Az adatközlők életkora **12-101 év között** változott; **a nők és férfiak aránya ~ 5:1** volt (Függelék / Adatközlők táblázatai; Néhány adatközlő fényképfelvétele).

4.3. A gyűjtés kérdéskörei

A gyűjtőmunka fő kérdésköreit leggyakrabban indikációk szerint csoportosítottuk humán és állatgyógyászati vonatkozásban, amelyhez testrészek/szervek szerint összeállított „betegséglista” nyújtott segítséget. A lista az évek alatt folyamatosan bővült az elbeszélgetések alatt említésre került indikációk alapján. A kérdéseket kiegészítettük további adatokkal is, amelyeket nem gyógyító céllal ismertettek, de gyógynövény-összetevőt tartalmaztak (pl. hajápoláshoz kapcsolódó adatok, állatok takarmánynövényei). Statisztikai szempontból fontosnak tartottuk, hogy ugyanazon betegségek / kérdések szerepeljenek az egyes interjúk során.

Humán betegségek esetén a feltett kérdések a következők voltak:

Fej, nyak: korpa, tetű, hajápolás, fényes haj, hajhullás, korpa, fejfájás, szédülés, fülfájás, fülcsengés, nagyothallás, süketség; szembetegségek / gyulladt szem, árpa, hályog, látás (rövid, távol); orrdugulás, megfázás, orrfolyás, arcüreggyulladás; fogápolás, ínygyulladás,

rossz lehelet, afta, herpesz, fogínyvérzés, fogfájás, lyukas fog; elmegy a hangja, mutálás, torokgyulladás, torokfájás, mandulagyulladás, torokgyík, szemdülledés (pajzsmirigy), nyakfájás

Mellkas, hát: tüdőgyulladás, mellhártyagyulladás, meggyúlik a melle, tejfakasztás, hátfájás, vállfájás

Szív, keringés: erős szívdobogás, vérnyomás (magas, alacsony), vércukorszint, vérszegénység, érlemeszesedés, érszűkület

Emésztőszervrendszer: gyomorrontás, felfűvódás, hasmenés (= *gyomormenés*), hányás, mérgezések, gyomorégés, gyomor- és bélgörcs, csömör (= *csemer*), bélféreg, szorulás, aranyér, véres székelés, vérhas, máj, sárgaság, epe / epekő, vakbél, elhízás, fogyás, étvágyjavító, cukorbetegség

Húgyutak, nemi szervek: vizelete elakad, vizeletvisszatartás, vesebetegségek / vesekő, lép, prosztatata (= *proszpata*); női betegségek / felfázás, menstruáció (= *havibaj*, menzesz), fehérfolyás, termékenységi / nem akartak gyermeket vagy akartak gyermeket (férfinak, nőnek), szülés megindítása, sérv

Bőr: paraziták / rüh, tetű; sebek, ekcéma, szemölcs (= *sümölcs*, *sümölcs*), anyajegy, májfolt, szeplő, sötörök, tályog, égés, leégés, napfolt, fagyás, vágás, szúrás, vérzés, rovarcsípés (kullancs, szúnyog, méh, darázs), kígyómarás, viszketés, allergiák, orbánc, ótvar, gombás fertőzések, kiütések (pl. csalánkiütés), pattanás, kelés, visszér (= *vízér*), lábdagadás, tyúkszem, víz hólyag, feltöri a cipő a sarkát

Csontok, ízületek, végtagok: rándulás, zúzódás, dagadás, ficam, izom- és ízületi fájdalom, izomlazítás, csonttörés, reuma (= *rehoma*) / térd, derék, csukló, könyök

Idegrendszer: láz, nyugtató, altató, szomorúság, fáradtság, szélütés, agyvérzés, idegzsába, másnaposság

Immunrendszer: betegségek megelőzése / immunrendszert erősítők, daganat

Gyermekek: újszülöttek ápolása (pl. köldök), hasfájás

Testápolás, egyéb: hajszínezés, arcpirosító, házi illatosítók, körömápolás, ruhaszínezés

Állatbetegségek kérdéskörei:

Juh: kérődzés, körömfájás, puffadás

Szarvasmarha: kérődzés, tőgygyulladás, hályog, fejfájás, véres vizelés, kifordult a méhe

Sertés: immunrendszer-erősítő, hányás

Ló: kehesség, hályog

Baromfi (= majorság): májbetegség, tyúkvész, tyúkok nagyobb tojáshozama

Minden további állatfaj esetében is: hűlés, hasmenés, étvágytalanság, féregűző, vizelethajtó, sebek / kígyómarás, szemölcs, paraziták és rovarcsípések (tetű, rüh, kullancs, szúnyog, légy); takarmánynövények

A fenti kérdések esetén említett (gyógy)növényekre vonatkozóan a következő adatokat kérdeztük: növényfaj helyi elnevezése, jellemzői (szóban vagy általuk készített rajzon ismertelve), gyűjtés helye (termőhely) és ideje (aktuális példányoké és általános helyi szokások), tárolás, drog, készítmények és összevetői, pontos alkalmazás, adagolás, eltarthatóság, kapcsolódó hiedelmek (ha voltak), valamint adatok forrása (hallott, tanult / kitől; egyéb forrás / pl. média, szakkönyvek, magazinok, internet). A népi orvoslási adatok mellett érdeklődtünk „házi patika” készítményekről is: otthonukban mely gyógyszereket tartják vagy alkalmazzák rendszeresen, milyen céllal (43. ábra).

Kérdéseink között szerepelt adatközlőink véleménye és álláspontja a hagyományosnak mondható és hivatalos orvoslás viszonyáról, miért és mit részesítenek előnyben. Ugyanígy a helyi orvosi, patikai, fogorvosi és állatorvosi ellátás adatait is feljegyeztük, pl. van e helyben állandó vagy időszakos ellátás, vagy ez más településre/-ről átjárással megoldott (44-45. ábra).

43. ábra. „Házi patika”

44-45. ábra. Gyógyszertár és Állatpatika (Homoródszentmárton)

4.4. Dokumentálás, etikai módszerek

A beszélgetések kezdetén feljegyeztük az adatközlő nevét, születési évét és házszámát az adott településen. A kézi jegyzetekben (46-47. ábra) a beszélgetések alatt röviden csak az elhangzott helyi növényneveket és indikációkat írtuk fel az egyes adatközlők neve alatt.

Az interjúk diktafonnal (~ 180 óra) és/vagy videokamerával történt rögzítése az adatközlők előzetes hozzájárulásával történt, a Nemzetközi Etnobiológiai Társaság (International Society of Ethnobiology) etikai kódexe alapján (ISE 2021). Az útmutató, amelyhez magyar fordítás is készült (Internet1), a kutató-adatközlő kapcsolatrendszerének etikai kereteit és alapelveit fogalmazza meg, beleértve többek között a fő célok ismertetését, az alkalmazott eszközöket, hagyományok őrzését, a résztvevők közötti kölcsönös tiszteletet és bizalmat, valamint a visszacsatolási módokat és lehetőségeket.

Terepen, pl. mezőgazdasági területen bejárás közben készített interjúk során jegyzetelésre nem mindig nyílt lehetőség a növények bemutatása mellett, így a hangrögzítés során az elhangzott helyi megnevezések után a mikrofonba érdemes volt a faj hivatalos magyar nevét is rögzíteni (természetesen az adatközlő hallótávolságán kívül), a későbbi pontos azonosítás céljából.

Az elbeszélgetések során fényképeket (~ 12 000 fotó) készítettünk az alábbiakról: említett növényfajok szárított vagy élő példánya, termőhely, készítmény, kézzel írt receptek, alkalmazás közben használt eszközök (ha voltak), kutatópont jellegzetességei (látkép, környék, falutábla, településszerkezet, utcaképek, lakóházak, műemlékek stb.), mezőgazdasági területek, állattartás, említett egyéb irodalmi forrásokról, engedélykérés után az adatközlőkről, illetve ha lehetőség nyílt, a helyi szokások mélyebb megismerése céljából ünnepekről, rendezvényekről, népviseletről stb.

46-47. ábra. Dokumentálás módjai

A növényekből adott kutatóponton gyűjtve, helyi megnevezéssel feliratozva préseltünk példányokat, majd ezekből herbárium készült speciális kódrendszerrel ellátva. Az említett fajokat Király (2009), a WFO PlantList (Internet 2), valamint az Index Fungorum (Internet 3) adatai alapján azonosítottuk tudományos névvel. A fajokat az Függelék / Növények és Gombák adattárában ismertetjük a következők szerint: tudományos név, helyi elnevezés(ek), valamint alkalmazási adatok kulcsszavak megjelölésével. A nemzeti és megyei védettséget élvező fajokat a „Berni Egyezmény”, „Élőhely Irányelv / Törvénykezés” mellékletei, az „Európai Vörös Lista” és Nemzeti Vörös Lista” (Internet 4) tételei alapján összesítettük, „VÉDETT!”-ként jelezve az adott taxonoknál.

A dolgozat *Eredmények* c. fejezet egyes pontjainál példaként részletesen ismertetünk néhány gyógynövényt, amelyek között a „csak” terminológiai példák – a Függelék említett táblázatainak teljes adatsoraira utalva – felső indexek nélkül, míg a szintén példaként felsorolt, népi orvoslási adatok a kutatópontok indexeivel olvashatók. A feljegyzett gyógynövények mellett a kutatás során gombák, mérgező és védett fajok, táplálék-, takarmány-, festő- és dísznövények, eszköz-, épület- és bútorkészítéshez, ünnepkörökhöz kötődő fajok / szentelmények feljegyzése is történt, amelyek megjelent publikációinkban és magyar nyelvű köteteinkben tekinthetők meg részletesen.

4.5. Adatok feldolgozása és értékelése

A beszélgetések rögzítését követően – az adott terepi gyűjtés utolsó napja után – az elhangzott tájnyelvi kifejezéseket és helyi szófordulatokat szó szerint jegyeztük le. Ezen adatokat és a növények helyi elnevezéseit a dolgozatban *dőlten* jelezzük. Ahol a fajok helyi neve megegyezett a hivatalos magyar elnevezéssel, álló betűvel olvasható. Az interjúkban a témakörhöz nem kapcsolódó, vagy a hiányos, nehezen érthető részek (...) jelzéssel láthatók mondaton belül vagy mondatok között. A lejegyzett hanganyagokhoz a kézi jegyzetek beszélgetések alatt rögzített adatait is használtuk, pontosítás céljából.

Az eredmények értékelése során összesítettük az egyes fajok esetében elhangzott helyi elnevezések számát és sokféleségét; ugyanígy számszerűsítettük az említett drogok, készítmények és indikációk adatait is minden kutatóponton.

Végül összevetettük a 14 kutatópont adatait: [1] a települések között, [2] egyes erdélyi, valamint a térségben korábban végzett gyűjtések eredményeivel (Melius 1578; Péntek, Szabó 1985; Gub 2005), továbbá a [3] VIII. Magyar és X. Román Gyógyszerkönyvben szereplő gyógynövénydrogok adataival (Ph. Hg. VIII. 2004; F. R. X. 1993).

4.6. Tájéztató

A növények termőhelyéhez, a gyűjtéshez, tároláshoz, feldolgozáshoz és alkalmazáshoz, valamint a felhasznált tárgyakhoz, eszközökhöz kapcsolódó helyi kifejezésekből tájéztató készült saját magyarázatokkal, amelyek a Függelék / Tájéztatóban betűrendben és *dőlt* betűvel olvashatók.

4.7. További saját módszertani tapasztalatok

A következőkben az ISE (2021) útmutatása és módszertani forrásmunkák alapelvei mellett kiegészítésként saját tapasztalatokat ismertetek röviden, amelyek a helyi kulturális elemek és szokások megfigyelésének köszönhetően az elbeszélések finomítását és elmélyítését célozták, segítették munkánk során.

A településekre visszatérve új adatközlőket korábbi interjúk feljegyzései alapján kerestünk fel az esetleges kérdéses adatok, statisztikai szempontból lényeges ismétlések és

megerősítések céljából. Ezen új elbeszélgetések során a korábbi kézi jegyzeteket az adatközlőknek nem mutattuk, mivel egy alkalommal ezekbe belelátva úgy ítélték meg: „mi már úgyis tudunk mindent”, így új beszélgetés ez esetben nem valósulhatott meg.

További fontos szabályként fogalmaztuk meg a tudományos és hivatalos magyar növénynevek és adatok elhangzásának kerülését, amely legelső tapasztalataink alapján egyes adatközlők elbizonytalanodását eredményezte. Ugyanez vonatkozik az adatközlő általi visszakérdezésekre is (pl. „Maguknál ezt a növényt hogy hívják/használják Magyarországon?”); válaszuk szintén új adatot vinne a helyi tudáselemek közé, így az elkerülés egyszerűen pl.: „Más névvel ismerjük, de itt a szép helyi neveket jegyeznénk fel.”

Dokumentálás során a kézi jegyzetekben rögzített helyi növényneveket és indikációkat a terepnapok végén nyomtatott táblázatokba vezettük át (48-49. ábra), kiegészítve a fajok tudományos nevével (amelyeket helyben meghatároztunk; a kérdésesek esetében a későbbiekben határozókönyvek segítségével történt az azonosítás). Ez az összesítés a következő gyűjtési napok tervezéséhez nyújtott helyben segítséget, folyamatos bővítéssel. Ezutóbbi módszert dr. Grynaeus Tamás segítségével kezdtük 2008-ban, amely hasznosnak bizonyult a helyben elhangzott, kérdéses adatok részleteinek pontosításához. Így minden terepi időszakban nyomtatva üres táblázatokat vittünk magunkkal az adott kutatópontokra az összesítésekhez.

Tudományos név	Népi név	Alkalmazás
AGARICA VESCA	mező eper	szappan, tea, kávé
THYMUS SP. (SERPYLLUM)	vadcamébor	népny., csész.
ROSA CANINA	borsó, szarvasgöngy	népny., csész.
PRIMULA VERIS	szarvasgöngy	népny.
MELISSA OFFICINALIS	ahamfi	népny., csész.
PAPAVER SOMNIFERUM	másk	népny., csész.
TILIA SP.	liló	„másk”
ALNUS SP.	egye	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
LILIUM CANDIDUM	liló	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
EUONYMUS	szarvasgöngy	„másk”
ALLIUM SATIVUM	szarvasgöngy	népny., csész.
CORVALLARIA MAJALIS	szarvasgöngy	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
BETULA PENDULA	nyír	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
POTENTILLA ANSERINA	libapimpó, repecse	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
ARMORACIA-LAPATHIFOLIA	tomka	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
PYRUS PYRASTER	vidor	„másk”
ACHILLEA MILETOLIUM	egye, csész.	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
PIRUS SILVESTIS	liló	szappan, a szappan, a szappan, a szappan

ALLIUM SATIVUM	szarvasgöngy	népny., csész.
CORVALLARIA MAJALIS	szarvasgöngy	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
BETULA PENDULA	nyír	szappan, a szappan, a szappan, a szappan
POTENTILLA ANSERINA	libapimpó, repecse	szappan, a szappan, a szappan, a szappan

→ részlete:

48-49. ábra. Adatok táblázatos rövid összesítése/kivonata terepnapok végén

Szintén a dokumentáláshoz kapcsolódó tapasztalat: adott helyszínen készített fényképfelvételek közül csak a csoport- és tájképeket mutattuk kérésre adatközlőinknek, mivel egy alkalommal a helyi tárgyak és élettér felvételeit visszanézve kevésbé jó érzést láttunk rajtuk visszatükröződni. A képeket emlékebe készítettük a helyszín és helyi kulturális szokások jobb megismerése céljából, míg a helyiek kétkedő „*Mi így élünk?*” kérdése indított a későbbiekben a képek korlátozott mutatására.

A beszélgetések végén köszönetképpen magunkkal vitt ajándékok megtervezése is különös odafigyelést igényelt minden gyűjtés előtt, figyelembe véve a helyi szokásokat, az adatközlők egészségi állapotát stb. Kerültük a kedvelt virág vetőmagok osztását, amely a helyi kertkultúrában okozhatott volna változásokat a következő gyűjtési évekre vonatkozóan. Előnyben részesítettük a saját lakóhelyünkről magunkkal hozott képeslapok ajándékozását, amelyet a beszélgetés végén helyben címeztünk. További emlékként – az adatközlők beleegyezésével – közös fényképfelvételek készültek, amelyekből a gyűjtőútról hazatérve, előhívás után néhányat visszaküldtünk részükre, felirattal ellátva (a térségben számos otthonban láthatók fényképeink, amelyet sokan nagy becsben tartanak elmondásuk alapján).

Terepi módszereinket tapasztalataink alapján folyamatosan újítjuk, helyi sajátosságokra igazítjuk, valamint további módszertani elemekkel bővítjük a mély és eredményes interjúkészítés céljából.

5. EREDMÉNYEK

A következőkben a 14 kutatóponton feljegyzett növény- és gombafajokat és ismereteiket mutatjuk be a tudáselemek eredete, jelene és továbbadása, terminológiai és rendszertani szempontok, alkalmazási adatok, a népi és hivatalos orvoslás kapcsolata, szakirodalmi összevetések, valamint további kutatási és jövőbeli lehetőségek alapján. Az egyes alpontokban a számszerű összegzések, értékelés és áttekintés mellett adatközlőinktől néhány, a gyűjtőmunka során elhangzott és szó szerint lejegyzett idézet is helyet kapott. A térségben említett fajok teljes adattára részletesen (tudományos és helyi elnevezés, tudományos családnév, adatgyűjtés helye, helyi adatok és alkalmazás) a Függelék / Növények adattára és Gombák adattára c. táblázataiban olvasható.

5.1. Népi növényismereti tudás (eredet, ismertség, továbbadás, fenntartás, szerep)

A kijelölt térségben a helyi növényismereti tudás / ismertetett növényfajok száma településenként változónak mutatkozott, amelyet befolyásol többek között a lélekszám, az adatközlők (átlag)életkora, neme, családi állapota (pl. más nemzetiségű házastárs), iskolai végzettség, egészségi állapot, családon belüli információ-továbbadási készség, igény és lehetőségek.

Az ismertetett tudáselemek **eredetét** és **jelenlegi alkalmazását** tekintve a térségben több évtizedes tapasztalaton alapuló, szájról szájra terjedő, tradicionális adatok feljegyzése volt az elsődleges cél. Az adatok értékelése (fajok elnevezése és alkalmazása) során ezek alapján a következő csoportok különíthetők el:

(1) felmenőktől, elődöktől tanulta, de feledésbe merült, nem emlékszik;

Nem tudom, pedig ezt is tudtam, hogy mire használták¹². Sokat tudtam, csak sokat elfelejtettem⁹. Rég nem foglalkoztam ilyennel, s elfelejtettem⁶. Valami tea arra es vót, csak mán nem emlékszem, milyen tea¹¹. Már elfelejtettem, nem tudok erre választ adni¹. Valamit csináltak házilag, csak már elfelejtettem⁸.

(2) felmenőktől, elődöktől hallotta, saját tapasztalat nincs, nem használta;

Ezt én nem tudom, nem tapasztaltam¹¹. Én hallottam, vót a faluba valaki, aki használta¹¹. Én nem használtam, de azt mondták, lehet használni².

(3) felmenőktől, elődöktől részben hallotta, nevét vagy alkalmazását nem ismeri;

Ismerem, de nem tudom, mi az⁸. Ismerni ismerem, de a nevit nem tudom¹. Mondják itt, de nem tudom, hogy néz ki⁶. Nem tudom, mire való, de ismerem⁸. Hallottam, hogy teát főznek belőle, de én nem tudom¹.

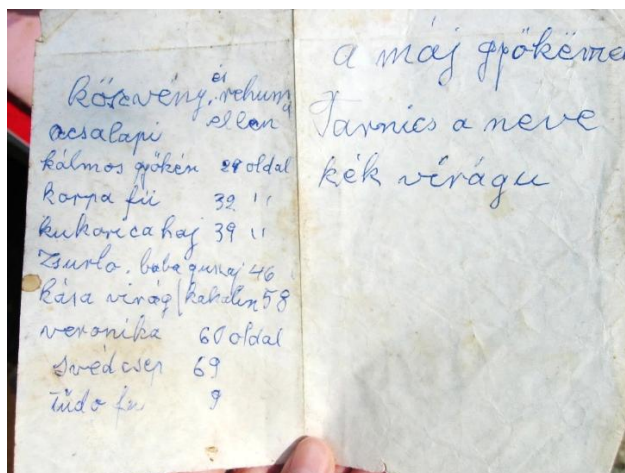
(4) felmenőktől, elődöktől tanulta és ismeri, használta, napjainkban már nem használja;

Ezt is használták régebb². Erre én így emlékszem¹¹. Már rég nem használok, pedig használtam¹¹.

(5) felmenőktől, elődöktől tanulta és ismeri, napjainkban is használja (→ házi receptek bemutatása pl.: 50. ábra);

Ezt már rég alkalmazták⁹. Használták régen is⁹. Ilyennel próbálkoztak ezelőtt⁴. Ez régi szokás, régi megoldás¹¹. Ezt mind az idősektől tanultam⁶. Én azt ismerem, amit örököltem

az őseimtől¹¹. Ezt még az öregektől, apáról fiúra, s úgy az unokára³. Tetszik látni, most annyi év után visszajött⁸. A régi hagyományt kezdi visszahozni, mert látják, hogy működik⁸. Az szájról szájra megy, hogy nekem egy ilyen problémám van, akkor azt átadjuk egymásnak. Nem egyből gyógyszert ajánlunk, hanem teát. Nem jó, hogy magunkban tartjuk, hanem többnek elmondjuk, hogy ne vigye a sírba. De vannak olyanok, hogy akkor az a tudás csak az övé legyen³. Ha valamilyen problémám volt, kérdeztem mindig, mire mi jó⁹.

50. ábra. Kézzel írt házi recept (Lövete, 2008)

(6) írott és egyéb forrásokból hallotta, saját tapasztalat nincs, nem használta;
A szomszédasszony internetről nézte, mire jó⁸. Ezt is most tudtam meg nemrég³.

(7) írott és egyéb forrásokból hallotta, napjainkban használja;
Ez a könyv ír minden, s hogy melyik fájdalomra milyen tea alkalmas⁶. Ebből a könyvből olvastam, s megcsináltam magamnak². Egészségügyi újság is írja⁶. Mi nem is halljuk. De van a világháló. Igazából onnan informálódunk⁹. Én valószínűleg a tévéből, gondolom, hogy onnan hallottam¹². Erről a tanfolyamon tanultunk⁹.

(8) általunk említett, helyben hallott adatokat nem ismeri;
Ezelőtt nem is lehetett hallani róla⁸. Ezt csak most hallottam, ez a mi időnkben nem¹². Én nem tudom, hogy az milyen virág⁵. Az nem gyógynövény, legalábbis mi nem használjuk ezen a vidéken¹¹. Nagyanyáinktól se hallottam, hogy használták volna¹¹. Erről nem hallottam sohasé³.

5.2. Népi növényterminológia és taxonómia

A 14 kutatóponton összesen **366 növény-** és **28 gombataxont** azonosítottunk tudományos névvel. A helyi elnevezések egyes fajoknál átfedést mutattak a hivatalos magyar terminológiában ismert névvel, esetenként kiegészülve további helyi névvariációkkal (pl. éger, cickafark, citromfű, csalán, farkasalma, fokhagyma, galagonya, gyöngyvirág, kamilla, kankalin, kapor, komló, martilapu, napraforgó, pipacs, som, tárkony, torma, vadgesztenye). Emellett a helyi nevek a magyar hivatalos nevekkel ellentétben más fajt is takarhatnak például élőhelyi, morfológiai vagy indikációs jellemzőkhöz kapcsolódóan (pl. ezerjófű / *Achillea millefolium*, *Hypericum perforatum*, *Origanum vulgare*; cikória / *Taraxacum officinale*; tüdőfű / *Agrimonia eupatoria*; kutyatej / *Chelidonium majus*).

A helyi elnevezések száma növények esetében 1239, gombáknál 90 volt. Példa a helyi nevek sokféleségének magyarázatára: *Tájanként változik mindennek a neve*⁶. *Azért mondom, mert lehet, itt nálunk másképpen nevezzük. Mert van ugye az embernek egy ilyen, hogy így nő fel, így szokja meg, így tanulja meg (...), nem a rendes nevit, ahogy le van írva, vagy ahogy kellene hívni, lehet, hogy mi nem úgy hívjuk*¹¹. *Egyik helyt így hívják, másik helyt úgy hívják, de ez a kettő egy*⁶. *Nem tudom, ki nevezte el annak idején*⁴. *Születésüinktől így tudjuk*⁴. *Nálunk így hívják. Lehet máshelyt másképp*⁹.

Fajonként az elnevezések száma 1-18 között változott. Legváltozatosabb növényelnevezések: 18-18 helyi név említhető például az *Achillea millefolium*, *Aloë* spp., *Cichorium intybus*, *Equisetum arvense*, *Hypericum perforatum* és *Plantago lanceolata*, 17 név a *Chelidonium majus*, 15-15 név az *Origanum vulgare* és *Plantago major*, 13 név a *Rosa canina*, míg 11 név a *Taraxacum officinale* esetében. Gombák között változatos elnevezéssel kiemelhető a *Langermannia gigantea* (13 név), *Boletus edulis* (8 név), *Agaricus campestris* és *Calocybe gambosa* fajok (7-7 név).

Ugyanazon helyi elnevezés több fajt is takarhat egy településen belül, vagy települések között; pl. *utifű* = *Plantago major*, *P. lanceolata*; *cikória* = *Cichorium intybus*, *Taraxacum officinale*; *fecskefű* = *Chelidonium majus*, *Dianthus collinus*; *ezerjófű* = *Achillea millefolium*, *Hypericum perforatum*, *Origanum vulgare*; *puha peheteg* = *Calvatia utriformis*, *Langermannia gigantea*, *Lycoperdon perlatum*; *fenyőaljgomba* = *Lactarius deliciosus*, *L. semisanguifluus*.

A 14 kutatóponton feljegyzett elnevezések között átfedést összesen 88 növény- és 3 gombanév mutatott (pl. *piroshagyma*, *gogos*, *murok*, *kákvirág*, *rókagomba*, *keserűgomba*), míg növényeknél 296, gombáknál 6 esetben a fajok egyedi, 1-1 településen említett névvel szerepeltek, helyenként az átfedést mutató, általánosan ismert megnevezések mellett (pl. *bakszaka*, *csincsi*, *fehértörök*, *halolófű*, *medvesódi*, *tővisrózsa*, *fenyőaljgomba*, *perecke*, *tővishaj*).

Az alkalmazott növények és gombák helyi elnevezésében, hasonlóan a hivatalos magyar névhez megjelenhet név- és színanalógiás gondolkodás is. Névanalógiai példaként (N) termő- és élőhelyek, jellegzetes ismertetőjegyek, indikációk, jeles időpontok, állatnevek és egyéb magyarázatok, míg színanalógiai példaként (SZ) virág- vagy termésszínek említhetők, amelyek helyenként betegségekhez és tünetekhez kapcsolhatók. Néhány példa:

- **N: fajok termő-/élőhelye** (pl. *erdei epör*, *fenyőaljgomba*, *fűgomba*, *havasi fenyő*, *mezei sárga tátogató*, *mocsárvirág*, *sarjűvirág*, *szilvafaaljalapi*, *útszéli menta*, *vad gyöngyvirág*, *vízi minta*, *vízi egör*);
- **N: teljes növény/gomba morfológiai jellemzői** (pl. *bábaguzsaly*, *folyókafű*, *guzsalyüllő*, *gyűrűsgomba*, *kúszó moha*, *paprokolya*, *tővisvirág*, *zergőfű*); egyes adatközlők saját rajzzal segítették az azonosítást (51. ábra);
- **N: növény/gomba részeinek morfológiai jellemzői** (pl. *csengettyűvirág*, *csípős csihán*, *fagyűkerű fű*, *fillérfű*, *fűzerrózsza*, *hétszegű lapi*, *kardélű útilapi*, *keskenylevelű útilapi*, *kékhátú*, *kulcsvirág*, *puha pöheteg*, *pulykaorr*, *ragadály*, *törökturbán*, *üvegszárűfű*);
- **N: teljes állat vagy állati rész az elnevezésben** (pl. *bárányláb kóró*, *békaláb*, *békasaláta*, *borjúfarkvirág*, *csikófarok*, *disznógomba*, *disznómagyaró*, *disznótök*, *dungószívó*, *egérfarkűfű*, *fecskefarkűfű*, *kígyó fokhagyma*, *kutyafa*, *kutyakapor*, *lófarok*, *lópökke*, *medvegomba*, *medveköröm*, *nyúlvirág*, *récefogűfű*, *szamártővis*, *szarvasnyelvűfű*, *varjúborsó*);
- **SZ: virág(zat), termés vagy más rész színei** (pl. *fehér burustyán*, *fehér liliom*, *fehér és veresfenyő*, *fehértörökűfű*, *fehér kókiska*, *fekete és piros kakója*, *kék kotáng*, *kékberek*, *piros vadhere*, *fehér- és sárgagyűker*, *sárga árvacsihán*, *sárga galaj*);
- **N: ízre vonatkozó elnevezés** (pl. *citromsósa*, *édeslapi*, *keserűlapi*, *kőméz*);

- **N: hatás az elnevezésben** (pl. *bolondító bingyó, bolondító, bolondgomba, gyomorfogó, gyökérroncsoló galóca*);
- **N: betegségek, kezelt szerv vagy gyógymód** (pl. *csontdoktor, fülrózsa, ineresztőfű, májfű, májgyökér, májtövis, pulmánte, romlófű, sümöcske, tejapasztó, tüdőfű*);
- **N: állati eledelként** való alkalmazás révén állatnevek (pl. *lúdláb, pipehúr, pipesaláta, pipevirág, pulykafű, tyúkvirág*);
- **N: egyéb alkalmazás** (pl. *halméregfű, kannamosó, kannasurló, láncvirág, molyirtó, nyomtató, tejoltó, tóltike*);
- **N: jeles, általában virágzási időpontok** (pl. *délig nyíló, pünkösdi rózsza, szentgyörgyi virág, tavaszhiénok, tavaszi kikirics*);
- **N: kapcsolódó hiedelmek, történetek és személyek** (pl. *áldottlapi, élőhaló, hadiburján, Isten kenyere, Jézusvére fű, leányszégyen, Krisztusakác, Mária köténye, Szent János tea, szégyönvirág, vénasszonvirág*);
- **N: akik használták/ismerték** → név eredete (pl. *hadiburján, katonaszegfű, oláhgyom*);
- valamint **román eredetű elnevezések** (pl. *anghinare, árdé, luminarica, mușetel, rostopászka, sunatoare, vinete*).

51. ábra. Adatközlő növényábrázolása (Bíró Margit / Homoródszentmárton, 2015)

Egyes fajoknál tudományos vagy hangzásában ahhoz hasonló neveket is említettek különböző forrásokból (pl. *Latinul azt mondja, hogy Hypericum perforatum*¹¹. *Sóskaborbolya: latin nevének fele barbaris, úgy kell leírni*¹¹. *Az a vadcsombor, annak a neve latinul Thymus vulgaris*¹¹).

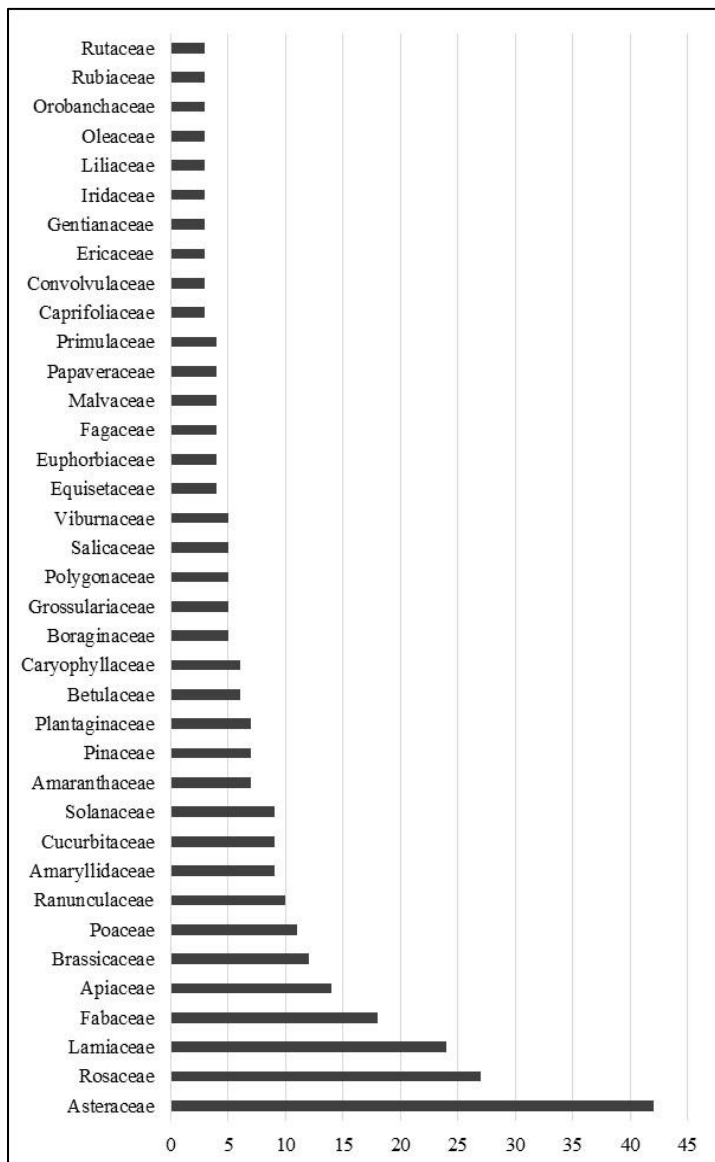
Az említett drogok alkalmazása és a helyi életmódhoz kapcsolódó egyéb tevékenységek során ismertetett kifejezések és szófordulatok a Függelék / Tájszótár mellékletében olvashatók.

5.3. Ismertetett növény- és gombafajok összegzése a térségben

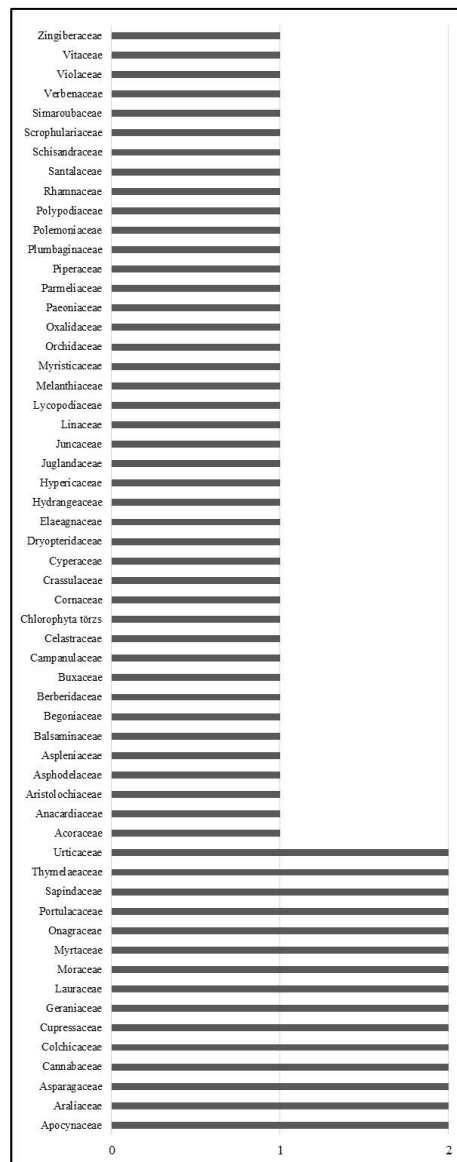
A 14 településen feljegyzett **366 növénytaxon** között **318 faj-, míg 48 nemzetségszinten** került azonosításra. További **39 taxon** maradt **kérdéses**, amelyeket élő vagy szárított példány, hiányos jellemzés és adatok hiányában nem azonosítottunk. A fajok között 14 védett növényt is említettek. A 366 ismert faj között 41 növényről csak a helyi elnevezést említették, alkalmazásukról nem szerepelt adat (fényképfelvételek: Függelék / Néhány növény- és gombafaj).

A 366 taxon **94 növény családba** tartozik; a fajok száma **családonként 1-42** között változott (52-53. ábra). Legnagyobb fajszámmal az Asteraceae (42 faj), Rosaceae (27 faj) és

Lamiaceae (24 faj) családok szerepelnek, amely vadon termő fajok esetében a helyi flóraelemek elterjedési gyakoriságára utal. Termesztésben ismert fajok magas arányban képviselik pl. a Fabaceae (18 faj), Apiaceae (14 faj), Brassicaceae (12 faj), Poaceae (11 faj) és Solanaceae (9 faj) családokat. A mindössze 1 vagy 2 fajt felölelő családok kevés gyógyászati jelentőségű fajt, továbbá egzotikus (vásárolt), díszként ismert, ritka vagy védett taxonokat foglalnak magukba.

52. ábra. Növénycsaládok 3-42 fajszámmal

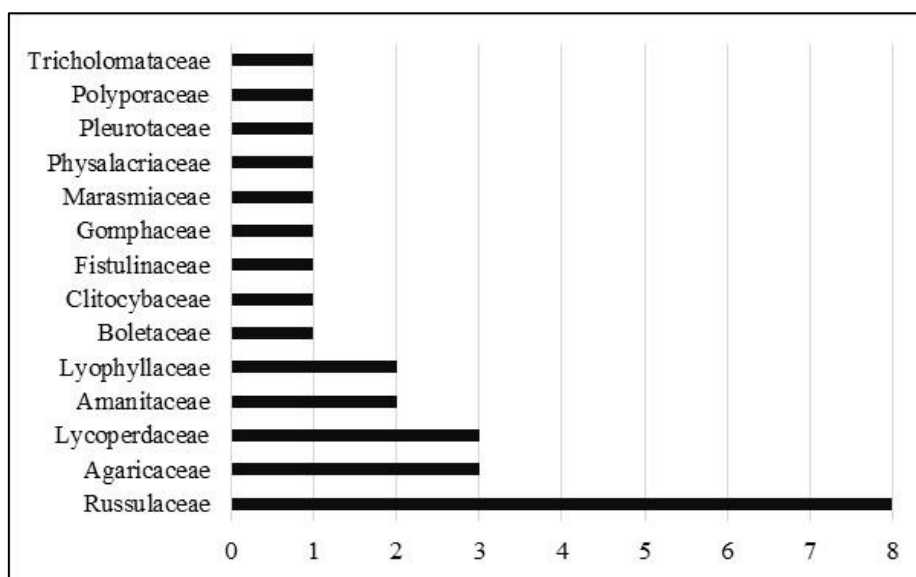
53. ábra. Növénycsaládok + 1 törzs 1-2 fajszámmal

A 366 azonosított növényfaj/-nemzetség között **98 növényt** (köztük 61 termesztett és 37 vadon termő fajt) **mind a 14 kutatóponton** ismernek és alkalmaznak különböző céllal (Függelék / Növények adattára és Gombák adattára c. táblázatai). Az átfedő adatok háttérben vadon termő fajok esetében a gyakori helyi elterjedés, a termesztett fajok között pedig a térségben nagy múltra visszatekintő, hagyományos gazdálkodásra vonatkozó ismeretek állnak. Átfedő tudáselemekre példák: *Achillea millefolium*, *Agrimonia eupatoria*, *Allium sativum*, *Aristolochia clematitis*, *Armoracia rusticana*, *Avena sativa*, *Calendula officinalis*, *Carum carvi*, *Chelidonium majus*, *Convallaria majalis*, *Cucumis sativus*, *Daucus carota* ssp. *sativus*, *Eryngium planum*, *Hordeum vulgare*, *Hypericum perforatum*, *Juglans regia*, *Lilium candidum*, *Malus sylvestris*, *Petroselinum crispum*, *Phaseolus vulgaris*, *Pinus sylvestris*, *Plantago major*,

Potentilla anserina, *Rumex obtusifolius*, *Sambucus nigra*, *Solanum tuberosum*, *Symphytum officinale*, *Taraxacum officinale*, *Thymus serpyllum*, *Tilia cordata*, *Tussilago farfara*, *Urtica dioica* és *Veratrum album*.

A 14 település átfedő növényismereti elemei mellett **egyedi, 1-1 kutatóponton** elhangzott adatokat **59 faj/nemzetség** esetében jegyeztünk fel. Ezen adatok háttérében állhatnak a következők: (1) városi környezetből betelepített/vásárolt dísz- és haszonnövények vagy drogok, amelyek között előfordultak bizonyított, de a térségben nem ismert adatok is (pl. *Cetraria islandica*, *Cynara scolymus*, *Echinacea purpurea*, *Euphorbia marginata*, *Ribes aureum*, *Ribes x nidigrolaria*, *Stachys byzantina*); (2) adventív, behurcolt fajok (pl. *Ailanthus altissima*); (3) régióban kevésbé ismert, termesztett fajok (pl. *Allium ampeloprasum*, *Allium tuberosum*, *Aronia melanocarpa*, *Cicer arietinum*); (4) vadon termő, a térségben nem vagy alig alkalmazott fajok (pl. *Acer* spp., *Anemone nemorosa*, *Asplenium scolopendrium*, *Cirsium oleraceum*, *Corylus colurna*, *Daphne mezereum*, *Hepatica transsilvanica*, *Impatiens noli-tangere*, *Pastinaca sativa*, *Pulmonaria officinalis*, *Sonchus oleraceus*, *Tragopogon orientalis*).

A feljegyzett **28 gombataxon** között 25 faj-, 3 nemzetségszinten került azonosításra. Csak említés szintjén, helyi elnevezéssel 3 fajt, valamint hiányos adatok miatt további 3 kérdéses taxont jegyeztünk fel. Az azonosított fajok **15 gombacsaládba** tartoznak; a fajok száma **családonként 1-8** között változott (54. ábra). Legnagyobb fajszámmal a Russulaceae család említhető. **Átfedő** tudáselemek a 14 kutatópont mindegyikén **5 gombafaj** esetén említhetők (*Agaricus campestris*, *Amanita muscaria*, *Amanita phalloides*, *Cantharellus cibarius*, *Lactifluus piperatus*), míg 1-1 településen feljegyzett, **egyedi adatokra 11 taxon** szerepel példaként (*Armillaria mellea*, *Calvatia utriformis*, *Chlorophyllum rhacodes*, *Fistulina hepatica*, *Clitocybe* spp., *Lactarius semisanguifluus*, *Lepista* spp., *Lyophyllum decastes*, *Ramaria* spp., *Russula rosea*, *Russula virescens*).

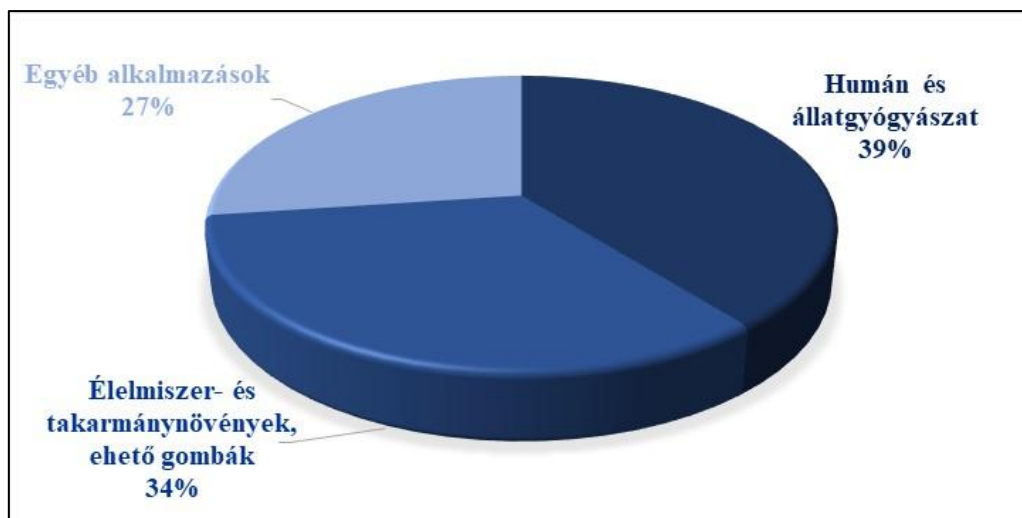

54. ábra. Gombacsaládok 1-8 fajszámmal

5.4. Növények és gombák helyi alkalmazási kategóriái

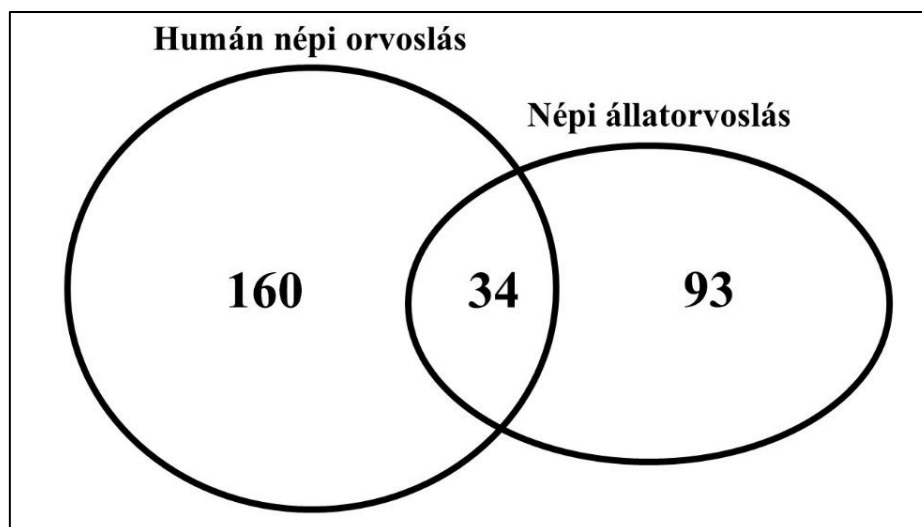
A 14 településen növény- és gombafajokat 3 fő kategóriában említettek (55. ábra), amelyekben további csoportokat és alcsoportokat különítettünk el (59-60. ábra). Legnagyobb arányban fajokat a tradicionális **humán- és állatgyógyászatban** alkalmaznak. A csoportokban és alcsoportokban egyes fajok több indikációban is említésre kerültek, **1-43 adat/faj eredménnyel** (43 adatra példa: *Malus sylvestris*).

További fő kategóriaként az **élelmiszer- és takarmánynövények**, valamint **ehető gombafajok** szerepeltek (73. ábra). Emellett „**egyéb**” csoportban összesítettük például a festő- és dísnövényeket, hiedelmek, szentelmények, eszközök, építkezés és egyéb használati céllal ismertetett fajokat (74. ábra).

55. ábra. A térségben említett növény- és gombafajok 3 fő alkalmazási kategóriája

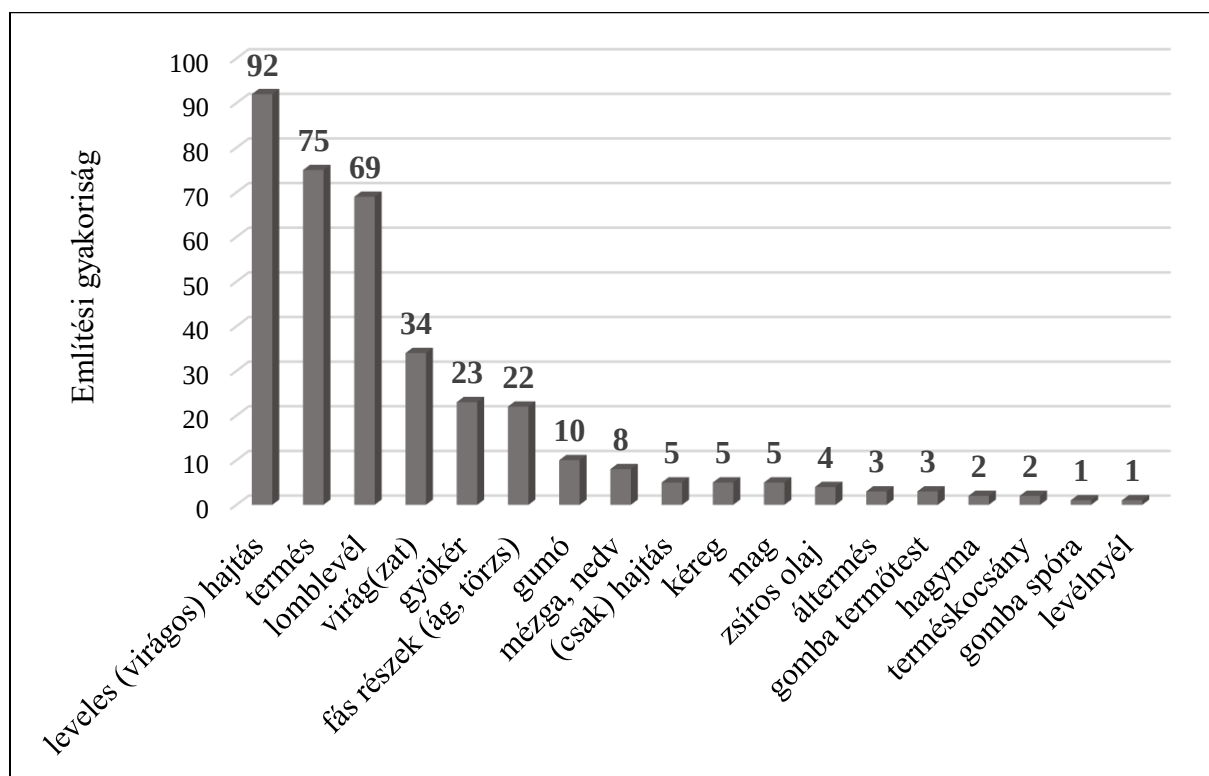
Elsőként a helyi **humán és állatgyógyászatban** említett adatokat, indikációs csoportokat és eredményeket ismertetjük. Itt összesen **218 növény- és 2 gombafajt** említettek, amelyből **humán indikációk esetén 160 = 158 növény + 2 gomba, állatgyógyászatban 93 = 92 növény + 1 gomba** szerepelt. Átfedést a 2 területen **33 növény és 1 gombafaj** mutatott (56. ábra). Az alkalmazások részletes adatai minden faj esetében a Függelék / Növények és Gombák adattárában olvashatók. Különböző indikációs céllal korábban **gyógyszergyárak és más vállalatok számára 17 faj gyűjtését** vagy intézményes (iskolai) szervezésben való gyűjtését említették.

56. ábra. Népi humán és állatorvoslásban ismertetett növény- és gombafajok száma

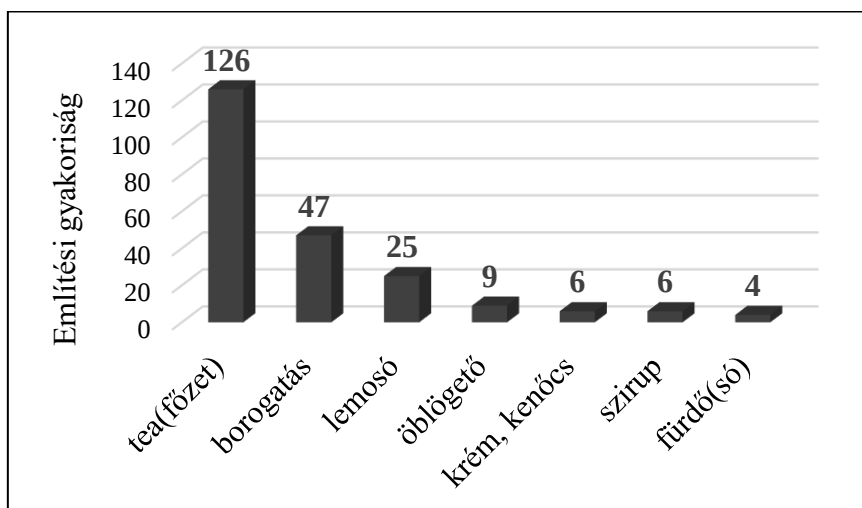
A feljegyzett növény- és gombafajok esetében **18 drogként vagy egyéb céllal** alkalmazott részt összesítettünk, amelyek **említési gyakorisága 1-92/drog** között változott (57. ábra).

Leggyakrabban növényi drogok esetében a leveles (-virágos) hajtás szerepelt. Hasonlóan magas arányt mutat a termés és a lomblevél alkalmazása, míg például a levélnyel helyi használatát mindössze 1 faj esetében dokumentáltuk (fényképfelvételek: Függelék / Drogok).

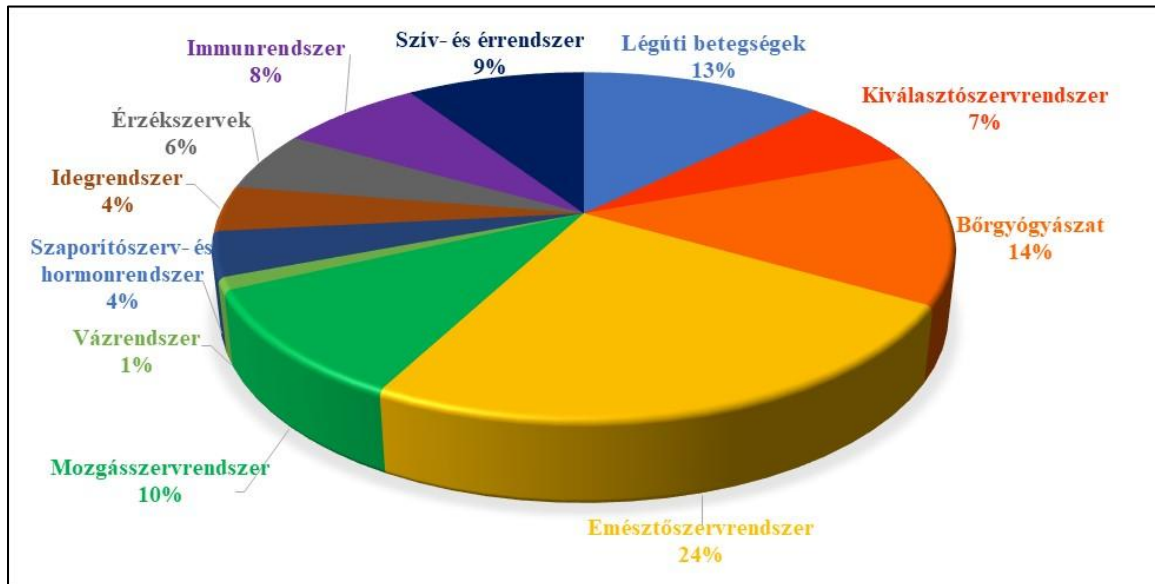
57. ábra. Növények és gombák alkalmazott részei és említési gyakorisága

A humán és állatorvoslásban alkalmazott fajok esetében **7 készítménytípust** összesítettünk, **1-126 említési gyakorisággal / készítmény** (fényképfelvételek: Függelék / Készítmények és alkalmazások). Leggyakrabban növényfajokat tea-főzet formájában alkalmaznak, míg fürdőkben vagy fürdősóban ritkán említettek növényi drogokat (58. ábra). A készítménytípusok mellett összesen 174 növény- és 26 gombafaj egyes részeit külön elkészítési mód nélkül, „önmagukban” alkalmazzák/fogyasztják különböző céllal (ld. Függelék / Növények adattára).

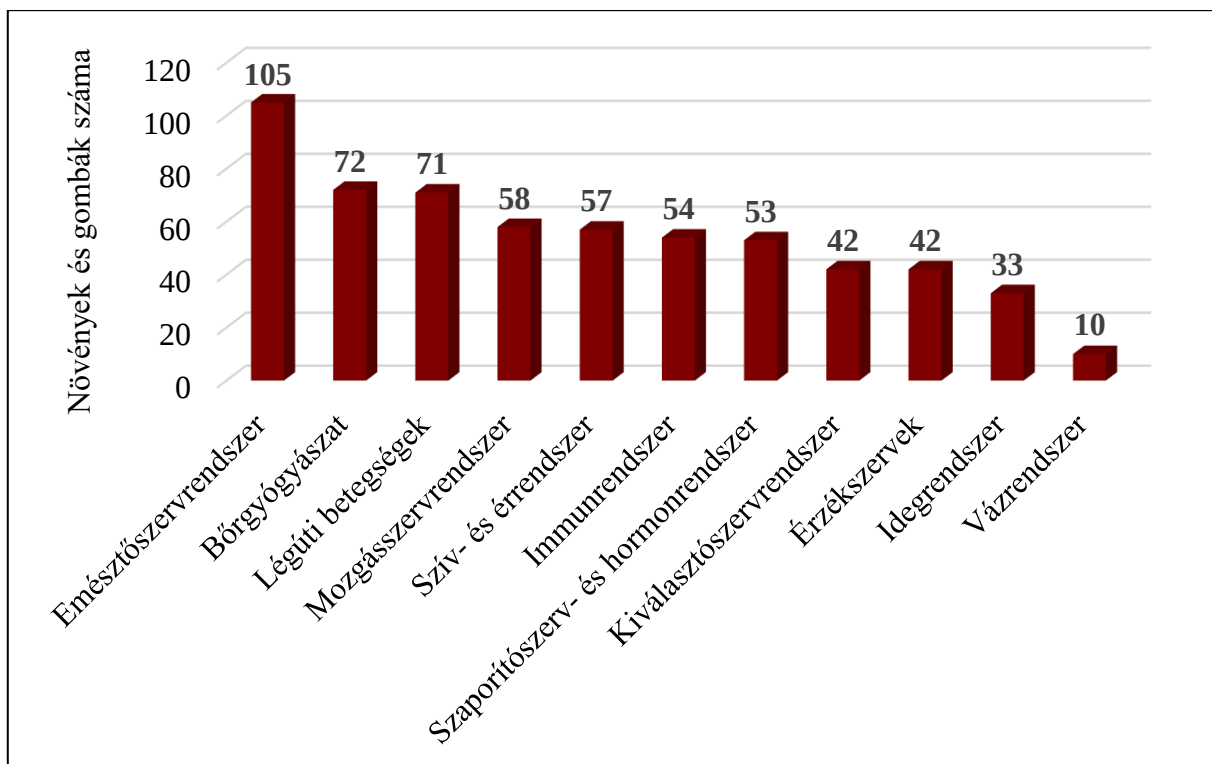

58. ábra. Növényi készítménytípusok említési gyakorisága

A **humán népi orvoslásban** ismertetett 158 növény- és 2 gombafaj alkalmazása **11 fő indikációs csoportot** fed le, amelyeket további alcsoportokkal **152 tünet és betegség** kezelésére említettek. A 11 fő csoport százalékos megoszlása alapján legnagyobb arányban (gyógy)növényeket emésztőszervrendszeri és bőrbetegségek kezelésére alkalmaznak, míg legkisebb arányban idegrendszeri, szaporító- és hormonrendszeri, valamint vázrendszeri megbetegedések helyi gyógymódjai említhetők (59. ábra). Az egyes csoportokban alkalmazott növények számát a 60. ábra mutatja.

59. ábra. Humán népi orvoslás indikációs csoportjainak megoszlása a 14 kutatóponton

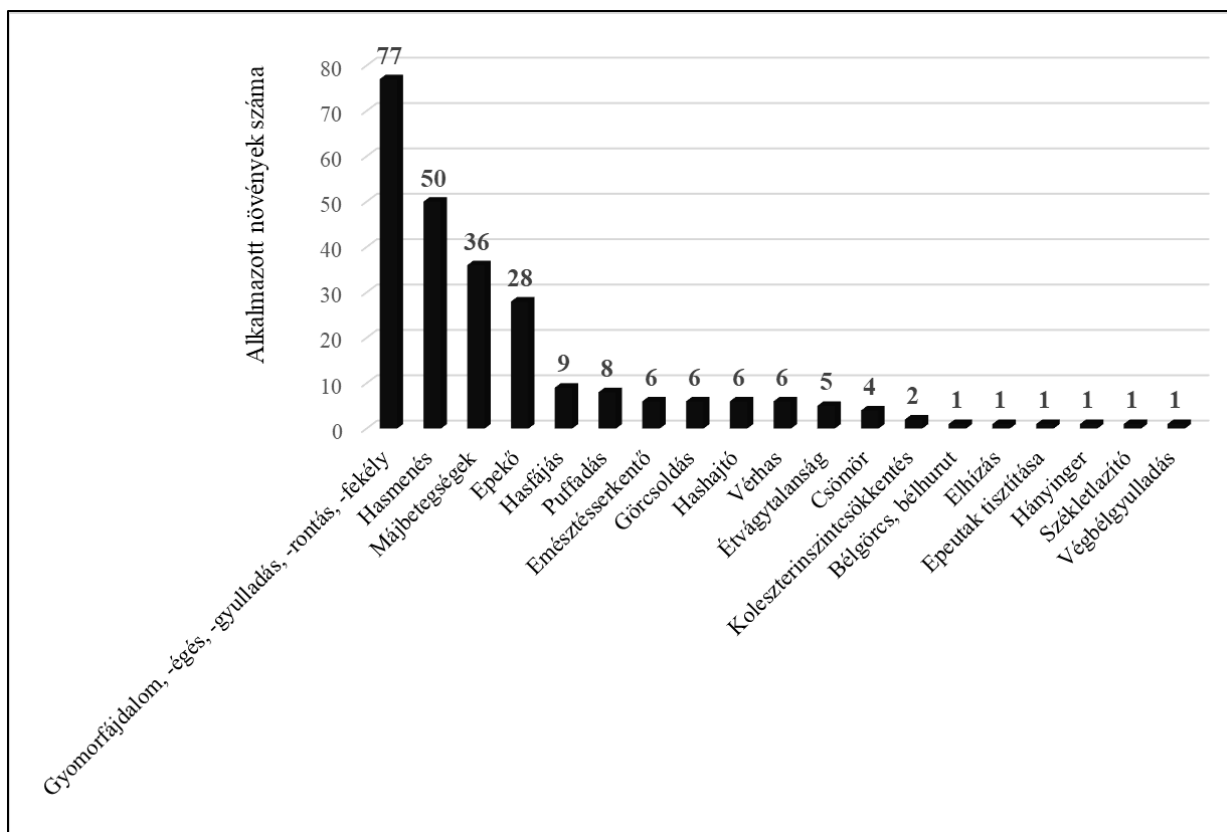

60. ábra. Humán népi orvoslásban alkalmazott növények és gombák száma

A következőkben a **11 fő humán indikációs csoport** megnevezett 152 alcsoportját és azok számadatait ismertetjük részletesen, a fő kategóriák (nem az alkalmazott növényfajok) arányainak csökkenő százalékos sorrendjében. A csoportok alcsoportjaiban szereplő növény- és gombafajok összesített száma minden esetben alacsonyabb az említési adatok teljes összegénél, mivel egyes fajok esetében több, **1-31 indikációs alcsoport/faj** is megnevezésre került (31 adatra példa: *Equisetum arvense*). Csoportonként 10-10 példát emelünk ki az általános ismertetés után, ismert és kevésbé ismert fajok szó szerinti idézeteivel.

Emésztőszervrendszeri humán megbetegedések kezelésére 19 alcsoportban 105 növényfaj összesen **250 említése** történt (61. ábra). Leggyakrabban gyomorpanaszok, hasmenés és különböző májbetegségek kezelésére ismertettek helyi gyógymódokat. Alacsony arányban került megnevezésre kezelési mód pl. bélgörcs, elhízás, hányinger és végbélgyulladás esetén. Csömör (csemer) megnevezés alatt túlzott fogyasztás utáni teltségérzetet értenek, amely émelygést, rosszullétet idéz elő. Néhány példa a csoportban:

- *Agrimonia eupatoria*: *A németfű nagyon jó a gyomornak⁶. Megsáritjuk, s teát főzünk belőle⁶. Szedték örökké, hogy jó a májnak⁹.*
- *Artemisia absinthium*: *Simán étvágygerjesztőnek⁶.*
- *Betula pendula*: *Lapija teának puffadástól: ha valaki megtőt, a mája, erősen jó volt a lapija teának¹³.*
- *Centaurea erythraea*: *Kesernyész ízű; egy anyagot ad a májnak, amivel csendesíti¹³. Ezerjófű, s cintória, ami az étvágyat meghozza¹⁴.*
- *Fagus sylvatica*: *Fiatal bükkfáknak van gyökérhajtása, amit kiástak a földből, azt áztatni kell, s azt illogatták tea helyett máj- és epebántalmakra⁹. Bükkmakkból olaj: megfogta a gyomrot⁷.*
- *Malus silvestris*: *Ha megcsemerlik valaki, legjobb a szája szélire venni egy kis ecetet. Csak megnyalintsa¹⁰. Csemerre ecetes szappanos vízzel a fejét, nyakát és homlokán bemasszírozni⁹. Almaecet az jó sok mindenre nagyon, de általában emésztésre⁹.*
- *Orobancha* spp.: *Olyan is volt, hogy gyomorvérzése volt, hogy be kellett vinni a kórházba, s megivott ebből egy csésze téját, s másnapra semmi baja nem volt. (...) Vérhasba es vótak, s annak es jó volt¹⁴.*
- *Potentilla anserina*: *Gyomormenésre, s gyomorgörcs, bélgörcs ellen ajánlott. Ha két csészével elfogyaszt belőle, azonnal szűnik a görcse. Nagyon gyorsan hat⁶.*
- *Solanum tuberosum*: *A pityókának a nyers levit meg kell inni, mikor gyomorfekélyes voltam⁶.*
- *Stellaria media*: *Megittam koleszterinirtásra azt a kis tyúkhúrt⁶.*

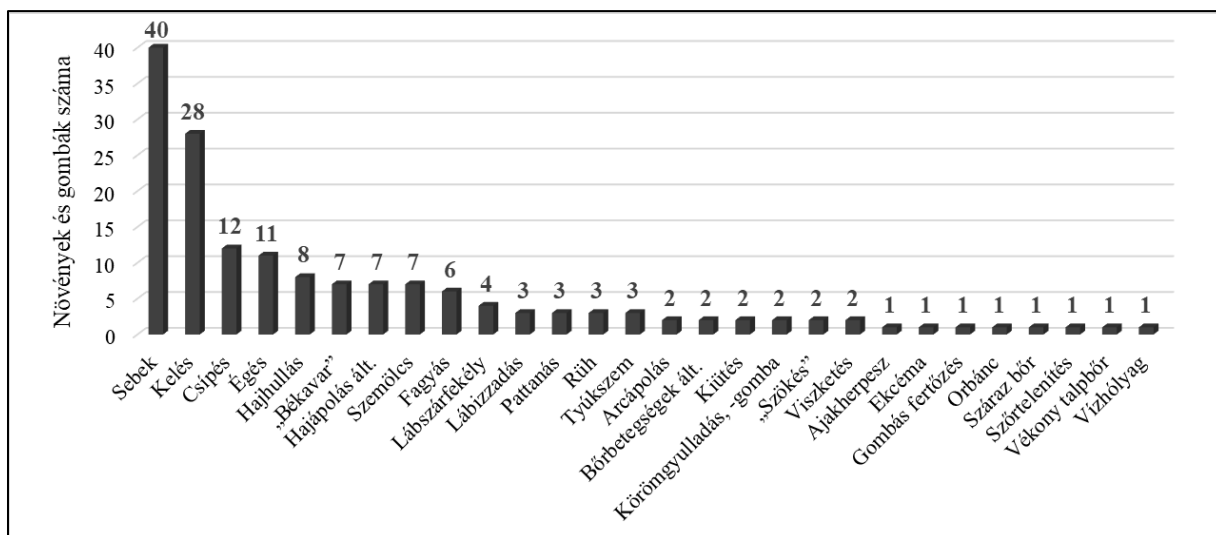

61. ábra. Emésztőszervi panaszok esetén alkalmazott növények száma (humán)

A helyi humán **bőrgyógyászati** kezelések **28 alcsoportjában 66 növény- és 2 gombafaj** esetében **162 adatot** jegyeztünk fel (62. ábra). Leggyakrabban sebek és kelések kezelésére említették növényfajok teaformáját lemosóként vagy borogatóként, míg pl. orbánc, vízhólyag és ajakherpesz esetén 1-1 adatot találtunk. Helyi megnevezések között kiemelendő a „békavar”, amely jellemzői alapján egy ekcematípusnak valószínűsíthető (valószínűsítés miatt nem vontuk össze az ekcéma alcsoporttal); kezelése egy 7 növényi és 4 egyéb összetevőből álló tinktúrával történik. A „szökés” kifejezés esetén kelés vagy bőrfertőzések valószínűsíthetők, amelyeket részletes ismertetés hiányában nem tudtunk azonosítani. Példák a csoportban:

- *Ajuga reptans*: Ezt megszárazzák, mikor a térdre rá kell tenni, akkor langyos vízben megpuhítják⁴. Ez nagyon jó, hogy ha el van gennyesedve valakinek a lába. Kihúzza a gennyet, kipucolja⁴.
- *Aristolochia clematitis*: A farkasalmalapi állatoknak gennyes sebekre: teát főzni, és azzal borogatni⁶.
- *Brassica oleracea var. capitata*: Fagyásra jó. Nyersen is és savanyúan is. (...) Egy lapit lehúztak, s minden ujját beborogattak, s akkor nem fagyott el az ujj, megmaradt, annyira kivette a lázat¹⁴.
- *Euonymus europaeus*: Kelésre, mikor egy seb kikelt, vagy szökésre, s kikelt. Azt is megszárazították, van annak magja, s elvirágozik, hogy lesz egy négyesegű izéje, abban van mag, azt ki kell venni, az a kelést kifakassza; azt a magot megtörték, s akkor egy kicsi diszjunktívban összekeverték, s úgy felkenték arra a kelésre¹³.
- *Euphorbia amygdaloides*: Azt csak ilyen állati sebekre teszik. Egyet hallottam: (...) nagyon fekélyes volt a lába, az a kifakadt fekély, ugye az olyan, hogy már gyógyíthatatlan, de begyógyult. Halméregfűvel, igen. Teával, borogatással⁵.
- *Lilium candidum*: Édesanyámnak a visszer bomlott ki, a fehér liliumnak a levelét tette rá, ami nagyon jó³. Kiszívja a gennyet³.

- Petroselinum crispum: Ezt is használják csípésekre: méh, darázs, szúnyogcsípés, és akkor sebekre, kezen levő dolgokra. Azt is úgy csinálják, hogy leszakítsák, elmorzsolják, vagy megrágnak, és úgy elsűrolják, vagy reá is lehet kötni¹¹.
- Plantago major: Az útilaput megmosták, vágott sebekre tették⁸. Kelést is betekerték vele⁸. Ha felmarta a cipő a lábat, bokát, akkor tették rá⁶.
- Solanum tuberosum: Égési sebekre, ha felhólyagzik vagy pirosodik, megreszelve ráborítani, leveszi a fájdalmat és gyógyítja¹³.
- Viburnum opulus: Reakótták a sebös lábra is. A levét, a kányát ki lehetett csavarni¹⁴. (termés)

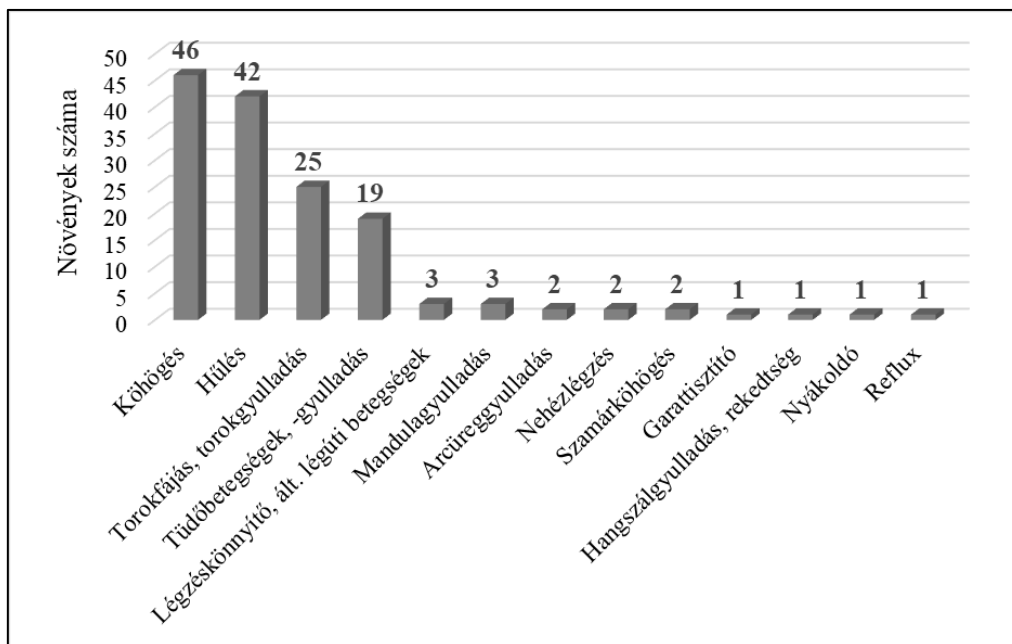

62. ábra. Bőrgyógyászati panaszok esetén alkalmazott növények és gombák száma (humán)

Légúti panaszok esetén humán gyógyászatban **71 növényfaj** szerepelt; itt **13 alcsoportban 148 említést** rögzítettünk (63. ábra). Egyes tüneti megnevezések átfedést mutattak, amelyeket a következetes különálló említés miatt nem vontunk össze az értékelés során. Felső légúti megbetegedések között köhögés és általában meghűlés tüneteinek enyhítése szerepelt leggyakrabban, míg pl. hangszálggyulladás, garat megbetegedései vagy reflux esetén mindössze 1-1 említést jegyeztünk fel. Példanövények:

- Abies alba: A fehérfenyőnek van a csuszája, a toboza; mikor fiatal, s piros, abból szirupot főznek köhögéstől⁸.
- Allium cepa: Babérlevéllel a hagyma köhögésre⁹. A hagyma is jó hűlésre. Köhögéstől főzik a pergelt cukrot, 3-4 babérlevél és dió, hogy szakítsa fel. Hagymát is tesznek bele⁸.
- Armoracia rusticana: A lónak kehelességre, hogy nagyobb a tüdeje, hamarabb előző a tüdőbetegség¹⁴.
- Cichorium intybus: Köhögéstől való, olyan világoskék virága van neki, mi úgy mondjuk, kotáng³. Azt mondják, a virága is jó, s a legfelsőt lecsipik róla³.
- Eryngium planum: Kékiringó gyermekeknek, mikor köhögnek⁶. Torokgyulladástól és hűléstől van a teája⁶.
- Juglans regia: A dió köhögésre jó. A száraz diót összetörtük, úgy ahogy volt a haja, megmostam kívülről. Megtörtem, csak úgy a kalapáccsal ráütöttem és teát főztem belőle, benne volt a héja is. Akkor ilyen sötét teát kaptam belőle. Ez torokra volt jó⁴.
- Juniperus communis: Hűlésre borsikabogyóból teát, és liszttel, úgy kavargatjuk meg a lisztet teával, hogy takarítsa¹¹.

- Prunus spinosa: Torokgyulladás vagy mandulagyulladás, arra is lehet⁵.
- Raphanus sativus spp. niger var. niger: A fekete retek köhögéstől: megmosom jó, kicsi kanállal a belsejét ügyesen kifúrom (...), alul kicsi lyukat fúrok, s ráteszem egy pohárba, s abba a retekbe teszek a házi mézet, nem boltit, s az veszi ki a retek levét és csepeg a pohárba. A méz feloldja, kivonja a levit, össze lehet nyomni⁶. Kivágták a közepét, abba cukrot tettek, s a nedvességtől lett egy olyan édes lé, az is köhögéstől erősen jó; attól a nedvtől a cukor elolvadt; azt mondák, hogy méz es jó, mézet is tesznek belé; akinek számarköhögése volt¹³.
- Taraxacum officinale: Ebből még mézet is szoktak főzni, mert azt mondják, hogy télben meghűlésre, fojlásra erősen jó a pipevirág méze².

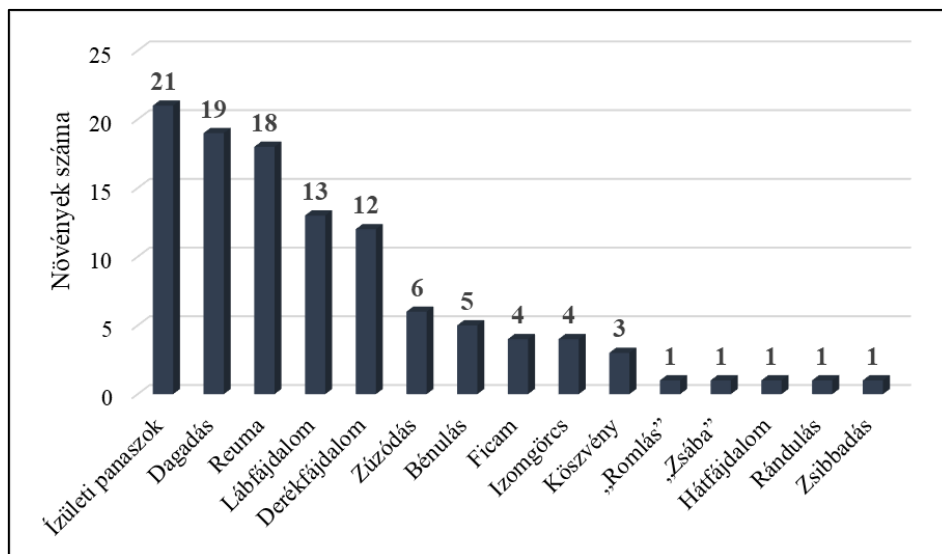

63. ábra. Légúti megbetegedések esetén alkalmazott növények száma (humán)

A humán **mozgásszervrendszert, izom- és ízületi szöveteket** érintő megbetegedések kezelése során **50 növényfajt**, ezen belül **15 alcsoportban 110 adatot** összesítettünk (64. ábra). Itt elsőként általában a különböző ízületi és reumatikus panaszok helyi gyógymódjait ismertették. Alacsony említési gyakoriságot mutat pl. a hátfájdalom, rándulások és zsibbadás kezelése. Köszvényes panaszok az említett tünetek alapján kerültek a mozgásszervrendszerei csoportba, nem az előidéző anyagcserefolyamatok változása révén. A „romlás” kifejezés ízületek elmozdulását vagy bicsaklást takar a helyi magyarázatok alapján, amelyet pontos meghatározás hiánya miatt kezeltük a rándulás és ficam alcsoportoktól külön adatként. A „zsába” itt izomeredetű fájdalomra utal. Példák a csoportban:

- Achillea millefolium: Reumára kellett cickafark teát melegen, avval mosogatni, meleg fürdő⁸.
- Arctium lappa: Keserűlapi, ha fáj a dereka, térde, karja, eltünteti⁷.
- Capsella bursa-pastoris: Megdagadt a lábam, s azért szedték azt a táskát².
- Malus silvestris: Ficamra, rándulásra almaecetes ruhát köttek, (...) ez a legjobb, ha eldagadt egy láb, egy kar, ezt használták³.
- Lysimachia nummularia: Reumatikus dögokra, s az ilyen ízületekre borogatásnak; azt mondják, nagyon jó lábfájásnak¹³.
- Prunus domestica: Ennek a magját megtörik, s a belit ízület ellen használják¹⁴.
- Salix alba: Lapija jó az ízületekre¹⁴.

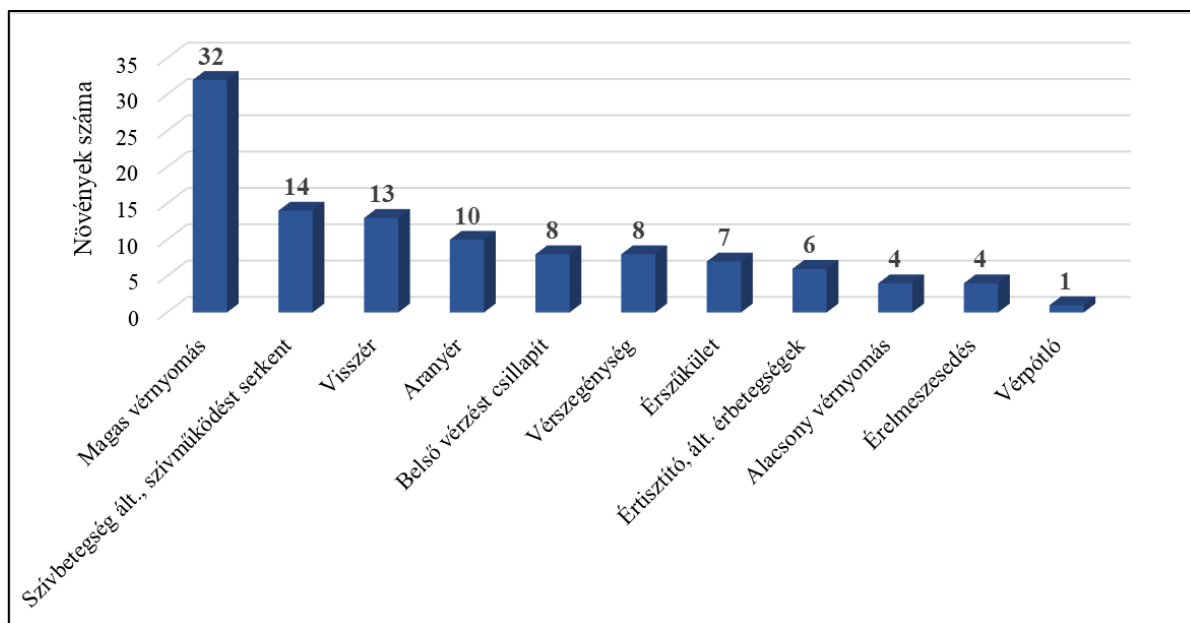
- Senecio vulgaris: Lábfájásra, romlásokra. Az embereknek is jó, ha valami olyan daganat van vagy valami olyan belső sérülés, vagy az állatoknak is az olyan nagyon jó, ha a lába úgy felromlik¹⁴.
- Symphytum officinale: Visszeres lábra csinálunk fekete nadály tinktúrát⁶. A gyökerét megpucoljuk rendesen, felvagdadjuk apróra, egy üdítő flakont megtöltünk vele, s akkor azt feltöltjük gyógyszerrel. A két litresre reamenyen szinte 1 liter gyógyszer. Rajta hagyjuk⁶. Nagyon jó térdre, ízületekre, visszerekre is jó⁶.
- Urtica dioica: A csihánt tartom a legértékesebbnek részemről, mert ízületi beteg vagyok (...)⁶. Itthon a csihánt elkezdtem inni (...), füröszöttem, helyrehozta⁶. A csihánt állandóan szárítjuk, télen is kúraszerűen isszuk⁶.

64. ábra. Mozgásszervrendszeri megbetegedések esetén ismert növények száma (humán)

A humán keringési, szív- és érrendszeri kategóriában **58 növényfaj, 11 alcsoport és 107 említés**, kezelés szerepel (65. ábra). Leggyakrabban magas vérnyomás ellen alkalmaznak növényi készítményeket, míg pl. alacsony vérnyomás és érlelmeszesedés kezelésére, valamint vérpótlóként kevés adatot találtunk. Növénypéldák:

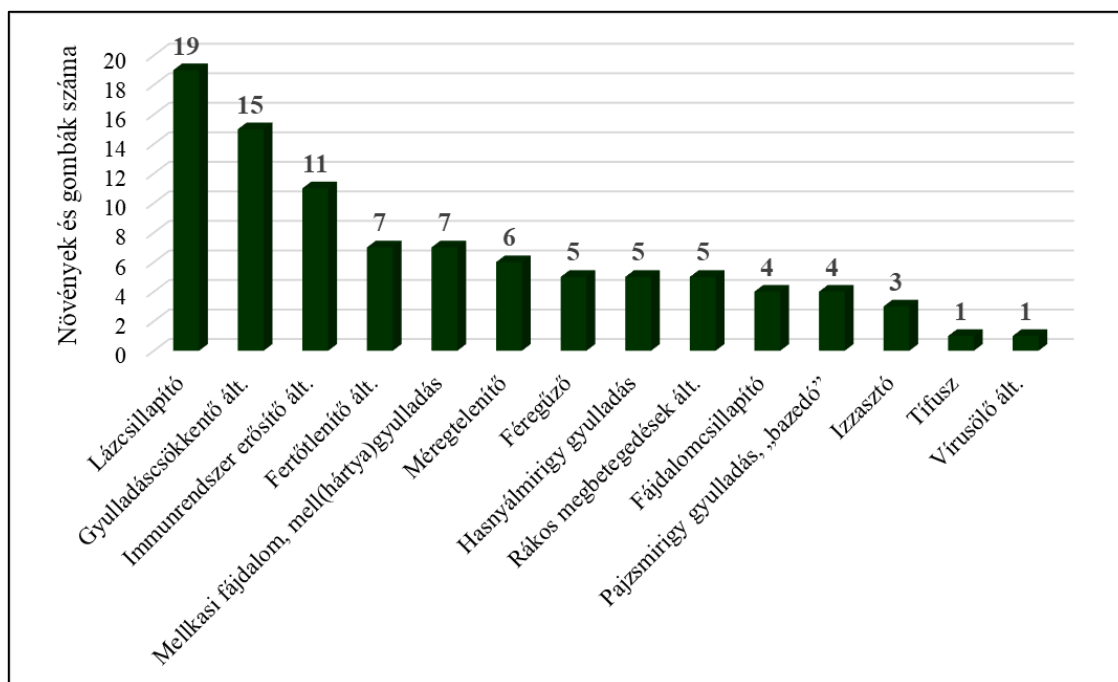
- Crataegus monogyna: Az Istenfa gyümölcse lapját és virágát vérnyomáscsökkentőnek, szívbetegnek szedték⁹. Vérnyomásnak egy kicsit teának szoktunk szedni¹³.
- Linaria vulgaris: Akinek a szívével probléma van, abból kell a teát főzni¹⁴.
- Phaseolus vulgaris: Ángyom azt mondta vót, hogy van fehér fuszulyka, az a kilenc szemes, s amiben van a fuszulyka, azt főzték meg s azt itták teában, ezt a fuszulykaszalmát magas vérnyomásra¹¹.
- Petroselinum crispum + Achillea millefolium: Aranyérre krém petrezselyemből és cickafarkból zsírban⁹. Ez a régi alaprecept⁹.
- Primula veris: Az is nagyon nagy vérnyomás ellen¹⁴.
- Ribes nigrum: Meg sok van vas benne, vérszegénység ellen⁵. Viszi a vérnyomást is^{5,7}. A fekete ribizli vérpótló⁸.
- Sambucus nigra: A fekete bogyója jó érszűkület ellen³. A bodza szabályozza a vérnyomást: akinek kicsi, annak felviszi⁶.
- Tilia cordata: A hársfavirág szívnek való, érnek⁷.
- Vaccinium myrtillus: Szívnek is a lapija, a gyümölcse (...) vérszegényeknek vérpótló⁶.

65. ábra. Szív- és érrendszeri megbetegedések esetén alkalmazott drogok száma (humán)

Immunrendszert érintő humán megbetegedések között **14 alcsoportban 53 növény- és 1 gombafaj** esetében **93 adatot** összesítettünk (66. ábra). Növényi drogokat ebben a kategóriában leggyakrabban lázcsillapítóként és általános gyulladáscsökkentőként ismertettek, míg általános vírusellenes hatást vagy tifusz kezelésére alkalmazható gyógymódot 1-1 esetben jegyeztünk fel. Pajzsmirigy megbetegedések alatt gyulladásoz folyamatokat, így a Basedow-kór tüneteit ismertették, nem az alul- vagy túlműködésben fellépő problémákat. Példák a csoportban:

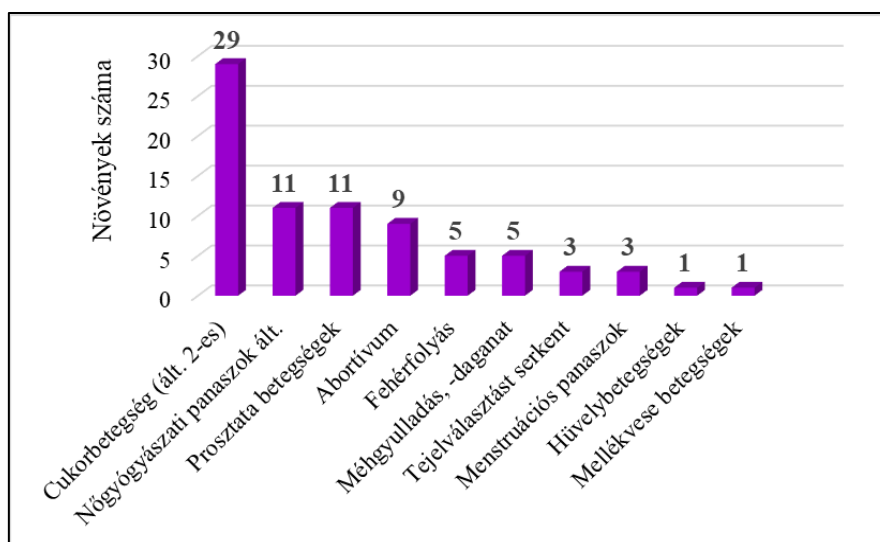
- Beta vulgaris ssp. vulgaris var. conditiva: *A céklalé mézzel immunerősítő*⁹. Nagyon sok céklalevet kell igyon⁹.
- Convallaria majalis: *Láz és tüdőgyulladás ellen 1 szál gyöngyvirágot kell megfőzni 1 liter vízben*⁶.
- Leonurus cardiaca: *Bazedóra is jó, ami öli a szívet*¹⁴.
- Malus silvestris: *Lázra almaecetes borogatás tenyérre, s le is mossák; halántékra is. Megmártották a lepedőt, s belécsavarták*⁹. Almaecettel, meg mással, ha volt almaecet, akkor avval egészen bétékerték a hátát, hogy avval vették le, a fejére tették a vizest, a hátára, hátára bétékerték, és úgy szűnt a láza, mert ugye orvos sincsen, és akkor úgy csinálták². Tyúkok ivóvizébe almaecet: fertőtlenítő, gyulladáscsökkentő⁹. Láz ellen bésúrolták a disznyót¹³.
- Primula veris: *A kásavirág is izzasztó hatású*⁹. Gyulladáscsökkentőnek, mindennek⁹.
- Sambucus nigra: *A bodzavirág izzasztó, lázcsillapító*⁹.
- Solanum tuberosum: *Lázra pityókát reszeltek, a talpukra és tenyérre tették éjszakára*¹. Lázra a pityókát meghántom, lereszelem, reateszem a homlokukra, teszek kendőt reá, hogy ne hulljon szerte. Tenyerükre is vágok szeleteket, azt is reakötöm. Nagyon jól leveszi a lázat⁹.
- Taraxacum officinale: *A cikóriának jó a levelit megfőzni, s a gyökerit is, az is jó gyulladás ellen*¹⁴.
- Thymus serpyllum: *Hasnyálmirigyre nagyon jó*³.
- Vaccinium vitis-idaea: *Gyomorrákosoknak (...) ez volt a legjobb gyógyszer, a népi gyógyszer*¹².

66. ábra. Immunrendszeri betegségek esetén ismert növények és gombák száma (humán)

A **hormon- és szaporítószervrendszert** érintő betegségek témakörében **53 növényfaj, 10 alcsoport és 80 adat** olvasható (67. ábra). Leggyakrabban cukorbetegség, nőgyógyászati (helyenként részletes leírás nélkül) és prosztatata megbetegedések kezelését említették itt; hüvely- és mellékvesebetegségek esetén mindössze 1-1 adatot jegyeztünk fel. Növénypéldák:

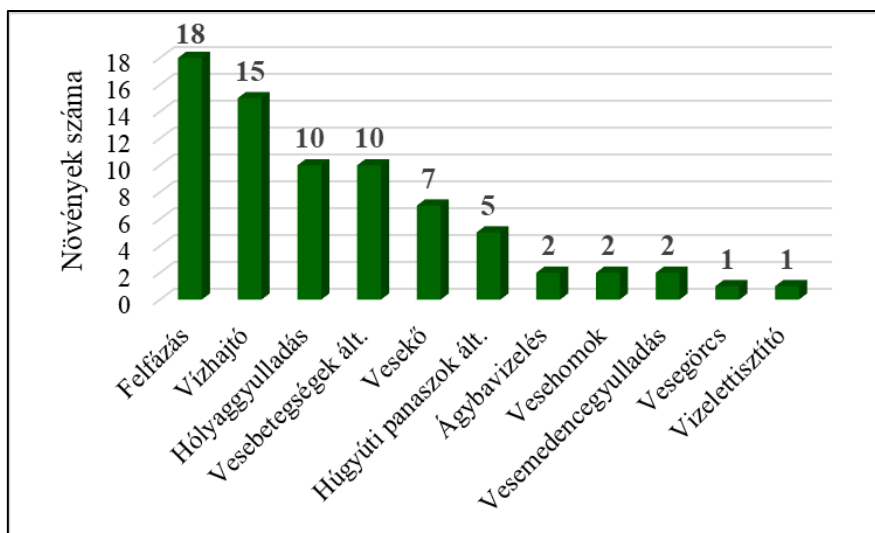
- Anethum graveolens: *A cukorbetegséget csökkenti*¹¹. *Cukorbetegségre kaprot kell enni sokat, rendes kaprot*⁵.
- Betula pendula: *A nyírfalevél nagyon jó (...) prosztatata dolgokban*¹¹.
- Carum carvi: *Akinek nem volt teje, ezelőtt szült, s nem volt teje, az idős asszonyok mind azt ajánlták, köménymag levest, de semmit bevé', s nem kanalizni, hanem csuporból inni meg*¹⁴.
- Juglans regia: *Cukorbetegségre a júniusi diófalapít és zöld diót tudom szirupnak*⁹. *Nagyon jó a teája*⁶. *Még ezelőtt rég-rég megfőzték*¹¹.
- Lamium album: *Teának használták nem meginni, hanem női betegségre, beleülni*¹⁰. *Női betegségre ezt az árvacsalánt*¹⁰. *Nőknél van ez a fehérfolyás, az ellen*¹⁰.
- Narcissus poeticus ssp. radiiflorus: *A vadnarcisz főzetét a nők használták, mikor nagyon bő menstruációs vérzésük volt, annak a csökkentésére*³.
- Phragmites australis: *Nád gyökerét is szedték cukorbetegségre*⁹. *Most ez feledésbe merült*⁹.
- Potentilla anserina: *Cukorbetegségnek*¹¹. *Azt szokták a cukrosok szedni teának: azt csak úgy főzik meg, cukorszint ellen*¹¹.
- Syringa vulgaris + Robinia pseudoacacia: *Csak a fehér virágból teát akácvirággal összefőzve fehérfolyásra, felfázástól*¹³.

67. ábra. Hormon- és szaporítószervrendszeri panaszok esetén alkalmazott növények száma (humán)

A kiválasztószervrendszer megbetegedései között **42 növényfaj** esetében **11 alcsoport 71 gyógymódját** ismertetjük (68. ábra). A kategóriában felfázás esetén és vízajtóként említettek leggyakrabban növényi alkalmazást. Alacsony arányú említések között mindössze 1-1 adatot jegyeztünk fel pl. vesegörcs és mellékvese panaszok kezelésére. Ágybavizelés esetén tea-főzetekkel, nem pszichés kezeléssel gyógyítanak; így került ez az alcsoport a kiválasztószervrendszeri kategóriába. Példák a csoportban:

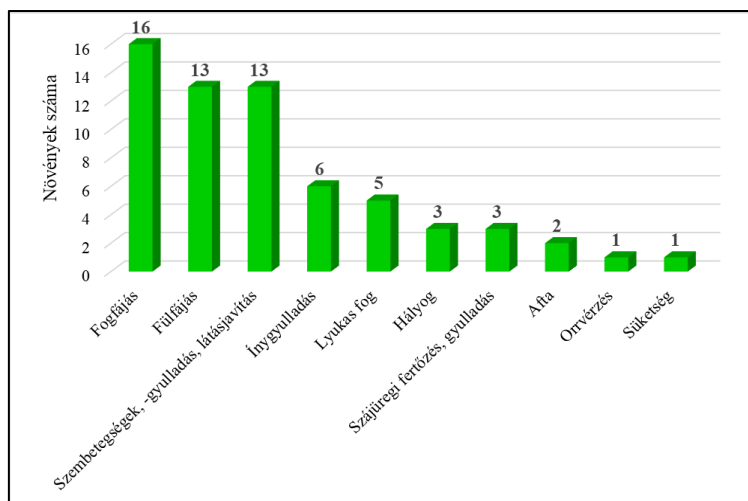
- *Alnus glutinosa* + *Equisetum arvense* + *Betula pendula*: *Vesekőre surlófűvel és nyírlapival; ezt összefőzni, naponta 2 litret kellett inni; ha cukrot nem teszen bele, úgy még jobb, nem szabad cukrot tenni belé. 2-3 napig itták*¹³.
- *Cerasus avium*: *A cseresznyelábnak vízajtó hatása van*¹⁴.
- *Citrullus lanatus*: *Elpakolja a vesekövet, gennyes vesének jó. Gennyes epére. Sok dinnyemag a vizeletet tisztítja*¹⁴.
- *Epilobium parviflorum*: *Ha vesehomokja van vagy felfázás, egy csészével el tetszik fogyasztani (...), azonnal a görcsöt feloldja; nagyon kitűnő*⁶.
- *Equisetum arvense*: *Takarítja a húgyútakat (...). Vizelet érdekiben jó*¹⁴.
- *Narcissus poeticus* ssp. *radiiflorus*: *A kákvirág felfázásra*⁸. *Az egy csodafű*⁸. *Vizelettől kákvirágot használnak, megfőzik. Van, aki száraztól szedi, s van, aki a virágát, de a szára nem jó semmire, csak a virága*⁹. *2 liter vízben 3 virágfejet megfőzni, lefődni, hogy a gőz ne menjen el. Magában megkészi, s azt megisszák*⁹. *Ha elszorul a vizelet*¹³.
- *Petroselinum crispum*: *A petrezselyemteát ilyen hólyagokra, felfázásra, ilyesmire használják*¹¹.
- *Tragopogon orientalis*: *A bakszakállt szoktuk, ha felfázunk*². *Sárga virág, s ha elszakítják, tejnedve van. teának, de felfázás ellen erősen jó párolni*².
- *Vaccinium vitis-idaea*: *Az jó a húgyutakra is*⁵. *A piros a vesének nagyon jó*⁶.

68. ábra. Kiválasztószervrendszeri panaszok esetén alkalmazott növények száma (humán)

A következő csoportban az **érzékszerveket** érintő és **szájüregi panaszokat** összesítettük **10 alcsoportban**, amelyek **63 adatot** ölelnek fel **42 növényfaj** esetében (69. ábra). Leggyakrabban fog- és fül-fájás, valamint különböző szembetegségek kezelésére jegyeztünk fel helyi gyógymódokat, míg pl. (környéki idegrendszer eredetű) sükettség és orrvérzés kezelésére a térségben 1-1 említés történt. Ez utóbbit illat beszippantásával, nem vérzéscsillapítóval kezelnek. Növénypéldák:

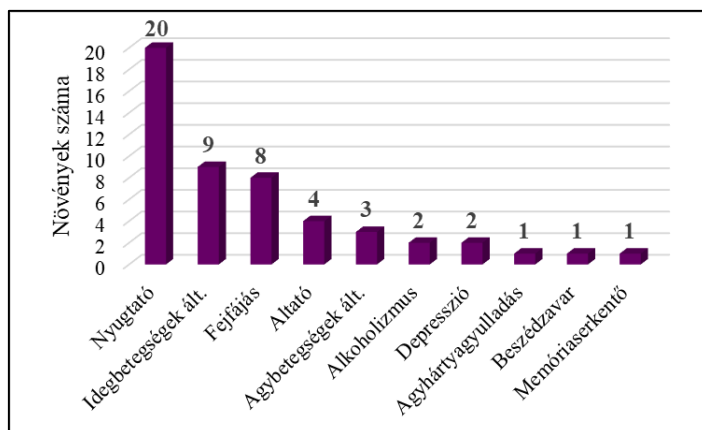
- Achillea millefolium: Öblögető gennyes fogínyre és afták ellen¹⁴.
- Allium sativum: Lyukas fogra fokhagymát⁶. Fokhagymát, ha lyukas a foguk, azt beléteszik³.
- Armoracia rusticana: A tormavirágot, mikor tavasszal virágozott a torma, a virágból teát főztek; az nagyon jó volt fogfájásra öblögetni. Ha meggennyesedett a fog, akkor megeredt, azt mondták, amíg ki nem fakadt az a gennyzacskó, addig nem hagyott békén, és az elősegítette⁷.
- Corylus avellana: Fül-fájásra mogoróbelet⁵. Össze kell törni, rendes olajból egy-két cseppöt tenni két mogoróra, s úgy jól összetörni, s amikor egy napot, kettőt-hármat kiszorítsa még, úgy becseppenteni⁵.
- Malus sylvestris: Almecetes sós ronggyal borították régen, a só is rágja a hályogot¹⁴.
- Pinus sylvestris: Fenyőfaszurkot belétették a likba, és ki kellett húzni⁷.
- Piper nigrum: Lyukas fogba borsszemet is raktunk¹. Borsot szokták mondani ugye, hogy elharapják, s egy borsdarabot belétennyi, de aztán az úgy meglükögtette¹². A borsot kettétörték, s beletették a lyukas fogba⁶.
- Salvia officinalis: Fogfájásra zsályatea: be kell tenni egészen a foghoz; ha gennyes a fog, kiszívja a gennyet is, gennyoldó hatása is van⁸. A fogfájást zsályalapival megborogatták; az gyulladás-gátló. Belülről a foghútra tették⁶. A levelet a foghútra betettem, az nagyon-nagyon jó¹³.
- Satureja hortensis: A csombor megszáraztódik, kisúrlódik, olyan lesz szinte, mint a liszt. Akkor mézzel össze kell kavarni azt a port, s a likas fogba beléteszik. Ha nem likas a fog, a környéket meg kell rakni; nem telik belé 10 perc, ha meg van kelve, kifakad, s el van múlva¹.
- Thymus serpyllum: A fogfájásra veszed (...); van az a hangyaboly, a törzsit kiveszed².

69. ábra. Érzékszervi és szájüregi panaszok esetén alkalmazott növények száma (humán)

Idegrendszeri betegségek között **10 alcsoportban 33 növényfaj 51 alkalmazása** látható (70. ábra). A csoportban leggyakrabban nyugtatóként ismertetett fajokat jegyeztünk fel, míg mindössze 1-1 említés történt pl. agyhártyagyulladás vagy beszédzavar kezelése esetén. Általános agybetegségek említése során részletes tüneti jellemzést nem ismertettek. Néhány példa:

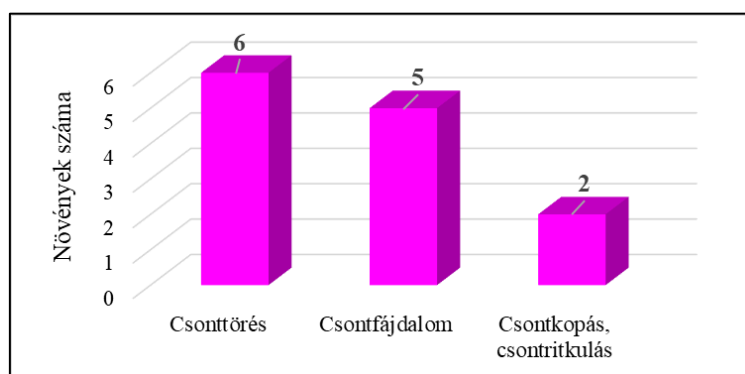
- *Achillea millefolium*: Ez idegbetegségre való⁵.
- *Centaurium erythraea*: Akinek beszédzavara van, vagy nagyon kezdett felejteni, ebből 2 hétig minden nap egy csészével elfogyaszt, s a beszédzavara elmúlik⁶.
- *Cucumis sativus*: Idehaza az uborkát elvágjuk, akkor tél volt, hideg volt, így az agyára tettük¹⁴. (agyhártyagyulladás esetén)
- *Hypericum perforatum*: A Jézusfű nyugtató, idegeknek jó⁹. 2 liter vízbe 1 virágzatot, a szárát nem szoktuk használni. Egy szárnak a virágzatát⁹.
- *Malus domestica*: Almát megreszeltünk, tojássárgájával elkavartuk, felragasztottuk így az agyára¹⁴. (agyhártyagyulladás esetén)
- *Melissa officinalis*: Ez citromfű, ez idegnyugtató tea, nyugtató tea. Olyan jó illata van, csak szagold meg. Estére, ha megiszol egy csészével, éjjelre alszol⁵.
- *Primula veris*: A kásavirág idegnyugtató². Idegekre az is jó, igen, sokat szedtünk⁵. Van a kásavirág, az altató¹⁴.
- *Satureja hortensis*: Az is teának. Nyugtató, idegnyugtató⁵.
- *Thymus serpyllum*: A vadcsombor nagyon jó idegnyugtató is¹².
- *Verbascum phlomoides*: A virágból állandó, tompa fejfájásra tea¹³.

70. ábra. Idegrendszeri panaszok esetén alkalmazott növények száma (humán)

Végül a humán betegségek fő csoportjai között **vázrendszeri panaszok** összesítése történt, amelyben a csontrendszert érintő **3 alcsoport 13 kezelési módot** ölel fel **10 növényfaj** esetében (71. ábra). Példák a csoportban:

- Aristolochia clematitis: A farkasalma csontokra⁶. Egy liter vízbe kell 2 szál, de úgy, hogy nem főzni: megmossuk, beletesszük az edénybe, ráöntjük a vizet, s leöntjük, nem szabad lobogjon egy percet sem⁶.
- Armoracia rusticana + Cucurbita pepo: Csontfájástól éhomra tormát, tökmagot ettek¹⁴.
- Brassica oleracea var. capitata: A káposzta levél (...) akár a kékes-zöldes színe, akár amit kibontok, fehér, az jó gyulladásokra, törésekre (...), a káposztalapival való borogatás.
- Capsella bursa-pastoris: Az jó a csontoknak⁶. Szeszt tőtik rea, kell álljon, s a csontokat, ahol fáj, kell kenni⁶.
- Medicago sativa: A lucernának gyógyhatása vót: beletették forró vízbe, s ha meglangyosodott (...), benne ázott, nagyon jó vót a csontoknak (...)¹⁴.
- Mentha aquatica: Csonttörésre vízi minta: rongy közé tették, borogatták⁷.
- Solanum tuberosum: A pityókát törésekre helyezték nyersen reszelve: bekössük a seb fölé, a csont fölé⁶.
- Symphytum officinale: Ez nagyon jó csontfájdalmakra⁹. Csontja, ha fáj, kenőcsöt készítettek a gyökeréből¹. Ez nagyon jó ilyen csontsérülésekre¹⁴. Csontkopásnál térdet a lapival borogatni¹³.
- Urtica dioica: Csontfájásra a teája¹⁴.

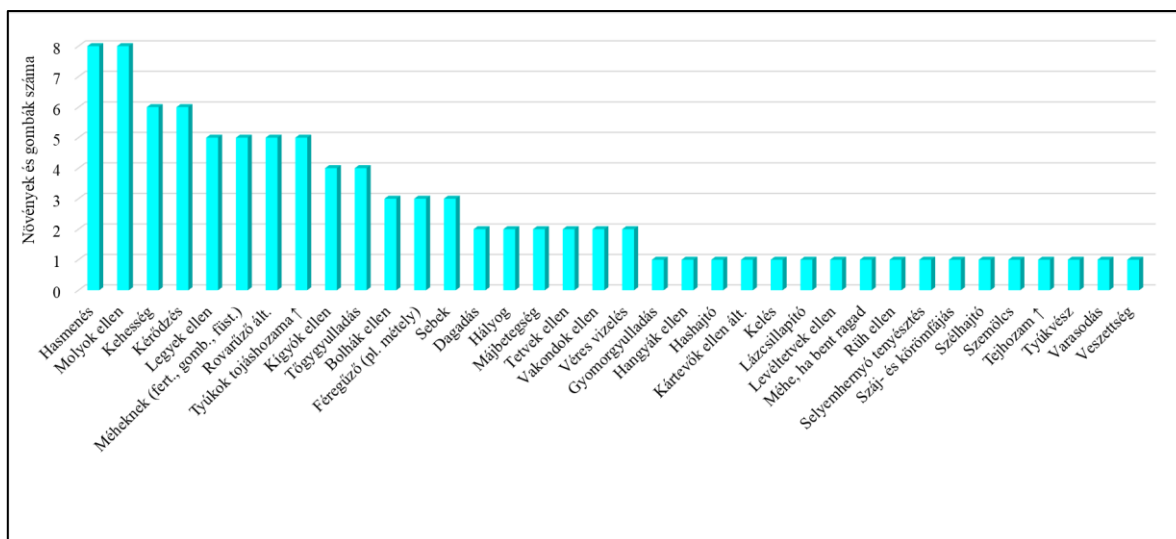

71. ábra. Vázrendszeri panaszok esetén alkalmazott növények száma (humán)

A helyi **állatgyógyászatban** vagy különböző **állatfajok elleni védekezésben** a korábban említett **92 növényt és 1 gombafajt** jegyeztük fel, amelyek **36 alcsoport 94 adatait** összegzik (72. ábra). Leggyakoribb indikációk között az állatok hasmenése vagy például lovak keheisége esetén jegyeztük fel gyógynövények vagy gombák alkalmazását. Mindössze 1-1 helyi gyógymód említése történt pl. kelés, láz, száj- és körömfájás, valamint szemölcsök kezelésére. Néhány példa:

- Allium cepa: Olyan is van, hogy a juh megtelik széllal, akkor hagymát szoktunk rágatni velük¹⁴.
- Armoracia rusticana: Torma gyökerét lovaknak, s a lapit is megették⁶. Jó volt a kehes lónak, köhögős lovaknak⁶. Légutakra nagyon jó, keheiségre a ló esetében¹¹. Ló, mikor köhögött, annak reszeltek tormát¹. Tormát adtak, s lisztbe belekeverték, tettek egy kicsi vizet, felköttek a ló orrára két órát⁶.
- Fomes fomentarius: Használják még a méhészek is¹¹. (füstje nyugtató)

- Hypericum perforatum: Olyan nagy volt az erdőnk, hogy a marhák vért vizeltek, azt idézte elő. Csak soha se nem tudták megállapítani, hogy melyik az a növény, amelyik ezt előidézi a marháknak. S akkor főzték (...) ezt az orbáncfűvet. S ezt használták, mikor a marhák így lebetegedtek, s akkor helyre jött¹⁴.
- Juniperus communis: A borsikafenyő magját tyúkoknak szoktam adni: 2-3 magot a szájukba, 3-4 napig megismétlem, ellenállóbb a szervezetük⁶.
- Malus silvestris: Ha bélázasodik az állat, vadalmaecettel lemossák⁶. Tőgygyulladásra is jó az almaecet⁶.
- Nicotiana tabacum: Molyok ellen szivarat csomagostul, vagy kibontja. A szivarszagot és a dohányyszagot nem szeretik³.
- Quercus spp.: Héját malacoknak szoktuk főzni gyomormenésre: a friss újulásnak a héját le kell úgy hántani, s megfőzni teának, s azt adni bé a malacoknak; (...) mi a malacoknak szoktuk, s bornyúnak is¹³.
- Rumex obtusifolius: Marhának úgy, mint embernek, víz helyett; megfogja a gyomrát¹³.
- Veratrum album: Tetű ellen a marháknak megfőzik, s lekenik vele. Mikor kétszer lekentem, helyrejő³. Van gyökere, azt megfőzik, megkenik a rongyot az állat bőrébe, s az megöli a tetveket³. (...) Zápsza gyökerit belé egy olyan 8-10 litres fazékba (...), teli hagyta vízzel, s holnap reggelig hagyta, hogy húzza meg. (...) Aztat háromszor megcsínyáltuk, avval többet nem volt tetű¹⁴.

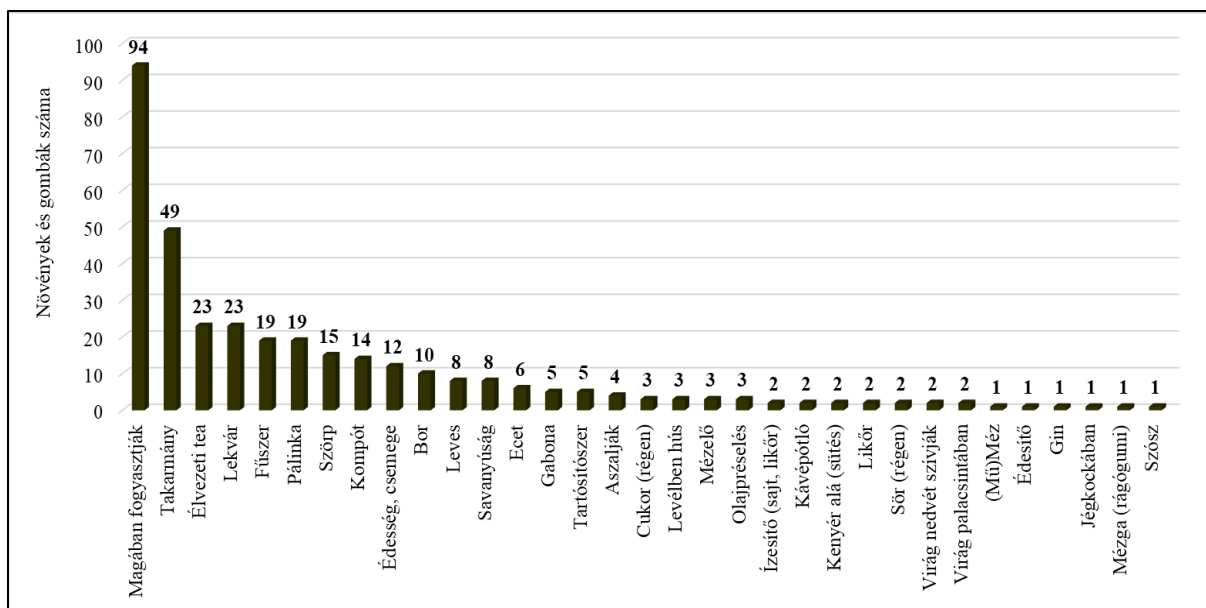

72. ábra. Állatgyógyászatban és állatok elleni védekezésben ismertetett növények és gombák száma

Külön ábrán összesítünk **167 élelmiszer- és takarmánynövényt**, valamint **21 ehető gombafajt** (73. ábra). Itt összesen **32 alcsoportban** / fogyasztási és elkészítési módon belül **345 adatot** dokumentáltunk a térségben. Leggyakrabban egyes növényfajok termését, gumóját vagy egyéb részét, továbbá gombafajok egész termőtestét önmagában fogyasztják, külön „készítménytípus” nélkül (= 94 említés: 69 növény és 25 gomba). Itt a 69 növényfajon belül 45 termesztett és 19 vadon termő fajt összesítettünk; 2 fajt termesztésből és vadon termő élőhelyekről is gyűjtik (*Carum carvi*, *Fragaria vesca*), 3 fajt pedig vásárolnak. A szintén magas arányban ismertetett takarmánynövények között termesztett és vadon termő fajok is szerepeltek. Az élvezeti tea alcsoport növényfajai és drogjai esetében általában népgyógyászati vonatkozást is említettek, amelyeket a korábbi indikációs kategóriákban is számoltunk.

„Cukor” alcsoportba sorolható a *pityókacukor*, vagy a régen szaloncukor készítésére alkalmazott fekete retek gumója. Savanyúságként (összesen 8 említés) 6 növényt és gombafajt használnak. A fűszer (19 adat) alcsoporttól elválasztottuk az ízesítő alcsoportot (2 adat); ez utóbbiak kifejezetten likőrök és sajtok esetében ismertek. Példák:

- *Beta vulgaris* var. *altissima*: *A cukorrépából, mikor gyermek voltam, szirupot főztek, s azzal édesítettük a teát. Megvágták szeletekre, megfőzték, s leszűrték*⁶. *A cukor kevés vót akkor. Habár sok cukorrépát termeltünk, de vót a finom répaszirup. Annak egy olyan íze vót, hogy azt nem lehet utánozni*⁶.
- *Brassica oleracea* var. *capitata*: *A káposzta, mikor sütünk ki kenyeret, akkor két káposztalapít vagy hármát reateszünk, úgy megsül, s nem lesz olyan erős, nem keményedik meg*⁶. *Csak a tetejire*⁶.
- *Lathyrus tuberosus*: *Állatoknak adják, jó tejes takarmány*⁸. *Mikor érik, olajos magja lesz neki*⁸.
- *Prunus domestica*: *Szilvaízet főztek minden háznál nagy üsttel: nagy rézüst, alája tettek nagy tüzet, előtte este megpattogtatták a szilvát, magját kiszedték, reggel odatették korán főni, s estig kellett a nagy üsttel, vékás, 100 literes üst, mi volt. Az lefőtt felire; volt egy fakavaró, (...), azt kellett egész nap, nem lehetett hagyni, mert odaégett, s akkor kavarták, s tették nagy fazekakba. Régen nem tettek hozzá semmit; bétették a kemencébe sütés után, bőrt húzott a tetejére, az tartósította; télen ha megkeményedett, feltörték tejföllel*¹³.
- *Prunus spinosa*: *A kükörcsönszilvát pedig tették pálinkába, s arról használták a pálinkát, aki bírta. S ha nem, akkor nyersen es. (...) Bort es csinyáltak belőle*¹⁴.
- *Ranunculus ficaria*: *A papsaláta (...) jó sok fokhagymával. Meglobbasszuk, s azt a zöld levét előntjük. S ha előntöttem, úgy tiszta vízzel le is mosom. (...) A papsaláta szárát lecsipik, mert az keserű; rántással, tojásrántottával, végén kis tej. (...) Megfőzzük, annak zöld leve van, s mikor felfő, s az első vad levit letöltjük. Utána rendes szalonnazsírban megkészítjük jó sok fokhagymával*¹⁴.
- *Satureja hortensis*: *Rakják belé a savanyúkáposztába, lucskos káposztába*⁹. *Savanyúságba, mindenfélibe rakódik*⁹. *A csombort használják ízesíteni káposztába*³.
- *Solanum melongena*: *Nyersen felaprítva, belétéve zöldséglevésekbe összefőzik a zöldségekkel. Akkor kikeverik megsütve kövön vagy fa különböző dolgok mozgatásával; nem vason, fűtő tetején is ráccsal, hogy ne vegyen fel barna színt, mert akkor már nem olyan gusztu; hagymával olajon, vagy majonézzel és tojással*¹³.
- *Tussilago farfara*: *A martilapít van, aki használja, mint a tőtött káposztát*⁶. *Martilapi van, ezelőtt az lett legelsőbe tőtelékes káposztának: tőteléket csináltak, mint a káposztába. Abba csavarták belé*¹.
- *Vaccinium vitis-idaea*: *Lekvárnak, dzsemnek*⁶. *A piros áfonya lapiját savanyúságnak*⁶.

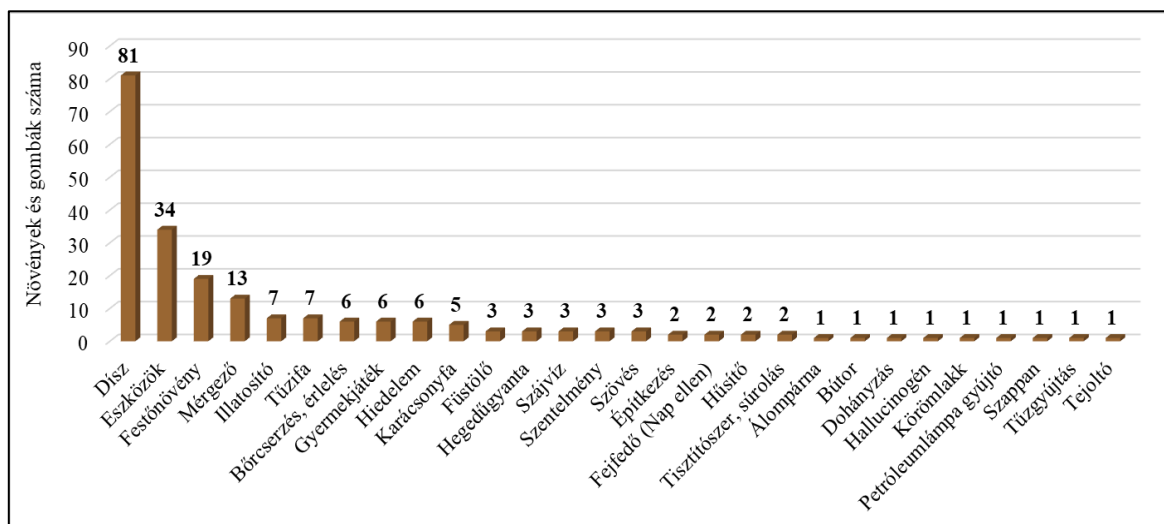

73. ábra. Élelmezésben ismert növények és gombák, valamint takarmánynövények alkalmazása

Az utolsó alkalmazással kapcsolatos ábra **egyéb ismereteket és felhasználási területeket** foglal össze: **151 növény- és 1 gombafaj** esetében: itt **28 alcsoport** összesen **216 említése** történt (74. ábra). A díszként említett fajok között 80 növény és 1 gomba, eszközök között 33 növény és 1 gomba, mérgezőként 11 növény és 2 gomba, füstölőként 2 növény és 1 gomba szerepelt. Használati eszközök alcsoportba soroltuk pl. a faragás, tetőfedés, koszorú, kosár, síp, furulya, lábtörlő vagy koporsó céljából / készítésére felsorolt fajok adatait. A hallucinogén hatású alcsoportot a külön említés és jellemzés miatt választottuk el a mérgező fajoktól. Mindössze 1-1 említést jegyeztünk fel pl. tűzgyújtás, tejoltás vagy szappan készítés esetén. Néhány példa:

- Arctium lappa: Tettük sapkaként is⁸. Azt a vénasszonyok a szalmakalap alá tették, hogy hűsítsen. Mentek a mezőre, tették a fejükre, s a kalapot rátették. Hűvösen tartotta a fejüket⁸. Keserűlapit tettük a fejünkre, ha süt a Nap⁶.
- Betula pendula: A ződág a nyírfa ága. A lakodalmas házakhoz ezt viszik. (...) A vőlegény barátai viszik a nyírfát, hogy felződágazzák a lányos házat, aztán a másikat is. Májusban szoktak tenni a lányoknak ződágot, akinek udvaroltak, május elsején, mennek barátokkal, s szegeznek le; éjjel csinálják, s a lány ki kell találja, kitől kapta¹⁴.
- Cannabis sativa: Kendert természetek régen, azt kinyögték, megáztatták, megszáraztatták, megtörték, megtilolták, abból került elé; a guzsalyra feltették, s azt fonták. Vitték, adták be (...), s szőttek³.
- Fomes fomentarius: Ezelőtt taplóval gyújtották a tüzet; volt kova, (...) ütték, szikrát vetett, s azzal gyújtották a tüzet².
- Galium verum: Ezzel ótották meg a tejet és csinálták a sajtot, a túrót, meg az égvilágon mindent¹².
- Picea abies + Solanum tuberosum: Házi szappanhoz 3 kiló zsiradékhoz kell 1 kiló szóda. Szurkot (= fenyőgyanta) tetszés szerint. Nemigen mérjük. (...) S akkor 6-7 darab jó hidegön krumplit, azt lehámozom, s beléteszem. Kell egy jó másfél óráig úgy főjön szép csendben. (...) Azt úgy hagyjuk, lefedjük, s másnap reggelig nem szabad hozzányúlani. S van egy olyan alja, a szappanlúg, azzal szoktunk felmosni¹⁴.

- *Salix caprea*: Pimpószentelés van virágvasárnap; van ott a templom mellett egy nagy barkafa, azt (...) levágja, vízbe állítsa (...); megszentelve hazaviszik, s erős idő esetén tűzbe dobják¹³.
- *Sambucus nigra*: Gyerekkoromban ezzel lakkoztuk a körmünket, s lilás árnyalatok lettek⁶. (termés)
- *Symphoricarpos albus*: Ez olyan, hogy a gyerekek a parkokban megfogják és megszokták így pukkantani. Csak gyermekjátékra télen¹¹.

74. ábra. Növények és gombák egyéb ismerete és alkalmazása

5.5. Esettanulmány: 2 kijelölt gyógynövényfaj adatainak részletes értékelése

A 14 kutatóponton feljegyzett 366 növény- és 28 gombafaj közül 2 növényt emeltünk ki esettanulmányként. A részletesen ismertett fajok kijelölése a következők szerint történt: (1) nagy hagyományokkal rendelkező, széles körben ismert és kutatott, gazdag szakirodalmi háttérrel rendelkező, bizonyított hatású, gyógyszerkönyvben szereplő faj (példanövény: *Achillea millefolium* L.; 75-77. ábra); (2) szakirodalmi forrásokban alulreprezentált, kevésbé kutatott, népi növényismereti gyűjtésekben is csak helyenként említett faj adatai (példanövény: *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench; 78. ábra).

A 2 fajt a magyar nyelvű kötetekben (Papp és Horváth 2016; Papp 2018, 2024) szereplő adatok összesítésével ismertetjük a következő tagolással (felső indexek a 14 kutatópont jelzései): tudományos név, hivatalos magyar név, tudományos és magyar családnév, helyi elnevezések, leírás / élőhely és morfológiai jellemzők, helyi alkalmazás, valamint szakirodalomban leírt, néhány korábbi erdélyi adat, fitokémiai jellemzők és hivatalos alkalmazás.

Achillea millefolium / közönséges cickafark (Asteraceae/fészekvirágzatúak)

Helyi elnevezés: cickafark¹⁻¹⁴, cickafarok^{1,2,3,6,7,9,12,13}, cicafarok^{3,9}, cickafarkúfű^{3,6,8}, cickafarkú virág¹⁴, cickafű^{5,8}, cicka⁹, cickefarok¹², egérfark^{5,11}, egérfű¹⁴, egérfarkúfű^{1,2,3,5,6,7,8,9,10,12,13,14}, egérfarkú^{7,12}, egérfarkúfű¹³, egerfarkúfű^{2,6,7,8,12,14}, egérfarkú virág^{13,14}, egérfarkkóró¹⁴, ezerjófű¹³, pulykafű⁸

Leírás:

Június első felibe⁹. Az út mellett van, kaszálókon¹¹. Itt kinn a mezőn¹⁰. Cickafark kinn a szénán². A mezőn termik az egérfarkúfű, fehér¹. Fű között, útszéleken, száraz helyeket kedvel⁶.

Kaszálókon⁶. Nyárban szedek örökké². Akárhonnan, olyan tiszta helytől⁵. Őszenyőn vagy utak szélén, ahol terem⁵. Kaszálókon nő⁶. Olyan fehér virágja van⁶. A kaszálókon lehet találni, ilyen ágas-bogas a termete². Teának való cickafarkot szedtünk a mezőn³.

Akkor még úgy mondjuk, hogy egérfarkfű fű. Ez is ilyen magasat nő. Azt mondják, régen csak fehér volt, de ma már van egy kis változatossága. (...) Fehér, tiszta fehér¹⁴. Egérfarkfű, ilyen fehér². Olyan a szára, mint az egérfark⁷. Fehér a virága¹¹. Fehér virágai vannak⁶. Csak a fehér virágú jó⁶. Az egérfarkfű tetején van fehér virág¹⁰. Kicsi kerek, fehér⁹. Az a fehér virágú². Kicsi virágja van⁷. Van rózsaszín is, van fehér is⁸. A rózsaszín is jó⁸. Ez a fehér, mert nekem ugye most a kertben ez virág¹². De a valódi egérfarkfű fehér¹². Háromféle: egyik fehéres-rózsaszín, a másik pirosas, a másik rózsaszínes, de a rendes fehéret¹². S akkor ugye a legelső benn úgy május fele, amikor kezd virágozni, szoktuk leszedni úgy teljesen megszársítuk, s azt szoktuk használni¹². Egérfarkfű, az is fehéres a virágja¹². Az a fehér². Fehér virága van². Az a fehér, fehér virága van neki⁵. Az egérfarkfű lapija hasonlít az egér farkához, megfigyeltem⁸. Szoktuk szedni⁸. Van olyan is, amelyik lilát virágzik, lilás virága van, de csak a fehér virágú jó¹. Fehér a virága¹³. Ebből van ejsze 2 fajta is. Mind a kettő jó¹⁴.

Alkalmazás:

Cickafarok kettő van¹². Van a lilás is, azt nem lehet meginni annak a teáját, csak fürdőnek használhatod¹². S van a fehér cickafarok, amelyiket megihatod a teáját, gyulladásnak, bélgyulladásnak erre használják¹². Főleg a nőknek, nekünk, amikor menstruációs elformálódás van¹². Tehát vagy többlet jeleni meg, vagy nagyon kevés borzasztó fájdalmakkal, görcsökkel. Akkor a tiszta fehér cickafarok virágot. Tehát öt teának rendszeren meginni, ahogy szereted. Cukrot is tehetsz bele, egy kis mézet, citromot, ahogy meg tudod inni. Nagyon keserű¹².

Deréktól lefelé való dolgokra, alsó betegségekre: nőgyógyászati problémákra, gyulladásokra, felfázásra, férfiaknak prosztatára (prostata) megnagyobbodása esetén ajánlották. Belsőleg teaként, külsőleg ülőfürdőként alkalmazzák¹⁴. Nálam a cicka mindenre jó⁹. Cickafark mindennek jó, azt mondták⁹. Nekem volt patikai cickafark, nagyon jó az¹. Ezt is úgy beléteszem, mert szoktam egy másfél liter teát főzni¹². Én mindig teszek egy kicsit. Őszintén megmondom, van, amikor teát főzök, egy picit beléteszek. (...) Vegyesen. Úgy többféle teám van¹¹. Az egérfarkfűből arasznyira a szárából és a virágot gyűjtöttük⁶. Gyáraknak is szedtük⁶. Én most is szedtem azt az egérfarkfűvet². Az egérfarkfű nagyon jó teának⁶. Szép citromsárga színe lesz a teának⁶. A levelét és a virágát is használják teának². Egérfarkfű egy univerzális gyógynövény⁷. Ez nagyon jó teának². Abból teát csináltak². Az egérfarkfű, abból is lehet teát főzni⁸. Az egérfarkfűből teát főztünk¹². Teának¹². Tea formájában³. Halványrózsaszín is van; azt mondták, az is jó, ugyanaz³. Ez ilyen **idegbetegségre** való⁵. Kesernyész teáját fogyasztják hülésre, májpanaszok, fürdőként altesti gyulladás és felfázás esetén.

75. ábra.

Achillea millefolium

76-77. ábra. *A. millefolium*

Női betegség esetén ülfürdőnek, (...) fürödjél bennük¹³. Virága női problémákra gőzölni, leforrázni, lefödni. Utána ülfürdő. Lapija gyulladásra teaként⁹. Citromfűvet hozzáadva jobb az íze, mert önmagában kesernyés⁹. Női fürdőre⁹. Felfázásra⁹. Női bajokra⁹. Női bajokra szoktam én közbe-közbe⁹. Teának meginni, s fürdővízbe is⁵. Az ilyen női betegségek, s vérhígító⁵. Nőgyógyászati problémákra, hüvelyfolyásoknál ülfürdőnek használták⁸. Gyulladásra és fertőtlenítő⁵. Erősebb fertőtlenítő hatása van, mint a kamillának⁵. És fájdalomcsillapító⁵. Pláne nőknél nagyon hatásos⁵. Nőgyógyászati⁹. Mindenféle⁹. (...) Női bajoknak fürdőnek⁹. A nőknek ebben kell fürdeniük⁴. Arra a cickafark⁴. Ülfürdőt⁴. Ez nagyon sok mindenre jó. De inkább ilyen női problémákra³. De ilyen ülfürdőköt es. Töményen megfőzték. S akkor vegyítették vízbe³. Cickafark még jobb felfázásra³. Női problémákra cickafark⁹. A cickafark női dolgokra¹². A cickafarkat nőgyógyászati problémákra, s gyulladáscsökkentőnek⁸. Az minden női dolgoknak. Így hogyha alulról felfázik. Főzheti meg teának. Ülhet belé. Áztassa magát⁶. Ha nem, akkor issza rendszeren⁶. A cickafark felfázásra, s gyomorra is jó¹. Női bajokra is jó, mert jó gyulladáscsökkentő¹. Felfázásra cickafarkat. Teában is jó, s megpárolni². A cickafark női bajokra gyulladáscsökkentő, gőzölni⁹. Az női betegségeknek is jó, mikor görcse van valakinek, vagy vizeletkor, felhül, mindenkor (...), nagyon jó arra⁸. Cickafarkat 2-3 szálát belétenni, s ülfürdőnek, hogy párologjon el. Megmosakodni teljesen benne. Női problémákra¹. Női bajokra⁵. De másra is jó⁵. Vegyítve⁵. Összevegyíted mással, s lehet⁵. Gyulladás ellen⁵. Női bajokra a cickafarkot megfőzzük, megpároljuk, s mikor meg van párolódva, s úgy gőzöl, egy tálba belétötsük, s belé kell guggolni, hogy az a gőz menjen felazon. 2 liter vízbe egy virágzatot, mert az is erős. Van, aki megissza, de gőzben jobb a hatása⁹. A cickafark különböző női bajokra ülfürdőnek, felfázásra is⁹. A tea felhűléstől való². Női bajra⁶. Női bajokra ezt a cickafarkfűvet³. A cickafark teáját is női problémákra fogyasztják³. Női problémákra, hólyaggyulladás, felhülésre¹. Keserű a teája, inkább borogatás, fürdő, öblítés¹. Az egérfarkúfü női dologra szokták használni teának¹. Női dolgokra nagyon jó⁷. Ezt is gyulladás, női dolgokra, felfázás, vese¹¹. Az egérfarkúfü az a női betegségekre, s sok mindenre jó. Teának is⁵. Női betegségekre, felfázásra¹². Az egérfarkúfü jó női bajokra ülfürdőnek. Egyszer beleülök langyosan, egy fél órára⁹. A cickafark teának és ülfürdőnek is jó³. Nagyon erős a teája³. Cickafark is erősen jó gyomornak tea, és női problémáknak fürdőnek¹. Használják a teáját női bántalmakra. (...) Fürdőnek, azt mondják, jó így alsólag fürödni benne. Ennek is jóízű teája van, s így női betegségekre alul fürödni, azt szoktuk használni¹⁴.

Gyulladásra, mindenre jó a cickafark². Gyulladásra használjuk teában, köhögéstől, gyulladástól². A virágot, a virág egészét lehet használni². Gyulladástól van². A cickafark az gyulladásra való⁵. Az egérfarkúfüvet gyulladástól². Az gyulladáscsökkentő, mindenféle betegségnek: ha felfázott, ha meghűlt, mindenféleképpen jó volt a teája³.

Nagy felületű **sebek** lemosására halmérögfűvel és sűrűlőfűvel összefőzve használják¹⁴. Kelésre egérfarkúfüvet⁷.

Cickafarok az **köhögésre**, hogy ha már női szempontokból, görcsök szüntetésére³. Hülésre³. Cickafarktea megfázásra¹. Ezelőtt is volt torokra való, mi es volt, valami erős, amivel kellett gargalizálni a torkot. Akinek fáj a torka, teát főztünk arra is¹². Cickafarokból főztek teát, s avval gargalizálták a torkokot ezelőtt¹². Torokfájásra teát használtak, cickafark teát, ami gyulladáscsökkentő¹⁴.

A cickafark jó az **aranyérnek**, az jó a nőknek is, ha fel vannak fázva. Teát kell főzni és fel kell párolni, rá kell ülni vagy beleülni⁴. Én magamon kipróbáltam, mikor fel voltam fázva⁴. Aranyérre krém petrezselyemből és cickafarkból zsírban⁹. Ez a régi alaprecept⁹. Aranyér ellen ezt a fehér virágot¹¹. A cickafarkúfü az epének, aranyérnek, s női gyulladásoknak fürdőt csinálni³. Ezt epe ellen, epegyulladásos¹². Teának főztük¹. Aztán gyógynövényekből használjuk a cickafarkat, azt mikor fel van hűlve egy nő. A női dolgokra nagyon jó a cickafarok. Aztat leforrázták, egy este leforrázták, s reggelig rajta állott. Sokszor a levében felmelegítették, s

abban ültek. (...) Úgy, hogy bérakok 2 liter vízbe egy ilyen ágat beleteszek, (...), és beleülök fürdeni. S az aranyérnek nagyon jó ez. A teáját. S aranyér kenőcsnek is lehet csinálni (K)¹⁴.

Vesegyulladás⁹. Vesére is jó². Vesének⁷. A cickafark nagyon jó vesére, ülőfürdőt csinálni belőle. Vizeletfertőzésre is jó. Fel kell főzni a vizet, beletenni a cickafarkat, aztán le kell fedni, rajta kell hagyni egy 10-15 percet (...), akkor az kivonja, s lehet inni is, és lehet a fürdővízbe is önteni, ülőfürdőt csinálni. Nagyon jó⁵. Itt mi egyféle cickafarkat használunk, ami kint van a mezőn⁵. Ha csíp a vizelet, arra cickafark⁵. A cickafark az felfázásra való⁸. Mindennek jó, de inkább annak való⁸. Ha megissza, akkor is jó a hólyagnak, s a méhnek, s mindennek, s minden alsó résznek, alsó tagra⁸. Cickafarkot szokták vizeletre, ha csíp⁹. Vízhajtó, gyulladáscsillapító főleg nőgyógyászati, köhögésre, torokfájás esetén, fertőtlenítő, s vérnyomáscsökkentő⁶. Annyira lehozza a vérnyomást, hogy hátul a fejem is szokott fájni⁶. Az is ilyen megfázásra, teát szoktak belőle készíteni. Még fürdőben is¹¹. Ez a cickafark is a vizeletre jó⁶. Cickafark vizelethajtásra, ha megdagad a lába. Női betegségekre, felfázásra. (...) Csak hetente egyszer lehet. Sokat sem szabad főzni, mert nagyon gyorsan kitakarítsa az élő vizet. Mi úgy hívjuk. (...) A víz, ami a testben van. Nem szabad sokat¹¹. Egy kicsi pohárral. Az is úgy lassan¹¹. A cickafarkúfű felfázásra, a teáját a mosdóvízbe belétőtötték, avval alulról megmosakodtak, azt mondták, az erősen jó³. Az gyulladásra, vese- és hólyaggyulladásra a teája, cukor nélkül⁶. Vegyesen lehet főzni a teát: kicsi cickafark az hólyaggyulladástól való². Felfázástól a cickafark első osztályú². Teát megfőzik száraztól, s abba belé kell ülni². A cickafark nagyon jó felfázásra, vesére⁶. Aki úgy a veséjét fájta. (...) Az a vizeletnek erősen jó. Van úgy, hogy az embőr vagy fölfázik, vagy úgy, hogy egyre másra kell vizeljön, és ott kinlódik. Ez a cickafarkú virág arra erősen jó. (...) Ha a vizelet nem rendös. Én annak szoktam használni, a valóságban jó. Teát szoktam abból inni, mert voltam úgy, hogy fel kellett ötször-hatszor kelljek éjjel. Másnap egy csiporral megittam, s pár napra semmi bajom nem volt. Aztán úgy es volt, hogy egy hétig mennem kellett mindegyre, s akkor is azt ittam¹⁴. Mindenféle belső gyulladásnak. (...) Minden gyulladástól erősen jó. Ilyen női gyulladásoktól, vizelettől jó. (...) Akinek gyulladása van, végbélgyulladása is, akkor teát főznek és fürdőnek¹⁴.

Gyomor-, máj- és epebántalmakra, gyulladásra, hólyaggyulladásra, felfázásra kék iringóval együtt is alkalmazzák⁶. Mindenféle gyulladásra jó, viszont, ha a gyomra puffadt, nem tetszik az étel, 2-3 korty meleg teával már megindul a gyomorműködés, úgyhogy nem fáj⁸. Inni is a gyomornak nagyon jó¹. Gyomorfájásra, gyomorgyulladásra, gyulladáscsökkentő⁹. A cickafark teája májra, gyomorra is jó⁹. Gyomorbántalmakra nagyon jó⁹. Gyomorbántalmakra⁹. Gyomorra, epére, májra; még a tüdőre is. Érendszerre is jó⁸. Gyomornak⁶. Amikor gyomorfájás van, a cickafarkot szokták szedni². Máskor is jó². Ennek olyan finom teája van, s erősen jó gyomornak ez, emésztést elősegít, ismerem rég⁸. Bélgyulladásra a cickafarkot⁹. Hasfájásra cickafark⁹. Az egerfarkúfű emésztőszervi problémákra, vesének⁹. A cickafarok jó gyomormenéstől, illogatni, vagy ha fáj a gyomra⁶. Úgy főzöm a teát, hogy lemosom, beleteszem a csészébe, s forró vizet tötök rá, lefedem, nem főzöm 1 percet sem, s úgy hagyom lefődvé⁶. Cickafarkat ittam, epés voltam⁶. Az egerfarkúfű vagy cickafarok májnak, epére, nőgyógyászati bajokra, aranyérre cickafarkútea⁶. Ez a tea cickafark és orbáncfűből van főzve, nagyon jó epe- és májtisztító, regeneráló³. Csak ezt a cickafarkat és az orbáncfűvet szoktam szedni³. Refluxom van, arra nagyon jó³. Az gyomorfájásra, s májnak, epének¹⁰. Májnak erősen jó⁸. Ki kell egészen érjen, s nagy virága van neki⁸. Teának⁸. Gyomormenés ellen a cickafark². Az egerfarkúfű nagyon jó a gyomornak, teának⁶. A cickafarok vizet is hajt; májtól, epétől, gyomortól⁷. Epére a cickafarkat, ezt az egerfarkúfűvet szoktam én, és ez még a gyomornak is nagyon jó ez az egerfarkúfű¹². Hasnyálmirigygyulladásra cickafark⁸. Palástfüvel főzik alhasi panaszok ellen¹⁴. Ez is nagyon jó teának. Úgy, hogy fő a víz, valamennyi virágot így behajítok, s akko' 10 perc főve, s cukor nélkül éhgyomorra lehet inni. S az epéseknek és májasoknak jó¹⁴. Gyomorbántalom, deréktól lefelé való dolgokra. (...) Ülőfürdő, felfázásra, gyomornak is jó. (...) Ezt is szokták belétenni teás keveréknek, ennek állítólag gyulladáscsökkentő, gyomorfogó

hatása is van¹⁴. *S ha ment a gyomruk, van az útszélén, úgy hívjuk, egérfarkúfü³. Olyan is volt, hogy a kórházban nem tudták megállítani a gyomrát, innen vittek bé, és az megfogta³.*

Még használtuk a cickafarkot is tisztítószerként. Vértisztító hatású¹. Vérnyomást is csökkent¹⁴. Ha a lábaim el vannak zsibbadva, a körömvirágot, cickafarkot, abból főzök teát, s abba vontassam a lábamat⁶. Ha a vizerekkkel probléma van, akkor is jó¹. Reumára kellett cickafark teát meleg, avval mosgatni, meleg fürdőt⁸. Lábfájásra a virágos hajtást nyírfalapival és piculavirággal teának főzik, borogatónak használják¹⁴.

Öblögetőszerként, például gennyes fogínyre és afták ellen ismert¹⁴.

Ha valakinek nem indult meg a **teje**: *Cickafark teát adtak, s borogatták, langyos borogatással. Volt, akinek meggyulladt a mellye, kigennyesedett, kilyukadt, arra is ilyesmiket raktak⁸. A cickafarkot mondták, hogy férfiaknak nem jó¹¹.*

Készítettem cickafarkból tinktúrát². Pálinkát kell reatőteni. (...) Gyümölcs- vagy gabonapálinkát, 35 fokos kell legyen². (K)

Állatgyógyászat: *Ezt a cickafarkat alul van neki az a szép zöld része, (...) a virágot meg tudom mutatni megszáritva, azt mikor kicsi csirke van, azt megvágják apróra, és egyáltalán a kicsi csirkék nem döglének, nem kell neki gyógyszert adni, ahogy a szeme kinyílik. Hanem ezt¹². Ló sebére¹⁴.*

Szakirodalmi adatok:

Korábbi etnobotanikai adatok Erdélyből: Mivel itt számos forrásból idézhetnénk, összefoglalásként röviden az egyik legkorábbi erdélyi munkát, Melius Juhász Péter: Herbarium c. művét (1578), valamint Gub Jenő (2005) a térségben végzett korábbi gyűjtésének eredményeit idézzük. Melius a növényt *egérfarkúfü* (Melius 1578), Gub Jenő *egérfarkú fü* néven említi. Gub Nagy-Homoród mentén végzett kutatásai alapján a fajt köhögés¹¹, gyomormenés¹¹, hólyaggyulladás⁶, vesebetegségek², gyomorpanaszok⁹ és szembetegségek⁹ esetén jegyezte fel (Gub 2005).

Fitokémiai jellemzők: illóolaj 0,2-1,0% (kromoszómaszámtól függően pl. α - és β -pinén, kariofillén, achillicin, kamazulén, kámfor, szabinén, cineol, linalool) (WHO 2009), vagy 0,1-5,9% (előbbieket mellett + borneol, germakrén D) (Internet 8), flavonoidok, fenolsavak, tanninok, kumarinok (WHO 2009; Internet 8).

Farmakológiai és fitoterápiás adatok (válogatás):

A Ph. Hg. VIII. köteteiben (II, IVB) a drog a közönséges cickafark egész vagy aprított, megszáritott hajtásvége (*Millefolii herba* – közönséges cickafark virágos hajtás). A drog legalább 2ml/kg illóolajat, és legalább 0,02% kamazulénben kifejezett proazulént tartalmaz, száritott drogra vonatkoztatva. Az Azonosítás (A,B,C,D) és Vizsgálatok alfejezetek a faj morfológiai, hisztológiai, vékonyréteg-kromatográfiás, száritási veszteség, összes hamu és tartalmi (illóolaj- és proazulén-tartalom) vizsgálatait foglalják össze (Magyar Gyógyszerkönyv VIII. 2004).

A F. R. X. (1993) *Millefolii flos* néven közli a drog makro-, mikroszkópos és egyéb jellemzőit. Indikációként a faj gyulladásgátló és vérzéscsillapító hatását, valamint gyomorpanaszok esetén való alkalmazását említi.

Az EMA Monográfia (European Union herbal monograph on *Achillea millefolium* L. herba, 2019) a következőket foglalja össze a fajról: drog elnevezése 15 nyelven, készítmények, hagyományos alkalmazások (pl. étváagnövelő, gyomor-bélrendszeri, bőr- és nőgyógyászati panaszok, adagolás készítmények szerint, kontraindikációk (más Asteraceae-fajokkal szembeni túlérzékenység), figyelmeztető előírások (pl. 12 éves kor alatt, valamint szoptatás és várandósság alatt elegendő adatok hiányában nem javasolt), nem kívánt hatások (pl. bőrreakciók), farmakológiai (farmakodinámiás, farmakokinetikai, preklínikai) vizsgálatok; túlادagolásra és interakciókra nem állnak rendelkezésre adatok (Internet 5).

ESCOP Monográfia / *Millefolii herba* (2021): az Európai Gyógyszerkönyv (European Pharmacopeia) alapján a drog definíciója után összegzi a fő hatóanyagokat (ld. fent), valamint

legfontosabb klinikai és farmakológiai vizsgálatait (pl. antimikrobás, antioxidáns, gyulladáscsökkentő, görcsoldó, citotoxikus, kolinészteráz-gátló, antidiabetikus, májvédő, sebgyógyító és repellens hatás) (Internet 8).

A WHO Monográfia összefoglalja a drog definíciója mellett a növény szinonim és népi elnevezéseit számos nyelven, földrajzi elterjedését, morfológiai jellemzőit, azonosítási (pl. organoleptikus, mikroszkópos) és tisztasági vizsgálatait, fő hatóanyagait (ld. fent) és farmakológiai adatait (pl. antibakteriális, antivirális, antioxidáns, gyulladáscsökkentő, lázcsillapító, görcsoldó hatás), továbbá a fentiekhez hasonlóan készítményeit, nem kívánt hatásait, kontraindikációit, figyelmeztető előírásokat és adagolásait ismerteti (WHO 2009).

A www.sciencedirect.com adatai szerint több mint 2373 publikáció, 34 konferencia absztrakt, 432 könyvfejezet és közel 400 egyéb kiadvány jelent meg a faj botanikai, etnobotanikai, fitokémiai és farmakológiai vizsgálataira vonatkozóan angol, német és francia nyelven (Internet 6).

***Peucedanum oreoselinum* / citrom kocsord (Apiaceae/ernyősvirágzatúak)**

Helyi elnevezés: vadpetrezselyem^{3,5,6,14}, vadpetrőzselyöm¹⁴

Leírás:

Kaszálókon¹⁴. Az inkább a domboldalban szokott lenni⁶. Ott a domboldalakon szokott lenni³. Az majdnem olyan, mint a rendes petrezselyem⁶. Ez a mezőn volt, a másik a kertben³. Vadpetrezselyem is jó: úgy néz ki, mint az eredeti petrezselyem, hasonló³. A vadpetrezselyem mezőn, kaszálókon⁶. A vadpetrezselymet, amelyik úgy van a kertünkben, az a nagy, s fehér virága lesz⁵. (...) Petrezselyemszagja van⁵. Vadpetrezselyem olyan volt, mint a petrezselyem lapija. Pont olyan volt a levele³.

Alkalmazás:

A vadpetrezselymet vesebetegeknek⁵. Volt egy munkatársam, s ezt használták a férjének, mert vesebeteg volt. Ebből teát, főzetet csinált⁵. Az a vizeletnek, amikor felgyűl, s akkor megfőzik⁶. A vadpetrezselyem is jó felhülés ellen³. Nagyon jó volt hűlés ellen, ha felfázott egy nő³. Vesének, borba kell belétenni, megvan, hogy mennyit, kell állni, s abból inni éhomra egy kicsi pohárral¹⁴.

Epekűhajtó, epegörcsoldó. *Vesére jó, több főzethez hozzáfőzik, kortyolgatják, borogatni nem, csak teának. Tesznek hozzá nyírfalevelet, és egy virágot, aminek olyan a virága, mint az akácnak, csak korán van, kora tavaszon (vadcsereznye)¹⁴.*

Takarmány: *Különb a répafélék a nyúlnak a kedvence. Különb van a petrezselyemnek, hogy úgy tartsák, hogy vérkeringést serkentő hatású¹⁴.*

Szakirodalmi adatok:

Korábbi etnobotanikai adatok Erdélyből: Melius művében a rokon orvosi kocsord (*Peucedanum officinale* L.) szerepel *disznókömény* és *erdei vadkömény* néven, amelynek gyökerét gyomorerősítő és skorbutellenes hatása révén alkalmazták régen (Melius 1578).

Fitokémiai jellemzők: A fajról kevés adat áll jelenleg rendelkezésre, amelyeket itt részletesen ismertetünk. Az illóolajban limonén, α - and β -pinén, γ -terpinén, (δ)-3-karén, terpinolén található, a növény további részeiben pedig kumarint, furanokumarinokat, diterpéneket, fenolkarbonsavakat és flavonoidokat azonosítottak (Hegnauer 1973, 1990; Lemmich et al. 1970; Lemmich 1979; Lemmich, Gylle 1988; Kapetanos et al. 2008; Sevastre et al. 2008; Sarkhail 2014; Silva et al. 2021).

78. ábra.

Peucedanum oreoselinum

Farmakológiai és fitoterápiás adatok: A termés egyes illóolaj-komponensei esetében P-glikoprotein gátlást tapasztaltak. Leírták továbbá a faj antimikrobás hatását is néhány baktériumtörzs esetében (Stefanovic et al. 2007; Silva et al. 2021).

A www.sciencedirect.com oldalon jelenleg mindössze 40 publikáció, 2 könyvfejezet és 10 egyéb kiadvány szerepel a faj botanikai, ökológiai, etnobotanikai, fitokémiai és antimikrobás vizsgálataira vonatkozóan angol nyelven (Internet 7). A faj további vizsgálatai szükségesek a korábbi és jelenkori népi orvoslási adatok alapján, például illóolajkomponensek további analízise és húgyúti panaszok esetén tervezhető farmakológiai vizsgálatok terén.

5.6. Népi orvoslási adatok és hivatalos orvoslás kapcsolata napjainkban

A kijelölt kutatópontok között állandó orvosi ellátás csak Homoródszentmártonban, míg állatorvosi és patikai ellátás Homoródszentmártonban és Lövétén van. Az ellátás a további 12 faluban a fenti településekről, továbbá Homoródalmásról és Szentegyházáról átjárással megoldott. Fogorvoshoz a helyiek többnyire Székelyudvarhelyre, Szentkeresztbányára vagy Csíkszeredába járnak, mióta falusi foghúzó nem dolgoznak már (ld. részletesen: 3. fejezet); Lövétére hetente kétszer Székelyudvarhelyről ki is jár fogorvos. Ugyanide járnak egyesek patikai ellátás céljából is a fenti 2 központ mellett. Ezek a tények, illetve a korábban részletesen ismertetett helyi flóraelemek változatossága is mind alátámasztja a népi orvoslási adatok gazdagságát, ismeretét, a helyi gyógymódok igényét és szükségességét, számos gyógynövény és gombafaj alkalmazásával. Az interjúk során a tradicionális és hivatalos orvoslás kapcsolata, ezek alkalmazási arányai, továbbá az adatközlők álláspontja és véleménye is rögzítésre kerültek. A következőkben néhány példát emelünk ki erre vonatkozóan a településeken elhangzott adatokból.

Általános megjegyzések specialistákról (= számos helyi gyógymód ismerői) és a tradicionális orvoslás létjogosultságáról

Minden betegségre van gyógyszer, van növény¹⁰. Gyógyszer nem volt nagyon².

Voltak olyan tudós asszonyok, akikhez elmentek, s aztán az így megoldotta a problémát³. Vótak olyan öreg nénik, hogy tudták az orvosságát, s mondta, főzd ezt meg, főzd azt meg, s helyrejött³. Volt egy vénasszony, kuruzsláskodott⁷. Voltak öregasszonyok, amelyek tényleg guruzsmáltak³. Ezt már rég így csináljuk, annak idején nagyanyám volt ilyen mindentudó asszony¹¹.

Vót egy olyan bácsi, aki értett ehhez¹¹. Vót itt olyan embör³. Már nincs is itt a faluban öreg, ketten-hárman vagyunk¹. Bányán volt gyógynövényt szedő³. S akkor vót ilyen embör, amelyik értette, vagy olyanok es vótak, akik az állatokhoz értettek. Mindenki ahhoz ment, hogy gyere, segélj, mert bajban vagyok. Ez így működött. Még közbe ezt a régi dógokat es még az állatorvos ajánlja, hogy evvel vagy avval próbáld meg³.

Csonttörés, marjulás pl.: Voltak masszírozók, egy-két masszírozóember helyrerakta, akkor helyrement, akkor pihentetni kellett, mer ugye az ilyen ficamoknál, kirándulások körül ott az ízületek begyulladnak. (...) Masszírozóember volt itt a faluban is, de az még gyerekkorom idejében, aztán voltak vidékek, különböző. Mentek kisfaluba, s csináltak egy masszírozást⁵.

Ezelőtt nem volt úgy, mint most, hogy megyünk az orvoshoz, s ad ilyen injekciós, s olyan injekciót, gyógyszereket ír, mert ezelőtt nem volt⁸. Azelőtt nem úgy volt, hogy „Jaj, köhögök, s hamar futok a doktorhoz³.” Nem tudták, mi az a reuma, ízület⁷. Fájt, de nem tudták, mi az⁷. Borogatták, növényeket főzték⁷.

Népi és hivatalos orvoslás összevetése, mai kor változásai

Nem nagyon van olyan idős, aki tudna mondani⁹. A helyiek, aki igazán tudott valamit, elhunytak már⁹. Nincsen az embernek már, ki mondjon is olyant⁴. Idős ember nagyon nincsen itt⁴.

Az ember odajutott, nemcsak városon, falun is, hogy a legegyszerűbb módszer a pasztilla. Veszí és rá egy korty víz. Az, hogy gyógyuljon, az már nem divat⁶. Most már gyógyszer kell mindenre. A patikában minden gyógyszer van¹². Szedem állandóan a sok gyógyszert¹². A gyógyszereket is ezekből a virágokból csinálják³. Oda kezdtünk kerülni, hogy mindjárt jobb, ha nem szedünk semmit⁶. Vértáncsillapítónak steril lapot, mert gyógynövénnyel felülfertőzhetjük a sebet⁹. Most van orvosság mindenre, mindenféle orvosság³. Most egy zacskóval veszünk gyógyszert, s nem ér semmit⁶. Most már különbnél különbeket lehet kapni orvos által¹. Akkor is az orvosi tudomány nagy volt, ma es, de a mai, s az akkori ég, s a föld¹.

Azelőtt nem nagyon mentek a patikába, mert ha valaki beteg volt, tudta, hogy milyen növény jó arra a betegségre, mentek a mezőre, szedtek, s avval orvosolták³. Most már nem tudom szedni, a patikából veszem¹¹. Mostanában nem járunk a mezőre és inkább a patikában veszem¹¹. Általában már veszünk gyógynövényeket, mert nincs idő szedni. Ezelőtt 10 évvel jártunk szedni⁹. Vannak a patikában gyógynövények². Ezelőtt a teáért nem adtak pénzt, most vesszük⁶. Amire teákat nem tudunk, veszünk gyógyszert⁹. Azelőtt nem volt ennyi doktor, azelőtt orvosság csak az aszpirin volt⁴.

Azelőtt nem volt orvos, s patikába menni, s amit tudtak házilag, azt csinálták. S kinek használ, kinek nem¹⁴.

Még az én gyermekkoromban használták Édesanyámék; ma már a fiatalok nem ismerik¹⁴.

Mindig, mindig az vót az első, hogy teát főzött.

Szegények voltunk, s a szegénységet valamivel pótolni kellett. De úgyse vótunk szegények, mert egészségösek voltunk. Nem vót ennyi különös betegség. Egyéb nem vót. Ma sokkal több van. Ma olyan érdökös betegségeket mondanak, hogy Isten őriz¹⁴!

Orvosi ellátás

Szentmártonban van csak orvos. De elég nagy köre van neki³. Orvoshoz megyünk, felírja 3 hónapra előre a gyógyszert¹. Inkább az orvoshoz fordult mindenki³. Nem volt olyan messze. Csak nem volt a faluban, nehezebb volt hozzájutni az orvoshoz³. Mert az én gyerekkoromban már az orvostudomány olyan volt, hogy itt kellett Udvarhelytől egy órai járás, az erdőn keresztül. Vítették orvoshoz⁵. Nem szoktam menni doktorokhoz, csak oltásra⁹. Én inkább, ha probléma volt, orvoshoz mentem, az ilyen régi dolgokkal nem foglalkoztam³. Amikor én odakerültem, akkor már orvos volt, s az orvosi kezelések voltak. Nem ilyen növényekkel kezelték⁶.

Itt nálunk orvos sem volt, örökké kellett menni a körorvoshoz, közben Szentmártonban volt a központ, kellett menni². Szóval elég nehéz volt ezelőtt; most még vannak járművek, de bizony ezelőtt jármű sem igen volt, és gyalog kellett, s így-úgy kellett menni. És még az út is hosszú volt. Úgy hogy nagyon, nagyon nehéz volt ide kijárni².

Ma már sok helyen magánrendelők vannak, nagyon ritka az az orvos, akinek nincs magánrendelője otthon. Ott az ember feliratkozik; itt az ember menjen el a családorvoshoz, az ad egy beutalót (...), elmegy bé a szakrendelőbe, ahova küldik, egy fél nap már elmegy (...); ha odamentél későbbben, már nem hívnak be, mert megvan, hogy hányat vizsgál, többet nem¹³. Szemgyulladásához orvos kell². Veszettség pl.: Egyszer vad róka volt itt egyszer itt különben, megharapott, akkor jártak injekcióra. Az injekciót adták be. Kellett menjenek be a kórházba, injekciózták². Nyugtatót és altatót az orvos adja².

Orvosok/állatorvosok kapcsolata a fitoterápiával

Vót egy körorvos, (...) nagyon speciál orvos volt, a 100 esztendőskorában halt meg Udvarhely. Ő gyógyszerekkel, gyógynövényekkel is informálta, akiknek kellett¹.

Doktor is ajánlja¹.

Kamilla: Az orvos a kórházban is adják, de itthon falun is igen³.

Cickafark: Kórházban a doktornő is ajánlotta⁶.

Volt gyerekbetegségek, a himlő, és ilyesmi, persze az orvos megnézte, de így akkor még gyógyszerár se vót, gyógyszer se nagyon, hanem még az orvos is maga is inkább népi gyógyászatot javasolt¹¹. Himlőre azt mondták, melegben kell feküdni addig, amíg vissza nem húzódik. Egyebet nem mondtak, az volt a gyógyszer³.

A bal lábát le kell vágni bokából, mert nem volt pulzus. Akkor édesanyám azt mondja: Te, Vásárhelyhöz kaptam egy receptet, és le kéne írni: 40 deka fokhagymát meg kellett jó apróra vágni, s akkor 90 fokos szeszt, egy decit, azt reá kellett önteni, s akkor propoliszt két dekát. S ezt kellett hagyni két hétig, s az összedolgozta. (...) S akkor én úgy csináltam, hogy egy cseppet reggel, kettőt délbe, három este, s akkor reggel tovább úgy, amíg felmentem huszonöt cseppre, s akkor onnan vissza az egy cseppre, s akkor kellett menjen aztán vizsgálatra. Aztán mindennap a lábát este belétem egy ekkora fazékba, sós vizet tettem, s minden este belétem a lábát⁸. (...) Én gondoltam, hogy biztosan meghűlt, és ezért van ez az érzésküldetjé⁸. S ezt csináltam neki, s akkor azt a reumakenőcsöket, meg nem tudom, milyenek voltak; minden este megmasszíroztam, s báránybőrbe beléköttöttem a lábát. S mikor visszamegyünk a komisszió, doktor úr azt mondja, hogy öt orvos megvizsgálta, azt mondja a komisszió főorvos úr: Itt pulzus van⁸.

Mai napig is a fekete nadályt, s a patikában veszem a térdemre kenni¹².

Vérehulló fecskefű: A kezelőorvos mondta, mert rendszeren jártunk ilyen orvoshoz, s mindig adott egy-egy cseppet, valamit, ami azt is szolgálta, de ez a valódi növényből, azt mondta, ezt ebből ennek a levéllel kenjem alul, s felül¹².

Az öregek se használták a fagyöngyöt, inkább az orvos⁴.

Galagonya cseppeket szedtem keringésvitaminára⁶. Ezt a keresztlányomtól kaptam, aki orvos⁶.

Doktor is ajánlotta, hogy szedjük a lósósót¹⁴.

Állatorvos is mondta, falusi gyógyszert kell használni¹⁴.

Interjúrészek orvosokkal¹⁴: Vagy egy ősi réteg, az ősi tudás, ami kihalófélben van, vagy azt is lehet mondani: kihalt. Egy-két öregasszony, öregember őrzi ezt a tudást. (...) Az akadémikus orvoslást annyiban tartják tiszteletben és folyamodnak hozzá, hogy a gyógyszerek egy részét téríteni lehet, tehát jutányos áron jutnak hozzá. Amiért kénytelenek orvoshoz fordulni. (...) Leggyakrabban az úgynevezett sárgagyökeret használják. Aminek utánanéztam, a Gentiana asclepiadea gyökér, ami tényleg sárga. A szín hasonlóságon alapuló gyógyítás, tehát epére használják. (...) Almaecet használják külsőleg, belsőleg. (...) A cickafaroknak van még ilyen újkori felvirágzása, ami nem az ősi réteghez tartozik. (...) Szerencsére az olyan növényeket, mint például a Digitalis, nem használják. Ilyen erősebb pszichotróp vagy szív- és érrendszeri szövődeményeket okozó növényeket nem használnak. Én is érdeklődöm, mert engem is érdekel. Engem igazából a botanika érdekel, de hogy így adta az Isten, hogy orvos is vagyok, rá szoktam kérdezni¹⁴. Orvosok leterheltsége, rendszer, lehetőségek: A rendelési időn kívül a sürgősségi eseteket is el kell látni. De nem is annyira szakmailag túlterhelt, hanem két fő gond van. Az egyik az, hogy mindent adminisztrálni kell és nagyon bonyolult ez a rendszer. A másik probléma az, hogy nagyon rossz minőségűek az utak. Itt sokszor olyan eseteket kell helyben megoldani, amit másutt mentőszolgálat old meg. Itt nem lehet számítani a mentőkre, mert egyszerűen nem ér oda időben a rossz utak miatt¹⁴.

Patikai ellátás

Szentmártonba járnak gyógyszertárba¹². Patikába Udvarhelyre járunk². Ha lázasok voltak, kellett pirulát venni, Udvarhelyre vagy Szentmártonba menni¹.

Patikából megvesszük, amit az orvos vagy patikus ajánl¹¹. Patikában is árulják⁶. Inkább most olyan világ van, hogy most minden van a patikában³. S az orvosok azt ajánlják³. Cifra

nyomorúság hozta, most vesszük a patikában⁸. Most már el vagyunk kényelmesedve (...), könnyebb bevenni a gyógyszert⁸. Most már annyira fejlettek vagyunk, hogy a gyógyszert használjuk. Mióta a tabletták bejöttek, azt használjuk¹⁴. Az én időmben már a gyógyszerek bé kezdtek jöni¹. Most nagyon sok gyógyszer van¹. Mondjuk mind ezeket a gyógynövényeket, de csak patikára szorulunk⁶. Én tartózkodtam örökké, szököm neki a pirulának¹. Én mindig szerettem, hogy gyorsan hasson, ezért szerettem inkább a gyógyszereket¹¹.

Az immunrendszer más is vót, ez a sok gyógyszerhez nem voltak hozzá szokva. Most az emberek hozzászoktak a sok gyógyszerhez. Most dupla adagot kell beadni ahhoz, hogy hasson. Régebb ilyen nem vót¹¹. Például mi időnkben se vót, nem vót gyógyszer, most ugye tableta van. Az már a modern kor szüleménye¹⁴.

Általában az emberek is azért mondják, hogy minél kevesebb gyógyszert fogyasztanak, annál ellenállóbb a szervezetük. Mert valójában tisztán elmondja, hogy minden gyógyszer jót tesz, mert az emberben megállítja csak a betegségek terjedését, de minden gyógyszernek meg van az ellenhatása (...). Sokszor a mellékhatás szinte több kárt csinál, mint amennyi értéket javít¹⁴.

Reumát inkább patikai fájdalomcsillapítókkal kengették³. Inkább bevettem egy Algokálmint, mert annyi teát meg kellett volna inni⁶. Tetű ellen vesziünk a gyógyszertárban oldatot⁶. Ha nem volt tejük a kismamáknak, tejport árultak a patikában⁶. Derékfájásra a patikában adnak fájdalomcsillapítót³. Fülgyulladásra van csepp a patikában³. Nyugtatót nem tudok, a patikában csak³. Gyógyszert minden reggel kettőt szedek, és este egyet. Ez rendesen tartsa¹. Vérnyomástól, s az idegtől szedek gyógyszert, nyugtatót². Égésre ma spray a modern világban⁸. Szemen árpára ma kenőcsök⁹. Fejfájásra kapjuk be az Antinevrácot⁶. Algokálmin felét vegye be, ha a feje fáj³. Szemem be van kenve Kannamicin kenőccsel². Égésre, csípésre Fenistilt használok¹. Vérnyomásra és szívre gyógyszert használok, doktor írta fel⁸. A lóbalzsamot patikában veszem³. Lábfejre vettem a kínai balzsamot, hozattam Udvarhelyről⁸. Vízhólyagra Tetracyclin kenőcs³. Ha szegbe beléleptél, adtak tetánuszt (...)⁶.

Fogorvosi ellátás régen és ma

Udvarhelyen volt fogorvos⁶. Ezelőtt volt olyan ember, akinek volt csípőfogója, kiszedte még a gyökeret is⁷. Vót a faluban foghúzó, vót, aki nekifogott, én még Almásig is elmentem¹. Régen volt egy vénember, ő húzta a fogakat⁶. Vót egy olyan bácsi, aki harapófogóval es kihúzta a fogat¹². Például olyan es vót, amelyik a foghúzást értette³. Régen vagy a kovács vagy a borbély húzott fogat⁶.

Lyukas fogra: Vettek vót ugye ilyen, hogy mondják, nem tudom, vót olyan pálinka¹². Az öregöknek¹². De az nem ért semmit, csak jól felcsípte a fogokat¹². Kihúzza egy ember, vót házilag, nem csak itt nálunk, minden faluban volt ilyen öregembör¹².

Most a fogorvosok tiltsák a kamillát, avval öblögettük húzás után, most már tiltsák, egyáltalán semmivel sem szabad⁷. Régen jobb volt a foguk, nem volt ennyi édesség¹⁴.

Fogmosás régen: Régen fogkefe volt, de arra nem volt mit tenni, csak vízzel¹. Ilyen lúgos szódaporral². Régen sóval. Az én gyermekkoromban már volt fogkefe, aztán lett paszta is. A kefére sót hintettük, akkor szájba vizet, s azzal mostuk a fogunk⁸.

5.7. Népi orvoslási adatok összevetése korábbi erdélyi eredményekkel és a hivatalos orvoslás releváns forrásmunkáival; további kutatási lehetőségek

A kutatópontokon feljegyzett adatok korábbi erdélyi forrásmunkákkal és gyűjtésekkel való összevetése során átfedések, eltérések és újként megjelent tudáselemek is említhetők. A következőkben a feljegyzett fajok eredményeit – számos szempontot figyelembe véve – Melius Juhász Péter: *Herbárium* (1578), valamint számos korábbi erdélyi forrásmunka közül Péntek

János és Szabó T. Attila: *Ember és növényvilág* (1985) c. műveik adattárával vetettük össze röviden, valamint részletesen Gub Jenő Homoródok mentén végzett felméréseivel (Gub 2005). *Melius Herbariuma* az első nyomtatott füveskönyvként ismert, az *Ember és növényvilág* c. kalotaszegi gyűjtés pedig 422 oldal terjedelmű, részletes táj- és fajismertető monográfiaként nyújthat támpontot adataink összehasonlításához a régióban. Gub Jenő Székelyföld számos pontján, így a Homoródok mentén is gyűjtött etnobotanikai adatokat az 1980-as években, többek között néhány általunk is felmért kutatóponton, így munkájával elsősorban időbeli összehasonlítást végezhattünk az adatok múltbeli és jelenleg előfordulásáról. Bár itt helyhiány miatt további erdélyi felmérésekkel összevetéseket számszerűsítve nem végeztünk, a Bevezetőben felsorolt, utóbbi közel 60 évben megjelent, elsősorban magyar nyelvű etnobotanikai közlemények mind fontos szerepet kaptak terepmunkáink tervezésénél és az adatok értékelésénél.

Melius Juhász Péter: *Herbarium* c. művéből **133 taxon** gyűjtésünkben is szerepel megegyező vagy korábbi elnevezéssel (Melius 1578). Ezen fajok drogait és az indikációkat tekintve átfedő és eltérő elemek is megfigyelhetők (saját adatok: Függelék / Növények és Gombák adattára). Megegyező adatokra példa Melius munkájából: *Juniperus communis* átermése hurutos megbetegedés és gyomorpanaszok kezelésére, a *Thymus serpyllum* virágos-leveles hajtása légúti és vesepanaszok esetén, míg a *Cannabis sativa* magva csemegeként volt ismert korábban is. Eltérő adatokra példák szintén Meliustól: az *Aristolochia clematitis* gyökerét hurutos megbetegedés, a *Castanea sativa* termését vérhas, míg a *Symphytum officinale* gyökérfőzetét belsőleg említi vérhas, légúti és vesepanaszok kezelésére.

Péntek János és Szabó T. Attila: *Ember és növényvilág* (1985) című gyűjtésében **321 növény- és 14 gombataxon** mutatott átfedést felméréseinkkel megegyező vagy korábbi néven. Megegyező adatokra példa a monográfiából: az *Artemisia absinthium* főzetét gyomorpanaszok, a *Solanum tuberosum* gumóját lázcsillapítóként, továbbá a *Zea mays* bibéjének főzetét vesebetegségek esetén említik. Eltérő adatokra példák: az *Alnus glutinosa* kéreg főzete állatok hasmenése ellen, az *Artemisia vulgaris* gyökere abortív szerként, míg a *Cannabis sativa* hajtása borogatásként reumatikus panaszok kezelésére volt ismert.

A továbbiakban részletesen **Gub Jenő: Népi növényismeret a Nagy-Homoród mentén** (2005) c. munkáját emeljük ki összevetésként, amely 14 kutatópontunk közül Bágy, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Kénos és Recsenyéd településeken történt 1981-ben. Az összevetés részletei Papp (2024) kötetében fajonként olvashatók. Az összesített fajsám a 6 település révén kisebb a 14 kutatóponton végzett teljes felméréseink eredményeinél; itt 1-1 példát emelünk ki. A 6 településen összesen **105 növény- és 1 gombafaj** esetében találtunk átfedő adatokat/fajok feljegyzését Gub munkájával (pl. *Achillea millefolium*, *Langermannia gigantea*). Adatai alapján **14 növényfajról gyűjtéseink során nem** történt említés (pl. *Inula helenium*), míg jelen adatközlőink **további (új) 195 növény- és 26 gombafajt/nemzetséget** ismertettek (pl. *Ajuga reptans*, *Calocybe gambosa*). A 106 átfedő faj esetében közel 100 megegyező alkalmazás (több indikáció/faj; pl. *Agrimonia eupatoria*), 75 ma már nem használt (pl. *Daphne mezereum*), valamint 80 újként dokumentált, egyéb felhasználást is összesítettünk (pl. *Cydonia oblonga* var. *pyriformis*).

A dolgozat 1.5. pontjában korábbi irodalmi források alapján kitértünk általánosságban az etnobotanikai kutatások jövőbeli helyzetére, kilátásokra és lehetőségekre. Saját adatgyűjtéseink alapján is elmondható, hogy a kutatópontok népi gyógymódjai esetén említett növényfajok között számos vizsgálatokkal alátámasztott és bizonyított adat is szerepel, amelyek gyógyszerkönyvekben, adatbázisok közleményeiben és egyéb eredményekben olvashatók.

Magyar és román gyógyszerkönyvek adatai között a **VIII. Magyar Gyógyszerkönyv** (Ph. Hg. VIII. 2007) 230 gyógynövénye, 29 illóolaja és 24 növényi zsíros olaja között összesen **67 = 61 hazai és 6 egzotikus fajról** jegyeztünk fel hasonló alkalmazásokat (pl. *Achillea millefolium*, *Calendula officinalis*, *Crataegus monogyna*, *Frangula alnus*, *Juniperus communis*,

Myristica fragrans, *Salvia officinalis*, *Urtica dioica*, *Zingiber officinale*). A **X. Román Gyógyszerkönyvben** (F. R. X. 1993) szereplő 65 növényi droggal összevetve 35 növény esetében találtunk feljegyzéseinkkel átfedést. Ez a Ph. Hg. VIII. esetében 32 fajban fed át, míg a F. R. X. egy növényfaja nem szerepel a Ph. Hg. VIII. cikkelyei között (*Gentiana asclepiadea*).

További **nem gyógyszerkönyvi példák** röviden más tollából, amelyekhez a népi alkalmazást ld. Függelék / Növények adattárában: (korábbi néven) *Anagallis arvensis* és *A. foemina* / spanyol kutatók gyulladáscsökkentő és antimikrobás hatást írtak el mindkét faj esetében (López et al. 2011); *Lilium candidum* / a lepelkivonat antivirális és antimikrobás hatását igazolták (Yarmolinsky et al. 2009); *Padus avium* / a faj gyulladásgátló hatását igazolták (Choi et al. 2012); *Raphanus sativus* ssp. *niger* var. *niger* / kivonatainak epekőképződést megelőző hatását vizsgálatokkal igazolták (Castro-Torres et al. 2013); *Syringa vulgaris* / a virág és termés antioxidáns hatású vegyületeit vizsgálatokkal igazolták (Tóth et al. 2015); *Trifolium pratense* / menopauzában való jótékony alkalmazását igazolták (Myers et al. 2017); *Xanthium strumarium* / kivonatainak húgykőképződést gátló hatását igazolták (Padma et al. 2016).

A fentiek és a kutatásaink során említett tradicionális adatok alapján kutatócsoportunkkal az elmúlt években szintén néhány növényfaj vizsgálatát kezdtük el. **Saját szövettani** preparátumok készültek például a *Veronica beccabunga* (Vincz 2010), *Ononis arvensis* (Dénes et al. 2017), *Lysimachia nummularia* (Fodorné Grisnik 2020), egyes *Helleborus* fajok (Balázs et al. 2020), *Eryngium planum* (Wittmann 2021), valamint az *Euphorbia amygdaloides* (Harmath 2023) helyi gyógymódok során említett drogjai esetében.

Hatóanyagvizsgálatok indultak számos kromatográfiás módszer segítségével a fenti fajok mellett például az *Anthyllis vulneraria*, *Fuchsia triphylla*, *F. magellanica*, *Galium mollugo* és *Lathyrus tuberosus* egyes részeiből. **Antioxidáns, antimikrobás és/vagy citotoxikus** tesztek értékelhető eredményeiket tettük közzé az *Ajuga reptans*, *Anthyllis vulneraria*, *Aristolochia clematitis*, *Eryngium planum*, *Fuchsia triphylla*, *F. magellanica*, *Impatiens noli-tangere*, *Lilium candidum*, *Lysimachia nummularia*, *Lathyrus tuberosus*, *Ononis arvensis*, *Plantago media*, *Rhinanthus serotinus*, *Tanacetum balsamita* és *Thymus serpyllum* egyes kivonatai esetében (Dénes et al. 2017; Bartha et al. 2019; Papp et al. 2019; Csepregi et al. 2020; Fodorné Grisnik 2020; Wittmann 2021; Tóth et al. 2022; Juhász 2023; Alberti et al. 2024; Jakabfi-Csepregi et al. 2024).

Egyes növények saját gyűjtésű, helyi alkalmazásának irodalmi forrásokkal való összevetése alapján például a következő fajokat/taxonokat tartjuk **további kutatásra érdemesnek**, a fenti eredményeink mellett (adatok = Függelék / Növények adattára): *Artemisia vulgaris*, *Asplenium scolopendrium*, *Atropa belladonna*, *Buxus sempervirens*, *Euphorbia amygdaloides*, *Fuchsia* spp., *Galium mollugo*, *Impatiens noli-tangere*, *Linaria vulgaris*, *Narcissus poeticus* ssp. *radiiflorus*, *Trifolium montanum*, *T. pratense* és *T. repens*.

5.8. Helyi és nemzetközi kitekintés, következtetések

Az 1960-as években Erdélyben újra indult etnobotanikai gyűjtőutak eredményei nyomán 2007-ben kezdtünk munkacsoportunkkal saját terephelyszíneken felméréseket végezni (Úz-völgye). Az első eredményeket 2007-ben egy lipcsei nemzetközi konferencián mutattuk be poszterprezentáció formájában (Frendl et al. 2007). Adatainkból az első magyarnyelvű közlemény 2009-ben (Papp, Boris 2009), míg az első idegennyelvű munka 2011-ben jelent meg (Papp et al. 2011b). Eredményeink magyarnyelvű közzététele – visszajelzések alapján – a hazai etnobotanikai és társtudományok kutatói számára jelenthetnek újabb adatokat, továbbá az adatközlők felé való visszacsatolásban is fontos szerepet töltenek be. Az idegennyelvű fórumokon és folyóiratokban történő közlések a tudományterület erdélyi vonatkozásaihoz szolgáltatnak referenciát, amellyel igyekszünk felhívni a nemzetközi kutatók / munkacsoportok

figyelmét a térség helyi értékeire, tradicionális növényalkalmazási módjaira, a népi orvoslási adatok jelenére és szükségességére, valamint a kutatópontokon zajló adatmentés és -megőrzés fontosságára. (Megjegyzés: saját publikációs összesítésben egy idegennyelvű publikációnk szerepel ezidáig legmagasabb, 113 független idézettséggel a témakörben; Dénes et al. 2012).

Az előző alpontban példaként említett, előzetes kutatások modellnövényei mellett a kutatásaink során feljegyzett, **jelenleg nem igazolt alkalmazások és indikációk növényei** esetében további hisztológiai, fitokémiai és farmakológiai vizsgálatok tervezhetők, amelyek a gyógyszerész- és orvostudomány egyes kutatási területein is új eredményeket jelenthetnek (Etkin, Elisabetsky 2005; Pardo-de-Santayana, Macía 2015).

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Etnobotanikai és etnofarmakobotanikai kutatásainkat **2008-2024 között** végeztük Erdélyben, Székelyföldön a **Kis- és Nagy-Homoród mente 14 településén**. A kutatópontok kijelölésekor fontos szempont volt az állandó vagy részleges orvosi, állatorvosi, fogorvosi és patikai ellátás elérhetősége vagy hiánya. Munkánk során ebből a szempontból elsősorban a még „hiányos” településeket céloztuk felméréseinkkel, ahol nagyobb arányban várható a hagyományosan mondható tudáselemek aktív alkalmazása, igénye és szükségessége napjainkban.

A kijelölt helyszínek ezek alapján a következők voltak: *Kis-Homoród-mente*: Homoródkarácsonfalva, Lövéte; *Nagy-Homoród mente*: Abásfalva, Bágy, Gyepes, Homoródkeményfalva, Homoródremete, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Kénos, Lókod, Recsenyéd és Városfalva. A kutatópontok között Bágy, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Kénos és Recsenyéd településeken 1981-ben végeztek előttünk hasonló felméréseket (Gub 2005); a további 8 helyszín lakosainak tudását etnobotanikai szempontból elsőként tártuk fel.

A kutatópontok között állandó orvosi ellátás csak Homoródszentmártonban, míg állatorvosi és patikai ellátás Homoródszentmártonban és Lövétén ismert. Az ellátást a további 12 faluban a fenti településekről, továbbá Homoródmásról és Szentegyházáról átjárással oldják meg. Fogorvosi ellátás a közeli Székelyudvarhelyen, Szentkeresztbányán vagy Csíkszeredában elérhető.

A térség lakosainak növények alkalmazásához kapcsolódó tudáselemeinek nagy része **felmenőktől örökölt, feledésbe merült, említett, saját tapasztalaton alapuló, hallott, vagy egyéb forrásokból** (pl. média, szakkönyvek) származó adat, amelyeket eredetükre vonatkozó kérdéskörökkel azonosítottunk. Utóbbi, egyéb forrásokból hallott vagy tanult adatok aránya napjainkban folyamatosan emelkedik például a digitális technikák terjedése, az írott források könnyebb elérhetősége, a fiatalok elköltözése és városokban „tanult” tudáselemek visszacsatolása révén. Ez a folyamat hosszútávon a hagyományos értékek nehezített fennmaradására és megőrzésére gyakorol hatást.

A 14 településen 2008-2024 között **közel 350 terepnap alatt 337 adatközlővel** készítettünk félig-strukturált interjút vagy szabad elbeszélgetést (életkor: 12-101 év, nemek aránya ~ 5:1 / nők : férfiak). Az interjúk során indikációk felsorolásával a következő fő kérdéskörök szerepeltek: az alkalmazott növényfaj népi elnevezése, drog, készítmény, pontos alkalmazás, adagolás, eltarthatóság, kapcsolódó hiedelmek, valamint adatok fent említett forrása. Érdeklődtünk az adatközlők véleményéről is a hagyományos és hivatalos orvoslás viszonyáról, továbbá a gyógymódok preferenciájáról. Az interjúk menete során folyamatosan bővítettük a módszertani elemeket saját tapasztalatokkal az adatközlők visszajelzése és a beszélgetések eredményessége alapján. A dokumentálás fénykép-, hang- és videófelvevételek, herbáriumi példányok és jegyzetek készítésével történt. Az egyes felmérések után a hangfelvevételek adatait szó szerint lejegyeztük, a helyi szófordulatokból és kifejezésekből tájszótárt készítettünk, az említett növény- és gombafajokat táblázatokba foglaltuk, valamint tudományos néven faj- vagy nemzetségszinten azonosítottuk.

A feljegyzett gyógyászati adatokat összevetettük néhány korábbi erdélyi etnobotanikai gyűjtés eredményeivel, valamint releváns fitokémiai, fitoterápiás és farmakológiai forrásmunkák adataival. Ezek alapján ismertettünk esettanulmányként röviden egy nagy múlttal rendelkező, számos népi és bizonyított adattal alátámasztott növényfajt (*Achillea millefolium*),

valamint egy ritkábban említett, kevésbé kutatott, így további vizsgálatokra érdemes növényt (*Peucedanum oreoselinum*).

A 14 településen az említések alapján **366 növény- és 28 gombataxont** azonosítottunk tudományos névvel. **Növények** esetében **1239**, **gombáknál 90 népi elnevezés** hangzott el (1-18 név/faj), amelyek egyes fajoknál **átfedést** mutattak a **hivatalos magyar terminológiában** szereplő névvel, vagy azokkal ellentétben **más fajt is takarhatnak** különböző jellemzőkhöz kapcsolódóan. Egyes fajoknál név- és színanalógiás gondolkodás példaként is számos elnevezést jegyeztünk fel.

A **növények között 318 taxont faj-, míg 48 nemzetségszinten** azonosítottunk; emellett 39 taxon maradt kérdéses hiányos jellemzés vagy adatok hiányában. A fajok **94 növénycsaládba** tartoznak (1-42 faj/család). A népi alkalmazásokat tekintve 98 faj esetében találtunk mind a 14 kutatópontra jellemző, átfedő adatot, míg 59 faj vagy nemzetség helyi használata csak 1-1 településen hangzott el.

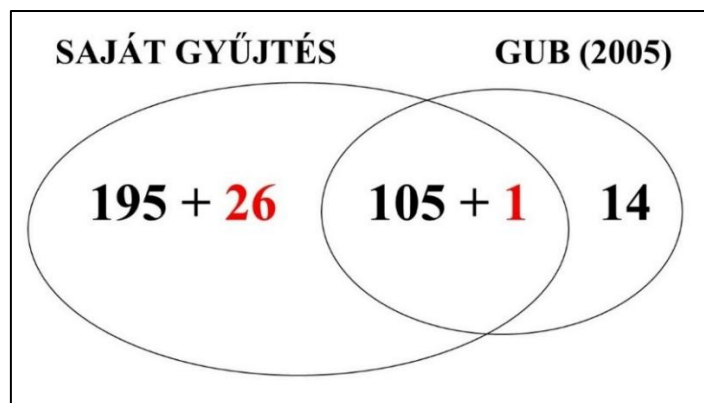
Gombák esetében **25 faj-, 3 nemzetségszinten** került azonosításra; további 3 faj hiányos említések miatt kérdéses maradt. A fajok **15 gombacsaládba** tartoznak (1-8 faj/család).

Legnagyobb arányban a népi **humán- és állatgyógyászatban** említettek fajokat, amelyek mellett **167 élelmiszer- és takarmánynövény, 21 ehető gombafaj**, valamint „**egyéb csoportban**” összesített például festő- és dísnövények, eszközök és egyéb használati céllal ismertetett fajok (152) szerepeltek. A drogok száma 18; drogonként az említési gyakoriság 1-92 között változott (leggyakoribb: leveles-virágos hajtás és lomblevél; ritka említés: levélnyel). A fajokhoz kapcsolódó 7 készítménytípust 1-126 említési gyakorisággal jegyeztük fel (leggyakoribb: teafőzet, ritka: fürdő, fürdősó).

Egyes fajokat több indikációs területen is alkalmaznak (1-43 adat/faj). **Helyi humán gyógyászatban 160, állatgyógyászatban 93 faj** szerepelt, 34 átfedő adattal. Humán orvoslásban a következő fő 11 indikációs csoportot különítettük el (← 152 tünet + betegség), csökkenő említési gyakorisággal és fajszámmal: emésztőszervrendszer, bőrgyógyászat, légúti, mozgás-, szív- és érrendszer, immun-, kiválasztó-, érzékszervi, ideg-, szaporító- és hormonrendszer-, valamint vázrendszeri megbetegedések kezelése. A helyi állatorvoslásban leggyakrabban állatok hasmenése vagy lovak kehessége esetén jegyeztünk fel gyógynövények vagy gombák alkalmazását, míg kelés, szemölcsök, láz, száj- és körömfájás ellen mindössze 1-1 említés történt.

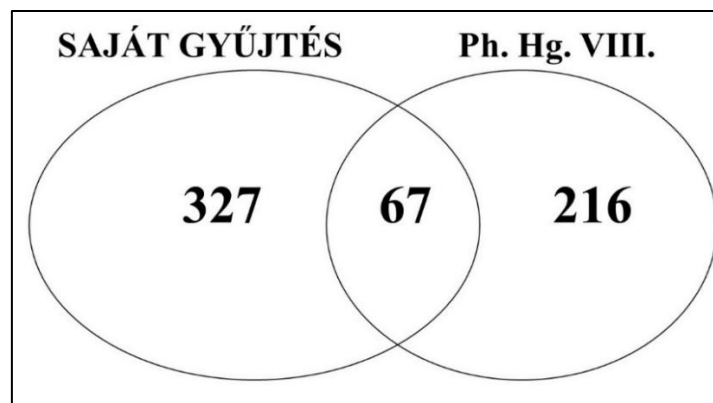
A népi és hivatalos orvoslás jelenéről érdeklődve a 2 terület kapcsolatáról, a helyi specialisták tevékenységéről, a lehetőségek és igények időbeli változásáról, orvosi, állatorvosi, fogorvosi és patikai ellátás elérhetőségeiről, orvosok fitoterápiához fűződő viszonyáról és álláspontjáról kaptunk információkat.

Eredményeink összevetése etnobotanikai forrásmunkákkal: A népi orvoslási adatokat etnobotanikai szempontból röviden Melius (1578), Péntek és Szabó (1985), valamint Gub (2005) munkáival vetettük össze. Adataink a 16. századtól kezdődően átfedéseket is mutattak, például a *Juniperus communis*, *Thymus serpyllum* és *Cannabis sativa* (Melius 1578), valamint az *Artemisia absinthium*, *Solanum tuberosum* és *Zea mays* (Péntek és Szabó 1985) megegyező alkalmazásában. Gub 6 ugyanazon településen korábban végzett felmérése során 105 növény- és 1 gombafaj esetében találtunk átfedő adatokat (pl. *Achillea millefolium*, *Langermannia gigantea*), ezen belül 100 azonos, 75 mára eltűnt és 80 új alkalmazással. Emellett Gub által leírt 14 növényfaj felméréseinkben nem fordult elő (pl. *Inula helenium*), míg saját gyűjtésünkben a korábbi adatokhoz viszonyítva további 195 növény- és 26 gombafajt írtunk le (pl. *Ajuga reptans*, *Calocybe gambosa*) (79. ábra).

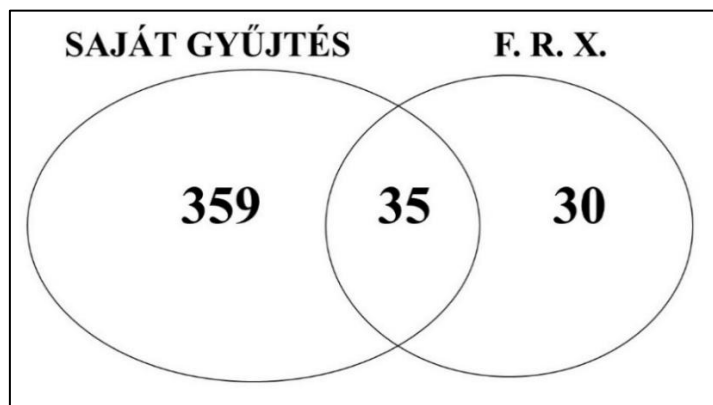

79. ábra. Saját felmérések összesített fajszáma (**növények** és **gombák**), összevetve Gub (2005) korábban végzett gyűjtésével → átfedő és eltérő tudáselemek

Eredményeink összevetése fitokémiai és fitoterápiás forrásmunkákkal: A VIII. Magyar Gyógyszerkönyv (Ph. Hg. VIII. 2007) összesen 327 gyógynövénye, illóolaja és növényi zsíros olaja között 67 fajról jegyeztünk fel megegyező/hasonló alkalmazásokat (pl. *Achillea millefolium*, *Calendula officinalis*, *Salvia officinalis*, *Urtica dioica*). A X. Román Gyógyszerkönyvben (F. R. X. 1993) szereplő 65 növényi droggal összevetve 35 növény mutatott átfedést (80-81. ábra).

80. ábra. Saját felmérések összesített növény- és drogszáma, összevetve a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben (Ph. Hg. VIII.) szereplő drogokkal → átfedő és eltérő adatok

81. ábra. Saját felmérések összesített növény- és drogszáma, összevetve a X. Román Gyógyszerkönyvben (F. R. X.) szereplő drogokkal → átfedő és eltérő adatok

Feljegyzett növényfajok további vizsgálatai: Nem gyógyszerkönyvi példák alapján kutatócsoportok egyes fajok általunk leírt, népi alkalmazásának megfelelő adatait igazolták, például a *Lilium candidum*, *Padus avium*, *Raphanus sativus* ssp. *niger* var. *niger*, *Syringa vulgaris*, *Trifolium pratense* és *Xanthium strumarium* esetében. Munkacsoportunkkal **szöveti** (pl. *Veronica beccabunga*, *Ononis arvensis*, *Lysimachia nummularia*, *Helleborus* spp., *Eryngium planum*, *Euphorbia amygdaloides*) és **hatóanyagvizsgálatokat** (pl. *Anthyllis vulneraria*, *Fuchsia triphylla*, *F. magellanica*, *Galium mollugo*, *Lathyrus tuberosus*), továbbá **antioxidáns, antimikrobás és citotoxikus** teszteléseket kezdtünk meg és közöltük néhány faj esetében (pl. *Ajuga reptans*, *Anthyllis vulneraria*, *Aristolochia clematitis*, *Eryngium planum*, *Fuchsia triphylla*, *Impatiens noli-tangere*, *Lilium candidum*, *Lysimachia nummularia*, *Lathyrus tuberosus*, *Ononis arvensis*, *Plantago media*, *Rhinanthus serotinus*, *Tanacetum balsamita* és *Thymus serpyllum*).

Az előző értékelésekhez hasonló szempontok figyelembevételével egyes fajokat **további vizsgálatokra érdemesnek** gondoljuk a tradicionális és egyéb közölt adatok alapján (pl. *Artemisia vulgaris*, *Asplenium scolopendrium*, *Buxus sempervirens*, *Euphorbia amygdaloides*, *Impatiens noli-tangere*, *Linaria vulgaris*, *Narcissus poeticus* ssp. *radiiflorus*, *Trifolium montanum*, *T. pratense* és *T. repens*), amelyek a gyógyszerésztudomány és fitoterápiás kutatások számára is új eredményeket jelenthetnek a jövőben.

Hazai és nemzetközi kitekintés: A térségben 2008-ban megkezdett felmérések magyar nyelvű közlései a hazai etnobotanikai és társtudományok területén, továbbá az adatközlők felé való visszajelzésben töltenek be jelentős szerepet. Eredményeink idegennyelvű közléseivel bemutatjuk Erdély egyes térségeinek etnobotanikai értékeit, amellyel célunk a nemzetközi kutatócsoportok tájékoztatása és a témakörhöz kapcsolódó adatszolgáltatás. Kiemeljük itt a tradicionális növényalkalmazási módok, gyógymódok és népi orvoslási adatok jelenét és szükségességét, amelyek gyűjtése és dokumentálása hozzájárul a térség hagyományos értékeinek megőrzéséhez és fennmaradásához.

Jövőbeli kilátások: Mivel a térségben számos kutatóponton évről évre végeztünk felméréseket, elsősorban időbeli eltéréseket tapasztalhattunk például egyes adatok fennmaradása, eltűnése, újak megjelenése (háttérben: korábban említett tényezők), továbbá az adatközlők elhalálása, emlékezései és ennek változása/csökkenése terén, valamint számos egyéb kulturális és környezeti változásnak köszönhetően. Jelen tapasztalataink alapján 10-20 év távlatban gondolkodunk, amíg a térségben vagy Erdély más területein hasonló felméréseket eredményesen folytatni lehet. A fenti változások miatt az adatközlés folyamatosan eltűnően van, amely még inkább sürgetővé teszi a székelyek kiemelkedően értékes és egyedi tudásának megőrzését és mentését a jövő nemzedékei számára.

7. KÖSZÖNET

Köszönettel tartozom dr. Grynaeus Tamásnak † (1931-2008) és Birkás-Frendl Katának, akik első gyűjtőutainkon számos módszertani és emberi támogatást nyújtottak. Javaslataik segítettek gyűjtéseink tervezését és értékelését.

Köszönetet mondok a terepi adatgyűjtésben, értékelésben és egyes hanganyagok lejegyzésében való részvételért munkatársainknak, doktoranduszoknak és hallgatóknak. Résztevők betűrendben és kutatópontonként indexekkel jelezve: Ábrán Ágota (antropológus)⁶, Barta Zsombor (grafikus)¹², Bartha Sámuel Gergely (gyógyszerész)^{1,2,3,4,5,11,12}, Bálintné Szalai Fanni (gyógyszerész)¹, Bencze Bálint (fogorvos)⁸, Boris Gyöngyvér (biológus)¹⁴, Böröcz Bianka (gyógyszerész)^{3,4}, Csikós Eszter (gyógyszerész)^{3,5,8,9}, Czégényi Dóra (néprajzkutató)^{5,6,7,8,9,12}, Dénes Tünde (biológus)^{7,8,10,12}, Erdei Anna (biológus)¹⁴, Ferencz Adél (gyógyszerész)⁹, Gellértné Kondorosy Fruzsina (gyógyszerész)^{3,6}, Hajdu Zsanett (biológus)^{1,6,12}, Harasztovics-Komlósi Andrea (gyógyszerész)^{2,3,10,12}, Horváth Dávid (orvos)^{13,14}, Jakabfi-Csepregi Rita (biológus)¹², Kaizer-Juhász Sára (orvostan)^{5,6,8,9}, Kárpáti Judit (gyógyszerész)⁷, Kindler-Matavovszky Ádám (biológus)^{2,10}, Kovács Erika (gyógyszerész)⁹, Krutec Botond (orvostanhallgató)^{3,5,6,8,9}, Laman Brigitta (gyógyszerész)⁸, László Eszter (orvos)⁸, Lőrincz Péter (biológus)^{3,4,5,6,9,11}, Mihalovits Fanni (gyógyszerész)¹², Nádas Zoltán (vegyész)^{3,5,6}, Ollmann Tamás (orvos)^{3,5,6}, Ormai Edit (orvos)^{3,5,6}, Polyák Ágnes (gyógynövény-botanikus)^{2,5}, Polyákné Eöry Katalin (matematikus)^{2,5}, Póra Katinka (gyógyszerész)¹¹, Purger Dragica (botanikus, biológus)^{1,2,5,11,12}, Till Erzsébet (orvos/neurológus)^{1,2,4,5,6,11,12}, Wirth Tamás (biológus)⁷, Wirthné Gyergyák Kinga (biológus)^{6,7}, Wittmann Ágnes (dietetikus)^{1,6,11,13,14}, Zics Mátyás (biológus)^{4,7}.

Egyes növény- és gombafajok azonosításában közreműködött Babai Dániel, Balogh Lajos, Molnár Zsolt, Pál Róbert, Pál-Fám Ferenc, Rudolf Kinga és Tóth István Zsolt.

Külön hálás köszönet illeti Gábos Juliannát és Jánost (Lövéte), Kádár Annamáriát (Homoródszentmárton), Máté Ildikót (Homoródszentpéter), Benedek Enikőt (Homoródkarácsonyfalva) és családjaikat, akik szállasadóként és barátként is segítségemre voltak éveken át. Végül köszönetet mondok a 14 település lakosságának, akik fogadtak és segítettek munkánkat, legyen szó adatközlésről vagy terepi növénygyűjtésről. Hálás vagyok a barátságért, nyitottságért, vendégszeretetért és segítőkész közreműködésért. Ahogy egy lövétei adatközlőnk fogalmazta: mi összeszedtük a „téglákat”, azt a sok tudásmorzsát, amely a ma is élő hagyományok gazdagságát hivatott visszatükrözni a térségben.

Kutatásaim ezidáig 18 ösztöndíj és pályázat segítette (pl. NKFIH, PD OTKA, Erasmus+, Pannónia, CEEPUS, PTE Utazó Nagykövet, PTE KA, PTE ÁOK Kutatói-oktatói-klinikai pályázat, konferenciárésztvételi pályázatok, MTA gyermeket nevelő kutatók pályázata), amelyek nélkül nehezen valósítottam volna meg a terepi gyűjtéseket, egyes publikációk megjelentetését és konferenciárésztvételeket. Köszönöm továbbá a PTE Farmakognózi Intézet korábbi és jelenlegi vezetőinek és kollégáinak minden támogatását az évek során!

A kötet nem készült volna el Családom támogatása nélkül; hálásan köszönöm minden segítségüket!

Végül hálásan köszönöm Jóisten kegyelmét és irányítását, ahogy a népi gyógyászattal kapcsolatos tudományterületek felé terelt sok évvel ezelőtt. Vezetett, segített továbblépésekben és tervezésekben, megtartott és bátorított, ha nehézségekkel küzdöttem a kutatás bármely részében. Segítségével úgy gondolom, a „helyemen” vagyok, munkám és kutatásaim a hivatásomnak tekintem. Továbbra is nagy szükségem van bátorítására, ezt kérem a jövőben is az eredményes folytatáshoz. Eredményeink közlése nem a mi érdemünk!

SOLI DEO GLORIA!

8. IRODALOMJEGYZÉK

Agelet Antoni, Vallès Joan: Studies on pharmaceutical ethnobotany in the region of Pallars (Pyrenees, Catalonia, Iberian Peninsula). Part I. General results and new or very rare medicinal plants. *Journal of Ethnopharmacology* 2001, 77: 57-70.

Akerreta Silvia, Calvo María Isabel, Cavero Rita Yolanda: Ethnoveterinary knowledge in Navarra (Iberian Peninsula). *Journal of Ethnopharmacology* 2010, 130: 369-378.

Alberti Ágnes, Riethmüller Eszter, Felegyi-Tóth Csenge Anna, Czigle Szilvia, Czégényi Dóra, Filep Rita, Papp Nóra: Phytochemical Investigation of Polyphenols from the Aerial Parts of *Tanacetum balsamita* used in Transylvanian Ethnobotany and Parallel Artificial Membrane Permeability Assay. *Plants* 2024, 13(12): 1652.

Albuquerque Ulysses Paulino, Muniz de Medeiros Patrícia, Ramos Marcelo Alves, Júnior Washington Soares Ferreira, Nascimento André Luiz Borba, Avilez Wendy Marisol Torres, Gomes de Melo Joabe: Are ethnopharmacological surveys useful for the discovery and development of drugs from medicinal plants? *Revista Brasileira de Farmacognosia* 2014, 24: 110-115.

Albuquerque Ulysses Paulino, Ramos Marcelo Alves, Júnior Washington Soares Ferreira, Muniz de Medeiros Patrícia: *Ethnobotany for Beginners*. Springer International Publishing AG, Cham, 2017

Alm Torbjørn, Iversen Marianne: Norway's rosmarin (*Rhododendron tomentosum*) in past and present tradition. In: Pardo-de-Santayana Manuel, Pieroni Andrea, Puri Rajindra K. (eds): *Ethnobotany in the new Europe. People, health and wild plant resources*. Berghahn Press, New York Oxford, 2010, 263-281.

Alm Torbjørn: Ethnobotany of *Linnaea borealis* (Linnaeaceae) in Norway. *Botanical Journal of Linnean Society* 2006, 151(3): 437-452.

András József: *Lövete a megtartó székely falu*. Romi Suli, Lövete-Mogyoród, 2012, pp. 1-144.

Antalné Tankó Mária: *Gyimes-völgyi népi gyógyászat*. Európa Folklór Intézet, L'Harmattan, Budapest, 2003

Antofie Maria-Mihael: Needs and gaps in the conservation of wild plant genetic resources for food and agriculture in Romania. *Genetic Resources and Crop Evolution* 2014, 62: 35-53.

Babai Dániel, Molnár Zsolt: Népi növényzetismeret Gyimesben II. Termőhely- és élőhelyismeret. *Botanikai Közlemények* 2009, 96(1-2): 145-173.
Babai Dániel: „Há' hogyne vóna!”. *Népi növényzetismeret Gyimesben*. OTDK dolgozat. PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Pécs, 2009

Badura Monika, Jarosińska Marta, Noryśkiewicz Agnieszka M., Kosmaczewska Agata, Sady-Bugajska Agata, Święta-Musznicka Joanna, Pińska Katarzyna, Latałowa Małgorzata: Archaeobotanical evidence and ethnobotanical interpretation of plants used as coffin pillow fillings in burials in Poland (17th-18/19th centuries). *Vegetation History Archaeobotany* 2023, 32: 85-103.

Bailey KD. *Methods of social research*, 4th ed. The Free Press, New York, 1994, pp. 159-160.

Bajrami Ani: Current Status of Ethnobotany in Albania. *European Journal of Medicine and Natural Sciences* 2023, 6(1): 9-17.

- Bakay Péter, Harangozó Imre (szerk.): Tankó Mónus Berta csángó pásztor emlékezései: Vajon miért beszélt nekem annyi sok mindent nagyapó? Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós, 2007
- Balassa István: Adatok a székely népi italok ismeretéhez. *Ethnographia* 1944, 55: 88-93.
- Balassa Iván, Ortutay Gyula: Magyar néprajz. Corvina Kiadó, Békéscsaba, 1979
- Balázs Dorottya: A népi gyógyítás és kutatásának néhány kérdése Siklód példáján. *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat. Journal of History of Culture, Science and Medicine* 2010, 1(1): 88-94.
- Balázs Viktória Lilla, Filep Rita, Ambrus Tünde, Kocsis Marianna, Farkas Ágnes, Stranczinger Szilvia, Papp Nóra: Ethnobotanical, historical and histological evaluation of *Helleborus* genetic resources used in veterinary and human ethnomedicine. *Genetic Resources and Crop Evolution* 2020, 67: 781-797.
- Balogh Ödön: Néprajzi jegyzetek a gyimesfelsőloki és gyimesközéplöki csángókról. Erdélyi Múzeum 1932, 7-12: 332-353.
- Baranyai Aurél: Az Ormánság népének gyógynövényei. *Herba Hungarica* 1978, 7(3): 77-79.
- Baranyay Aurél: Pécs város és környékének gyógynövényei. MGYI Pályázat dolgozata, 1956
- Bartha Elek: A szentelmények szerepe Komlóska néphagyományában. Néprajzi Tanulmányok a Zemplén hegyvidékéről 1981, 10: 312-318.
- Bartha Elek: Virágszentelés Észak-Magyarországon. A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 1982, 20: 109-115.
- Bartha Gergely Sámuel, Tóth Gergő, Horváth Péter, Kiss Eszter, Papp Nóra, Kerényi Monika: Analysis of aristolochic acids and evaluation of antibacterial activity of *Aristolochia clematitis* L. *Biologia Futura* 2019, 70: 323-329.
- Bartha Sámuel Gergely, Quave Cassandra L., Balogh Lajos, Papp Nóra: Ethnoveterinary practices of Covasna County, Transylvania, Romania. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2015, 11:35.
- Bartha Sámuel Gergely: Kovászna megye etnobotanikai értékelése; az *Aristolochia clematitis* L. hisztológiai, fitokémiai, mikrobiológiai és citotoxikológiai vizsgálata. Doktori (PhD) értekezés. PTE Pécs, 2021
- Bartha Sámuel Gergely: Népi gyógynövényismeret Erdővidéken. Diplomadolgozat. PTE ÁOK, Pécs, 2013
- Bartha Sámuel, Balogh Lajos, Papp Nóra: Népi gyógynövényismereti adatok Nagybaconban és környékén. *Gyógyszerészet Supplementum* 2011, 23-24.
- Bauhin Johann: *Historia plantarum*. Yverdon, 1651
- Bárkányi Ildikó: Gyermekjátékok Csongrád tanyavilágában az 1910-es és 1930-as években. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1989/90-1: 239-262.
- Beke Ödön: Az ürömtapló készítésének régi leírása. *Ethnographia* 1935, 46: 145-145.
- Bellia Giada, Pieroni Andrea: Isolated, but transnational: the glocal nature of Waldensian ethnobotany, Western Alps NW Italy. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2015, 7(11): 37.
- Bencze József: Az utolsó Vas megyei ember- és állatgyógyítóról. *Vasi Szemle* 1966, 20(2): 246-256.

Bene Zsuzsa: Adatok a népi embergyógyításhoz a Borsod-Abauj-Zemplén megyei Felsőzsolca, Sajópálfala és Arnót községekből. *Néprajzi Közlemények* 1964, 9(1): 97-113.

Benedek H. Erika: Adalékok egy moldvai csángó falu népi növényismeretéhez. In: Pozsony Ferenc (szerk.): Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5. Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 1997, 150-168.

Benkő József: *Nomenclatura Botanica Flora Transsilvanica*. Kézirat, 1778

Bennett Bradley C., Prance Ghilleen T.: Introduced plants in the indigenous pharmacopeia of Northern South America. *Economic Botany* 2000, 54(1): 90-102.

Berde Károly: *A magyar nép dermatológiája*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1940

Beythe András: *Füveskönyv*. Németújvár, 1595

Bingeni Szent Hildegárd: *Causae et curae*. XII. sz.

Bingeni Szent Hildegárd: *Physica*. 9 kötet. XII. sz.

Biró Éva, Babai Dániel, Bódis Judit, Molnár Zsolt: Lack of knowledge or loss of knowledge? Traditional ecological knowledge of population dynamics of threatened plant species in East-Central Europe. *Journal for Nature Conservation* 2014, 22: 318-325.

Bóna Viola: Reumatikus panaszok esetén alkalmazott gyógynövények és készítményeik a népi orvoslásban és a modern fitoterápiában. Diplomadolgozat. PTE ÁOK, Pécs, 2010

Boncz Imre: Kutatásmódszertani alapismeretek. PTE ETK, Pécs, 2015

Bonet Maria Àngels, Valles Joan: Ethnobotany of Montseny biosphere reserve (Catalonia, Iberian Peninsula): Plants used in veterinary medicine. *Journal of Ethnopharmacology* 2007, 110: 130-47.

Borbás Vince: A katonapetrezselyem és más népies eleségfüvek. *Természettudományi Közlöny* 1893, 285: 243-248.

Borbás Vince: Néhány festékfűvünk. *Pótfüzetek a Természettudományi Közlönyhöz* 1901, 23(1): 22-26.

Boris Gyöngyvér: *Gyógynövények népi használata a székelyföldi Lövétén*. Szakdolgozat. PTE TTK Pécs, 2010

Boros Ádám: A budapesti virágkereskedelem vadvirágai. *Természettudományi Közlöny* 1924, 56: 382-383.

Boros Ádám: A pesti utca vadvirágai. Budapest 1947, 3: 153-158.

Bosnyák Sándor: Adalékok a moldvai csángók népi orvoslásához. *Orvostörténeti Közlemények* 1973, 69-70: 279-298.

Böröcz Biana: Népi gyógyászat a székelyföldi Gyepesen. *Farmakognózi Hírek* 2021, 59: 10-11.

Bridges Kent W., Lau Y. Han: The skill acquisition process relative to ethnobotanical methods. *Ethnobotany research and application* 2006, 4: 115-118.

Bryman Alan: Kvantitatív és kvalitatív módszerek összekapcsolása. In: Letenyei László (szerk.): *Településkutatás II. TeTT könyvek*, Budapest, 2004, 371-392.

Budai József: Népies gyógynövények és gyógyeljárások Borsod vármegyében. *Herba* 1924, 7: 309-317.

Budán Ferenc, Bencsik Tímea, Boris Gyöngyvér, Birkás-Frendl Kata, Fancsali István, Farkas Ágnes, Papp Nóra: A népgyógyászatban tumor kezelésére alkalmazott élelmiszer- és fűszernövények kemopreventív hatásainak szinergiái felmérés és irodalom alapján. *Magyar Epidemiológia* 2010, 7(2-3): 123-131.

Bussmann Rainer W. (ed.): *Ethnobotany of the Caucasus*. Springer, Cham, 2017

Calvo María Isabel, Akerreta Silvia, Cavero Rita Yolanda: Pharmaceutical ethnobotany in the Riverside of Navarra (Iberian Peninsula). *Journal of Ethnopharmacology* 2011, 135: 22-33.

Camejo-Rodrigues Joana, Ascensao Lia, Bonet Maria Àngels, Vallès Joan: An ethnobotanical study of medicinal and aromatic plants in the Natural Park of "Serra de São Mamede" (Portugal). *Journal of Ethnopharmacology* 2003; 89: 199-209.

Campbell Donald T.: The informant in quantitative research. *The American Journal of Sociology* 1955, 60: 339-342.

Castro-Torres Ibrahim Guillermo, López-Velázquez Jorge A., Sa'nchez-Valle Vicente, Martínez-Vázquez Mariano, Uribe Misael, Méndez-Sa'nchez Nahum: 693 Prevention of cholesterol gallstones formation by two extracts of Méndez-Sa'nchez N.: *Raphanus sativus* L. var. *niger* in mice. *Journal of Hepatology* 2013, 58(1): S 281.

Cavero Rita Yolanda, Akerreta Silvia, Calvo María Isabel: Pharmaceutical ethnobotany in Northern Navarra (Iberian Peninsula) *Journal of Ethnopharmacology* 2011, 133: 138-146.

Choi Hyuk Jae, Cha Seok Dong, Jeon Hoon: Anti-inflammatory and anti-nociceptive properties of *Prunus padus*. *Journal of Ethnopharmacology* 2012, 144(2): 379-386.

Cianfaglione Kevin, Longo Laura, Kalle Raivo, Sõukand Renata, Gras Airy, Vallès Joan, Svanberg Ingvar, Nedelcheva Anely, Łuczaj Łukasz, Pieroni Andrea: Archaic Food Uses of Large Graminoids in Agro Peligno Wetlands (Abruzzo, Central Italy) Compared With the European Ethnobotanical and Archaeological Literature. *Wetlands* 2022, 42: 88.

Cornara Laura, Rocca Arianna L., Terrizzano Luca, Dente Fulvio, Mariotti Mauro Giurgio: Ethnobotanical and phytomedical knowledge in the North-Western Ligurian Alps. *Journal of Ethnopharmacology* 2014, 155: 463-484.

Czimmer Anna: Orvosi vonatkozású néprajzi adatok Kalotaszegről. *Minerva*, Kolozsvár, 1944, 1-20.

Csapó József: *Kert*. Landerer Mihály kiadása, Pozsony, 1775

Csedő Károly (szerk.): *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*. Tipografia, Marosvásárhely, 1980

Csepregi Kristóf, Papp Nóra: A Pannonhalmi Főapátság gyógyászati értékei: gyógynövények Zsoldos Xavér herbáriumában (1788). *Botanikai Közlemények* 2010, 97(1-2): 25-38.

Csepregi Kristóf: *A Pannonhalmi Főapátság gyógyászati adatai*. Szakdolgozat. PTE TTK, Pécs, 2009

Csepregi Rita, Kocsis Erika, Kocsis Béla, Papp Nóra: Microbiological studies on plants used in the Transylvanian ethnomedicine (Romania). *Index Seminum*. University of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureș, Targu Mures, 2015, 37-41.

Csepregi Rita, Kocsis Marianna, Papp Nóra: Phytochemical analysis of medicinal plants collected in Transylvania, Romania. Index Seminum. University of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureş, Targu Mures, 2017, 37-49.

Csepregi Rita, Temesfői Viktória, Das Sourav, Alberti Ágnes, Tóth Csenge Anna, Herczeg Róbert, Papp Nóra, Kőszegi Tamás: Cytotoxic, Antimicrobial, Antioxidant Properties and Effects on Cell Migration of Phenolic Compounds of Selected Transylvanian Medicinal Plants. Antioxidants 2020, 9(2), 166, 1-29.

Csepregi Rita: Erdélyi népi orvoslásban használt gyógynövényfajok szövettani, fitokémiai és mikrobiológiai vizsgálata. Diplomadolgozat. PTE TTK, Pécs, 2016

Csepregi Rita: Etnomedicinában használt gyógynövénykivonatok sebgyógyulásra kifejtett hatásainak vizsgálata *in vitro* sejtkultúra modellben. Doktori (PhD) értekezés. PTE Pécs, 2021

Csergő Bálint: A vörösfenyő Küküllőkeményfalva népi növényismeretében. Népismereti dolgozatok 1978, Kriterion, Bukarest, 40-50.

Csiki László: Vázlat egy álomról. Korunk 2000, 11: 8-11.

Csoma Gergely: Varázslások és gyógyítások a moldvai csángómagyaroknál. Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2000

Csonka Christina Eszter: Dél-Mezőföld népi gyógynövényei (Igar, Simontornya). Diplomadolgozat. PTE TTK, Pécs, 2006

Csűrös István, Csűrös László: A kolozsvári Malomvölgy flórájának növényföldrajzi és ökológiai jellemzése. Az Erdélyi Múzeum Egyesület Természettudományi és Matematikai Szakosztályának Közleményei 1996, 5: 39-44.

Csűrös István, Csűrös Margit, Pálfalvi Pál: A Csíki-havasok néhány növénytársulásának ökológiai jellemzése. Acta Hargitensia Csíkszereda 1980, 417-432.

Csűry Bálint: Növénynevek Bogdánfalváról. Magyar Nyelvőr 1933, 29: 249-251, 316-321.

Dadhwal Ritika, Banerjee Ritesh: Ethnopharmacology, pharmacotherapeutics, biomedicinal and toxicological profile of *Morus alba* L.: A comprehensive review. South African Journal of Botany 2023, 158: 98-117.

De Natale Antonino, Pezzatti Gianni Boris, Pollio Antonino: Extending the temporal context of ethnobotanical databases: the case study of the Campania region (southern Italy). Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2009, 5: 7.

De Natale Antonino, Pollio Antonino: Plants species in the folk medicine of Montecorvino Rovella (inland Campania, Italy). Journal of Ethnopharmacology 2007, 109: 295-303.

Dénes Andrea: Elfeledett növényeink. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2024

Dénes Andrea, Papp Nóra, Babai Dániel, Czúcz Bálint, Molnár Zsolt: Ehető, vadon termő növények és felhasználásuk a Kárpát-medencében élő magyarok körében néprajzi és etnobotanikai kutatások alapján. In: Dénes Andrea (szerk.): Ehető vadnövények a Kárpát-medencében. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2013, 35-76.

Dénes Andrea, Papp Nóra, Babai Dániel, Czúcz Bálint, Molnár Zsolt: Wild plants used for food by Hungarian ethnic groups living in the Carpathian Basin. Acta Societatis Botanicorum Poloniae 2012, 81(4): 381-396.

Dénes Tünde, Bartha Sámuel Gergely, Kerényi Monika, Varga Erzsébet, Balázs Viktória Lilla, Csepregi Rita, Papp Nóra: Histological and antimicrobial study of *Ononis arvensis* L. Acta Biologica Hungarica 2017, 68(3): 320-332.

Dénes Tünde, Tóth Mónika, Gyergyák Kinga, Lőrincz Péter, Varga Erzsébet, Papp Nóra: Szemelvények Homoródalmás (Erdély) népi gyógynövényismeretéből. Botanikai Közlemények 2014a, 101(1-2): 227-241.

Dénes Tünde, Varga Erzsébet, Gyergyák Kinga, Papp Nóra: Ethnobotanical studies in the villages of Homoród-valley, Romania. Index Seminum. University of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureş, Targu Mures, 2014b, 37-43.

Dénes Tünde: Homoródalmás etnofarmakobotanikai értékelése; az *Ononis arvensis* L. hisztológiai, fitokémiai és mikrobiológiai jellemzése. Doktori (PhD) értekezés. PTE Pécs, 2021

Diószegi Sámuel, Fazekas Mihály: Orvosi Fűvészkönyv. Csáthy György nyomtatása, Debrecen, 1813

Diószegi Vilmos: Embergyógyítás a moldvai székelyeknél. Néprajzi Közlemények 1960, 5(3-4): 35-124.

Dogan Yunus, Nedelcheva Anely, Łuczaj Łukasz, Drăgulescu Constantin, Stefkov Gjoshе, Maglajlić Aida, Ferrier Jonathan, Papp Nora, Hajdari Avni, Mustafa Behxhet, Dajić-Stevanović Zora, Pieroni Andrea: Of the importance of a leaf: The ethnobotany of *sarma* in Turkey and the Balkans. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2015, 11:26,

Dorstenius Theodor: Botanicon. Frankfurt, 1540

Dömötör Sándor: Enyvfőzés fagyöngyből Kőszeghegyalján. Ethnographia 1951, 62: 426-431.

Edwards Sarah, Nebel Sabine, Heinrich Michael: Questionnaire surveys: Methodological and epistemological problems for field-based ethnopharmacologists. Journal of Ethnopharmacology 2005, 100: 30-36.

Erdei Anna: Elődeink öröksége: békési és székelyföldi települések etnobotanikai értékelése. Diplomadolgozat. SZTE TTK, Szeged, 2011

Etkin Nina L., Elisabetsky Elaine: Seeking a transdisciplinary and culturally germane science: The future of ethnopharmacology. Journal of Ethnopharmacology 2005, 100: 23-26.

Etkin Nina: Anthropological methods in ethnopharmacology. Journal of Ethnopharmacology 1993, 38: 93-104.

F. R. X. – Farmacopeea Română Ed. a X-a. Editura Medicală, Bucureşti, 1993, 23-31, 45-51.

Fancsali István: Reevaluarea actiunii plantelor medicinale folosite in etnomedicina din bazinul superior al Trotusului (Ghimes). Diplomadolgozat. Orvostudományi és Gyógyszerészeti Egyetem, Marosvásárhely, 2010

Farkas Ingrid: Légúti panaszok esetén alkalmazott gyógynövények és készítményeik a népi orvoslásban és a modern fitoterápiában. Diplomadolgozat. PTE ÁOK, Pécs, 2010

Farkas Zoltán: Páter Béla tudományos és tudománynpszerűsítő munkássága. In: Farkas Zoltán, Lázár László (szerk.): Páter Béla emlékezete. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 2010, 10-17.

Fatur Karsten: Peculiar plants and fantastic fungi: An ethnobotanical study of the use of hallucinogenic plants and mushrooms in Slovenia. PLoS One 2021, 16(1): e0245022.

Ferenczi Imre: Népi gyógymódok a bánsági magyarok körében. Acta Universitatis Szegediensis, Néprajzi és Nyelvtudomány, 1973, 17-18: 281-297.

Fodorné Grisnik Imola: A *Lysimachia nummularia* L. antimikrobás és antioxidáns hatásának vizsgálata népi orvoslási adatok alapján. Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2020

Fóris Ágota: Írott és íratlan szabályok a kutatásban – a kutatói etika. In: Sepsi Enikő (szerk.): Tudomány és etika. Studia Caroliensia 2012. KRE – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013, 203-218.

Frendl Kata, Balogh Lajos: Etnobotanikai és etnomedicinai adatok Gyimesközéplek térségéből. Botanikai Közlemények 2004, 91(1-2): 147-148.

Frendl Kata, Kripner Veronika: Kutatómunka csángó lakta településeken. Agrárkönyvtári Hírvilág 2005, 12(3): 10-11.

Frendl Kata, Papp Nóra, Grynaeus Tamás: Veterinary based on experience and belief in Gyimes and Úz Valley of Csángó's (Hungarian-speaking native of Moldavia) (Transylvania, Romania). 6th European Ethnopharmacological Congress Leipzig, Germany, 2007, Abstract Book: 46.

Frendl Kata: Analógiás gondolkodást tükröző tárgyak székely és csángó települések humán és állatorvoslásában. In: Pócs Éva (szerk.): Tárgy, jel, jelentés. „Tárgy és folklór” konferencia, Vaja. Studia Ethnologica Hungarica IX. L'Harmattan-PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 2005, 318-340.

Frendl Kata: Gyimesi és Úz-völgyi csángó települések népi növényismerete. Kitaibelia 2006, 11(1): 50.

Frendl Kata: Népi növényismeret, népi humán- és állatgyógyászati adatok gyűjtése Székelyföldön. Diplomadolgozat. NYME, Mosonmagyaróvár, 2001

Frendl Kata: Népi növényismereti adatok a Székelyföldről. In: Barna Gábor, Kótyuk Erzsébet (szerk.): Test, lélek, természet. Tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből. Köszöntő kötet Grynaeus Tamás 70. születésnapjára. SZTE Néprajzi Tanszék, Budapest-Szeged, 2002, 172-185.

Gál Gyula: Népi orvoslás a Barkó vidéken. In: Bereznai Zsuzsanna, Viga Gyula (szerk.): Fejezetek a Bükk-vidék népi kultúrájából (Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében 6.). Eger – Miskolc, 1988b, 81-97.

Gál Gyula: Szilvásváradi virágoskertek. In: Bereznai Zsuzsanna, Viga Gyula (szerk.): Fejezetek a Bükk-vidék népi kultúrájából (Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében 6.). Eger – Miskolc, 1988a, 79-81.

Gáll Ernő: A sajátosság méltósága. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983

Garcia Victoria Reyes: The relevance of traditional knowledge systems for ethnopharmacological research: theoretical and methodological contributions. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2010, 6:32

Gergely G. Péter: Valóság és igény Bágyban. In: Dáné Szilárd (szerk.): A bágyi csoda. Kendertő Egyesület és F&F International Kft. Bágy, Románia, 2022, pp. 171-178.

Godambe Vidyadhar Prabakhar: Estimation in survey sampling: robustness and optimality. Journal of the American Statistical Association 1982, 77: 393-403.

González José A., García-Barriuso Mónica, Amich Francisco: Ethnobotanical study of medicinal plants traditionally used in the Arribes del Duero, Western Spain. Journal of Ethnopharmacology 2010, 131: 343-355.

Gottlieb Otto R., Borin Maria Renata de M. B., de Brito Nei Regis S.: Integration of ethnobotany and phytochemistry: dream or reality? Phytochemistry 2002, 60: 145-152.

Grynaeus András: Kísérlet a középkori Kárpát-medencei növényföldrajz rekonstruálására. Botanikai Közlemények 1999, 86/87: 67-76.

Grynaeus Tamás, Szabó László Gy.: A bukovinai hadikfalvi székelyek növényei. Növénynevek, növényismeret és -felhasználás. Gyógyszerészet 2002, 46: 251-259, 327-336, 394-399, 588-600.

Grynaeus Tamás: A fehértói javas ember tudománya. Dóczi István gyógyító tevékenysége. Csongrád megyei könyvtári füzetek 23, Szeged, 2002, 92-95.

Grynaeus Tamás: Gyógynövényárusok Szeged piacain. Orvostörténeti Közlemények 1964, 30: 89-121.

Grynaeus Tamás: Hagyományok élete egy újraterelített községben. Szegedi Műhely, 1990, 29(1-4): 62-65.

Guarrera Paolo Maria: Traditional antihelminthic, antiparasitic and repellent uses of plants in Central Italy. Journal of Ethnopharmacology 1999, 68: 183-192.

Gub Jenő: Adatok a Nagy-Homoród és a Nagy-Küküllő közötti terület népi növényismeretéhez. Néprajzi Látóhatár 1993, 1-2: 95-110.

Gub Jenő: Biológiai gyermekjátékok és játékszerek a Sóvidéken. Sóvidék 2009, 2(1): 40-45.

Gub Jenő: Borogatók, kenőcsök, sebtapaszk a Sóvidéken. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 1998, 6: 266-276.

Gub Jenő: Erdő-mező növényei a Sóvidéken. Hazanézó könyvek. Firtos Művelődési Egylet, Korond, 1996

Gub Jenő: Kertek, mezők termesztett növényei a Sóvidéken. Sóvidéki etnobotanika. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2001

Gub Jenő: Természetismeret és néphagyomány a székely Sóvidéken. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003

Gub Jenő: Népi gyógyászat a Sóvidéken. Hazanézó könyvek. Firtos Művelődési Egylet, Korond, 1991, 1: 14-16.

Gub Jenő: Népi növényismeret a Nagy-Homoród mentén. In: Zsigmond Győző (szerk.): Növények a folklórban. A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, Bukarest, 2005, 148-162.

Gub Jenő: Növényekkel kapcsolatos hiedelmek és babonák a Sóvidéken. Néprajzi Látóhatár 1994, 3-4: 193-198.

Gunda Béla: Népi mezőgazdálkodás a Boldva völgyében. Néprajzi Értesítő 1937, 29(1-2): 45-70.

Gunda Béla: A magyar etnobotanika európai távlatai. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 1981, 24-26: 13-19.

Gunda Béla: A vad és termesztett növényeink elnevezésének néhány problémája. Magyar Nyelv 1990, 76(3-4): 172-180.

Gunda Béla: A virágzó páfrány. In: Gunda Béla (szerk.): A rostaforogató asszony. Múzsák Kiadó, Budapest, 1989, 71-84.

Gunda Béla: Borbás Vince és a magyar etnobotanika. Ethnographia, 1971, 82(1): 1-13.

Gunda Béla: Egy kárpátaljai magyar falu etnobotanikája. Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza, 1980, 21-23: 25-41.

Gyergyák Kinga, Dénes Tünde, Kondorosy Fruzsina, Wirth Tamás, Farkas Ágnes, Papp Nóra: *Thymus*, *Mentha* és *Salvia* fajok népgyógyászati adatai a Homoród-völgyéből. Kaleidoscope E-

journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, Journal of History of Culture, Science and Medicine 2015, 10: 257-269.

Györffy István: Viricseles a Székelyföldön. Ethnographia 1937, 48(2-3): 205-220.

György Emőke: Életmorzsák. HIFA-Ro Kiadó, Marosvásárhely, 2019

György Emőke: Lélekmorzsák. HIFA-Ro Kiadó, Marosvásárhely, 2013

Halász Péter: A moldvai csángó magyarok hagyományos állattartása. General Press, Budapest, 2007

Halász Péter: A moldvai csángó magyarok hiedelmei. General Press, Budapest, 2005

Halász Péter: Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban. General Press, Budapest, 2010

Halászné Zelnik Katalin: Adatok a moldvai magyarok gyógynövény-használatához. Gyógyszerészet 1981, 25: 361-367.

Halászné Zelnik Katalin: Moldvai csángó növénynevek. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok ELTE, Budapest, 1987, 36.

Halászné Zelnik Katalin: Sebkezelés a moldvai és a gyimesi magyaroknál napjainkban és Gelencén a XVIII. században. In: Halász Péter (szerk.): „Megfog vala apóm szokcor kezemtől...” Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére. Lakatos Demeter Egyesület, Budapest, 1993, 109-116.

Harmath Lilla Édua: Etnofarmakobotanikai felmérés Csernáton (Erdély) – az *Euphorbia amygdaloides* hisztológiai és fitokémiai vizsgálata. Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2023

Hegnauer Robert (1973, 1990) Chemotaxonomie der Pflanzen. Birkhäuser Verlag, Basel und Stuttgart, 6: 576,613, 9: 667,672,675,694-696.

Heinrich Michael, Edwards Sarah, Moerman Daniel E., Leonti Marco: Ethnopharmacological field studies: A critical assessment of their conceptual basis and methods. Journal of Ethnopharmacology 2009, 124: 1-17.

Heinrich Michael, Gibbons Simon: Ethnopharmacology in drug discovery: an analysis of its role and potential contribution. Journal of Pharmacy and Pharmacology 2001, 53: 425-432.

Heinrich Michael, Jäger Anna K. (eds.): Ethnopharmacology. Wiley Blackwell, Hoboken, New Jersey, 2015

Heinrich Michael, Kufer Johanna, Leonti Marco, Pardo-de-Santayana Manuel: Ethnobotany and ethnopharmacology – Interdisciplinary links with the historical sciences. Journal of Ethnopharmacology 2006, 107: 157-160.

Hering József: Virágszentelés Baranya vármegye hegyháti járásában. Ethnographia 1925, 36/3: 167-168.

Holló Gábor, Rácz Gábor: Plante folosite in medicina populară din Bazinul superior al Trotusului (Ghimes). In: Plantele medicinale din flora spontană al Bazinului Ciuc. Cons. Pop. al Jud. Harghita, Csíkszereda, 1968, 171-176.

Holmstedt Bo, Bruhn Jan G.: Is there a place for ethnopharmacology in our time? Trends in pharmacological sciences 1982, 181-183.

Hsu Elisabeth, Harris Stephen (eds.): Plants, health and healing. On the interface of ethnobotany and medical anthropology. Berghahn Books, New York, Oxford, 2010

Igmándy József, Kelemen Sándor: A népi orvoslás gyógynövényei Hajdúnánáson. Debreceni Szemle 1943, 209-212.

ISE: International Society of Ethnobiology. The Code of Ethics of the International Society of Ethnobiology. Online: <https://www.ethnobiology.net/what-we-do/core-programs/ise-ethics-program/code-of-ethics/> (Jan 2021)

István Lajos, Szöcs Lajos: Taplómegmunkálás Korondon. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület. Székelyudvarhely, 2008

Ivancheva Stefka, Stantcheva B.: Ethnobotanical inventory of medicinal plants in Bulgaria. Journal of Ethnopharmacology 2000, 69: 165-172.

Iványi Béla: Régi magyar növénynevek. Népünk és nyelvünk 1935, (7): 172-186.

Jakabfi-Csepregi Rita, Alberti Ágnes, Felegyi-Tóth Csenge Anna, Kőszegi Tamás, Czigle Szilvia, Papp Nóra: A Comprehensive Study on *Lathyrus tuberosus* L.: Insights into Phytochemical Composition, Antimicrobial Activity, Antioxidant Capacity, Cytotoxic and Cell migration effects. *Plants* 2024, 13, 232. <https://doi.org/10.3390/plants13020232>

Janačković Pedja, Gavrilović Milan, Savić Jasmina, Marin Petar, Stevanovic Zoja Daric: Traditional knowledge on plant use from Negotin Krajina (Eastern Serbia): An ethnobotanical study. *Indian Journal of Traditional Knowledge* 2019, 18: 25-33.

Janačković Pedja, Gavrilović Milan, Miletić Milica, Radulović Maja, Kolašinac Stefan, Stevanović Dajić Zora: Small regions as key sources of traditional knowledge: a quantitative ethnobotanical survey in the central Balkans. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2022, 5;18(1):70.

János Csaba, Berszán József, Péter Éva: Székelyföld fürdői. Csíki Természetjáró és Természetvédő Egyesület, Csíkszereda, 2013

Jarić Snežana, Popović Zorica, Mačukanović-Jocić Marina, Djurdjević Lola, Mijatović Miroslava, Karadžić Branko, Mitrović Miroslava, Pavlović Pavle: An ethnobotanical study on the usage of wild medicinal herbs from Kopaonik Mountain (Central Serbia). *Journal of Ethnopharmacology* 2007, 111: 160-175.

Jonstoni Jan: *Historia naturalis de arboribus et fruticibus*. Frankfurt, 1662

Jost Péter S.J.: Növények és gaz a természetes gyógykezelésben. Korda Rt. Bizománya, Budapest, 1938, 1-95.

Juhász Sára: Gyógynövényfajok antimikrobás és antioxidáns hatásának vizsgálata erdélyi etnobotanikai adatok alapján. Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2023

Kájoni János: *Hasznos orvoskönyv az fáknak és füveknek erejéről*. Csíksomlyó, 1656

Kakas Zoltán: A „nagyerejű fű” a felső-háromszéki néphitben. *Folklór Archívum* 1973, 1: 91-97.

Kalle Raivo, Sõukand Renata: Wild plants eaten in childhood: retrospective of 1970s-1990s Estonia. *Botanical Journal Linnean Society* 2013, 172: 239-253.

Kapetanios Chrysostomos, Karioti Anastasia, Bojović Srđan, Marin Petar, Veljić Milan, Skaltsa Helen: Chemical and principal-component analyses of the essential oils of *Apioideae* Taxa (*Apiaceae*) from central Balkan. *Chemistry & Biodiversity* 2008, 5: 101-119.

Kardalus János: *Utcátér-díszítés a Homoródok mentén*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001

Kárpáti Judit: Homoródszentpál etnofarmakobotanikai felmérése – *Achillea millefolium* L. készítmények fitokémiai vizsgálata. Dékáni Tudományos Diákköri Pályamunka, PTE GYTK Pécs, 2023

Kendi Finály István: A növényi festékek. Természettudományi Közlöny Pótfüzet 1941, október-december: 1-15.

Kenyeres Oszkár: A két Homoród mentén. Barikád, 2015, 7(1-2): 38-39.

Keszeg Vilmos: A mezőszéki Detrehemtelep népi gyógyászata. Népismereti dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1981, 97-117.

Kisné Portik Irén: A fenyő hasznosítása a Székelyföldön. Székelyföld Kulturális Folyóirat 2006, 10(12): 101-116.

Kicsi Sándor András: Gyergyói gombanevek. Napút 2009, 2: 80-84.

Kindler-Matavovszky Ádám, Papp Nóra: Hagyományok és népi adatok gyűjtése a Homoródok völgyében. Kagylókürt 2018, 70: 46-51.

Kindler-Matavovszky Ádám: Bágy és Lókod népi növényismerete. In: Dáné Sz. (szerk.): A bágyi csoda. Kendertő Egyesület és F&F International Kft. Bágy, Románia, 2022, pp. 277-306.

Kindler-Matavovszky Ádám: Etnobotanikai felmérés a Nagy-Homoród mentén (Erdély): Bágy és Lókod népi gyógynövényismerete. Diplomadolgozat. PTE TTK, Pécs, 2018

Király Gergely (szerk.): Új magyar fűvészkönyv. Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvalő, 2009

Kobzos Kiss Tamás: Adalékok a moldvai csángók növényi gyapjűfestéséhez. In: Pozsgai Péter (szerk.): Tűzcsiholó. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére. Táton Bt., Budapest, 1999, 707-713.

Kóczián Géza: A hagyományos parasztagdálkodás természet, a gyűjtögető gazdálkodás vad növényfajainak etnobotanikai értékelése. Nagyatádi Kulturális és Sport Központ, Nagyatád, 2014

Kóczián Géza: A nadragulya (*Atropa belladonna* L.) babonás felhasználása Máramarosban. Honismeret 1990a, 4: 58-62.

Kóczián Géza: A népi fitoterápia néhány fontosabb gyógynövénye Dél-Somogyban. Néprajzi Dolgozatok 1986, 16(1): 37-44.

Kóczián Géza: A taranyi cigányok gyógyító és mérgező növényei. Gyógyszerészet 1988a, 32: 417-421.

Kóczián Géza: Egyes Solanaceae fajok pszichomimetikumként való használata a népgyógyászatban. Communicationes de Historia Artis Medicinae Supplementum 1979, 11-12: 155-159.

Kóczián Géza: Gyakran használt növények a magyar népi állatorvoslásban. Gyógyszerészet 1990b, 34: 307-316.

Kóczián Géza: Gyógyborok és pálinkával készített kivonatok a népi orvoslásban. Gyógyszerészet 1988b, 32: 303-308.

Kóczián Géza, Pintér István, Gál Miklós, Szabó István, Szabó László: Etnobotanikai adatok Gyimesvölgyéből. Botanikai Közlemények 1976, 63(1): 29-35.

Kóczián Géza, Pintér István, Szabó László Gy.: Adatok a gyimesi csángók népi gyógyászatához. Gyógyszerészet 1975, 19: 226-230.

- Kóczyán Géza, Szabó István, Szabó László: Etnobotanikai adatok Kalotaszegről. Botanikai Közlemények 1977, 64(1): 23-29.
- Kóczyán Géza, Szabó László Gy.: A szlovákia Áj és Falucska községek népeinek gyógynövényhasználata, etnobotanikai tudása. Gyógyszerészet 1990, 34: 371-374.
- Kocsis Mónika: Népi gyógyászat Szitáson. In: Czégényi Dóra, Keszeg Vilmos (szerk.): A beteg ember. Betegségek, betegek és gyógyítók. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2010, 15-108.
- Kolossova Valeria, Svanberg Ingvar, Kalle Raivo, Strecker Lisa, Özkan Ayşe Mine Gençler, Pieroni Andrea, Cianfaglione Kevin, Molnár Zsolt, Papp Nora, z ŁuczajŁukas, Dimitrova Dessislava, Šeškauskaitė Daiva, Roper Jonathan, Hajdari Avni, Soukand Renata: The bear in Eurasian plant names: Motivations and models. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2016, 13:14.
- Kondorosy Fruzsina: Népi gyógynövényismeret a Nagy-Homoród-mentén (Erdély). Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2016
- Kong Chuchu, Pang Xinxin, Su Zhijun, Liu Yonggang: Botany, ethnopharmacology, phytochemistry and pharmacology of Erodii, Herba Geranii Herba-An review. Journal of Ethnopharmacology 2023, 302: 115858.
- Kósa László: Bágy helynevei. In: Dáné Sz. (szerk.): A bágyi csoda. Kendertő Egyesület és F&F International Kft. Bágy, Románia, 2022, pp. 181-201.
- Kosz Zsófia: Népi gyógyászat Csíkrákoson. In: Czégényi Dóra, Keszeg Vilmos (szerk.): A beteg ember. Betegségek, betegek és gyógyítók. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2010, 109–178.
- Kovács J. Attila: A cserefa és a székelység. Művelődés – közművelődési folyóirat, Kolozsvár, 2009, 62, május-június
- Kovács J. Attila: A Székelyföld flórakutatásának áttekintése. Botanikai Közlemények 1997, 84(1-2): 41-49.
- Kovács Soma: Kalotaszegi népi gyógymódok. Folklór Archívum 1976, 5: 93-113.
- Lakatos István: Embergyógyítás a lányiki csángóknál. Moldvai Magyarság 2000, 5: 12-13.
- Mészáros Ágnes: Népi gyógyítás Székelyvarságon. In: Bárh János (szerk.): Havasolja havasa Tanulmányok a székelyvarsági hegyi tanyák népeiről. Bács-Kiskun Megyei Múzeum, Kecskemét, 1998, 391-468.
- Lakatos Sándor: Homoródszentmárton település- és népesedéstörténete, különös tekintettel a 19. századra. Keresztény Magvető 2016, 4: 390-408.
- Laman Brigitta: Homoródszentpéter etnofarmakobotanikai felmérése - a *Plantago media* L. hisztológiai és fitokémiai vizsgálata. Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2022
- Lancsics Bonifác: Libellus medicinalis. 1697
- Lángi József, Mihály Ferenc: A homoródkarácsonyfalvi unitárius templom. Homoródkarácsonyfalvára Alapítvány, Budapest, 2006
- Lázár Anna: Időgát. Lövétei memento. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2016
- Lázár Anna: Lövéte köröplő. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2011
- Lemmich Else: Peucelinendiol, a new acyclic diterpenoid from *Peucedanum oreoselinum*. Phytochemistry 1979, 18(7): 1195-1197.

- Lemmich Else, Lemmich John, Nielsen Bent Eichstedt: Constituents of umbelliferous plants. XIV. Coumarins of *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench. Acta Chemica Scandinavica 1970, 24: 2893-2900.
- Lemmich Else, Gylle Lene: A dihydrofuranocoumarin from *Peucedanum oreoselinum*. Phytochemistry 1988, 27(11): 3688-3689.
- Lencsés György: Ars Medica – Egész orvosságról való könyv. Gyulafehérvár, 1570. Szabó T. Attila: Ars Medica Electronica. Budapest–Köszvár–Szombathely–Veszprém, 2000
- Lenkey István: Népi gyógyítás Alsószuhán. A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei 1993, 28: 195-201.
- Leonti Marco, Cabras Stefano, Weckerle Caroline S., Solinas Maria Novella, Casu Laura: The causal dependence of present plant knowledge on herbals-contemporary medicinal plant use in Campania (Italy) compared to Matthioli (1568). Journal of Ethnopharmacology 2010, 130(2): 379-391.
- Leonti Marco: The future is written: Impact of scripts on the cognition, selection, knowledge and transmission of medicinal plant use and its implications for ethnobotany and ethnopharmacology. Journal of Ethnopharmacology 2011, 134: 542-555.
- Li Jin, He Jun, Fang Shiming, Chan Yanxu: A comprehensive review of the botany, ethnopharmacology, phytochemistry, pharmacology, toxicity and quality control of *Perillae Fructus*. Journal of Ethnopharmacology 2023, 304: 116022.
- Lippay János: Pisoni Kert. Pozsony, 1664
- Liu Suyi, Jin Xingyue, Shang Ye, Wang Lirong, Du Kunze, Chen Shujing,
- López Victor, Jäger K. Anna, Akerreta Silvia, Cavero Rita Yolanda, Calvo Maria Isabel: Pharmacological properties of *Anagallis arvensis* L. ("scarlet pimpernel") and *Anagallis foemina* Mill. ("blue pimpernel") traditionally used as wound healing remedies in Navarra (Spain). Journal of Ethnopharmacology 2011, 134(3): 1014-1017.
- Lóránd Klára: Adalékok a fene és íz nevű betegségek kapcsolatához. Orvostörténeti Közlemények Supplementum 1979, 11-12: 161-177.
- Luby Margit: Gyógynövények és gyógyító eljárások a szatmármegyei parasztság körében. Debreceni Szemle 1935, 8-10(92-94): 360-364.
- Lucchetti Lara, Zitti Silvia, Taffetani Fabio: Ethnobotanical uses in the Ancona district (Marche region, Central Italy). Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2019, 15: 9.
- Łuczaj Łukasz, Fressel Norma, Perković Stjepan: Wild food plants used in the villages of the Lake Vrana Nature Park (northern Dalmatia, Croatia). Acta Societatis Botanicorum Poloniae 2013, 82(4): 275-281.
- Łuczaj Łukasz, Jug-Dujaković Marija, Dolina Katija, Jeričević Mirjana, Vitasović-Kosić Ivana: Insular Pharmacopoeias: Ethnobotanical Characteristics of Medicinal Plants Used on the Adriatic Islands. Frontiers in Pharmacology 2021, 7:12:623070.
- Łuczaj Łukasz, Szymański Wojciech M.: Wild vascular plants gathered for consumption in the Polish countryside: a review. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2007, 3: 17.
- Łuczaj Łukasz: Traditional wild spice plants of Poland and Slovakia. Acta Fytotechnica et Zootechnica 2011, 14: 40-41.
- Lumpert Mateja, Kreft Samo: Folk use of medicinal plants in Karst and Gorjanci, Slovenia. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2017, 13: 16.

- Maár Margit: Népi orvoslás Sopronban és környékén. Soproni Szemle 1956, 10(3): 193-201.
- Magyar Gyógyszerkönyv VIII. Pharmacopoea Hungarica Editio VIII. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2004, II/2221-2223, IVB/7912-7913.
- Magyary-Kossa Gyula: A hazai gyógynövények hatása és orvosi használata. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1926
- Martin Gary J.: Ethnobotany. A methods manual. Springer-Science+Business Media, B. V., WWF, Unesco and Royal Botanic Gardens, Kew, 1995
- Martínez-Francés Vanessa, Rivera Dionellys Ivette, Castro Obon, F. Alcaraz Francisco José, Ríos Ríos Salvador: Medicinal Plants in Traditional Herbal Wines and Liquors in the East of Spain and the Balearic Islands. *Frontiers in Pharmacology* 2021, 29: 12:713414.
- Mattalia Giulia, Belichenko Olga, Kalle Raivo, Kolosova Valeria, Kuznetsova Natalia, Prakofjewa Julia, Stryamets Nataliya, Pieroni Andrea, Volpato Gabriele, Sõukand Renata: Multifarious Trajectories in Plant-Based Ethnoveterinary Knowledge in Northern and Southern Eastern Europe. *Frontiers in Veterinary Science* 2021, 14:8:710019.
- Mattalia Giulia, Quave Cassandra L., Pieroni Andrea: Traditional uses of wild food and medicinal plants among Brigasc, Kyé, and Provençal communities on the Western Italian Alps. *Genetic Resources and Crop Evolution* 2013, 60: 587-603.
- Mattalia Giulia, Sõukand Renata, Corvo Paolo, Pieroni Andrea: “We Became Rich and We Lost Everything”: Ethnobotany of Remote Mountain Villages of Abruzzo and Molise, Central Italy. *Human Ecology* 2021, 49: 217-224.
- Márton József: Növénynevek a nép nyelvén. *Ethnographia* 1892, 3: 55-60, 1894, 5: 37-38.
- Máthé Imre: A debreceni virágpiac vadvirágai és azok nyírségi és tiszántúli elterjedése. *Tiszántúli Kertészeti Tanácsadó* 1938, 1(2): 2.
- Medeiros MFT, Silva OS, Albuquerque Ulysses Paulino: Quantification in ethnobotanical research: an overview of indices used from 1995 to 2009. *Sitientibus. Série Ciências Biológicas* 2011, 11: 211-230.
- Medeiros Patrícia Muniz, Almeida Alyson Luiz Santos, Ramos Marcelo Alves, Albuquerque Ulysses Paulino: A variation of checklist interview technique in the study of firewood plants. *Functional Ecosystems and Communities* 2008, 2: 45-50.
- Melius Juhász Péter: Herbárium az fáknak, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól. Heltai Gáspárné, Kolozsvár, 1578
- Menendez-Baceta Gorka, Aceituno-Mata Laura, Molina Maria, Reyes-García Victoria, Tardío Javier, Pardo-de-Santayana Manuel: Medicinal plants traditionally used in the northwest of the Basque Country (Biscay and Alava), Iberian Peninsula. *Journal of Ethnopharmacology* 2014, 152(1): 113-34.
- Menković Nebojša, Šavikin Katarina, Zdunić Gordana, Milosavljević Slobodan, Živković Jelena: Medicinal Plants in Northern Montenegro: Traditional Knowledge, Quality, and Resources. In: Pieroni Andrea, Quave Cassandra (eds): *Ethnobotany and Biocultural Diversities in the Balkans: Perspectives on Sustainable Rural Development and Reconciliation*. Springer Science + Business Media New York, USA, 2014, 197-228.
- Menković Nebojša, Šavikin Katarina, Zdunić Gordana, Milosavljević Slobodan, Živković Jelena: Medicinal Plants in Northern Montenegro: Traditional Knowledge, Quality, and Resources. In: Pieroni Andrea, Quave Cassandra (eds): *Ethnobotany and Biocultural*

Diversities in the Balkans: Perspectives on Sustainable Rural Development and Reconciliation. Springer Science + Business Media New York, USA, 2014, 197-228.

Mihalescu Lucia, Vosgan Zorica, Rosca Oana Mare, Danci O.: The ornamental, aromatic and edible vegetal species from Lapus region (Transylvania). 19th EVS Workshop – „Flora, vegetation, environment and land-use at large scale” Congress, Pécs, 2010, Abstract Book: 66.

Mihalovits Fanni: Etnobotanikai gyűjtés Városhalván (Erdély) – *Arctium* fajok hisztológiai és fitokémiai vizsgálata. Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2021

Mihály János: Gyalogosan a két Homoród mentén. Útirajz 2009-2010. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, Székelyudvarhely, 2010, pp. 11-23, 37-101, 137-155, 169-177.

Mihály János: Lövéte néprajzából I. Csíkszeredai Pro-Print Rt. Nyomda, Lövéte, 2001

Miklóssy V. Vilmos: Csíki népi sebtapaszkok. Népismereti dolgozatok Kriterion, Bukarest, 1980, 60-63.

Miklóssy V. Vilmos: Festőnövények a csíki háziiparban. Népismereti dolgozatok Kriterion, Bukarest, 1978, 91-100.

Miklóssy V. Vilmos: Kájoni János: Magyar herbárium. Gyógyszerészet 1992, 532.

Mincheva Irena, Naychov Zheko, Radev Christo, Aneva Ina, Rastrelli Luca, Kozuharova Ekaterina: Ethnobotanical and Ethnopharmacological Study in the Bulgarian Rhodopes Mountains. Part I. Diversity 2022, 14(8): 686.

Moesz Gusztáv: A Kiskunság és a Jászság néhány növényneve. Magyar Nyelv 1927, 67-70.

Molnár Jenő: Udvarhely rajon mezőgazdasági övezetei. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Geologia Geographia, Kolozsvár, 1961, 3: 241-253.

Molnár Zsolt: Adatok a hortobágyi ehető vadnövények és más érdekesebb növényfelhasználások ismeretéhez. In: Dénes Andrea (szerk.): Ehető vadnövények a Kárpát-medencében. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2013, 77-82.

Molnár Zsolt, Bartha Sándor, Babai Dániel: A népi növényzetismeret és az etnogeobotanikai, ökológiai antropológiai megközelítés szerepe napjaink vegetáció- és táj kutatásában. Botanikai Közlemények 2009, 96(1-2): 95-116.

Molnár Zsolt, Babai Dániel: Népi növényzetismeret Gyimesben I. Növénynevek, népi taxonómia, az egyéni és közösségi növényismeret. Botanikai Közlemények 2009, 96(1-2): 117-143.

Molnár Zsolt, Babai Dániel: Sajátosságok a gyimesi népi növény- és növényzetismeretben. Korunk, 2010, 3(21): 1.

Molnár Zsolt, Bartha Sándor, Babai Dániel: Traditional ecological knowledge as a concept and data source for historical ecology, vegetation science and conservation biology: A Hungarian perspective. Human Nature. Studies in Historical Ecology and Environmental History 2008, 14-27.

Molnár Zsolt: Gyimesi népi növénynevek és az egyes növényfajok termőhelye a tájban lakók szerint. In: Molnár Csaba, Molnár Zsolt, Varga Anna (szerk.): „Hol az a táj szab az életnek teret, mit az Isten csak jókedvében terem.” Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből (2003-2009). MTA ÖBKI, Vácrátót, 2010, 216-221.

Mullalija Bademe, Mustafa Behxhet, Hajdari Avni, Quave Cassandra L., Pieroni Andrea: Ethnobotany of rural and urban Albanians and Serbs in the Anadrini region, Kosovo. Genetic Resources and Crop Evolution 2021, 68: 1825-1848.

Murádin László: A 'burgonya' és a 'csicsóka' erdélyi elnevezésinek szóföldrajzi és jelentésbeli összefüggéseikhez. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1975, 19: 7-16.

Murádin László: A Homoród mentén ... (II). Székely útkereső. 1996, 7(1-2-3-4): 13.

Murádin László: Adatok a muskátli elnevezéseinek szóföldrajzához. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1967, 11: 275-279.

Mustafa Behxhet, Hajdari Avni, Krasniqi Feriz, Hoxha Esat, Ademi Hatixhe, Quave L. Cassandra, Pieroni Andrea: Medical ethnobotany of the Albanian Alps in Kosovo. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2012b, 8: 6

Mustafa Behxhet, Hajdari Avni, Pajazita Quazim, Sylva Bedije, Quave L. Cassandra, Pieroni Andrea: An ethnobotanical survey of the Gollak region, Kosovo. Genetic Resources and Crop Evolution 2012a, 59: 739-754.

Myers Stephen, Vigar Vanessa: Effects of a standardised extract of *Trifolium pratense* (Promensil) at a dosage of 80 mg in the treatment of menopausal hot flushes: A systematic review and meta-analysis. Phytomedicine 2017, 24(15): 141-147.

Nagy Attila: Homoródszentmártoni Unitárius Egyházközség. BG Alapítvány, Székelyudvarhely, 2000

Nagy Zsolt: A Dungó népi feredő és környékének etno(farmako)botanikai felmérése. Homoródkarácsonyfalvi Füzetek IV. Kiadja a Homoródkarácsonfalvi Közbirtokosság, Homoródkarácsonfalva, 2019

Nagy-Tóth Ferenc, Fodorpatáki László: Az erdélyi magyar biológusok tudományos munkássága a XX. század végén. In: Tánczos Vilmos, Tőkés Gyöngyvér (szerk.): Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990-2001 közötti eredményeiről II. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2002, 71-110.

Nagy-Tóth Ferenc, Uray Zoltán: A magyar botanika gyökerei. A középkori magyar növényismeret. Magyar Tudomány 2005/2, 216-224.

Nagy-Tóth Ferenc: Régi erdélyi almák. Az Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1998

Nedelcheva Aneli, Draganov Stefan: Bulgarian Medical Ethnobotany: The Power of Plants in Pragmatic and Poetic Frames. In: Pieroni Andrea, Quave Cassandra (eds): Ethnobotany and Biocultural Diversities in the Balkans: Perspectives on Sustainable Rural Development and Reconciliation. Springer Science + Business Media New York, USA, 2014, 45-65.

Nedelcheva Aneli: An ethnobotanical study of wild edible plants in Bulgaria. EurAsian Journal of Biosciences 2013, 7: 77-94.

Németh István: Régi növényi gyógyszerek. Gyógyszerészi Híradó 1920, 13: 142-143.

Novais Maria Helena, Santos Isabella, Mendes Susana, Pinto-Gomes Carlo: Studies on pharmaceutical ethnobotany in Arrabida Natural Park (Portugal). Journal of Ethnopharmacology 2004, 93(2-3): 183-95.

Odo Magdunensis: Macer Floridus. 1150, nyomt. 1477

Oláh Andor: A Békés megyei népi orvoslás szókincse. Confessio 1982, 6(2): 113-116.

Oláh Andor: Újhold, új király! Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1986

Oláh Andor: Zöld varázslók, virág-orvosok. Békés megyei Tanács V. B. Tudományos-Koordinációs Szakbizottsága, Budapest, 1987

Orbán Balázs: A Székelyföld leírása I. Pest, 1868. Ráth Mór Bizománya, Nyomatott Panda és Frohna Könyvnyomdájában. Helikon Könyvkiadó-Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, Budapest, 1982, pp. 82-88, 159-174.

Orbán Csaba: A Dungó feredő. Homoródkarácsonyfalvi Füzetek II. Kiadja a Homoródkarácsonfalvi Közbirtokosság, Homoródkarácsonfalva, 2006

Orbán Csaba: Szelídgesztenye-ültetvény (1905-2005). Homoródkarácsonyfalvi Füzetek I. Kiadja a Homoródkarácsonfalvi Közbirtokosság, Homoródkarácsonfalva, 2005

Ortutay Gyula (szerk.): Magyar néprajzi lexikon 1-5. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, 1979, 1980, 1981, 1982

Özenver Nadire, Efferth Monika, Efferth Thomas: Ethnopharmacology, phytochemistry, chemical ecology and invasion biology of *Acanthus mollis* L. Journal of Ethnopharmacology 2022, 285: 114833.

Padma Nibash Panigrahi, Sahadeb Dey, Monalisa Sahoo, Shyam Sundar Choudhary, Sumit Mahajan: Alteration in oxidative/nitrosative imbalance, histochemical expression of osteopontin and antiurolithiatic efficacy of *Xanthium strumarium* (L.) in ethylene glycol induced urolithiasis. Biomedicine & Pharmacotherapy 2016, 84: 1524-1532.

Pálfalvi Pál: A Gyimesek botanikai és etnobotanikai kutatásának története. Kanitzia 2001, 9: 165-180.

Pálfalvi Pál: A Gyimesi-hágó (1164 m) környékének florisztikai vázlata. Múzeumi Füzetek. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 1995, 4: 107-114.

Pálfalvi Pál: Növények a csíkszentdomokosi ember- és állatgyógyászatban. In: Boér Hunor (szerk.): Acta - 1998 II. Székely Nemzeti Múzeum – Csíki Székely Múzeum, Sepsiszentgyörgy – Csíkszereda, 1999, 265-284.

Pápai Páriz Ferenc: Pax Corporis. Kolozsvár, 1690

Papp Nóra, Bartha Sámuel Gergely, Balogh Lajos: Jelenkori etnobotanikai értékű adatok egy erdélyi (nagybaconi) falusi herbáriumból. Botanikai Közlemények 2013b, 100(1-2): 177-199.

Papp Nóra, Bartha Sámuel, Boris Gyöngyvér, Balogh Lajos: Traditional use of medicinal plants for respiratory diseases in Transylvania. Natural Product Communications 2011a, 6(540): 1459-1460.

Papp Nóra, Bencsik Tímea: Ethnobotanical survey of plants grown in agriculture in Transylvania, Romania. Agrica 2013, 2(1-2): 1-26.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Bencsik Tímea, Stranczinger Szilvia, Czégényi Dóra: Survey of traditional beliefs in the Hungarian Csángó and Székely ethnomedicine in Transylvania, Romania. Revista Brasileira de Farmacognosia 2014c, 24: 141-152.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Boris Gyöngyvér, Vojkovics Éva, Bencsik Tímea, Grynaeus Tamás: Gyógynövények a népi bőrgyógyászatban. Congressus Pharmaceuticus Hungaricus, Budapest, 2009a, Abstract Book: 110.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Farkas Ágnes, Czégényi Dóra: Hungarian Ethnobotanical Studies in Romania. In: Pieroni Andrea, Quave Cassandra L. (eds): Ethnobotany and Biocultural Diversities in the Balkans: Perspectives on Sustainable Rural Development and

Reconciliation. Springer Science + Business Media New York, USA, Book chapter, 2014a, 29-44.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Farkas Ágnes, Pieroni Andrea: An ethnobotanical study on home gardens in a Transylvanian Hungarian Csángó village (Romania). *Genetic Resources and Crop Evolution* 2013a, 60: 1423-1432.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Grynaeus Tamás: Ethnobotanical values from some gardens in Csinód (Transylvania). *Curare* 2011b, 34(1-2): 97-102.

Papp Nóra, Boris Gyöngyvér: Gyógynövények használata a székelyföldi Lövétén. 1. rész. *Farmakognóziai Hírek* 2009, 13: 13-14.

Papp Nóra, Boris Gyöngyvér, Bartha Sámuel, Horváth Dávid, Birkás-Frendl Kata: A népi orvoslás gyógynövényei napjainkban Erdélyben. *Kitaibelia*, Tuba Zoltán emlékszáma. *Debreceni Egyetem TTK Növénytan Tanszék*, Debrecen, 2012, 17: 49.

Papp Nóra, Czégényi Dóra, Hegedűs Anita, Morschhauser Tamás, Quave Cassandra L., Cianfaglione Kevin, Pieroni Andrea: The uses of *Betula pendula* Roth among Hungarian Csángós and Székelys in Transylvania, Romania. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 2014b, 83(2): 113-122.

Papp Nóra, Czégényi Dóra, Tóth Mónika, Dénes Tünde, Bartha Sámuel Gergely, Csepregi Rita, Gyergyák Kinga, Bukovics Péter, Stranczinger Szilvia, Varga Erzsébet, Kindler-Matavovsky Ádám, Birkás-Frendl Kata, Filep Rita: Ethnomedicinal survey on folk dermatology in Transylvania, Romania. *Clinics in Dermatology* 2022b, 40(6): 651-664.

Papp Nóra, Dénes Tünde, Gyergyák Kinga, Varga Erzsébet: Kertészeti vonatkozású etnobotanikai adatok a Homoród-völgyéből (Erdély). *Kertgazdaság* 2014d, 46(2): 60-69.

Papp Nóra, Frendl Kata, Boris Gyöngyvér, Fancsali István, Csedő Károly, Grynaeus Tamás: Comparative ethnobotanical study of medicinal plant uses from Transylvania. *Séminaire International sur «Les Plantes, Aromatiques et Médicinales (SIPAM), Djerba, Tunézia, 2009b, Abstract Book: 188-189.*

Papp Nóra, Gonda Sándor, Kiss-Szikszai Attila, Plaszkó Tamás, Lőrincz Péter, Vasas Gábor: Ethnobotanical and ethnopharmacological data of *Armoracia rusticana* P. Gaertner B. Meyer et Scherb. in Hungary and Romania – A case study. *Genetic Resources and Crop Evolution* 2018, 65(7): 1893-1905.

Papp Nóra, Horváth Dávid: „Ezt nagyon tartották Édesanyámék, Nagyanyámék”. Homoródkarácsonyfalva hagyományai és népi orvoslása. *Homoródkarácsonyfalvi Füzetek III. Kiadja a Homoródkarácsonfalvi Közbirtokosság, Homoródkarácsonyfalva, 2016, pp. 1-150.*

Papp Nóra, Horváth Dávid: Vadon termő ehető növények Homoródkarácsonyfalván (Erdély). In: Dénes Andrea (szerk.): Ehető vadnövények a Kárpát-medencében. *Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2013, 83-92.*

Papp Nóra, Kocsis Marianna, Czigle Szilvia, Ambrus Tünde: A kerti szőlő (*Vitis vinifera* L.) etnobotanikai, gyógyszerésztörténeti és gyógyászati jelentősége. *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, Journal of History of Culture, Science and Medicine* 2015, 10: 229-256.

Papp Nóra, Purger Dragica, Czigle Szilvia, Czégényi Dóra, Stranczinger Szilvia, Tóth Mónika, Dénes Tünde, Kocsis Marianna, Takácsi-Nagy Anna, Filep Rita: The importance of pine species in the ethnomedicine of Transylvania (Romania). *Plants* 2022a, 6;11(18): 2331.

Papp Nóra, Rudolf Kinga, Bencsik Tímea, Czégényi Dóra: Ethnomycological use of *Fomes fomentarius* (L.) Fr. and *Piptoporus betulinus* (Bull.) P. Karst. in Transylvania, Romania. Genetic Resources and Crop Evolution 2015, 64(1): 101-111.

Papp Nóra, Sali Nikolett, Csepregi Rita, Tóth Mónika, Gyergyák Kinga, Dénes Tünde, Bartha Sámuel Gergely, Varga Erzsébet, Kaszás Andrea, Kőszegi Tamás: Antioxidant potential of some plants used in folk medicine in Romania. Farmacia 2019, 67(2): 323-330.

Papp Nóra, Tóth Mónika, Dénes Tünde, Gyergyák Kinga, Filep Rita, Bartha Sámuel Gergely, Csepregi Rita, Balázs Viktória Lilla, Farkas Ágnes: Ethnomedicinal treatment of gastrointestinal disorders in Transylvania, Romania. Acta Ethnographica Hungarica 2017, 62(1): 207-220.

Papp Nóra: „A virágok ... mindegyik orvosság.” Hagyományok és népi orvoslás Lövéten. Lövétei Közbirtokosság, Lövéte, 2018, pp. 1-366.

Papp Nóra: „Idősanyám is mindig ezt tette” – Hagyományok és népi orvoslás a Nagy-Homoród térségében. Top Invest Kiadó, Székelyudvarhely, 2024, pp. 1-518. ISBN 978-630-6648-06-1

Papp Nóra: Etnobotanikai kutatások Erdélyben az 1960-as évektől napjainkig. In: Kerekes Ibolya, Barna Gábor, Kótyuk Erzsébet (szerk.): A test és lélek orvosai. Grynaeus Tamás emlékkönyv. Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék, Szeged, 2013, 32-54.

Papp Nóra: Népi gyógynövény-ismereti kutatások a kolostori gyógyászatban és Erdélyben (2007–2010). Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat. Journal of History of Culture, Science and Medicine 2011, 2(2): 76-88.

Parada Montse, Carrió Esperanza, Bonet Maria Àngels, Vallès Joan: Ethnobotany of the Alt Empordà region (Catalonia, Iberian Peninsula): plants used in human traditional medicine. Journal of Ethnopharmacology 2009, 124: 609-618.

Pardo-de-Santayana Manuel, Macía Manuel: The benefits of traditional knowledge. Nature 2015, 518: 487-488.

Pardo-de-Santayana Manuel, Pieroni Andrea, Puri Rajindra K. (eds): Ethnobotany in the new Europe. People, health and wild plant resources. Berghahn Press, New York Oxford, 2010

Pataki Ágnes: A magyar népi szülészet etnofarmakobotanikai vizsgálata. In: Barna Gábor, Kótyuk Erzsébet (szerk.): Test, lélek, természet: tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből: köszöntő kötet Grynaeus Tamás 70. születésnapjára, 2002, 195-207.

Patil Shashank M., Ramu Ramith, Shirahatti Prithvi S., Shivamallu Chandan, Amachawadi Raghavendra G.: A systematic review on ethnopharmacology, phytochemistry and pharmacological aspects of *Thymus vulgaris* Linn. Heliyon 2021, 7: e07054, 1-22.

Penavin Olga: Népi gyógyászat Kórógyon. Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 1975, 7: 99-118.

Péntek János, Szabó T. Attila: A régi növényvilág és változásai a kalotaszegi földrajzi nevek tükrében. In: Teiszler Pál (szerk.): Nyelvészeti tanulmányok. Kriterion, Bukarest, 1980, 131-172.

Péntek János, Szabó T. Attila: Az alakor (*Triticum monococcum* L.) Erdélyben. Ethnographia 1981, 92(2-3): 259-277.

Péntek János, Szabó T. Attila: Egy háromszéki falu népi növényismerete. Ethnographia 1976, 87(1-2): 203-225.

- Péntek János, Szabó T. Attila: Ember és növényvilág. Kalotaszeg növényzete és népi növényismerete. Kriterion, Bukarest, 1985
- Péntek János, Szabó T. Attila: Tájékoztató mutató egy népi növényismereti gyűjtésből. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1976, 20(1): 52-60.
- Péntek János: A *Daphnék* az erdélyi népi növényismeretben. In: Zakariás Erzsébet (szerk.): Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 1995, 3: 34-41.
- Péntek János: A növénynevek és a földrajzi nevek viszonyáról. In: Gergely Piroska, Hajdú Mihály (szerk.): Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest—Miskolc, 1997, 209: 427-430.
- Péntek János: Adalékok román eredetű népi növényneveink ismeretéhez. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1974, 18(1): 98-102.
- Péntek János: Kalotaszegi népi növényismeret. Az antropomorfizáció nyelvi vonatkozásai. Művelődés 1982, 35(2): 40-42.
- Péntek János: Népi nevek, népi hagyományok. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003
- Péntek János: Rendszerszerűség és produktivitás a *Phaseolus* népi terminológiájában. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények 1978, 22(2): 175-190.
- Péntek János: Tökök a kalotaszegi népi nyelvben és népi kultúrában. Művelődés 1984, 37(2): 34-38.
- Péter Mózes: Minden út Szentpálra vezet. Magánkiadás, Homoródszentpál, 2013
- Péterfy Tamás: A nagyajtai gyógyítóasszony gyógynövényei. Herba Hungarica 1941, 2(10): 262-263.
- Péterfy Tamás: Kerti növények a néporvoslásban. Kert 1907, 13(19): 593-595.
- Pfeiffer Žuna Tanja, Krstin Ljiljana, Špoljarić Maronić Dubravka, Hmura Marija, Eržić Ivana, Bek Nikolina: An ethnobotanical survey of useful wild plants in the north-eastern part of Croatia (Pannonian region). Plant Biosystems 2020, 154(4): 463-473.
- Ph. Hg. VIII. – Pharmacopoea Hungarica Ed. VIII. Medicina Ed. Budapest, Vol. IV B, 2007, 7721-8031.
- Phillips Oliver, Gentry Alwyn H.: The useful plants of Tambopata, Peru: I. Statistical hypothesis test with a new quantitative technique. Economic Botany 1993a, 47: 15-32.
- Phillips Oliver, Gentry Alwyn H.: The useful plants of Tambopata, Peru: II. Statistical hypothesis test with a new quantitative technique. Economic Botany 1993b, 47: 33-43.
- Pieroni Andrea, Cianfaglione Kevin, Nedelcheva Aneli, Hajdari Avni, Mustafa Behxhet, Cassandra L. Quave: Resilience at the border: traditional botanical knowledge among Macedonians and Albanians living in Gollobordo, Eastern Albania. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2014b, 10: 31.
- Pieroni Andrea, Dibra Blendi, Grishaj Gjystina, Grishaj Illir, Maçai Simon Gjon: Traditional phytotherapy of the Albanians of Lepushe, Northern Albanian Alps. Fitoterapia 2005; 76: 379-399.
- Pieroni Andrea, Giusti Maria Elena, Münz Hardan, Lenzarini Cinzia, Turković Giuliana, Turković Ana: Ethnobotanical knowledge of the Istro-Romanians of Žejane in Croatia. Fitoterapia 2003, 74: 710-719.

- Pieroni Andrea, Nebel Sabine, Quave Cassandra L., Münz Harald, Heinrich Michael: Ethnopharmacology of liakra: traditional weedy vegetables of the Arbëreshë of the Vulture area in southern Italy. *Journal of Ethnopharmacology* 2002, 81: 165-185.
- Pieroni Andrea, Nedelcheva Aneli, Hajdari Avni, Mustafa Behxhet, Scaltriti Bruno, Cianfaglione Kevin, Quave L. Cassandra: Local Knowledge on Plants and Domestic Remedies in the Mountain Villages of Peshkopia (Eastern Albania). *Journal of Mountain Science* 2014a, 11(1): 180-194.
- Pieroni Andrea, Privitera Salvatore: Ethnobotany and its link to medical sciences and public health: quo vadis? *Zeitschrift für Phytotherapie* 2014, 35: 58-62.
- Pieroni Andrea, Quave Cassandra L. (eds): *Ethnobotany and Biocultural Diversities in the Balkans: Perspectives on Sustainable Rural Development and Reconciliation*. Springer Science + Business Media New York, USA, 2014
- Pieroni Andrea, Quave Cassandra L., Giusti Maria Elena, Papp Nora: "We are Italians!" The Hybrid Ethnobotany of a Venetian Diaspora in Eastern Romania". *Human Ecology - An Interdisciplinary Journal* 2012, 40: 435-451.
- Pieroni Andrea, Quave Cassandra L., Santoro Rocco Franco: Folk pharmaceutical knowledge in the territory of the Dolomiti Lucane, inland southern Italy. *Journal of Ethnopharmacology* 2004, 95: 373-384.
- Pieroni Andrea, Rexhepi Besnik, Nedelcheva Aneli, Hajdari Avni, Mustafa Behxhet, Kolosova Valeria, Cianfaglione Kevin, Quave L. Cassandra: One century later: the folk botanical knowledge of the last remaining Albanians of the upper Reka Valley, Mount Korab, Western Macedonia. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2013, 9: 22.
- Pieroni Andrea: Evaluation of the cultural significance of wild food botanicals traditionally consumed in Northwestern Tuscany, Italy. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2001, 21(1): 89-104.
- Pieroni Andrea: Gathered wild food plants in the upper valley of the Serchio River (Garfagnana), Central Italy. *Economic Botany* 1999, 53(3): 327-341.
- Pieroni Andrea: Local plant resources in the ethnobotany of Theth, a village in the Northern Albanian Alps. *Genetic Resources and Crop Evolution* 2008, 55: 1197-1214.
- Pieroni Andrea: Medicinal plants and food medicines in the folk traditions of the upper Lucca Province, Italy. *Journal of Ethnopharmacology* 2000, 70: 235-273.
- Pieroni Andrea: People and mountains in Kelmend: documentation of a field study on traditional knowledge in the northern Albanian Alps. *Rubia Project* 2007, 1-110.
- Pieroni Anedra, Giusti Maria Elena: Alpine ethnobotany in Italy: traditional knowledge of gastronomic and medicinal plants among the Occitans of the upper Varaita valley, Piedmont. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2009, 5: 32.
- Pintér István, Szabó István, Kóczyán Géza, Gál Miklós, Szabó László: Kultúrnövény-tájfajták, vad növényfajok és etnobotanikai adatok gyűjtése a Kászoni-medencében. *Agrobotanika* 1974, 16: 123-137.
- Plotkin Mark J.: Global phytochemistry: the ethnobotanist view. *Phytochemistry* 2001, 56: 117-120.
- Prance Ghilleen T.: What is ethnobotany today? *Journal of Ethnopharmacology* 1991, 32: 209-216.

- Quave Cassandra L., Pardo-de-Santayana Manuel, Pieroni Andrea: Medical Ethnobotany in Europe: From Field Ethnography to a More Culturally Sensitive Evidence-Based CAM? Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine 2012, 156846
- Rab János, Tankó Péter, Tankó Magdolna: Népi növényismeret Gyimesbükkön. Népismereti dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1981, 23-38.
- Rab János, Tankó Péter, Tankó Magdolna: Növényismeretünk gazdag és pontos. [Gyergyó és Gyimes.] Falvak Dolgozó Népe 1980, 36(13): 4.
- Rab János: Az etnogeobotanika – mint történeti ökológiai segédtudomány. In: Várkonyi Ágnes, Kósa László (szerk.): Európa híres kertje. Orpheusz Könyvkiadó, Budapest, 1993, 223-257.
- Rab János: Népi növényismeret a Gyergyói-medencében. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2000
- Rab János: Újabb népgyógyászati adatok Gyimesből. Gyógyszerészet 1982, 26: 325-333.
- Rácz Gábor, Füzi József (szerk.): Kovászna megye gyógynövényei. Árkosi Agronómusok Háza, Sepsiszentgyörgy, 1973
- Rácz Gábor: A népgyógyászatban alkalmazott növények és gyakorlati jelentőségük. Gyógyszerészet 1973, 17(2): 67-68.
- Rácz Gábor: A népgyógyászati adatok értékelése. Communicationes de Historia Artis Medicinae Supplementum 1979, 11-12: 51-60.
- Rácz János: Növénynevek enciklopédiája. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Rácz-Kotilla Erzsébet, Fórika Margit, Rácz Gábor: A népgyógyászatban használt néhány növény diuretikus hatásáról. Orvosi Szemle 1965, 3-4: 396-397.
- Redžić Sulejman: The ecological aspect of ethnobotany and ethnopharmacology of population in Bosnia and Herzegovina. Collegium Antropologicum 2007, 31(3): 869-890.
- Reisch Elek: Praescriptiones medicae. 1735
- Rexhepi Besnik : Macedonian face-to-face ethnobotany: A case study in Southwestern Statistical Region. 5th Congress of Ecologists of the Republic Macedonia with International Participation 2016, Vol 5
- Rigat Montse, Bonet Maria Àngels, Garcia Sónia, Garnatje Teresa, Vallès Joan: Studies on pharmaceutical ethnobotany in the high river Ter valley (Pyrenees, Catalonia, Iberian Peninsula). Journal of Ethnopharmacology 2007, 113: 267-277.
- Rigat Montse, Vallès Joan, Iglésias Jaume, Garnatje Teresa: Traditional and alternative natural therapeutic products used in the treatment of respiratory tract infectious diseases in the eastern Catalan Pyrenees (Iberian Peninsula.) Journal of Ethnopharmacology 2013, 148: 411-422.
- Rokonföldi [Petrás Ince János]: Csángó gyümölcsnevek. Magyar Nyelvőr 1878, 7(8): 382-383.
- Romero Beatriz , Susperregui Julen, Sahagún Ana M., Díez M. José, Fernández Nélida, García Juan J., López Cristina, Sierra Matilde, Díez Raquel: Use of medicinal plants by veterinary practitioners in Spain: A cross-sectional survey. Frontiers in Veterinary Science 2022, 15:9:1060738.
- Sadler József: Magyarázat a Magyar Plánták Szárított Gyűjteményéhez. 8 füzet. Pest, 1824-1830

Sansanelli Sabrina, Ferri Maura, Salinitro Mirko, Tassoni Annalisa: Ethnobotanical survey of wild food plants traditionally collected and consumed in the Middle Agri Valley (Basilicata region, southern Italy). *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2017, 13: 50.

Sarkhail Parisa: Traditional uses, phytochemistry and pharmacological properties of the genus *Peucedanum*: A review. *Journal of Ethnopharmacology* 2014, 156(28): 235-270.

Šarić-Kundalić Broza, Dobeš Cristoph, Klatte-Asselmeyer Valerie, Saukel Johannes: Ethnobotanical study on medicinal use of wild and cultivated plants in middle, south and west Bosnia and Herzegovina. *Journal of Ethnopharmacology* 2010, 131(1): 33-55.

Sávai János, Grynaeus Tamás: Tüdő Vince betegei. A József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének forráskiadványa, Néprajzi Tanszék, Szeged, 1994, 1-147.

Savikin Katarina, Zdunić Gordana, Menković Nebojša, Zivković Jelena, Cuić Nada, Tereščenko Milena, Bigović Dubravka: Ethnobotanical study on traditional use of medicinal plants in South-Western Serbia, Zlatibor district. *Journal of Ethnopharmacology* 2013, 146(3): 803-810.

Scherrer Ayalla M., Motti Riccardo, Weckerle Caroline S.: Traditional plant use in the areas of Monte Vesole and Ascea, Cilento National Park (Campania, Southern Italy). *Journal of Ethnopharmacology* 2005, 97: 129-143.

Schmidt Barbara M., Cheng Kaser Diana M. (eds.): *Ethnobotany. A phytochemical perspective*. John Wiley & Sons Ltd, Hoboken, New Jersey, 2017

Schultes Richard Evans: The role of ethnobotanists in the search for new medicinal plants. *Lloydia* 1962, 25(4): 257-266.

Sebestyén Ádám: Gyógyító praktikák. Néprajzi gyűjtés a bukovinai székelyeknél. Sebestyén Ádám Székely Társulat, Kakasd, 2008

Sepsiszeki Nagy Balázs: Székelyföld falvai a XX. század végén. III. kötet, Udvarhelyszék. Nap Kiadó, Budapest, 2003, pp. 387-395, 408-412, 415-448.

Sevastre Bogdan, Lucian F, Prodan Iulia, Marcus Ioan, Tămaş Mircea, Deliu Constantin: *Peucedanum oreoselinum* L. Moench effect in Ehrlich ascitic carcinoma. *Bulletin of University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine Cluj Napoca* 2008, 65(1): 144-148.

Silva Nuno, Fortuna Ana, Salgueiro Lígia, Cavaleiro Carlos: The essential oil from the fruits of *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench (Apiaceae) as a natural source of P-glycoprotein inhibitors. *Journal of Herbal Medicine* 2021, 29:100482

Simó Márton: Homoródszentmárton község megközelítése. *Háromszék* 2021, 1: 7.

Simonkai Lajos: Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata. Királyi Magyar Természettudományos Társulat, Budapest, 1886, 1-678.

Sipos Ágnes: Népi gyógymódok és babonák Magyarlapádon. *Természet Világa* 2010, 141(12): 154-157.

Somogyi Franciska: Gyomor- és bélrendszeri panaszok gyógynövényei a népi orvoslásban és a mai fitoterápiában. Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2021

Sós József: A népi gyógyítás emlékei. In: Nagy Gyula (szerk.): Orosháza néprajza. Orosháza Város Tanács Végrehajtó Bizottsága, Orosháza, 1965, 589-601.

Sõukand Renata, Kalle Raivo, Pieroni Andrea: Homogenisation of Biocultural Diversity: Plant Ethnomedicine and Its Diachronic Change in Setomaa and Võromaa, Estonia, in the Last Century. *Biology* 2022, 11: 192.

Sõukand Renata, Kalle Raivo: Change in medical plant use in Estonian ethnomedicine: a historical comparison between 1888 and 1994. *Journal of Ethnopharmacology* 2011, 135: 251-260.

Sõukand Renata: What are the main criteria of science? Unconventional methods in ethnopharmacology. *Journal of Ethnopharmacology* 2014, 154: 475-478.

Sousa Araújo Thiago Antonio, Santos Almeida Alyson Luiz, Melo Joabe Gomes, Medeiros Maria Franco Trindade, Ramos Marcelo Alves, Silva Rafael Ricardo Vasconcelos, Almeida Cecília Fátima Castelo Branco Rangel, Albuquerque Ulysses Paulino: A new technique for testing distribution of knowledge and to estimate sampling sufficiency in ethnobiology studies. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2012, 8:11

Stefanovic Olgica, Stanojevic Dominik, Comic Ljiljana, Brkovic L. Dusko: Antibacterial Activity of Some Plants from the Family Apiaceae Growing Wild in Serbia. *Planta Medica* 2007, 73(09): P217. doi: 10.1055/s-2007-986998

Stryamets Nataliya, Elbakidze Marine, Ceuterick Melissa, Angelstam Per, Axelsson Robert: From economic survival to recreation: contemporary uses of wild food and medicine in rural Sweden, Ukraine and NW Russia. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2015, 11: 53.

Stryamets Nataliya, Mattalia Giulia, Pieroni Andrea, Sõukand Renata: “Mushrooms (and a cow) are A Means of Survival for Us”: Dissimilar Ethnomycological Perspectives among Hutsuls and Romanians Living Across The Ukrainian-Romanian Border. *Environmental Management* 2022b, 72: 363-381.

Stryamets Nataliya, Prakofjewa Julia, Mattalia Giulia, Kalle Raivo, Pruse Baiba, Zocchi Dauro M., Sõukand Renata, Pieroni Andrea, Fontefrancesco Michele F.: Why the ongoing occupation of Ukraine matters to ethnobiology. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2022a, 18: 21.

Svanberg Ingvar, Sõukand Renata, Luczaj Lukasz, Kalle Raivo, Zyryanova Olga, Papp Nóra, Nedelcheva Anely, Kołodziejska-Degórska Iwona, Šeškauskaitė Daiva, Kolosova Valeria: Uses of tree saps in the northern and eastern parts of Europe. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 2012, 81(4): 343-357.

Svanberg Ingvar: The use of wild plants as food in pre-industrial Sweden. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 2012, 81(4): 317-327.

Szabó Attila, Péntek János: Kerti virágok és dísznövények Kalotaszegen. *Népismereti Dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1980, 104-114.*

Szabó Judit: *Atropa belladonna* L. és a hozzá kapcsolódó tudásanyag egy falu növényismeretében. In: Boér Hunor (szerk.): *Acta - 1998 II. Székely Nemzeti Múzeum-Csíki Székely Múzeum, Sepsiszentgyörgy—Csíkszereda, 1999, 285-294.*

Szabó László Gy.: Népi gyógynövény-ismeret Kalotaszegen és Gyimesvölgyében. *Turán* 2002, 32(5,4): 39-52.

Szabó Nóra: Fenyőfajok etnofarmakobotanikai és gyógyászati jelentősége. *Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2021*

Szabó T. Attila, Péntek János: Ezerjófű. *Etnobotanikai útmutató. Kriterion, Bukarest, 1976*

Szalai Fanni: *Salvia* fajok hisztológiai és fitokémiai vizsgálata erdélyi etnobotanikai adatok alapján. *Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2019*

Szani Zsolt: Történelmi alma- és körtefajták a Kárpát-medencében a népi fajtaismeret és –használat tükrében. *Doktori (PhD) Disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2011*

Széchély István: A remeték völgye. Udvarhelyi Híradó 2008, 7.

Szily Kálmán: Pótlék a régi magyar fanevekhez. Természettudományi Közlöny 1878, 10(110): 445-446.

Tamás Margit: Táncalkalmak, táncszokások, táncrend Lövétén. Püski, Budapest, 2001

Tankó Magdolna, Ilyés Ágnes: Növények, helynevek (Gyimesbükk, Tekerőpatak). Falvak Dolgozó Népe 1978, 34(13): 5.

Tarisznyás Márton: A gyűjtögető gazdálkodás hagyományai Gyergyóban. Népismereti Dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1978, 25-33.

Teixidor-Toneu Irene, Kjesrud Karoline, Bjerke Ernst, Parekh Krupali Ashok, Kool Anneleen: From the “Norwegian Flora” (Eighteenth Century) to “Plants and Tradition” (Twentieth Century): 200 Years of Norwegian Knowledge about Wild Plants. Economic Botany 2020, 74: 398-410.

Timaffy László: Orvostörténeti emlékek a mecséri „tudós gyógyember” hagyományaiban. Arrabona 1962, 4: 207-215.

Tisovszki Zsuzsanna: Népi orvoslás, növényismeret Esztergom-Szentgyörgymezőn. Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 1989, 3: 41-53.

Tímár Lajos: Vadvirágok Szeged piacain. Agrártudományi Egyetem Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Karának Évkönyve 1953, 2: 109-116.

Tongco Ma. Dolores C.: Purposive Sampling as a Tool for Informant Selection. *Ethnobotany Research & Applications* 2007, 5: 147-158.

Tóth Gergő, Barabás Csenge, Tóth Anita, Kéry Ágnes, Béni Szabolcs, Boldizsár Imre, Varga Erzsébet, Noszál Béla: Characterization of antioxidant phenolics in *Syringa vulgaris* L. flowers and fruits by HPLC-DAD-ESI-MS. *Biomedical Chromatography* 2015, DOI 10.1002/bmc.3630

Tóth Luca: Gyógynövénykultúra a bakonybéli Szent Maurícius Monostorban (1999-2021). Diplomadolgozat. PTE GYTK, Pécs, 2022

Tóth Mónika, Papp Nóra: Etnofarmakológiai adatok a Szatmár-megyei TúrterebeSről. Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, Journal of History of Culture, Science and Medicine 2014, 5(9): 117-129.

Tóth Mónika Margit, Papp Nóra, Kerényi Mónika, Balázs Viktória Lilla, Bartha Sámuel Gergely, Purger Dragica, Strancinger Szilvia: Histological and antimicrobial investigation of *Lilium candidum* L. *Botany Letters* 2022, 169(3): 1-9.

Újvárosi Miklós: A hargitai Tolvajos hágó környékének növényzeti viszonyai. Borbásia 1949, 9: 3-5.

Uzskai Bettina: Máj- és epebetegségek esetén alkalmazott gyógynövények és készítményeik a népi orvoslásban és a mai fitoterápiában. Diplomadolgozat. PTE ÁOK, Pécs, 2011

Vajkai Aurél: Adatok a népi orvosláshoz a Bakony-Balaton vidékén. *Ethnographia* 1939, 50: 65-68.

Vajkai Aurél: Népi gyógyászat. József Műhely Kiadó, Budapest, 2003

Vajkai Aurél: Népi orvoslás a Borsavölgyében. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1943

Vajkai Aurél: Szentgál. Egy bakonyi falu folklórja. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959

- Van de Putte J. Argüello: Toxic, ichthyotoxic, insect-repellent, and bee-attractant plants used in the Serra do Açor (Portugal). *Journal of Ethnobiology* 2005, 25(2): 228-239.
- Vandebroek Ina: Intercultural health and ethnobotany: How to improve healthcare for underserved and minority communities? *Journal of Ethnopharmacology* 2013, 148: 746-754.
- Vanhanen Santeri: Prehistoric cultivation and plant gathering in Finland: An archaeobotanical study. Thesis for Philosophy Doctor, Department of Cultures University of Helsinki, Helsinki, 2019
- Varga Anna, Molnár Zsolt: Ehető vadgyümölcsök és gombák gyűjtése egy bakonyi fás legelőn. In: Dénes Andrea (szerk.): Ehető vadnövények a Kárpát-medencében. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2013, 93-102.
- Varró Ágnes: Népi gyógyászat Kájárpecéren. *Komárom Megyei Néprajzi Füzetek* 1988, 3: 74-81.
- Vasas Samu: Népi gyógyászat, kalotaszegi gyűjtés. *Kriterion*, Bukarest, 1985
- Vántus Viola: A bakonybéli monostor gyógynövényei. Szakdolgozat. PTE TTK, Pécs, 2009
- Vántus Viola, Papp Nóra: A Bakonybéli Monostor kertészettörténete és gyógynövénykertje napjainkban. *Botanikai Közlemények* 2010, 97(1-2): 39-48.
- Váróczi Zsuzsa: Vadon élő növények a bukovinai székelyek táplálkozásában. In: Dénes Andrea (szerk.): Ehető vadnövények a Kárpát-medencében. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2013, 13-20.
- Vincz Dóra: Erdélyi népi orvoslásban használt gyógynövények szövettani jellemzői (*Veronica beccabunga*, *Anthyllis vulneraria*). Szakdolgozat. PTE TTK, Pécs, 2010
- Vita Zsigmond: A csömör orvosi és népi gyógyítása a XVII-XIX. században. *Orvostörténeti Közlemények* 1965, 34: 31-35.
- Vita Zsigmond: A mákvirág és népünk kedvelt virágai. *Falvak Dolgozó Népe* 1973, 29(21): 4.
- Vita Zsigmond: Tápláléknövények gyűjtése Nagyenyed környékén. Népismereti dolgozatok, *Kriterion*, Bukarest, 1994, 44-47.
- Vitalini Sara, Iriti Marcello, Puricelli Cristina, Ciuchi Davide, Segale Alessandro, Fico Gelsomina: Traditional knowledge on medicinal and food plants used in Val San Giacomo (Sondrio, Italy) – An alpine ethnobotanical study. *Journal of Ethnopharmacology* 2013, 145: 517-529.
- Vitasović-Kosić Ivana, Kaligarič Mitja, Juračak Josip: Divergence of Ethnobotanical Knowledge of Slovenians on the Edge of the Mediterranean as a Result of Historical, Geographical and Cultural Drivers. *Plants* 2021, 10(10): 2087.
- Vofkori László: Utazások Székelyföldön. ProPrint Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004, pp. 256-275.
- Vörös Éva: A magyar gyógynövények neveinek történeti-etimológiai szótára. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete, Debrecen, 2008
- Walahfrid Strabo: Hortulus. Bécs, IX. sz., nyomt. 1510
- Waldstein-Wartenbur Franz de Paula, Kitaibel Pál: Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae. I. Schmidt, Bécs, 1802

Waldstein-Wartenbur Franz de Paula, Kitaibel Pál: Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae. II. Schmidt, Bécs, 1805

Waldstein-Wartenbur Franz de Paula, Kitaibel Pál: Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae. III. Schmidt, Bécs, 1812

Wittmann Ágnes: Gyógynövények etnobotanikai felmérése Zabolán; a kék iringó (*Eryngium planum* L.) hatóanyagának és baktériumgátló hatásának vizsgálata. Diplomadolgozat. Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Budapest, 2021

Wohné Nagy Ágota: „Gyönyörű gyógyítók”. A gyógynövények magyar neveiről. Magyar Orvosi Nyelv 2004, 2: 6-31.

WHO / World Health Organization: WHO Monograph on selected medicinal plants. WHO Press, Geneva, Switzerland, 2009, Vol. 4: 179-191.

Yarmolinsky Ludmila, Zaccai Michele, Ben-Shabat Shimon, Mills David, Huleihe Mahmoud: Antiviral activity of ethanol extracts of *Ficus binjamina* and *Lilium candidum* in vitro. New Biotechnology 2009, 26(6): 307-313.

Zakariás Erzsébet: Nemi szerepek a növénytermesztésben Erdővidéken. In: Zakariás Erzsébet (szerk.): Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3. Növény és kultúra. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 1995, 27-33.

Zillmann Jenő: Népi gyógyászat Havadon. Néprajzi Látóhatár 1-2. Kriterion, Bukarest, 1998, 124-148.

Zsigmond Győző (szerk.): Növények a folklórban. Plante în folclor. Magyar Köztársaság Bukaresti Kulturális Központja, Bukarest, 2005b

Zsigmond Győző: A bükkfatapló és a nyírfá kérgestapló a magyar néphagyományban. Moeszia Erdélyi Gombász 2005a, 3(3): 36-61.

Zsigmond Győző: Adalékok Háromszék etnomikológiájához. Háromszéki érdekesség: a harapésgomba. In: Cziprián-Kovács Loránd, Kozma Csaba (szerk.): Háromszékiek Háromszékről. Státus Kiadó, Sepsiszentgyörgy – Csíkszereda, 2007, 273-282.

Zsigmond Győző: Népi gombászat a Székelyföldön. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2011

Zsoldos Xavér: Herbarium. 1788

Zsova Ilona: Népies gyógyítás a Bodroglőközben. In: Kovács Dániel (szerk.): Abaúj és Zemplén népeletéből. II. Rákóczi Ferenc Megyei könyvtár, Sátoraljaújhely, 1971, 366-375.

Internetes irodalomjegyzék

Internet 1: <https://www.ethnobiology.net/wp-content/uploads/COEHungarian.pdf> (2023. 05. 23.)

Internet 2: <https://about.worldfloraonline.org/> (2024. 06. 04.)

Internet 3: <https://www.indexfungorum.org/names/names.asp> (2024. 06. 01.)

Internet 4: http://www.erdelyiturak.ro/hargita_vedett_novenyek_allatok.pdf (2024. 12. 12.)

Internet 5: EMA/HMPC/376416/2019. European Medicine Agency, Committee on Herbal Medicinal Products (HMPC). Amsterdam, Netherlands, 20 November 2019

https://www.ema.europa.eu/en/documents/herbal-opinion/draft-european-union-herbal-monograph-achillea-millefolium-l-herba-revision-1_en.pdf (2025. 04. 08.)

Internet 6: <https://www.sciencedirect.com/search?qs=achillea%20millefolium> (2025. 05. 20.)

Internet 7: <https://www.sciencedirect.com/search?qs=peucedanum%20oreoselinum> (2025. 05. 20.)

Internet 8: ESCOP Monographs / Millefolii herba, 2021.

<https://www.escop.com/downloads/millefolii-herba-yarrow/> (2025. 04. 10.)

Illusztrációk jegyzéke

Értekezés:

1, 3-77, 79-81. ábra, 1. táblázat: Papp Nóra

2. ábra: Pardo-de-Santayana Manuel, Macía Manuel: The benefits of traditional knowledge. Nature 2015, 518: 487-488.

78. ábra: Purger Dragica

Függelék:

Táblázatok: Adatközlők, Növények adattára, Gombák adattára: Papp Nóra (pp 110-119, 126-171)

Fényképfelvételek: Néhány adatközlő, Néhány növény- és gombafaj, Drogok, Készítmények és alkalmazások: Papp Nóra (pp 120-125)

Néhány adatközlő / Deák Berta és Ferenc fényképfelvétele: Zics Mátyás (p 120)

Interjú (minta) lejegyzése: Kondorosy Fruzsina, Papp Nóra (pp 172-177)

Tájszótár: Papp Nóra (pp 178-199)

9. FÜGGELÉK

ADATKÖZLŐK TÁBLÁZATAI

ABÁSFALVA		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Bencze Erzsébet	1941	2022
Benedek Irén†	1922-2017	2016
Gál Vilmos	1973	2022
Gedő Ilona†	1921-2020	2016
Gergely Györgyné (Elza)	1939	2022
Gergely Irén	1940	2022
Jakab Erzsébet†	1928-2016	2016
Szász Erzsébet	1944	2022
Szőcs Ilona†	1928-2018	2016
Zsombori Ilona	1947	2022

BÁGY		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Balázsi Dezső	1942	2017
Bencze Ella	1939	2017, 2022
Bencze Irma†	1942-2018	2017
Dáné Ida†	1953-2019	2017
Dáné Lajos†	1927-2018	2017
Jári Zsolt	1986	2017
Joó Dénes†	1937-2024	2017, 2022
Joó Dénes (Jenő)	1962	2017
Joó Dénesné (Otília)	1942	2017, 2022
Lőrincz Margit	1942	2017, 2022
Lőrincz Piroska	1943	2022

GYEPES		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Andorka Jolán	1953	2016
Balázs Margit	1941	2016
Beke János†	1933-2022	2016
Beke Jánosné (Rozália)	1942	2016
Benedek Berta	1941	2016
Benedek Elvira	1936	2016, 2022
Benedek Margit Ildikó	1957	2022
Cseke Elek†	1946-2019	2016
Cseke Irén Enikő	1970	2016
Dobos Dénes†	1944-2019	2016
Gábos Ágnes	1962	2022
Gergely Elvira	1941	2016
Kiss Kinga Klára	1999	2016
Lőrincz Katalin	1976	2024
László Tünde	1971	2016
Lőrincz Veronika†	1940-2024	2016, 2024
Porsche Éva	1966	2016
Szász Juliánna†	1913-2015	2014
Uzoni Szilvia	1944	2016, 2022
Zoltán Berta	1923	2016

HOMORÓDKEMÉNYFALVA		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Bencze Géza†	1930-2019	2016
Bencze Irma	1938	2016
Bencze Sándor	1946	2022
Bencze Teréz	1951	2022
Deák Berta	1936	2016
Deák Ferenc†	1930-2022	2016
Vass Ilona	1941	2016

HOMORÓDREMETE		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Keresztes Veronika	1941	2022
Kis Margit	1948	2022
Ladó Ágnes	1979	2022
Ladó Hunor	1982	2022
Lőrincz Rozália	1976	2022
Márton Marcella	1933	2022
Molnár Erzsébet	1959	2022
Molnár Erzsébet	1962	2017
Molnár Gyula	1954	2022
Molnár Tibor	1958	2022
Oláh Ferenc	1957	2022
Oláh Ilona	1974	2022, 2024
Oláh Irma	1948	2022
Pál Klára	1943	2022
Pál Ödön	1947	2022
Szőke Karolina (Lenke)	1936	2024

HOMORÓDSZENTPÁL		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Ábrahám László	1951	2014
Ábrahám Márta	1953	2014
Béla Emma†	1940-2021	2013, 2016
Dénes Magda	1939	2014
Dimény Eszter	1950	2014, 2016
Dimény Sándor	1948	2014
Gábos Domokos†	1924-2019	2013, 2014
Imre Gizella†	1940-2023	2014
Lakatos Ida	1931	2013
Mátyás Olga†	1947-2015	2013
Péter Irma†	1928-2019	2013
Péter Mózes†	1922-2018	2013, 2016
Szabó Ézsaiás†	1930-2018	2014
Száva Emma†	1929-2020	2014, 2016
(Vitéz) Gábor Áron†	1926-2017	2014

HOMORÓDSZENTMÁRTON		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Balázs Erzsébet	1953	2024
Bancsi-Rigó Ella	1960	2022
Bancsi-Rigó István ifj.	1987	2022
Bancsi-Rigó István id.†	1950-2021	2014
Beke Dénes†	1942-2016	2014
Beke István	1978	2022
Beke János†	1927-2015	2014
Beke Vilma	1936	2014, 2015
Bíró Margit	1929	2015
Cseke Elza	1937	2014, 2015, 2016
Cseke Károly†	1931-2018	2014, 2015, 2016
Csíki Mária	1932	2014
Deák Mária†	1935-2023	2015
Dombi Éva	1960	2024
Fodor Janka	1954	2015
Fóris Kálmán	1945	2015
Fóris Rozália	1950	2015
Gáspár Imre	1953	2014
Gáspár Magdolna	1958	2014, 2015
Ghira Rozália	1942	2014
Godra Gizella	1927	2015
Godra Ilona†	1923-2018	2014
György Erzsébet Báborka	2007	2024
Jakab Attila	1968	2024
Kádár Annamária	1977	2014-2019, 2024
Kolésa Irma	1960	2014, 2015
Koós Mihály	1941	2014
Kovács Klára	1980	2014
Mihály Péter	1945	2022
Mihály Péterné	1945	2022
Nágó István†	1934-2016	2014, 2015
Nágó Magdolna†	1942-2022	2014, 2015
Nagy Attila	1943	2014
Nagy Mária†	1963-2016	2014
Nagy Sándor	1959	2014
Szőcs Botond	2001	2014
Szőcs Norbert	1998	2014
Tímár Berta	1933	2015

HOMORÓDSZENTPÉTER		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Balázs / Hatházi Ilona	1936	2013
Csomor Imre†	1947-2024	2013, 2022
Csomor Mária	1951	2013, 2022
Dáné László	1949	2022
Lukács Anna	1945	2022
Máté Boglárka	1998	2013, 2019
Máté Ferenc†	1921-2022	2013
Máté Ildikó	1976	2013, 2019, 2022
Máté Julianna	1938	2013, 2022
Máté Levente	1973	2013, 2019, 2022
Máté Nándor	1997	2013, 2019
Sándor László	1965	2022
Szász Ilona	1943	2022
Székely Balázs	1963	2022
Székely Enikő	1973	2022
Székely Jakab†	1922-2016	2013
Székely Jolán†	1933-2024	2022
Székely Mária†	1921-2020	2013
Zoltán Jolán	1939	2013

KÉNOS		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Andorkó Attila	1980	2016, 2022
Andorkó-Gál Kinga	1977	2022
Balázs Ildikó	1982	2016
Csáki Erzsébet	1972	2016
Fóris Eszter†	1938-2017	2016
Fóris Mózes	1947	2016, 2022
Gál Attila	1977	2016
Kádár Noémi	1992	2016
Mózes Enikő	1970	2016
Mózes Jolán	1965	2016
Pál Ilona	1950	2016, 2022
Sándor Balázs	1950	2016, 2022
Sándor Klára	1953	2016, 2022
Szőke Zsuzsa	1961	2016, 2022
Tőkés Erzsébet	1960	2016

LÓKOD		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Harapcsánó Júlia	1981	2016
Pál Olga	1967	2016
Sándor Attila	1941	2016
Sándor Ilona	1950	2016
Vass Julianna	1942	2017
Vass Sándor	1937	2017

RECSENYÉD		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Béres Emma	1947	2022
Lakatos Edit	1946	2016
Lakatos Gyula†	1939-2017	2016
Magyari Dénes†	1932-2017	2016
Magyari Lenke†	1939-2023	2016
Márton Anna	1944	2022
Nagy Albert†	1936-2019	2016
Ráduly László	1933	2016

VÁROSFALVA		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Bedő Anna	1944	2019
Csepregi Eszter	1956	2019
Csutak Ildikó†	1950-2021	2013, 2019
Demeter Dénes	1931	2019
Demeter Irma	1939	2019
Gedő József	1932	2019
Godra Domokos	1967	2022
Jób Anna	1942	2022
Kovács Margit Ildikó	1949	2019
László Eszter†	1931-2021	2013, 2019
László Ferencné Jobb Rebeka	1934	2019
László Irén	1931	2019
Sándor Olga†	1937-2024	2013, 2019
Szász Irén	1944	2019, 2022
Vass Eszter†	1932-2016	2013
Vass Julianna	1941	2019
Vass Margit	1933	2019
Zsigmond Ilona	1955	2019

HOMORÓDKARÁCSONYFALVA		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
Barabás Károly †	1941-2021	2011
Barabás Károlyné Ilona	1946	2011
Béla G. Albert	1953	2011
Béla Gábor József †	1937-2017	2011, 2012
Béla Irma	1944	2011, 2012
Benedek Ágnes	1995	2011
Benedek Áron	1955	2011
Benedek Enikő	1967	2011-2019, 2023
Benedek Ilona (Ilka néni) †	1923-2020	2011
Benedek Klári	1961	2011
Benedek Mihály	1961	2011
Bille Ilona †	1932-2015	2011
Fodor Olga	1948	2011
Füzi Károly †	1945-2018	2011, 2012
Füzi Rozália	1950	2011, 2012
ifj. Benedek Mihály	1990	2011
Kásás István	1958	2011
Nőda Anna †	1936-2021	2011
Orbán Anna	1942	2011
Pui Ilona †	1937-2015	2011
Szabó Eta	1950	2011, 2012
Szabó Ferenc	1950	2011
Szentpáli Géza	1949	2011, 2012
Varga András †	1960-2021	2011

LÖVÉTE		
NÉV	SZÜLETÉSI (ÉS HALÁLOZÁSI) ÉV	ADATKÖZLÉS IDEJE
András Anna †	1929-2016	2009, 2012
András József („Suli”)	1944	2008
András Lajos †	1928-2007	2008
András Lajos †	1926-2010	2009
András Margit	1934	2010
András Renáta	1994	2008
András Róza	1928	2008
Balázs Julianna	1934	2009
Balázs Ferenc	1945	2012
Bálint (Márton) Katalin †	1929-2015	2008
Bálint Anna	1964	2009
Bálint Anna †	1927-2016	2012
Bálint Emília	1993	2009
Bálint Ildikó	1971	2009
Bálint Imre	1970	2009
Bálint Margit	1940	2009
Bálint Mihályné	1934	2009
Bencze András	1954	2009
Bencze Lajos	1956	2009
Bencze Teréz †	1927-2023	2013, 2023
Bencze Teréz †	1923-2015	2008, 2009
Demeter Erzsébet	1947	2009
Egyed József	1928	2008, 2009
Egyed Józsefné Anna	1931	2008
Egyed Józsefné Anna	1942	2010
Egyed Róza	1940	2012
id. Égei István	1921	2009
ifj. Égei István	1948	2009
Fazakas Ágnes	1961	2008
Fazakas András †	1923-2015	2008, 2009
Fazakas István („Szőke”) †	1926-2013	2009
Fazakas Margit	1941	2008
Gábos Ilona	1946	2012, 2015
Gábos Imre †	1950-2025	2008-2018
Gábos István	1939	2009, 2012
Gábos János	1952	2008-2018, 2023
Gábos Julianna	1951	2008-2018, 2023
Gábos Katalin	1937	2008, 2009
Gábos Mártonné	1940	2009
Gergely Julianna †	1949-2015	2009
György Albert † („Kaszás A.”)	1932-2011	2009
György Anna †	1926-2011	2009, 2010
György Annamária	1977	2012
György Emma	1945	2008, 2009

György Etelka	1956	2009
György Ilona	1953	2012
György Irén	1941	2009
György Julianna	1930	2008
György Kálmán	1963	2009, 2010
György Lajosné	1938	2008
György Lajosné	1949	2009
György László	1952	2012
György Lászlóné	1936	2009
György Margit	1944	2009
György Péter †	1948-2017	2012-2016
György Sándor	1989	2012
György Teréz	1930	2010, 2012
Györgypál Margit †	1920-2012	2008
Hegedüs Ivett	1993	2009
Kelemen Anna	1932	2009
Kelemen Anna	1936	2009
Kelemen Gyöngyi	1978	2009
Kelemen Teréz † („Paplázár”)	1929-2010	2009
Kelemen Zelma	1969	2009
ifj. Kolozsi András	1985	2012-2024
id. Kolozsi András	1956	2012-2020
Kolozsi Anna †	1935-2016	2012
Kolozsi Ilona	1946	2009
Kolozsi Julianna	1959	2012
Kolozsi Lajos („Fekete”)	1967	2009, 2012
Ladó Lőrinc	1934	2012
Ladó Margit	1944	2009
Ladó Mária („Sata”)	1934	2008, 2009
Ladó Máté † („Urus L. M.”)	1937-2012	2012
Ladó Róza	1943	2009
Lázár Anna	1938	2009
Lázár László	1942	2008
Lázár László	1950	2009
Lázár Margit	1941	2009
Lázár Rozália („Foghúzó”)	1929-2017	2009
Mag Anna †	1914-2014	2008, 2009, 2010
Márton (Lázár) Teréz	1927	2010
Márton Erzsébet („Csukros”) †	1933-2012	2010
Márton Ilona † („Foghúzó”)	1931-2015	2008, 2009, 2012
Márton Imre	1926	2009
Máté Erzsébet	1931	2009
Mihály Albert („Szócs A.”) †	1926-2010	2009
Mihály Anna †	1924-2014	2009
Mihály Árpád („Antal”) †	1949-2010	2009
Mihály Zsolt	1976	2009
Miklós Feriné Margit	1941	2009
Miklós Imre	1941	2009

nora4595_77_23

Miklós Margit	1946	2012
Miklós Róza	1930	2010
Orbán András	1949	2009
Orbán Anna	1930	2012
Orbán Domokosné Márton Margit	1943	2009
Orbán Magdolna	1952	2008-2018
Orbán Mihály	1947	2008-2018
Orbán Péterné Julis néni †	1929-2009	2008
Orbán Róza	1952	2009
Orbán Teréz	1936	2009, 2010, 2012
Péter Judit	1943	2009
Silye Magdolna	1935	2010
Silye Mihály	1932	2010
Sorbán István †	1913-2010	2009
Sorbán Sándor	1957	2012
Sorbán Teréz	1948	2012
Tókos Anna †	1938-2016	2009
Tőke Zoltán †	1969-	2008
Török Ignácné Margit	1947	2008, 2009, 2012

NÉHÁNY ADATKÖZLŐNK

Gedő Ilona
(Abásfalva, 2016)

Balázs Dezső
(Bágy, 2017)

Szász Julianna
(Gyepes, 2014)

Deák Berta és Ferenc
(Homoródkeményfalva, 2016)

Molnár Erzsébet
(Homoródremete, 2017)

Cseke Elza és Károly
(Homoródszentmárton, 2015)

Gábos Domokos
(Homoródszentpál, 2013)

Székely Mária
(Homoródszentpéter, 2013)

Gál Attila
(Kénos, 2016)

Sándor Attila
(Lókod, 2016)

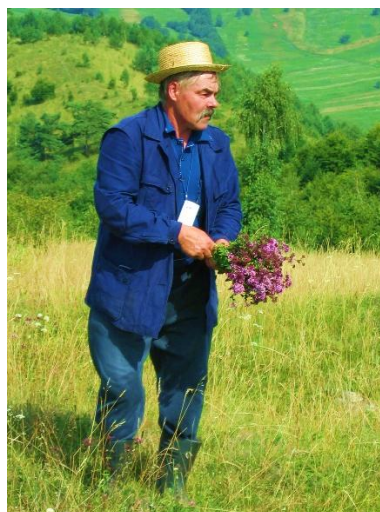
Ráduly László
(Recsenyéd, 2016)

Gedő József
(Városfalva, 2019)

Szentpáli Géza
(Homoródkarácsonyfalva, 2011)

Gábos Imre
(Lövete, 2008)

NÉHÁNY NÖVÉNY- ÉS GOMBAFAJ

Centaurium erythraea

Echium vulgare

Achillea millefolium

Juniperus communis

Lamium album

Origanum vulgare

Melilotus officinalis

Levisticum officinale

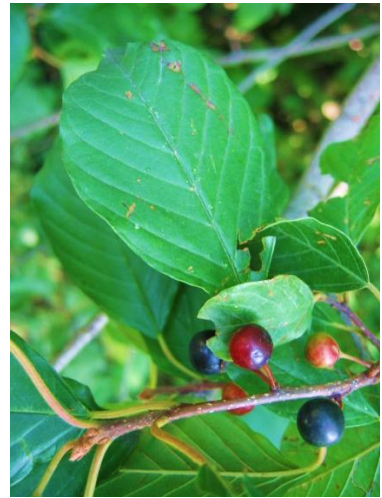
Rhinanthus serotinus

Brassica oleracea convar.
capitata var. *alba*

Verbascum phlomoides

Frangula alnus

Daphne mezereum

Ononis arvensis

Galinsoga parviflora

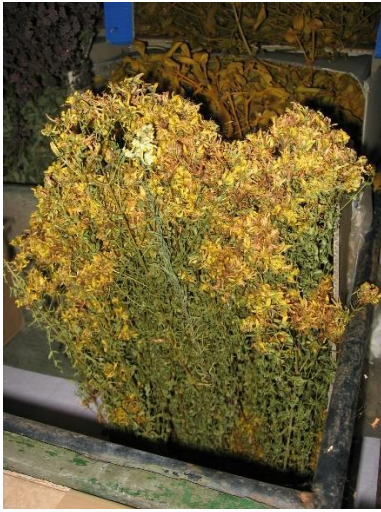

Boletus edulis

Macrolepiota procera

DROGOK

Hypericum perforatum

Agrimonia eupatoria

Euphorbia amygdaloides

Matricaria chamomilla

Urtica dioica

Vaccinium myrtillus

Zea mays

Primula veris

Eryngium planum

nora4595_77_23

KÉSZÍTMÉNYEK, ALKALMAZÁSOK

Lilium candidum lepel tinktúra

Arctium lappa levél borogatás

Symphytum officinale gyökér tinktúra

Symphytum officinale levél borogatás

Calendula officinalis virágzat kenőcs

Malus sylvestris ecet

NÖVÉNYEK ADATTÁRA

Tudományos növénynév	Helyi elnevezés	Helyi adatok, alkalmazás
<i>Abies alba</i> Mill.	<i>fehérfenyő</i> ^{6,8,9,14} , <i>havasi fenyő</i> ^{6,7,8}	piros toboza szirupként köhögésre, torokfájásra ^{6,8} gyanta lyukas fogba ⁶ kéreg cipőgyárakban bőr érlelésére ⁸ karácsonyfa ^{6,8,9,14}
<i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach	<i>nordmann fenyő</i> ⁶	karácsonyfa ⁶
<i>Achillea millefolium</i> L.	cickafark ¹⁻¹⁴ , cickafarok ^{1,2,3,6,7,9,12,13} , cicafarok ^{3,9} , cickafarkúfü ^{3,6,8} , cickafarkú virág ¹⁴ , cickafü ^{5,8} , cicka ⁹ , cickefarok ¹² , egérfark ^{5,11} , egérfü ¹⁴ , egérfarkúfü ^{1,2,3,5,6,7,8,9,10,12,13,14} , egérfarkú ^{7,12} , egörfarkúfü ¹³ , egerfarkúfü ^{2,6,7,8,12,14} , egérfarkú virág ^{13,14} , egérfarkkóró ¹⁴ , ezerjófü ¹³ , pulykafü ⁸	idegbetegség ⁵ kelés ⁷ sebek (állat is) ¹⁴ nőgyógyászati panaszok ¹⁻¹⁴ köhögés ¹⁻¹⁴ torokfájás ¹⁴ vesepanaszok ^{2,5,6,7,9,11,13,14} felfázás ^{2,5,6,7,9,11,13,14} prosztata problémák ¹⁴ gyulladás ^{2,5,6,7,9,11,13,14} végbélgyulladás ¹⁴ aranyér ^{3,5,9,11,14} gyomorpanaszok ^{1,6,7,9} epepanaszok ^{7,8,12,14} májbetegségek ^{6,7,8,10,13,14} hasmenés ³ zsibbadás ⁶ láb fájás ¹⁴ magas vérnyomás ^{6,14} hasnyálmirigygyulladás ⁸ visszér ¹ ínygyulladás ¹⁴ afta ¹⁴ reuma ⁸
<i>Acer</i> spp.	juhar ¹³ , csipkejuhar ¹³	eszközök, faragás ¹³
<i>Aconitum napellus</i> L.	havasi sisakvirág ⁹	álompárna ⁹ (K) dísznövény ¹³
<i>Acorus calamus</i> L.	kálmos ⁶	epepanaszok ⁶ (K)
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	vadgesztenye ^{3,7,8,9,12,14} , gesztenye ^{6,7}	reuma ⁹ csontfájdalom ^{7,9} érbetegségek, keringési panaszok ^{12,14} epepanaszok ³ májbetegségek ³ gyomorpanaszok ¹⁴ bélgörcs, bélhurut ¹⁴

		belső vérzés ¹⁴ pattanás ¹⁴
<i>Agrimonia eupatoria</i> L.	apróbojtorján ^{3,5,6,7,8,9,11} , párlófű ⁶ , pulmánte ¹¹ , németfű ^{3,6,10} , tüdőfű ^{1,2,3,6,7,8,9,11,12,13,14} , tüdővirág ¹ , vérhugyófű ³	hűlés ¹⁻¹⁴ köhögés ¹⁻¹⁴ tüdőgyulladás ¹⁻¹⁴ mandulagyulladás ¹⁴ torokgyulladás ¹⁴ asztma ¹⁴ puffadás ³ epepanaszok ³ májbetegségek ^{3,9} gyomorpanaszok ^{3,6,14} gyomorfekély ⁶ vérszegénység ⁶ szívbetegségek ¹⁴ sebek (ember, állat) ^{2,6} lábfej ¹⁴ vesepanaszok ¹⁴ vízhajtó ¹⁴ felfázás ⁶ festőnövény (ruha) ²
<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	bálványfa ¹¹	mézelő ¹¹
<i>Ajuga reptans</i> L.	szilvafa alatt való lapi ¹ , szilvafaaljalapi ⁹ , áldottlapi ^{4,13,14} , áldáslapi ¹⁴ , hétszegű lapi ¹³	gennyes seb ^{1,4,13,14} kelés ^{1,4,13,14} lábfej ¹⁴ dagadás ¹⁴ hiedelem ¹⁴
<i>Alcea rosea</i> L.	mályvarózsa ¹³ , füzérrózsa ¹⁰	dísznövény ^{10,13}
<i>Alchemilla</i> spp.	palástfű ^{6,8,9,14} , Mária palástfű ¹⁴ , Mária köténye ¹⁴	nőgyógyászati panaszok ^{6,14} ínygyulladás ⁸ sebek ^{8,14} vérzés ¹⁴
<i>Allium ampeloprasum</i> L.	póréhagyma ¹³	fogyasztják ¹³
<i>Allium cepa</i> L.	vöröshagyma ^{6,8,11} , hagyma ^{1,3,4,6,7,8,14} , vereshagyma ^{9,14} , piroshagyma ¹⁻¹⁴ , lilahagyma ⁹ , fehérhagyma ^{1,2,6,8,9,11,12,13,14} , sárgahagyma ^{5,6,9} , család- hagyma ⁹ /fészekhagyma ⁹ , (tavasszal:) zöldhagyma ¹⁴ , zöldhagyma ¹⁴	köhögés ¹⁻¹⁴ torokfájás ¹⁻¹⁴ asztma ¹⁻¹⁴ hűlés ¹⁻¹⁴ sebek (+vaj+méhviasz) ^{6,13} kelés ¹⁴ csípés ¹ kelés ^{3,7,8,11} étvágyjavító ⁶ fertőtlenítő ⁶ cukorbetegség ¹⁴ hashajtó ⁶ gyomorpanaszok ^{1,7} fülfájás ¹⁴ görcsoldó ⁷

		lázcsillapító ¹ tyúkok: bélgiliszta ellen ¹² szélhajtó (állat) ¹⁴ kérődzés ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴ festőnövény (tojás) ¹⁻¹⁴
Allium sativum L.	fokhagyma ¹⁻¹⁴ , foghagyma ^{4,6,9,11}	magas vérnyomás ¹⁻¹⁴ gyomorpanaszok ⁴ hasfájás ¹⁴ szélhajtó ¹⁴ étvágyjavító ^{1,6,12} értisztító ⁸ érelmeszesedés ¹⁴ fertőtlenítő ^{3,5,9} torokfájás ⁹ hűlés ¹³ asztma ¹⁴ cukorbetegség ¹⁴ vérhas ¹⁴ májbetegségek ¹⁴ féreghajtó (ember, állat) ^{8,9,14} fülfájás ^{1,5,6,9,11,12,14} lyukas fog ^{3,6,12,14} árpa ¹ tyúkszem ¹² fogyasztják ¹⁻¹⁴ kehesség (lovak) ⁶ méheknek ⁹ boszorkányűzés, hiedelmek ^{9,13}
Allium scorodoprasum L. s. str.	kígyóhagyma ^{7,8,11,12} , kígyó fokhagyma ¹¹ , kígyófü ¹¹ , vadfokhagyma ¹²	fogyasztják (saláta) ⁷
Allium tuberosum Rottler ex Spreng.	metélő fokhagyma ⁹	fogyasztják ⁹
Allium ursinum L.	medvehagyma ^{6,7,8,9,11,12,13,14} , medvefokhagyma ^{11,13} , medvesósdí ¹⁴ , medvesaláta ¹⁴ , vad hagyma ¹³ , vadfokhagyma ¹⁴	fogyasztják ^{9,13} asztma ¹⁴ reuma ⁹ csontfájdalom ⁹ magas vérnyomás ^{9,13} érrendszeri problémák ¹¹ (K) gyomorgyulladás ⁹ (K)
Alnus glutinosa (L.) Gaertn.	éger ^{6,11} , égerfa ^{1,6} , egérfa ^{5,11} , egerfa ^{1,2,3,5,6,7,8,9,13} , egérfa ^{1,2,3,12,13,14} , vízi egör ³ , veres egör ¹⁴	lázcsillapító ¹ vesekő ¹³ levél lábizzadás ellen ^{1,13} vékony talpbőrre ¹⁴ tyúktetű ellen ⁷ legyek ellen ¹⁴

		festőnövény (ruha) ¹⁻¹⁴ bútor ^{1,9} tűzifa ^{1,9}
<i>Alnus incana</i> (L.) Moench	<i>hegyi egör</i> ³ , <i>egörfa</i> ¹⁴ , <i>fehér egör</i> ¹⁴	festőnövény (ruha) ³ tűzifa ¹⁴ eszközök ¹⁴
<i>Aloë</i> spp.	<i>aloe</i> ⁶ , <i>Aloe vera</i> ^{5,7,8,9} , <i>alo vera</i> ¹¹ , <i>áloe vera</i> ^{5,6} , <i>ále vera</i> ³ , <i>álovera</i> ¹² , <i>alove</i> ⁸ , <i>doktorkakusz</i> ^{7,11} , <i>doktori virág</i> ¹ , <i>doktorlapi</i> ¹⁴ , <i>doktorvirág</i> ¹⁴ , <i>doktorlapi virág</i> ¹⁴ , <i>házi doktor</i> ⁶ , <i>gyógykaktusz</i> ⁴ , <i>kaktusz</i> ^{5,6} , <i>karácsonykaktusz</i> ⁵ , <i>kaktuszvirág</i> ⁷ , <i>anyósnyelv</i> ¹⁴	sebek ¹⁻¹⁴ fülfájás ^{1,3,5,11,14} fogfájás ¹⁴ hűlés ¹⁴ szemgyulladás ¹⁴ gyomorpanaszok ^{4,7} gyomorfekély ⁵ májbetegségek ¹⁴ rákos megbetegedések ¹⁴ idegesség ¹⁴
<i>Amaranthus</i> spp.	<i>pulykaorr</i> ¹³ , <i>amarant</i> ¹³	dísznövény ¹³
<i>Anemone nemorosa</i> (L.) Hub.	<i>fehértörök</i> ¹⁴	dísznövény ¹⁴
<i>Anethum graveolens</i> L.	<i>kapor</i> ¹⁻¹⁴ , <i>zöld aporos</i> ¹¹ , <i>zöld apor</i> ¹¹	szélhajtó ¹¹ csömör ¹¹ vízhajtó ¹² cukorbetegség ⁵ gyomorpanaszok ² szédülés ¹³ fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Angelica archangelica</i> L.	<i>ángyelika</i> ¹⁴ , <i>ángyelika gyökér</i> ¹⁴ , <i>ángyelika</i> ¹⁴	magas vérnyomás ¹⁴ sebek (veszett állattól) ¹⁴
<i>Anthirrhinum majus</i> L.	<i>tátogató</i> ^{2,6,8}	dísznövény ²
<i>Apium graveolens</i> L.	<i>zeller</i> ^{1,5,14} , <i>celler</i> ^{1,6,12,13,14}	fogyasztják ¹⁻¹⁴ immunerősítő ¹⁴ szívbetegségek ¹⁵
<i>Arctium lappa</i> L.	<i>bojtorján</i> ^{5,9,11,12,13,14} , <i>keserűlapi</i> ^{1,2,5,6,7,8,9,11,12,13,14} , <i>keserűgyökér</i> ¹⁴ , <i>nagylapi</i> ¹¹ , <i>bogáncs</i> ^{6,9} , <i>termetes medvelapi</i> ⁸ , <i>acsulapi</i> ¹² , <i>mezei bojtorján</i> ¹¹ , <i>ragodály</i> ¹⁴ , <i>ragadály</i> ¹⁴ , <i>Jézus párnája</i> ¹⁴	asztma ⁶ hűlés ¹⁴ magas vérnyomás ¹¹ gyomorégés ¹⁴ szélhajtó ¹⁴ cukorbetegség ¹⁴ lázcsillapító ¹ visszér ¹¹ rándulás ^{6,9,11} sebek ⁸ kézfájdalom ¹³ lábdagadás ¹⁴ derékfájás ¹⁴ hajhullás, hajhagymák erősítésére ^{9,13,14} bolhairtó ⁶ fejfedő napszúrás ellen ^{6,8,12,13,14}

		egérlyukba ^{13,14} takarmány ¹⁴ kenyér alá sütésnél ¹⁴ hiedelem ¹⁴
<i>Arctium tomentosum</i> L.	<i>ragadály</i> ¹⁴	gyermekjáték ¹⁴
<i>Aristolochia clematitis</i> L.	<i>farkasalma</i> ¹⁻¹⁴ , <i>farkashalma</i> ¹¹ , <i>farkasalmalapi</i> ^{7,8,11} , <i>farkasalmafalapi</i> ¹ , <i>farkaslapi</i> ³	sebek (ember, állat) ¹⁻¹⁴ kelés ⁸ zúzódás ⁸ dagadás ³ csípés ¹¹ moly, gabonát fertőző bogarak ellen ^{3,6,8,13} kígyók ellen ³ gyomorfekély ⁸ (K) mérgező ⁵
<i>Armoracia rusticana</i> G. Gaertn., B. Mey. & Scherb.	torma ¹⁻¹⁴	hűlés ¹⁻¹⁴ köhögés ¹⁻¹⁴ tüdőbetegségek ¹⁻¹⁴ asztma ¹⁴ fogfájás ⁷ lázcsillapítás ^{2,5,6,9,11,13,14} lábdagadás ^{9,11} csontfájdalom ¹⁴ kehesség (lovak) ¹⁻¹⁴ káposztalegyek ellen ¹³ fogyasztják ¹⁻¹⁴ tartósító ¹⁴ pálinkában ³
<i>Arnica montana</i> L.	árnika ^{5,6,9}	csonttörés ⁹ ficam ⁹ (K) bőrbetegségek ⁵ (K)
<i>Aronia melanocarpa</i> L.	fekete berkenye ⁹	vérszegénység ⁹ (K)
<i>Arrhenatherum elatius</i> (L.) P. Beauv. ex J. Presl et C. Presl	franciaperje ⁸	takarmány ^{6,8}
<i>Artemisia absinthium</i> L.	fehér üröm ^{6,8,9,11,13} , üröm ^{6,7,9} , <i>ürömfű</i> ¹⁴ , <i>büdös üröm</i> ¹⁴ , <i>bürök</i> ¹⁴ , <i>cirok</i> ¹⁴	szemölcs ⁷ bőrbetegségek ¹⁴ menstruációs panaszok ¹⁴ abortívum régen ¹⁴ puffadás ⁹ gyomorpanaszok ^{6,9} (K) alkoholizmus ¹⁴ bélférgesség ⁶ likőrízestő ¹⁴ (K) bolhák ellen ¹⁴ molyok ellen ¹⁴ seprűkészítés ¹⁴
<i>Artemisia annua</i> L.	üröm ⁶ , <i>vénasszonybűzölő</i> ¹⁴ , <i>vénasszonybűzlentyű</i> ¹⁴ , <i>Jézuskafa</i> ¹⁴ , <i>Jézusfa</i> ¹⁴	molyok ellen ⁶ illatosító ¹⁴ dísznövény ¹⁴

<i>Artemisia dracunculus</i> L.	tárkony ¹⁻¹⁴	magas vérnyomás ^{6,9,12,14} bélférgesség ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Artemisia vulgaris</i> L.	fekete üröm ^{3,6,11} , cirok ¹⁴ , vadbürök ¹⁴	seprűkészítés régen ¹⁴ nem használják ¹⁻¹²
<i>Asplenium scolopendrium</i> L.	szarvasnyelvűfű ¹⁴	sebek ¹⁴
<i>Aster</i> spp.	őszirózsa ^{2,3} , úrfirózsa ^{2,3,7,8}	dísznövény ^{2,3,7,8}
<i>Atriplex hortensis</i> L.	laboda ¹¹ , labodaspenót ¹³	nem használják ¹⁻¹² fogyasztják ¹³
<i>Atropa belladonna</i> L.	nadragulya ^{6,13,14} , belladonna ¹² , bolondító ¹² , nagyfügyökér ¹⁴	gyáraknak gyűjtötték ^{6,13} mérgező ¹² abortívum ¹⁴
<i>Avena sativa</i> L.	zab ¹⁻¹⁴	magas vérnyomás ¹⁴ derékfájás ¹⁴ kehesség (lovak) ^{6,11} gabonanövény ¹⁻¹⁴
<i>Begonia</i> spp.	begónia ² , jégvirág ^{3,8}	gyulladás, sebek ³ dísznövény ^{2,3,8}
<i>Bellis perennis</i> L.	százszorszép ^{2,14}	dísznövény ^{2,14}
<i>Berberis vulgaris</i> L.	sóskaborbolya ¹¹	fogyasztják (levél, termés) ¹¹ dísznövény ¹¹
<i>Beta vulgaris</i> L. ssp. vulgaris Msf. var. conditiva Alef.	cékla ¹⁻¹⁴	immunerősítő ⁹ daganat, rákos megbetegedés ⁹ vérpótló ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Beta vulgaris</i> L. var. altissima Döll.	cukorrépa ^{1,3,6,9,12,13} , cukormurok ¹²	kelés ¹⁴ féregűző ¹⁴ édesítő (szirup) ^{3,6,13,14} tartósító ¹³ levélbe hús ¹⁴ takarmány ¹⁴
<i>Beta vulgaris</i> L. var. cicla	mangold ⁹	fogyasztják ⁹
<i>Beta vulgaris</i> L. ssp. vulgaris var. crassa	takarmányrépa ^{6,9} , répa ^{2,6,7,8,12}	kehesség (lovak) ⁶ takarmány ^{7,8}
<i>Betula pendula</i> Roth.	nyír ^{1,3,6,8,9,11,13,14} , nyírfa ^{1,2,5,6,7,8,11,12,14} , fehér nyírfa ¹²	gyáraknak gyűjtötték ⁶ ízületi panaszok ^{6,14} gyomorpanaszok ¹⁴ vízhajtó ^{6,7} vesepanaszok ^{13,14} májbetegségek ¹⁴ prosztatata problémák ¹¹ cukorbetegség ⁶ puffadás ¹³ sebek ¹⁴ hályog ¹⁴ fagyás ¹⁴

		visszér ¹⁴ keringési panaszok ¹⁴ magas vérnyomás ¹⁴ lábdagadás ¹⁴ derékfájás ¹⁴ pajzsmirigybetegség ^{6,9} (K) hajhullás ^{8,14} viricselés ¹⁻¹⁴ zöddág, zöldág, májuság, májusfa ¹⁻¹⁴ szentelmény ¹³ festőnövény ^{7,11,12,14} tűzifa, tűzgyújtó ^{7,13,14} seprűkészítés ¹⁻¹⁴ eszközök ¹⁴
<i>Brassica oleracea</i> L. convar. <i>capitata</i> (L.) Alef. var. <i>sabauda</i> L.	kelkáposzta ⁶	fogyasztják ⁶
<i>Brassica oleracea</i> L. var. <i>gongylodes</i> L.	karalábé ^{1,3,7,11,13,14} , takarmánykaralábé ⁶ , <i>guli</i> ⁶	fogyasztják ¹⁻¹⁴ kérődzés ⁷
<i>Brassica oleracea</i> convar. <i>capitata</i> var. <i>alba</i> L.	káposzta ¹⁻¹⁴ , <i>káposzta</i> ¹³	gyulladás ¹⁻¹⁴ ízületi panaszok ¹⁴ reuma ^{4,7,9,12,13} ficam ¹³ zúzódás ¹¹ lábdagadás ¹⁴ fagyás ¹⁻¹⁴ hashajtó ⁴ étvágyjavító ⁶ gyomorfekély ¹⁴ rüh ellen ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴ kenyér alá sütésnél ¹⁻¹⁴ tőgygyulladás ¹⁴ takarmány ⁷
<i>Brassica x napus</i> L.	repce ^{2,9,14} , <i>rabcsont</i> ¹⁴	nem használják ¹⁻¹³ olajpréselés ¹⁴
<i>Bryonia</i> spp.	-	mérgező ¹³
<i>Buxus sempervirens</i> L.	puszpáng ^{2,6} , <i>örökzöld</i> ¹⁴	idegrendszeri betegségek ¹⁴ (K) nyugtató ¹⁴ (K) dísznövény ^{2,6,14}
<i>Calendula officinalis</i> L.	körömvirág ¹⁻¹⁴ , <i>cigányvirág</i> ^{7,11,13} , <i>cigányvirág</i> ¹³ , <i>fülemüle</i> ^{2,3,9} , <i>fülemilevirág</i> ² , <i>brassai virág</i> ^{8,12} , <i>Jucika</i> ¹⁴ , <i>Jucikavirág</i> ¹⁴ , <i>Jucivirág</i> ¹⁴	gyűjtetik ¹³ sebek, száraz bőr ¹⁻¹⁴ égés ^{9,13} lábszárfekély ¹ kelés ^{8,14} szemölcs ¹⁴ reuma ^{2,13} csonttörés ¹³

		csípés ¹³ visszér ^{3,6} aranyér ^{6,12,14} gyomorpanaszok ^{3,6} hűlés ^{8,12} köhögés ^{8,12} fülfájás ¹³ mellgyulladás ¹⁴ láb fájás ¹⁴ tőgygyulladás (szarvasmarha) ^{9,14} festőnövény (ruha) ⁹ illatosító (szappan) ¹⁴ dísznövény ³
<i>Caltha palustris</i> L.	békasaláta ^{8,11} , mocsárvirág ^{11,14}	mérgező ¹¹ nem használják ¹⁴
<i>Campanula</i> spp.	harangvirág ^{3,9,11,14} , erdei harangvirág ¹²	dísznövény ^{3,9,11,12,14}
<i>Cannabis sativa</i> L.	kender ¹⁻¹⁴	magva csemege ¹⁴ rovarűző ¹⁴ szövés, fonás ¹⁻¹⁴ petróleumlámpa gyűjtására ⁶
<i>Capsella bursa-pastoris</i> L.	pásztortáska ^{2,3,6,8,9,10,12,13,14} , táska ²	vérzéscsillapító ^{9,13} nőgyógyászati panaszok ^{2,6,9} vízhajtó ⁶ dagadás ^{2,6} láb fájás ¹³ ízületi panaszok ¹⁰ gyulladások (rezesben) ¹⁴ magas vérnyomás ⁹ visszér ⁶
<i>Capsicum annuum</i> L.	paprika ^{1,3,6,9} , csípőspaprika ¹¹ , almapaprika ¹¹ , árdé ^{2,6,9,13,14} , (pritamin, bibic, kápia) ^{6,13}	szívserkentő ⁹ (K) fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Capsicum annuum</i> L. var. <i>lycopersiciforme</i>	gogos ¹⁻¹⁴	fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Carex</i> spp.	sáté ^{6,11,14}	nem használják ¹⁻¹² takarmány lovaknak ¹⁴
<i>Carlina acaulis</i> L.	bábakalács ¹⁴ , kenyérvirág ¹⁴	édesség (töve) ¹⁴ dísznövény ¹⁴
<i>Carpinus betulus</i> L.	gyertyánfa ^{8,11}	tűzifa ⁸
<i>Carum carvi</i> L.	kömény ¹⁻¹⁴ , köménymag ^{1,4,6,9} , köménymag ¹ , kömén ^{12,14} , kümény ¹³	tejelválasztást fokoz ^{1,3,4,9,14} szélhajtó, görcsoldó ¹⁻¹⁴ gyomorpanaszok, hasfájás ^{6,14} felfázás ¹⁴ köhögés ^{3,6} altató ¹

		szemgyulladás ¹ fogyasztják ¹⁻¹⁴ pálinka ¹⁻¹⁴ likőr ¹⁴
<i>Castanea sativa</i> Mill.	szelídgesztenye ¹³ , gesztenye ¹⁴ , evőgesztenye ¹⁴ , geszkenye ¹³ , geszkönye ¹³	fogyasztják ^{13,14}
<i>Centaurea cyanus</i> L.	kék búzavirág ^{2,6,8} , búzavirág ^{1,2,8,9,14} , csillagvirág ²	látásjavító ^{9,14} fülfájás ¹⁴ süketség ¹⁴ mellfájdalom ¹⁴ hátfájdalom ¹⁴ vérzéscsillapító ²
<i>Centaureum erythraea</i> Rafn.	kis ezerjófű ⁶ , ezerjófű ^{5,6,7,9,13,14} , kisvirágú ezerjófű ¹¹ , cintória ^{2,9,10,11,12,13,14} , cintórea ⁵	köhögés ¹² gyomorfekély ^{9,14} gyomorgyulladás (állat is) ¹⁴ májbetegségek ^{5,13} hasfájás, görcsoldó ^{7,13,14} csömör ¹³ étvágyjavító ¹⁴ gyulladáscsökkentő ⁶ idegrendszeri betegségek ⁵ prosztata problémák ¹⁴ vérszegénység ² beszédzavar ⁶
<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	cseresznye ¹⁻¹⁴ , cseresnye ^{2,14}	fájdalomcsillapító ⁷ gyomorerősítő ^{5,12} gyomorfekély ¹⁴ szíverősítő ⁵ vízhajtó ^{3,5,9,14} vesegyulladás ⁹ vesekő ⁹ vesehomok ⁹ felfázás ^{9,14} méhgyulladás ¹⁴ légzéskönnyítő ⁹ epepanaszok ^{12,14} májbetegségek ¹² magas vérnyomás ¹⁴ élvezeti tea ⁹ lekvár ¹⁴ mézga: rágógumi ^{2,3}
<i>Cerasus vulgaris</i> Mill.	meggy ¹⁻¹⁴	fájdalomcsillapító ⁷ vízhajtó ¹⁻¹⁴ vesebetegségek ^{6,13} magas vérnyomás ^{9,14} hasmenés ⁹ fertőtlenítő ³ légzéskönnyítő ⁹

		élvezeti tea (mag) ¹⁴ szörp ⁶ lekvár ⁹ kompót ¹³ bor ⁶ pálinka ^{9,12,14} levél tartósítószer ^{8,13} élvezeti tea ⁹
<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Szentjánoskenyér ¹⁴ , <i>Krisztusakác</i> ¹³	fogyasztották ^{13,14}
<i>Cetraria islandica</i> (L.) Acharius s.l.	izlandi zuzmó ⁹	hűlés, köhögés ⁹ (K)
<i>Chelidonium majus</i> L.	vérrehulló fecskefű ^{2,3,5,6,7,8,9,12,13,14} , fecskefű ¹⁴ , vérrehulló fecskefű ^{6,8,11} , vérrehulló fecskevirág ² , vérrehulló fecskefű ⁶ , vérejáró ⁶ , vérrejáró fecskefű ⁸ , vérrefarkú fecskefű ⁶ , vérejáró fecskefű ⁸ , fecskefarkúfű ¹⁴ , tejapasztó ¹⁴ , májfű ¹⁴ , kutyatej ^{3,5,6,7,8,9,11,13,14} , kutyavirág ³ , békavirág ⁸ , rostopászka ⁸ , sárgavirág ⁸	szemölcs (ember, állat) ¹⁻¹⁴ sebek ^{3,14} kelés ¹⁴ látásjavító ^{2,3,6,8,12,13,14} hályog ⁶ májbetegségek (ember, állat) ^{5,8,9,14} lázcsillapító ¹³ mellgyulladás ¹⁴ tejelválasztást fokoz ¹⁴ epepanaszok ⁶ gyomorfájdalom ⁸
<i>Chlorophyta</i> spp.	békanyál ⁶	égés ⁶ lábdagadás ⁷
<i>Chrysanthemum</i> spp.	krizantém ⁸ , krizántin ^{6,13} , krizantin ¹³	dísznövény ^{6,13}
<i>Cicer arietinum</i> L.	csicseriborsó ⁶	kávépótló régen ⁶ fogyasztják ⁶
<i>Cichorium intybus</i> L.	mezei katáng ⁷ , katáng ^{3,14} , mezei kotáng ^{6,8} , katángkóró ^{2,3,5,6,7,8,9,11} , katánkóró ¹³ , kaszánkóró ¹² , ketángkóró ^{5,12} , kék ketángkóró ⁸ , kotángkóró ^{3,6} , kotángkóró ⁸ , kotánkóró ³ , ketáng ^{6,8} , kotáng ^{1,3,6} , kék kotáng ^{1,2,14} , kék katáng ^{2,9,13,14} , kék ketáng ⁷ , cikória ^{5,6} , vad cikória ⁶	hasmenés ^{5,14} gyomorfájdalom ^{3,6,9,14} hűlés ^{2,3,9} köhögés ^{2,3,9,14} epepanaszok ^{3,6,8,9,14} májbetegségek (ember, állat) ^{3,6,8,9,14} menstruációs panaszok ¹⁴ szemgyulladás ¹² kávépótló ^{5,6,8,14} nem használják ¹³
<i>Cinnamomum verum</i> J. Presl.	fahéj ^{4,6,11,14} , fahaj ^{6,13,14}	hűlés ¹¹ cukorbetegség ^{6,14} (K) békavar ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴ hangyák ellen ⁶ (K)
<i>Cirsium oleraceum</i> Scop.	récefogúfű ¹⁴ , récelelevelűfű ¹⁴	takarmány ¹⁴
<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Mansf.	görögdinnye ⁹ , dinnye ^{5,14}	vesegyulladás ⁹ vesekő ¹⁴

		vizelettisztító ¹⁴ epepanaszok ¹⁴
<i>Citrus aurantium</i> L.	narancs ¹⁻¹⁴	köhögés ¹⁴ (K) dísznövény ¹¹
<i>Citrus limon</i> L.	citrom ¹⁻¹⁴	epepanaszok ⁷ orrvérzés ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Clematis</i> × <i>jackmanii</i> T. Moore	klemátisz ⁶ , klematisz ¹³	dísznövény ^{6,13}
<i>Colchicum autumnale</i> L.	őszi kikerics ⁶ , kikerics ^{6,13} , kikirics ¹³ , tavaszi kikerics ⁶ , tavaszi kikirics ⁶ , kökörcsin ¹³ , guzsalyüllő ¹³ , sarjúvirág ¹⁴	gyáraknak gyűjtötték ⁶ mérgező ^{6,14}
<i>Coleus</i> spp.	ablakvirág ⁶ , ablaki virág ³	szára gyermekek hasmenésére ³ tetvek ellen (gyermek) ¹³ dísznövény ^{3,6}
<i>Consolida regalis</i> Gray	mezei szarkaláb ^{2,6} , szarkaláb ¹⁴	dísznövény ^{6,14}
<i>Convallaria majalis</i> L.	gyöngyvirág ¹⁻¹⁴ , vad gyöngyvirág ^{3,8} , erdei gyöngyvirág ¹³	hűlés ¹⁻¹⁴ tüdőgyulladás ¹⁻¹⁴ köhögés ¹⁻¹⁴ fülgulladás ⁴ lázcsillapító ^{6,8,13,14} gyomorfájdalom ¹ derékfájás ¹³ felfázás ¹³ méh- és hüvelybetegségek ⁶ mérgező (dózis!) ¹⁻¹⁴
<i>Convolvulus arvensis</i> L.	szulák ^{1,3,5,6,8,9,11,13,14} , szulákvirág ¹⁴ , mezei szulák ⁹ , fehér szulák ¹¹ , szulják ¹¹	vérzéscsillapító ^{1,8,11} sebek ^{11,13} hashajtó ^{6,14} takarmány ¹¹
<i>Coriandrum sativum</i> L.	koriander ⁴	hajtása magzatelhajtó ¹¹
<i>Cornus mas</i> L.	som ^{1,3,5,8,9,11,12,13,14} , somfa ^{1,3}	hasmenés ^{12,13,14} vérhas ¹² cukorbetegség ⁹ köhögés ⁹ (K) égés ^{1,3} fogyasztják ^{1,5,8,9,11,12} lekvár ¹⁴ szörp ¹⁴ pálinka ^{12,14} ostorkészítés ¹²
<i>Corylus avellana</i> L.	mogyoró ¹⁻¹⁴ , mogyorófa ¹⁻¹³ , magyaró ¹⁴ , magyarófa ^{13,14}	fülfájás ⁵ fogyasztják ¹⁻¹⁴ pálca ⁶ seprűkötözés ^{13,14}
<i>Corylus colurna</i> L.	díszmogyoró ¹¹	fogyasztják ¹¹

<i>Cota tinctoria</i> (L.) J.Gay (syn. <i>Anthemis tinctoria</i> L.)	<i>papszakáll</i> ¹³ , <i>bakszaka</i> ¹³	dísznövény ¹³
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	galagonya ^{3,5,6,7,8,9,10,11,12} , <i>Isten gyümölcse</i> ^{1,5,6,9,11,13,14} , <i>Istengyümölcs</i> ^{1,3,7,14} , <i>Istengyümölcs</i> ¹⁴ , <i>Istenfa gyümölcse</i> ^{1,5,6,9} , <i>Istenfagyümölcs</i> ¹³ , <i>Isten kenyere</i> ⁹ , <i>istenkenyér</i> ¹³ , <i>csüknyefa</i> ² , <i>tövisalma</i> ^{12,13} , <i>tövisvirág</i> ¹⁴	gyáraknak gyűjtötték ⁶ magas vérnyomás ^{5,9,13,14} szív- és érrendszeri betegségek ¹⁻¹⁴ érszűkület ¹⁴ hasmenés ¹³ idegrendszeri betegségek ^{2,14} gyomorpanaszok ¹⁴ májbetegségek ¹⁴ epepanaszok ¹⁴ cukorbetegség ¹¹ fogyasztják ^{6,9}
<i>Cucumis melo</i> L.	sárgadinnye ⁹	fogyasztják ⁹
<i>Cucumis sativus</i> L.	uborka ¹⁻¹⁴ (mohikán ¹³)	fogyasztják ¹⁻¹⁴ agyhártyagyulladás ¹⁴ kozmetika: arcra ⁹
<i>Cucurbita maxima</i> L.	sütőtök ^{2,3,4,14}	fogyasztják ^{2,3,4}
<i>Cucurbita pepo</i> L.	tök ^{6,8,9,11,14} , főzöttök ^{2,6,11,14} , <i>disznótök</i> ^{2,14} , <i>disznyótök</i> ² , <i>disztök</i> ¹⁴ , <i>gyalog főzöttök</i> ¹³ , <i>takonygyűttő</i> ¹⁴	agybetegségek ⁹ prosztata problémák ^{6,9,11,13,14} (K) hólyaggyulladás ¹⁴ bélférgesség ¹⁴ rákos megbetegedések ¹⁴ csontfájás ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴ takarmány ^{6,11,14}
<i>Cucurbita pepo</i> L. var. <i>giromontia</i>	cukkini ^{2,3,8,9,11}	fogyasztják ^{8,11}
<i>Cuscuta</i> spp.	aranka ¹⁴	nem használják ¹⁴
<i>Cydonia oblonga</i> Mill.	birsalma ¹³	fogyasztják ¹³
<i>Cydonia oblonga</i> Mill. var. <i>pyriformis</i>	birskörte ^{6,9,11}	fogyasztják ^{6,9,11}
<i>Cynara scolymus</i> L.	<i>anghinare</i> ⁵	májbetegségek ⁵ fogyasztják ⁵
<i>Dahlia</i> spp.	dália ^{3,13}	dísznövény ^{3,13}
<i>Daphne cneorum</i> L.	<i>ramócsavirág</i> ⁶	nem használják ¹⁻¹⁴
<i>Daphne mezereum</i> L.	<i>vadhárs</i> ¹⁰	dísznövény ¹⁰
<i>Daucus carota</i> L.	vadmurok ^{6,8,11,12} , murok ¹³ , <i>murokvirág</i> ^{12,14} , <i>murokkóró</i> ¹⁴ , <i>leányszégyen</i> ⁷ , <i>szégyenvirág</i> ⁸ , <i>szégyönvirág</i> ¹⁴ , <i>bürök</i> ⁸ , <i>bürökvirág</i> ³	fogfájás (gyermek) ¹³ gyomorpanaszok ¹⁴ takarmány ¹³ leányszégyen jelzője ^{3,6,7,8,14} húsvéti tojásminta ⁶
<i>Daucus carota</i> ssp. <i>sativus</i> (Hoffm.) Arc.	sárgarépa ^{11,12} , répa ⁹ , murok ¹⁻¹⁴	szemgyulladás ³ immunrendszererősítő ¹⁴ sebek ¹⁴

		fogyasztják ¹⁻¹⁴ kérődzés ¹⁴ festőnövény (vaj) ^{6,9}
<i>Dianthus collinus</i> Waldst. & Kit.	szegfű ¹⁴ , fecskevirág ¹⁴ , fecskefű ¹⁴ , szurokvirág ¹⁴	dísznövény ¹⁴
<i>Dianthus plumarius</i> L.	német szegfű ^{5,6,13}	dísznövény ^{5,6,13}
<i>Dianthus</i> spp.	fecskevirág ^{2,8,10,13} , fecskeszegfű ^{7,8} , katonaszegfű ^{7,8}	nem használják ¹⁻¹²
<i>Dicentra</i> spp.	szívvirág ¹⁴	dísznövény ¹⁴
<i>Digitalis purpurea</i> L.	gyűszűvirág ¹³	dísznövény ¹³
<i>Dipsacus laciniatus</i> L.	szamártövis ¹⁴	dísznövény ¹⁴
<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott	páfrány ⁶ , ördögborða ^{6,9,13,14} , ördögnyelv ¹⁴ , medveköröm ¹³	régen gyűjtették ¹³ bélférgesség (állat) ¹⁴ dísznövény ^{6,13,14}
<i>Echinacea purpurea</i> (L.) Moench	bíbor kasvirág ⁹	nem használják ¹⁻¹²
<i>Echinocystis lobata</i> Torr. & A.Gray	csattogó aszat ¹³ , vaduborka ¹³ , vadtok ¹³	fogyasztják ¹³
<i>Echium vulgare</i> L.	kígyószisz ^{5,7,9,11,13} , kígyófű ¹¹ , gyomorfogó ^{13,14}	hasmenés (ember, állat) ^{7,9,11,13,14} idegnyugtató ⁹ (K)
<i>Epilobium parviflorum</i> Schreb.	kisvirágú füzike ^{5,6,8,9} , füzike ^{3,6,11} , kiszüzike ⁷	gyomorpanaszok ⁶ prostatata problémák ^{1,3,5,6,7,8,9} (K) hólyaggyulladás ⁷ vesehomok ⁶ felfázás ⁶
<i>Equisetum arvense</i> L.	mezei zsurló ^{2,3,4,6,9,11} , zsurló ^{2,3,4,6,7,8,9,11,13} , zsurlófű ¹⁴ , zsúrlófű ^{1,3,5,6,8} , mezei surlófű ⁵ , surló ^{1,6,7,9} , sullófű ^{2,6,8} , surlófű ^{1,2,3,5,6,7,8,11,12,13,14} , súrlófű ^{2,12,14} , zsurlófű ^{3,5,6,8,9,11} , kannazsurló ¹¹ , kannasurló ¹³ , kannamosó ⁹ , bábaguzsaly ^{6,13,14} , fentőfű ^{5,9} , békaláb ⁸ , lófarok ¹³ , csikófarok ¹⁴	lábdagadás ^{2,6,13,14} gyomorpanaszok ⁵ hasmenés ¹⁴ visszér ⁵ vízhajtó ^{3,5,6,8,9,11} vesegörcs ^{5,8} vesetisztító ^{3,4,5,6,7,9,14} vesekő ^{6,13} vesegyulladás ¹⁴ hólyaggyulladás ^{2,7,11,12,13} húgyúti fertőtlenítő ⁶ mellékvese megbetegedések ⁵ felfázás ^{2,3,6,8,11,13} székrekedés ⁸ köszvény ⁵ ízületi panaszok ⁹ derékfájás ¹⁴ izomgörcs ¹⁴ nőgyógyászati panaszok ⁶ magas vérnyomás ^{3,11} hasnyálmirigy betegségek ¹⁴

		májbetegségek ^{11,14} prosztata problémák ¹⁴ kiütés ¹⁴ sebek ¹⁴ bélférgesség ¹⁴ aranyér ¹⁴ fülfájás ¹¹ hajápolás ¹⁴ állatoknak hashajtó ^{1,11,14}
<i>Equisetum palustre</i> L.	zsurló ^{2,3,4,6,7,8,9,11}	nem használják ¹⁻¹⁴
<i>Equisetum sylvaticum</i> L.	surlófű ¹⁴	nem használják ¹⁴ (széna közül kivetik)
<i>Equisetum telmateia</i> Ehrh.	surlófű ¹⁴ , kannasurló ¹³	régén súrolásra ¹³ nem használják ¹⁴
<i>Eryngium planum</i> L.	kék iringó ¹⁻¹⁴ , kék bojtorján ⁴ , szamártövis ^{2,3,5,7,8,9,11,12,13,14} , szúrós katáng ¹⁴ , szúrós kotáng ¹⁴ , nyúlvirág ⁵ , sátánlőttefű ⁵ , ördögszekér ¹² , ördögkarapta fű ¹⁴ , bábakalász ¹³ , bogáncs ¹⁴	köhögéscsillapító ¹⁻¹⁴ szamárköhögés ^{8,9,11,12,14} torokgyulladás ^{6,9} hűlés ^{6,8,10} tüdőgyulladás ⁹ nehézlégzés ⁹ görcsoldó nőgyógyászati panaszok esetén ³ hasmenés ^{5,8} májbetegségek ⁸ takarmány ¹⁴
<i>Erythronium dens- canis</i> L.	tavaszhírnök ¹³	-
<i>Euodia</i> spp.	evódia ^{6,9}	dísznövény ^{6,9}
<i>Euonymus europaeus</i> L.	kecskerágó ^{6,7,8,13,14}	nem használják ¹⁻¹² sebek ¹³ szökés ¹³ kelés ¹³ gyöngyfűzés ¹⁴
<i>Euphorbia amygdaloides</i> L.	kutyatej ¹⁴ , halméregfű ^{5,9,14} , halméregfű ¹⁴ , halméreglapi ^{8,13} , halolófű ⁸ , méregfű ⁸	sebek (állatgyógyászat főként) ^{5,8,9,13,14} kelés ¹⁴ égés ¹⁴ dagadás ¹⁴ romlás ¹⁴ gyűjtetik ¹³
<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	kutyatej ¹⁴	sebek ¹⁴
<i>Euphorbia lathyris</i> L.	-	No-ból; vakondot távoltartja ¹³
<i>Euphorbia marginata</i> Pursh.	jégvirág ⁸	dísznövény ⁸
<i>Euphrasia officinalis</i> ssp. <i>pratensis</i> Fr.	szemvidító ¹⁴	szemgyulladás ¹⁴
<i>Fagus silvatica</i> L.	bükk ^{4,11,14} , bükkfa ^{6,7,8,9,11,13,14}	máj- és epepanaszok ⁹

		kéreg és termés olaja hasmenés ellen (ember, állat) ⁷ olaj ^{9,14} régén pörkölve fogyasztották ^{6,9,14} takarmány ^{6,13} festőnövény ¹³ hajhullás ¹⁴ tűzifa ^{6,8,11} eszközök ¹⁴
<i>Filipendula ulmaria</i> (L.) Maxim.	legyezőfű ⁶	gyáraknak gyűjtötték régén ⁶
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	édeskömény ⁶	emésztésserkentő ⁶
<i>Fragaria vesca</i> L.	szamóca ^{6,14} , eper ^{3,6,7,8,12} , mezei eper ^{7,13} , erdei epör ¹² , erdei eper ¹⁴ , vad eper ¹⁴ , tokos tokos eper ¹³ , földi eper ¹³ , csatti eper ¹³	élvezeti tea ^{6,7,8} hasmenés ¹⁴ bénulás ¹⁴ visszér ¹⁴ szörp ⁶ lekvár ^{3,7} fogyasztják ¹⁻¹⁴ tojásfestéshez minta ¹⁴
<i>Frangula alnus</i> Mill.	kutyabenge ^{3,6,8,9} , kutyabengefa ⁹ , kutyabenge kóró ¹⁴ , kutyafa ^{5,11,13,14} , kutyacseresznye ¹⁴ , benge ⁶	gyáraknak gyűjtötték régén ^{6,9,14} hasmenés ^{6,11,14} bőrcserzés ⁵ festőnövény ¹⁴
<i>Fraxinus</i> spp.	kőris ¹⁴ , törisfa ¹⁴	régén veszettség ellen ¹⁴ eszközök ¹⁴
<i>Freesia</i> spp.	frézus ¹²	dísznövény ¹²
<i>Fuchsia</i> spp.	fukszia ^{6,12,14}	kelés ¹⁴ szökés ¹⁴ dísznövény ^{6,12,14}
<i>Galanthus nivalis</i> L.	hóvirág ^{1,6,9,11,14}	tüdőgyulladás ¹⁴ dísznövény ^{6,14}
<i>Galeobdolon montanum</i> Pers. Ex. Rchb.	sárga árvacsálán ^{1,6,8,9} , sárga árvacsián ¹⁴	gyáraknak gyűjtötték régén ¹ erősítő ¹⁴ hajápolás ¹⁴
<i>Galinsoga quadriradiata</i> Ruiz & Pav. (syn. <i>G. ciliata</i>)	vad laboda ¹³ , hadiburján ¹³	fogyasztják ¹³
<i>Galinsoga parviflora</i> Cav.	hadiburján ¹¹ , hadikóró ¹¹ , oláhgyom ¹⁴	nem használják ^{11,14}
<i>Galium aparine</i> L.	ragadós galaj ^{6,9} , galaj ⁶ , ragadály ^{6,7,9,13} , villás ragadály ¹⁴ , csincsiri ⁶	bazedó ⁹ ízületi panaszok ⁶ reuma ⁶ garattisztító ¹³

<i>Galium mollugo</i> L.	közönséges galaj ⁶ , galaj ¹⁴ , <i>ragadály</i> ^{6,7,13} , <i>ragodály</i> ¹⁴	hasnyálmirigy gyulladás ⁶ (K) láb fájas ¹⁴ derék fájas ¹⁴ sebek ¹⁴
<i>Galium verum</i> L.	galaj ⁶ , <i>sárga galaj</i> ⁶ , <i>ragadály</i> ^{13,14} , <i>tejoltó</i> ¹³	gyulladáscsökkentő (láb, izom) ⁶ (K) sebek ¹⁴ tejoltó ^{12,13}
<i>Gentiana asclepiadea</i> L.	tárnics ¹⁴ , <i>gyertyagyökerű fű</i> ³ , <i>gyertyángyökér</i> ¹³ , <i>gyertyángyökér</i> ¹⁴ , <i>májgyökér</i> ^{8,14} , <i>májfű</i> ¹⁴ , <i>sárgagyökér</i> ¹⁴	lovak köhögésére ³ májbetegségek ^{13,14} epepanaszok ¹⁴ láb fájas ¹⁴ derék fájas ¹⁴ régén állatok fülébe (helyi gyulladást idéz) ¹⁴ dísznövény ¹⁴
<i>Gentiana cruciata</i> L.	Szent László tárnics ¹⁴	hiedelem ¹⁴
<i>Geranium pratense</i> L.	<i>borrágó</i> ¹³ , <i>muszkáta</i> ¹⁴	virága jégkockában ¹³ (K) dísznövény ¹⁴
<i>Gladiolus x gandavensis</i> van Houtte (<i>Gladiolus</i> spp.)	kardvirág ¹⁻¹⁴	dísznövény ¹⁻¹⁴
<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	<i>gledícsia</i> ¹¹	-
<i>Glyceria</i> spp.	<i>sáté</i> ¹⁴ (gyűjtőnév)	takarmány lovaknak ¹⁴
<i>Gypsophila paniculata</i> L.	<i>rezgő</i> ⁶	dísznövény ⁶
<i>Hedera helix</i> L.	borostyán ⁶ , <i>vadborostyán</i> ⁹	festőnövény (ruha) ⁶ dísznövény ^{6,9}
<i>Helianthus annuus</i> L.	napraforgó ¹⁻¹⁴	olaja fogyasztásra ¹⁻¹⁴ fülfájás ¹⁻¹⁴ égés ¹⁻¹⁴ sebek ¹ hashajtó ^{1,4} tetvek ellen (tyúk, sertés) ^{1,13} kérődzés ^{1,2,3,14} tyúkok jobban tojjanak ¹⁴ pirítva v. pogácsaként csemege ⁶
<i>Helianthus tuberosus</i> L.	csicsóka ^{3,4,9,11,12,13,14} , <i>tótrépa</i> ^{9,10,11,13,14} , <i>tótpityóka</i> ¹⁴ , <i>édeskrumpli</i> ⁹ , <i>csókapityóka</i> ¹³	fogyasztják ^{3,4,9,11,12,13,14} cukorbetegség ^{3,9,10,11,14}
<i>Helleborus purpurascens</i> L.	<i>paponyagyökér</i> ³ , <i>paprokolya</i> ¹¹ , <i>papvirág</i> ¹⁴	magzatelhajtás ³ sertések betegségei ¹⁴ mérgező ¹⁴ dísznövény ¹⁴
<i>Hepatica transsilvanica</i> Fuss	<i>kékberek</i> ¹⁴	dísznövény ¹⁴

<i>Hippophaë rhamnoides</i> L.	homoktövis ^{9,13}	immunerősítő ^{9,13} (K) májbetegségek ⁹ (K) hűlés ¹³ (K) világhálón olvasták, a régióban nem használták régen ⁹
<i>Hordeum vulgare</i> L.	árpa ¹⁻¹⁴	gabonanövény ¹⁻¹⁴ hasmenés ¹² rüh ellen ⁷ sör régen ^{3,6,9,13} takarmány ^{1,7,14}
<i>Humulus lupulus</i> L.	komló ^{6,7,9,11,13,14} , vadkomló ⁹	nyugtató ^{6,9,14} (K) hajtasát fogyasztották ^{6,9,11,14} sör régen ^{9,13,14}
<i>Hyacinthus</i> spp.	jácint ^{1,11} , jácintus ¹⁰	dísznövény ^{1,10,11} illatosító régen ¹¹
<i>Hydrangea</i> spp.	hortenzia ^{3,6,9}	dísznövény ^{3,6,9}
<i>Hyoscyamus niger</i> L.	bolondító beléndek ⁹ , beléndek ¹⁴	hallucinogén ⁹ fogfájás ¹⁴
<i>Hypericum perforatum</i> L.	orbáncfű ¹⁻¹⁴ , vérű ^{8,11,13} , Jézusvérefű ^{6,12,14} , Jézusvére füje ¹⁴ , Jézusfű ^{3,6,9} , Jézusvére ^{3,6} , Jézusvére lapi ¹⁴ , Jézus vérehulló fecskefű ¹⁴ , Jézusvére hullófű ¹⁴ , Jézuscsepp vérű ¹⁴ , Jézus szíve ³ , csengőfű ⁶ , Jánosfű ¹⁰ , Szent János tea ¹³ , ezerjófű ^{2,6,7} , sunatoare ⁹ , sárga virág ¹² , májfű ⁵	hasmenés ^{2,7,8,11,13,14} gyomorfájdalom ¹⁻¹⁴ májbetegségek ^{1,2,3,5,6,7,9,10,14} epepanaszok ^{1,2,3,5,6,7,9,10} vesebetegségek ¹⁴ puffadás ⁶ reflux ³ hűlés ^{8,12} köhögés ¹² érrendszeri panaszok ¹¹ idegrendszeri betegségek ^{3,6,9} (K) depresszió ^{3,6,9} (K) álmatlanság ^{3,6,9} (K) nyugtató ^{3,6,9} (K) ágybavizelés ⁶ (K) láb-fájás ^{3,7} sebek ^{3,13} mellgyulladás ¹⁴ fogfájás ² orbánc ¹² véres vizelés (állat) ¹⁴ füstölő ⁹ hiedelem ¹⁴
<i>Hyssopus officinalis</i> L.	izsóp ^{3,6,9,12}	gyomorfájdalom ¹² fejfájás ¹² gyulladáscsökkentő ⁹ fűszer ^{3,6} sajtok ízesítésére ⁹ (K)
<i>Illicium verum</i> Hook.f.	csillagánizs ¹⁴	békavar ¹⁴

<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	üvegszárúfű ¹⁴	gyulladáscsökkentő ¹⁴
<i>Ipomoea</i> spp.	délig nyíló ¹³	dísznövény ¹³
<i>Iris x germanica</i> L.	nőszirm ⁵ , kék vad liliom ¹²	-
<i>Jasminum</i> spp.	jázmín ^{3,7,13} , fehér jázmín ³ , halálvirág ³	élvezeti tea ¹³ dísznövény ^{3,7}
<i>Juglans regia</i> L.	dió ¹⁻¹⁴ , kulcsos dió ^{13,14}	köhögés ^{1,2,3,4,6,14} szamárköhögés ⁶ szemgyulladás (ember, állat) ^{3,4} idegrendszeri betegségek ⁹ szív- és érrendszeri panaszok ⁹ érelmeszesedés ¹⁴ aranyér ¹⁴ magas vérnyomás ¹⁴ gyomorfájdalom ^{9,12} hasmenés ¹⁴ cukorbetegség ^{3,6,9,11} agybetegségek ^{5,11,12,14} méregtelenítő ^{3,6,9} vérszegénység ⁶ lábszárfekély ³ gombásodás ¹⁰ békavar ¹⁴ hajhullás, fejbőrtisztító ^{2,3,4,9,10,11,12,13} izzadás ⁹ festőnövény (haj, ruha) ^{1,2,3,5,6,8,9,11,13,14} rovarűző ^{1,2,3,6,7,8,9,10,11,12,14} tyúkok tetvei ellen ¹² bőrcserzés ⁸ fogyasztás ¹⁻¹⁴ likőr ^{6,11} tisztítószer ¹¹ faragás ¹³
<i>Juncus</i> spp.	sáté ¹⁴ (gyűjtőnév)	takarmány lovaknak ¹⁴
<i>Juniperus communis</i> L.	boróka ² , borókafa ⁶ , borókafenyő ^{1,6,11,14} , borsikafenyő ^{6,12,14} , borsika ^{1,2,3,5,6,8,11,13,14} , bossika ⁶	gyulladás ¹¹ gyomorpanaszok ¹⁴ torokfájás ¹¹ hűlés ¹¹ köhögés ^{1,6} szélhajtó ¹³ sebek ¹⁴ („hét ír”) fekély ¹⁴ („hét ír”) kelés ¹⁴ („hét ír”) ízületi panaszok ¹⁴ fűszer ^{5,6,12} pálinkában, gin ^{5,6,13}

		takarmány (tyúkok) ⁶ tyúkvész ¹⁴ tűzifa ^{2,6,12} eszközök, hordókészítés ^{1,6,14}
<i>Lactuca sativa</i> L.	saláta ^{1,3,6,9,11,14} , jégсалáta ⁶ , fodros saláta ⁶	termesztik ^{3,6,11,14}
<i>Lamium album</i> L.	fehér árvacsáln ^{6,9} , árvacsáln ^{6,8,9} , fehér árvacsihán ^{6,14} , árvacsihán ^{2,8,9,10,13} , árvacsihány ^{3,7} , fehér csalán ¹⁰ , fehér csihány ¹⁴ , fehér kókiska ¹⁴ , légycsihán ³ , légycsihány ³	nyákoldó ⁹ köhögés ¹⁴ hűlés ¹⁴ vesebetegségek ⁷ hólyagpanaszok ⁷ nőgyógyászati panaszok ^{10,14} fehérfolyás ^{10,14} prosztata problémák ¹⁴ gyomorfájdalom ² erősítő ¹⁴ szájüregi fertőzések ¹⁴ hajápolás ⁹ tyúkok jobban tojjanak ¹⁴ kígyók ellen ³
<i>Lamium</i> spp.	kókiska ¹⁴	dísznövény ¹⁴
<i>Lathyrus tuberosus</i> L.	csunya ^{2,3,6,7,9,11,13,14} , csúnya ^{4,11} , csunyagyökér ⁹ , csunyavirág ¹⁴ , vadborsó ^{3,4,5,8,9,11,14} , julisztavirág ¹¹	csemege ^{3,4,7,11,13,14} takarmány ^{6,8} koszorú ¹⁴
<i>Laurus nobilis</i> L.	babér ^{5,6,9,11,13,14}	köhögés ^{6,9,11,13,14} lábdagadás ¹⁴ reuma (olaj) ⁶ (K) savanyúságban ¹³
<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	levendula ^{3,5,9,11,12,13,14}	nyugtató ^{3,5,9,14} (K) köhögés ¹⁴ molyirtó ^{3,5,9,12,13} (K) illatosító ⁹ (K)
<i>Leonurus cardiaca</i> L.	gyöngyajak ^{6,8,9} , gyöngyalja ⁸ , szúrós gyöngyalja ¹⁴	szívbetegség ^{6,8,9,14} (K) vérnyomásproblémák ¹⁴ pajzsmirigy betegségek ¹⁴
<i>Levisticum officinale</i> Koch	lestyán ^{6,14} , leostyán ^{1,3,6,9,11,13,14}	fűszer ^{1,3,6,9,11,13,14} kígyók ellen ¹⁴
<i>Lilium bulbiferum</i> L. ssp. <i>bulbiferum</i>	tűzes lilium ^{9,13}	dísznövény ^{9,13}
<i>Lilium candidum</i> L.	fehér lilium ¹⁻¹⁴ , lilium ^{4,6,7,8,12,14} , fehér lilium ^{13,14}	lábdagadás ⁵ reuma ^{5,14} ízületi panaszok ¹⁴ gyulladáscsökkentő ^{3,6} kelés ^{1,3,8,9,13} sebek ^{1,3,6,7,8,12,13,14} viszketés ³ dísznövény ¹⁻¹⁴

<i>Limonium</i> spp.	sóvirág ^{6,8}	dísznövény ^{6,8}
<i>Linaria vulgaris</i> Mill.	vadviola ⁹ , vad tátogtató ¹⁴ , mezei sárga tátogtató ¹⁴	májbetegségek ¹⁴ epepanaszok ¹⁴ keringési panaszok ¹⁴
<i>Linum usitatissimum</i> L.	len ^{2,9,14}	székrekedés ⁹ gyomorpanaszok ⁶ kelés ¹⁴ égés ¹⁴ fülfájás ¹⁴ ruhakészítés ^{2,14}
<i>Lobularia maritima</i> (L.) Desv.	estike ^{3,11} , esztike ^{3,11}	dísznövény ^{3,11}
<i>Lolium multiflorum</i> Lam.	olaszperje ⁸	takarmány ^{6,8}
<i>Lolium perenne</i> L.	angolperje ⁸	takarmány ⁸
<i>Lotus corniculatus</i> L.	szarvaskerep ¹¹ , szarvaskere ⁸ , búcsúvirág ¹⁴	takarmány ^{8,11} koszorú ¹⁴
<i>Lunaria</i> spp.	hamis pénzvirág ¹¹	dísznövény ¹¹
<i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.	paradicsom ¹⁻¹⁴ , piros paradicsom ¹⁴ , ződpadicsom ⁹	termesztik ¹⁻¹⁴ kelés ¹¹ pattanás ¹¹ égés ¹³ gyulladáscsökkentő ⁶ mellgyulladás ¹⁴ epeutak tisztítása ⁷ epékő ¹⁴ csípés ⁷ kérődzés ^{3,11}
<i>Lycopodium clavatum</i> L.	korpafű ^{6,9,13,14} , folyókafű ¹³ , folyóka ¹³ , őzszarv ¹³ , kúszó moha ¹⁴ , moha ¹⁴	gyulladáscsökkentő ⁶ aranyér ⁹ vesepanaszok ¹³ láb-fájás, lábgörcs ^{13,14} derékfájás ¹⁴ reuma ¹⁴ koszorú ¹⁴
<i>Lysimachia arvensis</i> (L.) U.Manns & Anderb.	tyúkszemirtó virág ¹³ , tyúkszemvirág ¹³ , sümőcske ¹⁴	tyúkszem ^{13,14} csípés ¹⁴
<i>Lysimachia foemina</i> (L.) U.Manns & Anderb.	tyúkszemirtó virág ¹³ , tyúkszemvirág ¹³ , sümőcske ¹⁴	tyúkszem ^{13,14} csípés ¹⁴
<i>Lysimachia nummularia</i> L.	fillérfű ^{6,7,8,11,13,14} , fillérlapi ¹³ , pillérfű ¹³ , piculavirág ¹⁴ , ineresztőfű ¹⁴	sebek ^{6,7,11,13,14} szájüreggyulladás ⁷ fogínygyulladás ⁷ gyomorpanaszok ¹⁴ lábdagadás ^{13,14} ízületi panaszok ¹³ reuma ^{13,14}
<i>Majorana hortensis</i> Moench	majoranna ^{1,6}	fűszer ^{1,6}

<i>Malus domestica</i> Borkh.	alma ¹⁻¹⁴ , házi alma ¹⁴ (<i>nyári fehéres, nyári piros / eperalma, nyár eleji vaj alma, aranypármen / arany pármen / aranypálmer / aranypálmi / arany pármí, őszi, téli, batul / batur / patul, pónyik / pónik / pólik, Bálint, Budai Domokos, brassai, citromalma, sóvári, jonatán, bőralma, cigányalma, kisasszony, tángyér, Sándor cár, borízű, méhalma, füzi alma, fekete, vajalma, kénosi zöld óriás, cukorrenett, párizs, jégalma, bőralma, fehér rozmaring, Golden, árpára érő; újak: sárga oszkár, piros oszkár</i>)	hasmenés ^{4,8,9} természetik ¹⁻¹⁴ ecet ⁴ lekvár ^{3,8,9} kompót ¹⁻¹⁴ bor ^{1,2,6,7} pálinka ^{1,3,4,7,9,12,14} aszalják ¹³
<i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill.	vadalma ¹⁻¹⁴ , alma ¹³	ecet ¹⁻¹⁴ lázcsillapítás (ember, állat) ¹⁻¹⁴ fejfájás ¹⁴ dagadás ^{6,9,11,12} reuma ^{7,12,14} ízületi panaszok ¹³ ficam ¹³ zúzódás ^{12,14} izomgörcs ¹⁴ zsába ¹⁴ csonttörés ¹² méregtelenítés ⁹ csömör ^{8,9,10,11} emésztésserkentő ^{1,9,11,12,14} hasmenés ¹¹ vízhajtó ⁹ hűlés ^{11,13} torokgyulladás ^{5,6} mandulagyulladás ⁶ tüdőgyulladás ^{3,14} köhögés ¹⁴ májbetegségek ^{7,14} tifusz ¹⁴ lúgosítás ¹¹ csípés ^{2,3,13,14} fejfájás ^{3,6,12} fagyás ⁵ sebek ¹⁴ égés ¹⁴ szemölcs ¹⁴ fogfájás ¹² hajápolás ^{1,4,8,11,14} hajhullás ¹⁴

		pálinka ^{2,13} bor ³ ízestő ¹⁴ gyomorgyulladás (állat) ¹⁴ régén veszettség ¹⁴ bolhák ellen ⁹ méheknél fertőtlenítő, gombásodás ellen ⁹ tőgygyulladás ^{3,6,9} lábdagadás (állat) ^{7,9}
Malva neglecta Wallr.	papsajtmályva ^{3,6,8,14} , papsajt ^{2,3,5,6,7,8,9,14} , papsajtvirág ³ , mályva ⁸ , taknyozófü ¹⁴ , takonygyűjtő ¹⁴ , takonytartó ¹⁴ , papsajtja ¹⁴	gyulladáscsökkentő ^{3,9} lázcsillapító ¹⁴ zúzódás ¹⁴ torokgyulladás ⁸ hasmenés ^{6,14} (K) gyomorsav ¹⁴ abortívum ¹⁴ méhdaganat ¹⁴ fehérfolyás ¹⁴ prosztata problémák ¹⁴ csemege ^{5,8}
Malva sylvestris L.	mályva ¹⁴	nem használják ¹⁴
Matricaria recutita L.	kamilla ¹⁻¹⁴ , kerti kamilla ³ , kamella ¹⁴ , székfű ¹¹ , székfűvirág ^{1,2,3,6,9,11,13} , muşetel ⁶	fertőtlenítő ⁶ gyulladáscsökkentő ^{7,8,11,14} altató ⁷ szemgyulladás ¹⁻¹⁴ hűlés ¹⁻¹⁴ köhögés ⁶ torokfájás ¹ arcüreggyulladás ^{6,9} fogfájás ^{3,7,9} ínygyulladás ^{3,7,9} görcsoldó (babák) ^{3,5,6,8,11} nőgyógyászati panaszok ¹⁴ hasmenés ^{1,3,6,11,13} emésztésserkentő ⁵ gyomorsav ¹⁴ derékfájdalom ¹³ sebek ⁶ nyugtató ¹ lázcsillapító ⁵ felfázás ^{6,12} fülfájás ¹⁴ hajápolás ⁴ tőgygyulladás ³ hűlés (állat) ¹⁴ festőnövény (haj) ¹⁴
Medicago sativa L.	lucerna ¹⁻¹⁴ , vadlucerna ^{3,9} , lucérna ¹¹ , lucernavirág ³	hűlés ¹¹ hólyaggyulladás ⁷ reuma ¹⁴

		takarmány ¹⁻¹⁴
<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Pall.	somkóró ^{3,5,9,13,14} , <i>katáng</i> ³ , <i>sárga katáng</i> ^{6,13,14} , <i>vadlucerna</i> ⁹ , <i>büdösfű</i> ¹³ , <i>molyirtó</i> ¹³	élvezeti tea ^{3,9} májbetegségek ¹⁴ (K) epebetegségek ¹⁴ (K) kenőcs ⁵ (K) fürdőszó ³ (K) lovak kehesége ⁵ molyok ellen ¹³
<i>Melissa officinalis</i> L.	citromfű ¹⁻¹⁴ , <i>méhfű</i> ⁶	élvezeti tea ^{1,12,13} nyugtató ¹⁻¹⁴ depresszió ⁹ szív- és érrendszer ¹¹ gyomorpanaszok ^{5,8} puffadás ⁹ májbetegségek ⁸ magas vérnyomás ¹¹ fejfájás ⁹ hűlés ^{2,3,12} vírusölő ⁹ ajakherpesz ⁹ hányinger ⁹ vízhajtó ⁵ molyűző ⁸
<i>Mentha aquatica</i> L.	vízi menta ³ , <i>vízi minta</i> ⁷ , <i>vízmenta</i> ⁶ , <i>mezei menta</i> ¹⁴	lábdagadás ^{3,6} csonttörés ⁷
<i>Mentha longifolia</i> (L.) Nath.	lómenta ^{3,8,9} , <i>menta</i> ^{2,4,6,7,8,9,10,11,12} , <i>vadmenta</i> ^{2,3,4,5,6,8,9,13,14} , <i>vad fodorminta</i> ¹⁴ , <i>mezei menta</i> ^{4,6,8} , <i>útszéli menta</i> ⁵	gyáraknak gyűjtötték régen ⁶ nyugtató ⁴ gyulladáscsökkentő ¹¹ tüdőgyulladás ¹¹ torokfájás ⁷ köhögés ¹² hűlés ^{8,13} gyomorgyulladás ^{6,9,14} hasmenés ⁶ máj- és epepanaszok ^{6,11} ízületi panaszok ³
<i>Mentha spicata</i> convar. <i>crispa</i> (Benth.) Mansf.	fodormenta ^{1,2,3,5,6,7,8,9,12,14} , kerti fodormenta ³ , <i>menta</i> ^{1,2,5,6,7,8,12} , <i>fodorminta</i> ^{3,8,13} , <i>kerti menta</i> ^{1,2,3,9} , <i>házi menta</i> ^{3,8,9} , <i>orvosi menta</i> ⁶ , <i>főförminta</i> ⁸	élvezeti tea ¹⁻¹⁴ nyugtató ⁹ emésztésserkentő ⁶ immunerősítő ⁶ (K) gyomorgyulladás ^{3,5,6,7} hasfájás ¹³ puffadás ¹³ hasmenés ¹³ gyulladáscsökkentő ¹¹ hűlés ^{1,13} köhögés ⁸ vizelethajtó ⁶ rossz lehellet ⁴

		hűsítő ¹
<i>Mentha x piperita</i> L.	borsmenta ^{1,2,3,4,6,8,9,12,13,14} , menta ¹⁴ , <i>borsmenta</i> ¹⁴ , <i>bossmenta</i> ^{8,12} , menta ^{5,6,8} , <i>házi</i> <i>menta</i> ^{1,8,14} , <i>fefermenta</i> ⁸ , <i>pipermint</i> ⁹ , <i>szöszörmenta</i> ¹³	gyulladáscsökkentő ¹¹ fertőtlenítő ¹⁴ gyomorfájdalom ^{2,14} gyomorfekély ¹⁴ hasfájás ¹⁴ hasmenés ^{13,14} puffadás ^{13,14} köhögés ^{8,12} hűlés ¹³ cukorbetegség ¹⁴ nyugtató ¹⁴ hűsítő ¹ fűszer ^{5,8} illatosító ⁵ szájvíz ⁹
<i>Morus alba</i> L.	eperfa ^{6,12,13,14} , <i>fehér eper</i> ¹¹ , <i>fai</i> <i>eper</i> ^{6,13} , <i>faeper</i> ¹⁴ , <i>fájieper</i> ⁶ , <i>mánafa</i> ⁶ , <i>málnafa</i> ⁶ , <i>fehérszemű</i> <i>epörfa</i> ¹³	selyemhernyó tenyésztéshez gyűjtötték ^{6,13} magas vérnyomás ⁶ cukorbetegség ^{6,13,14} (K) ízesítő ⁶
<i>Morus nigra</i> L.	eperfa ¹³ , <i>fai eper</i> ¹³ , <i>fekete eper</i> ⁶	magas vérnyomás ⁶ hűlés ¹³ puffadás ¹³ cukorbetegség ⁶ (K) ízesítő ⁶ édesség ¹³
<i>Myosotis</i> spp.	nefelejcs ² , <i>kéknefelejcs</i> ¹⁴	dísznövény ^{2,14}
<i>Myristica fragrans</i> Houtt.	szerecsendió ^{6,14}	<i>békavar</i> ¹⁴ fűszer ⁶
<i>Narcissus poeticus</i> L. ssp. <i>radiiflorus</i> (Salisb.) Bak. VÉDETT!	nárcisz ^{5,6,8,9,14} , <i>sárga nárci</i> ¹⁰ , <i>vadnárcisz</i> ^{3,5,8} , <i>kákvirág</i> ¹⁻¹⁴ , <i>kankósdí</i> ^{1,2,3,6,10}	hólyaggyulladás ^{3,6,9,11} vesebetegségek ^{6,9} felfázás ⁸ vizelethajtó ^{5,6,13} ágybavizelés ¹⁴ tüdőgyulladás ⁶ dísznövény ¹⁻¹⁴
<i>Nerium oleander</i> L.	<i>oleánder</i> ⁵ , <i>oleander</i> ⁷	magzatelhajtó ⁷ ízületi panaszok ⁵ érszűkület ⁵ (K)
<i>Nicotiana tabacum</i> L.	dohány ^{1,2,3,4,7,11,12,13,14} , <i>dohán</i> ¹³	szemölcs ⁷ fülfájás ¹⁴ fogfájás ¹⁴ molyűző ^{3,13} dohányzás ¹⁻¹⁴ hályog (állat) ¹⁴ kártévők ellen ¹³

		kígyók ellen ¹⁴
<i>Ocimum basilicum</i> L.	bazsalikom ^{6,9}	fűszer ^{6,9}
<i>Onobrychis viciifolia</i> Scop.	<i>bartacin</i> ⁹ , <i>baltacin</i> ^{8,13} , <i>bartacím</i> ⁸	takarmány ^{8,9} tejhozamnövelő ^{8,9} dísz ¹³
<i>Ononis arvensis</i> L.	<i>élőhaló</i> ^{6,7,9,13} , <i>élőhalófű</i> ^{1,7,9} , <i>élőhalál</i> ⁷	gyomorfájdalom ^{6,7,13} gyomorfekély ¹³ hasmenés ^{6,7} májbetegségek ¹³
<i>Orchis morio</i> L. VÉDETT!	<i>szentgyörgyi virág</i> ^{7,8,11,14} , <i>szentgyörgyvirág</i> ^{8,14}	aranyér ^{7,11,14} dísznövény ¹⁴
<i>Origanum vulgare</i> L.	szurokfű ^{3,5,6,9,11,13} , oregánó ^{3,6,9,13} , <i>vadoregánó</i> ⁹ , <i>vad oregánó</i> ¹³ , <i>szűfű</i> ^{3,6,14} , <i>szulfű</i> ¹³ , <i>szűlfű</i> ^{3,13} , <i>szűvirág</i> ³ , <i>szűfűvirág</i> ¹⁴ , <i>ezerjő</i> ¹⁰ , <i>ezerjófű</i> ^{2,5,6,7,12,14} , <i>ezörjófű</i> ¹⁴ , <i>százszorjófű</i> ² , <i>vadmajoránna</i> ¹² , <i>vadmajoránna</i> ¹³	élvezeti tea ¹⁻¹⁴ hűlés ^{9,13} köhögés ^{3,9} torokgyulladás ⁹ hasmenés ³ reuma ⁹ ízületi panaszok ⁹ kiütés ¹⁴ májbetegségek ^{6,14} gyomorfájdalom ⁹ nyugtató ¹⁴ étvágytalanság ^{9,14} fűszer ^{6,14}
<i>Orobanch</i> spp.	<i>vajfű</i> ¹⁴	-
<i>Oryza sativa</i> L.	rizs ¹⁻¹² , <i>rizsnyák</i> ^{3,6,11}	hasmenés (ember, állat) ^{3,6,9,11,14} vérhas ¹⁴ tejelválasztást fokoz ^{6,11} tyúkok nagyobb tojáshozama ¹²
<i>Oxalis stricta</i> L. (<i>Oxalis</i> spp.)	madársóska ^{1,2,4,6,11} , <i>medvesóska</i> ² , <i>medvesósdí</i> ¹⁴ , <i>madársósdí</i> ¹⁴	csemege ^{2,14}
<i>Padus avium</i> Mill.	<i>vadcseresznye</i> ^{5,6,9,12,13,14} , <i>vargacseresznye</i> ¹⁴ , <i>vargacseresznye</i> ¹⁴ , <i>vadcseresznye</i> ¹⁴ , <i>vadcseresznye</i> ¹⁴	vízhajtó ^{6,13} hólyagfájás ¹⁴ fogyasztják ¹⁴ kompót ¹² lekvár ¹² savanyúsághoz ¹³ pálinka ¹² eszközök, faragás ¹³
<i>Paeonia officinalis</i> L.	bazsarózsa ⁹ , <i>basarózsa</i> ^{1,9,14} , <i>pünkösdi rózsza</i> ^{1,3,7}	vérhas ⁹ hasmenés ⁹ gyulladáscsökkentő ⁹ dísznövény ^{1,3,7,14}
<i>Panicum miliaceum</i> L.	köles ^{1,2,4,6,11}	gabonanövény régén ^{1,2,4,6,11} takarmány ²
<i>Papaver rhoeas</i> L.	pipacs ¹⁻¹⁴ , piros pipacs ⁸	festőnövény ⁹ (K) dísznövény ^{8,11,13,14}

<i>Papaver somniferum</i> L.	mák ¹⁻¹⁴	altató régen ¹⁻¹⁴ fogyasztják ^{6,11,14} állat méhe, ha bent ragadt ¹⁴
<i>Pastinaca sativa</i> L.	peszternák ¹³	fogyasztják ¹³
<i>Pelargonium zonale</i> (L.) L'Hér. Ex Aiton	muskátlí ¹⁻¹⁴ , plárgónia ¹ , plárgónia ¹⁴ , plargonía ⁵ , palerghónia ¹³ , pellarghónia ¹³ , Anikó virág ⁷ , ablakbali ⁶ , ablaki virág ⁶ , kati ¹³ , kalári ¹⁴ , kaláriverirág ¹⁴ , csontkalári ¹⁴	fülfájás ⁷ kelés ¹³ székletlazító ^{5,7,8,14} magzatelhajtó ⁴ dísznövény ¹⁻¹⁴
<i>Persica vulgaris</i> Mill.	barack ^{1,2,3,8,9,12}	lekvár ^{1,3} pálinka ⁹
<i>Persicaria lapathifolia</i> (L.) Delarbre	-	nem használják, de ismerik ¹³
<i>Petasites hybridus</i> (L.) G. M. Sch.	acsalapu ^{13,14} , acsulapi ^{12,13} , acsalapí ⁶ , nagy acsulapi ¹² , ocsulapi ¹³ , martilapi ¹⁴	lábdagadás ¹³ derékfájás ¹⁴ fejfedő napszúrás ellen ^{13,14}
<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A. W.	petrezselyem ¹⁻¹⁴ , zöld petrezselyem ¹² , petrezselyöm ¹⁴ , peterzselyem ⁶ , perezselyem ³	aranyér ⁹ vízhajtó ^{12,14} vesebetegségek ¹⁴ vesekő ¹⁴ epepanaszok ¹⁴ szívbetegség ¹⁴ csípés ¹⁻¹⁴ rossz lehellet ⁹ rekedtség ¹³ hangszálggyulladás ¹³ rovarűző ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Petunia</i> spp.	petúnia ¹³ , betúnia ¹³	dísznövény ¹³
<i>Peucedanum oreoselinum</i> (L.) Moench	vadpetrezselyem ^{3,5,6,14} , vadpetrűzselyöm ¹⁴	vesebetegségek ^{5,14} epékő ¹⁴ epegűrcs ¹⁴ felfázás ³ takarmány ¹⁴
<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	bab ⁶ , fehérbab ⁵ , zűldbab ¹¹ , paszuly ^{3,5,8,9,11,13,14} , fuszulyka ¹⁻¹⁴ (gyalog, felfolyó lapos, lapos, felfolyó / felfolyós / felfutós / felfutó, karós; korai sárga, korai zűd, cerna, fehér / fehir / fehérkarós, nagy fehérszemű, tarka, tarka őszí, tarkaszemű, zűd, fekete szemű, barnaszemű, bihalfuszulyka, bihalszemű, bihal, tarka, gomolyék, karós, babos, laposszemű, nyári, őszí, Juli, Ilona / Ilonka, felpofástarka űszí, felpofás, kűdűkes, kűdűkűs,	kelés ⁹ cukorbetegség ^{5,6,7,12} magas vérnyomás ^{2,8,11} vízhajtó ^{6,14} prosztata problémák ⁶ felfázás ³ termesztik ¹⁻¹⁴ magas vérnyomás ¹³ (K) takarmány (hűvely) ^{1,7,8,14}

	<i>gránát, cirkás, gyalog, zsályafuszulyka, ződfuszulyka^{6,9,14} (= makaróni⁸), zöld fuszulyka^{12,14}, ződpaszuly^{1,3}</i>	
<i>Phlox paniculata</i> L. (<i>Phlox</i> spp.)	<i>szappanvirág^{13,14}, vasútvirág¹³</i>	dísznövény ^{13,14}
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Steud.	<i>nád^{1,2,4,8,9,11}</i>	cukorbetegség régen ⁹ tetőfedés ^{2,8} lábtörő ⁸
<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst.	<i>fenyő^{3,6,11}, igazi fenyő⁶, veresfenyő^{13,14}, vörösfenyő¹⁴</i>	torokgyulladás ^{11,14} asztma ¹³ köhögés ¹⁴ nehézlégzés ¹⁴ szívbetegség ¹⁴ nyugtató ¹⁴ pajzsmirigy betegségek ¹⁴ derékfájás (szurok) ³ aranyér ¹⁴ bénulás ¹⁴ sebek ^{13,14} égés ¹⁴ kelés ^{13,14} fogfájás ¹³ szórtelenítő ¹⁴ csemege (szurok) ^{11,14} bőrcserzés ¹⁴ szörp ^{3,11,13} szappanfőzés ¹⁴ karácsonyfa ^{7,14} eszközök, hegedűgyanta ¹⁴
<i>Picea pungens</i> Engelm.	<i>ezüstfenyő^{1,4,6,8}</i>	karácsonyfa ^{6,8}
<i>Pimenta dioica</i> (L.) Merr.	<i>szerbors^{13,14}, enibahar¹³</i>	<i>békavar¹⁴</i> fűszer ¹³
<i>Pimpinella anisum</i> L.	<i>ánizs^{1,3,5,7,9,12,13,14}, ánizs⁸</i>	<i>békavar¹⁴</i> szélhajtó ^{9,13} hasfájás ^{1,7,13} görcsoldó ^{3,5,9,13,14} hasmenés ⁸ tüdőgyulladás ¹ fűszer ^{7,13}
<i>Pinus nigra</i> Arn.	<i>fenyő^{6,8}, luckfenyő⁶, lucfenyő⁸, luc^{6,8,13}</i>	szurok kézre ⁶ szörp ⁶ pálinka ⁶ tetőfedés (zsindely) ⁸
<i>Pinus silvestris</i> L.	<i>erdeifenyő^{6,7}, fenyő^{6,8,9,12}, luc^{1,6}, lucfenyő^{6,7,9,14}, lucsos⁶, vörösfenyő^{6,7,8,9,12}</i>	gyáraknak gyűjtötték ¹⁰ köhögés ¹⁻¹⁴ kelés ^{6,7} sebek ^{6,7} lyukas fog ⁷ hegedűgyanta ⁵

		kosárkészítés ¹² toboz tűzre régen ⁸ karácsonyfa ⁶ épületfa ¹⁴
<i>Pinus spp.</i>	<i>tüskefenyő</i> ¹⁴	-
<i>Piper nigrum L.</i>	feketebors ^{2,14} , bors ¹⁻¹⁴ , boss ^{3,8,13,14} , szemesbors ^{6,14}	lyukas fog ^{1,3,6,7,13,14} hasmenés (pálinkában) ^{3,8,13} gyomorfájdalom ^{8,14} emésztésserkentő ⁵ hűlés ¹⁴ fűszer ^{1,6,14}
<i>Pisum sativum L.</i>	borsó ¹⁻¹⁴ , zöldborsó ^{3,14} , cukorborsó ² , törpeborsó ¹	termesztik ¹⁻¹⁴
<i>Plantago lanceolata L.</i>	lándzsás útifű ^{1,2,3,4,5,7,8,9} , útifű ^{1,12} , lándzsás levelű útifű ^{5,6,11} , lándzsáslevelű útifű ⁶ , lándzsás útilapi ^{3,7,8,9,12} , lándzsalevelű útifű ⁵ , lándzsalevelű utilapi ¹³ , lándzsaformájú utilapi ⁶ , keskenylevelű útifű ⁶ , keskenylevelű utilapi ^{13,14} , útifű ⁶ , utilapi ^{1,2,3,5,6,8,9,11,13,14} , utilapi ¹⁴ , kardélú utilapi ² , utilapu ^{1,5,6} , utilapifű ² , hegyeslevelű utilapi ⁶ , hosszúlevelű utilapi ¹³	gyulladáscsökkentő ^{9,14} fertőtlenítő ¹⁴ vérzéscsillapító ¹⁴ sebek ^{2,5,6,7,8,9,12,14} szemölcs ¹⁴ hűlés ^{5,7} asztma ⁵ köhögés ^{2,3,7,9,11,13,14} ínygyulladás ⁹ hashajtó ⁹ hasmenés (termés) ¹⁴ gyomorfájdalom ¹⁴ gyomorfekély ¹⁴ vizeletfertőtlenítő ⁸ cukorbetegség ¹¹
<i>Plantago major L.</i>	nagy útifű ⁵ , útifű ^{5,6,12} , kereklevelű útifű ^{2,5,6,9} , széleslevelű útifű ^{6,8} , széles útifű ¹⁴ , útifű ^{6,11} , kerek utilapi ¹² , kerek utilapi ^{2,3,6,7,9,14} , kerek útifű ^{2,6} , kerekklapi ¹² , kereklevelű utilapu ¹ , utilapi ^{1,2,3,5,6,7,8,9,12} , utilapifű ² , utilapu ^{1,6,8} , réti útifű ¹⁴	sebek ¹⁻¹⁴ zúzódás ⁹ csípés ^{8,13} körömggyulladás ³ kelés ^{1,7} hűlés ⁵ köhögés ^{6,14} tüdőgyulladás ¹³ asztma ¹³ gyomorpanaszok ¹² dagadás ⁵ aranyér ⁵
<i>Plantago media L.</i>	utilapi ^{6,13,14} , utilapu ⁶ , széleslevelű utilapi ¹³	gyomorsav ⁶ vízhólyag ⁶ sebek ^{6,14} mellgyulladás ¹⁴
<i>Polygonum aviculare L.</i>	porcsfű ^{2,4,9} , parcsfű ⁸ , porcsinfű ⁴ , portulla ⁹ , vad portulla ⁹	hasmenés ⁹ takarmány ^{6,8,9}
<i>Polypodium vulgare L.</i>	kőmész ^{5,6,14}	csemege ¹⁴
<i>Populus spp.</i>	nyárfa ⁶	-
<i>Portulaca grandiflora</i> Hook.	portulácska ¹³ , porcsika ¹³	dísznövény ¹³

<i>Portulaca oleracea</i> L.	kövér porcsin ⁵ , <i>porcsinfű</i> ^{9,11} , <i>porcsfű</i> ^{5,8,9} , <i>porcsika rózsza</i> ¹¹ , <i>porcsin</i> ¹ , <i>porcsinrózsza</i> ⁸ , <i>portula</i> ¹	fogyasztják ^{1,5,11} dísznövény ^{8,9}
<i>Potentilla anserina</i> L.	<i>libapimpó</i> ¹⁻¹⁴ , <i>lúdláb</i> ¹³ , <i>fehérhátúfű</i> ¹⁴	hasmenés ¹⁻¹⁴ cukorbetegség ¹¹ vérhas ⁸ köhögés ¹⁴ epepanaszok ¹⁴ epekö ¹⁴ takarmány ^{8,12}
<i>Primula veris</i> Huds.	kankalin ^{2,4,5,6,7,8,9,12,14} , <i>mezei kankalin</i> ¹³ , <i>kásavirág</i> ^{1,2,3,5,6,8,9,10,12,13,14} , <i>kásafű</i> ^{6,8,12} , <i>barátkása</i> ⁹ , <i>kakukkfű</i> ¹² , <i>kulcsvirág</i> ¹³ , <i>kakas</i> ¹³	gyáraknak gyűjtötték ⁶ nyugtató ^{2,4,5,8,9,14} álmatlanság ¹⁴ altató ^{2,9} hűlés ⁹ köhögés ¹³ asztma ¹³ izzasztó ⁹ gyulladáscsökkentő ⁹ szív- és érrendszeri panaszok ^{6,13} gyomorpanaszok ¹² nőgyógyászati betegségek ¹⁴ hasmenés ¹⁴ hasfájás ¹⁴ visszér ⁸ cukorbetegség ¹³ lázcsillapító ¹⁴ magas vérnyomás ¹⁴
<i>Prunus domestica</i> L.	szilva ¹⁻¹⁴ (<i>hargasmagvú / hargasmagú / horgasmagú / horgas = besztercei egy változata</i> ¹ ; <i>besztercei, ringló = fosóka, kolozsvári, brassói, mocskotár, fecskecsöcsű, húsos, korai sárga, korai termő, korai magjától való, magvaváló, gombolyag, piros, sárga, nyári, muskotályszerű, cseresznyeszemű, mesterszilva, madárszilva, perpençe szilva</i>)	emésztésserkentő ⁹ gyomorfekély ¹⁴ epepanaszok ¹⁴ hűlés ¹⁴ mellkasi fájdalom ¹⁴ hasmenés ^{8,11,12,14} magas vérnyomás ^{9,14} mellgyulladás ¹⁴ kelés ¹⁴ méhdagánat ¹⁴ lekvár ¹⁻¹⁴ szörp ⁸ pálinka ¹⁻¹⁴ kompót ^{11,13} aszalják ¹⁻¹⁴ macskaméz: csemege ⁸
<i>Prunus spinosa</i> L.	kökény ^{3,8,9,12,14} , <i>kökényszilva</i> ^{5,8,10,13,14} , <i>kükényszilva</i> ¹³ , <i>kükény</i> ¹³ ,	gyáraknak gyűjtötték ¹³ cukorbetegség ³ visszér ³ érszűkület ³

	<i>kükényfa</i> ¹³ , <i>küöröcsönszilva</i> ¹⁴ , <i>küküröcseszilva</i> ¹⁴	gyomorfehély ⁵ májbetegségek ⁵ vesegyulladás ⁵ hasmenés ¹⁴ torokgyulladás ⁵ mandulagyulladás ⁵ fogfájás ¹³ magas vérnyomás ¹⁰ elhízás ¹⁴ lekvár ⁹ aszalják ¹⁻¹⁴ pálinka ^{3,5,9,13} bor ¹⁴
<i>Pulmonaria mollissima</i> Wolff ex F.Heller	<i>dungóvirág</i> ¹³	-
<i>Pulmonaria officinalis</i> L.	<i>dungószívő</i> ⁹	virág édes levét kiszívják ⁹
<i>Pyrus communis</i> L.	körte ¹⁻¹⁴ (nyári rozssal érő, nyári, őszai vajkörte, téli, nyakas körte, vörös bélű / vörös belű / veresbelű / pirosbelű / búzaérő, bakbűz / bagbűz, muskotály, vilmoskörte, korsós / kossós, mézkörte / mézbeli körte, császárs, mocskotár, pulizkakörte, Marieszi Jozefina, árpaérős, búzaérő, kongresszus, dobosféle, segesvári)	fogyasztják ¹⁻¹⁴ lázcsillapító (ecet) ¹³ aszalják (bagolytűdő) ⁶ lekvár ^{8,9} pálinka ^{9,13} ecet ¹³ kompót ¹⁴
<i>Pyrus pyraeaster</i> (L.) Burgsd.	vadkörte ^{1,3,6,11,12,14} , körte ¹² , vackor ^{1,5,6,7,8,11,12,14} , vadvackor ^{2,36,11,12} , erdei vackor ¹³ , medvevackor ¹³	fogyasztják ¹⁻¹⁴ lázcsillapító (ecet) ¹² ecet ^{1,6,12,13,14} pálinka ^{2,3,5,8,11,12,13,14}
<i>Quercus cerris</i> L.	tölgy ^{4,6} , tölgyfa ^{1,8,9,14} , cserefa ^{1,3,4,5,6,7,8,9,11,12,14} , cserfa ^{2,12}	gyomorpanaszok ⁹ visszér ¹⁴ hasmenés (ember, állat) ^{5,6,8,11,14} kelés ¹⁴ pattanás ¹⁴ torokfájás ¹⁴ viszketés ¹⁴ rüh ¹⁴ takarmány ^{2,3,9,11,14} festőnövény (ruha) ^{6,8,11,12,14} eszközök ¹⁴ hegedű ³ szekérrúd ⁶ koporsó ⁶ építkezés ^{6,7} tűzifa ^{1,2,7} bőrcserzés ¹⁴

Quercus spp.	tölgyfa ⁸ , cserefa ¹³	bőrcserzés ⁸ hasmenés ^{8,13} takarmány ¹³ festőnövény (ruha) ¹³
Ranunculus ficaria L.	papsaláta ^{1,3,5,11,13,14} , vad saláta ¹³ , pipesaláta ^{2,6,7} , madársaláta ⁵ , szentgyörgyvirág ⁵ , szentgyörgysaláta ⁵ , vessengő ¹³	gyomorgyulladás ³ fogyasztják ^{1,2,5,6,13,14}
Ranunculus spp.	boglárka ¹⁴ , boglárvirág ¹⁴ , vad boglárka ¹⁴	ekcéma ¹⁴
Raphanus sativus L. ssp. niger var. niger (Mill.) DC.	fekete retek ¹⁻¹⁴	köhögés ^{6,9,12,13,14} torokfájás ^{6,12,14} hűlés ^{13,14} immunerősítő ⁹ méregtelenítő ¹⁴ gyomorpanaszok ⁶ vesekő ^{6,7} vízhajtó ³ epekö ⁷ epepanaszok ^{9,13,14} láb fájás ⁶ rákos betegségek ¹⁴ szalancukor régen ¹³ cukor régen ¹⁴
Raphanus sativus L. var. sativus L.	hónapos retek ⁶ , piros retek ⁶	fogyasztják ⁶
Raphanus sativus L. var. sativus (...)	Jánosnapi retek ⁶ , sörretek ⁶	fogyasztják ⁶
Rheum spp.	rebarbara ⁹ , rabárbara ⁶ , rabárber ¹⁴ , barbara ⁷	kompót ^{6,9} leves ^{9,14} lekvár ^{7,14}
Rhinanthus serotinus (Schönh.) Oborny	zergő ^{6,7,13} , zergőfű ⁶ , zörgő ^{6,7} , zörgőfű ^{6,7,8,13} , csengő ^{6,10,13} , csengőfű ^{6,13} , csengőkóró ¹⁴	gyomorpanaszok ^{6,13} gyomorfekély ¹³ takarmány ¹³ dísz ^{7,14}
Rhus typhina L.	ecetfa ¹¹	legyek ellen ⁶
Ribes aureum Pursh	fehér ribizli ⁹	tüdőgyulladás ⁹ savanyúság ⁹ kompót ⁹ lekvár ⁹
Ribes nigrum L.	fekete ribizli ¹⁻¹⁴ , ribizli ^{2,3,5,8} , fekete ribiszke ¹⁴ ,	élvezeti tea (levél) ^{2,3,9,11} cukorbetegség ^{5,10} vérszegénység ^{2,3,5,6,8,11,13} köhögés ¹ (K) alacsony vérnyomásra a termés (bor, szörp) ^{1,3,5,7,9,12,13} magas vérnyomásra a levél (tea, pálinka) ^{9,13} értágító ⁹

		fogyasztják ¹⁻¹⁴ szörp ^{1,3,5,8,9,11,12} bor ^{1,5,7,14} lekvár ^{3,8} kompót ¹⁴ leves ¹¹ savanyúság ¹⁴
<i>Ribes rubrum</i> agg.	piros ribizli ¹⁻¹⁴ , piros ribiszke ¹⁴ , <i>vörösribizli</i> ⁸	vérszegénység ⁹ érrendszeri panaszok ⁸ alacsony vérnyomás ⁸ fogyasztják ¹⁻¹⁴ kompót ¹¹ leves ¹¹ lekvár ^{8,10,14} kompót ^{3,9} szörp ¹⁴ bor ^{8,10,11}
<i>Ribes uva-crispa</i> L.	egres ^{5,8,9,10,11,13,14} , <i>egris</i> ¹³ , <i>köszméte</i> ^{10,11}	cukorbetegség ¹⁰ szembetegségek ¹³ ízületi gyulladás ¹³ fogyasztják ¹⁻¹⁴ leves ⁸ kompót ^{8,10,14}
<i>Ribes x nidigrolaria</i> Busch.	josta ^{9,11}	fogyasztják ¹¹ magas vérnyomás ⁹ szörp ⁹ pálinka ⁹
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	fehér akác ^{5,8} , akác ¹⁻¹⁴	élvezeti tea ^{4,5,11,13} gyomorsav ellen ^{5,11} (K) asztma ⁹ köhögés ^{1,6,8,14} hűlés ⁶ érrendszeri panaszok ⁸ szívbetegségek ¹¹ gyomorfájdalom ^{7,8} vesebetegségek ⁷ hólyagfájdalom ¹⁴ fejfájás ⁸ virága palacsintában ^{8,11,13,14} mézelő ^{7,8} régén kenderfonalhoz (hamu) ¹⁴
<i>Rosa canina</i> L.	csipkebogyó ^{1,3,4,5,6,7,8,9,11,12,13} , <i>csipkerózsa</i> ¹³ , <i>cickabogyó</i> ¹⁴ , <i>vadrózsa(bogyó)</i> ^{3,4,5,6,13} , <i>hecselli</i> ^{1,3,6,8,9,13,14} , <i>hecsedli</i> ^{5,11,13,14} , <i>hecserli</i> ^{1,3,4,5,6,7,8,9,11,12,13,14} , <i>hecserlibogyó</i> ¹¹ , <i>hecserlibokor</i> ⁸ ,	gyáraknak gyűjtötték ⁶ élvezeti tea ¹⁻¹⁴ immunerősítő ⁶ (K) fájdalomcsillapító ¹⁴ magas vérnyomás ⁷ gyomorrontás ^{11,13} torokgyulladás ¹³

	<i>rózsabogyó</i> ^{1,5,6,9,11,13,14} , <i>szaragógya</i> ^{1,3,6,7,8,9,12,13,14} , <i>seggvakaró</i> ^{6,14} , <i>tövisrózsa</i> ⁸	hűlés ^{1,6,9,11,14} hasmenés ¹⁴ bénulás ¹⁴ lekvár ¹⁻¹⁴ bor ^{3,8,13,14}
<i>Rosa x damascena</i> Herrm.	damaszkuszi rózsa ⁹	nem használják ¹⁻¹²
<i>Rosa</i> spp.	rózsa ¹⁻¹⁴	gyomorpanaszok ¹⁴ lekvár ^{1,4} szörp ¹⁴ dísznövények ¹⁻¹⁴
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	rozsmaring ^{6,9,13,14} , <i>házi rozsmarint</i> ¹⁴ , <i>rozsmaring</i> ¹⁴	fűszer ^{6,9} molyok ellen ¹³
<i>Rubus caesius</i> L.	szeder ^{3,4,5,6,7,8,9,11,12,13}	élvezeti tea (levél) ^{3,6,8} köszvény ⁵ magas vérnyomás ¹³ szívbetegségek ¹⁴ szörp ⁶ lekvár ^{3,7,8} savanyúság ¹⁴ fűszer ¹⁴ tartósító ¹⁴ festőnövény ¹⁴ (K)
<i>Rubus vestitus</i> Weihe (syn. <i>R. fruticosus</i> agg.)	szeder ¹⁴	méregtelenítő ¹⁴ vakbélgyulladás ¹⁴ lázcsillapító ¹⁴ bénulás ¹⁴ hasmenés ¹⁴ hasfájás ¹⁴ lekvár ¹⁴ pálinka ¹⁴
<i>Rubus idaeus</i> L.	málna ¹⁻¹⁴ , kerti málna ⁸ , <i>málnafa</i> ¹⁴ , <i>vadmálna</i> ^{2,3}	gyáraknak gyűjtötték ^{6,14} élvezeti tea ^{5,6,8,9,11,12} vastagbélgyulladás ¹³ (K) élénkítő ¹³ köszvény ⁵ hasmenés ^{6,14} cukorbetegség ⁶ vízhajtó ² nyugtató ² keringési panaszok ^{2,3} epekö ¹⁴ májbetegségek ⁸ hasnyálmirigy betegségek ⁶ (K) bénulás ¹⁴ fogyasztják ¹⁻¹⁴ szörp ^{6,8,13,14} lekvár ^{3,7,8,14} kompót ¹⁴

Rubus spp.	<i>csupasz szeder</i> ¹²	-
Rumex acetosa L.	mezei sóska ^{2,4} , sóska ^{1,2,6,11}	fogyasztják ^{1,2,5,6,11}
Rumex obtusifolius L.	lósóska ^{1,2,3,4,5,6,7,9,11,13,14} , lósósdi ¹⁻¹⁴ , vadsóska ^{3,9,14} , édeslapi ^{5,8} , édeslapikór ⁵ , kabalasósdi ¹⁴ , édesgyökér ¹⁴ , citromsóska ¹⁴	hasmenés (ember, állat) ¹⁻¹⁴ tüdőgyulladás ¹⁴ lázcsillapító ¹⁴ hajtása leves, szosz ^{6,8,9}
Salix alba L.	fűz ¹³ , fűzfa ^{3,5,6,7,8,9,11,14} , fehér fűzfa ¹⁴	fájdalomcsillapító ⁵ lázcsillapító ¹⁴ tüdőgyulladás ⁹ húgyúti panaszok ⁷ ízületi gyulladás ¹⁴ reuma ¹⁴ gyomorpanaszok ¹⁴ métely ellen ¹³ takarmány ^{11,13} furulya, síp ^{7,8,14} kosár ^{8,13} szentelmény ¹³
Salix caprea L.	barka ^{6,13} , pimpó ^{6,13} , rakottya ¹⁴	szentelmény ^{6,13,14}
Salix purpurea L.	-	nem használják ¹³
Salix viminalis L.	fűz ^{13,14}	kosár ^{13,14}
Salvia nemorosa L.	mezei zsálya ^{7,9} , vadzsálya ^{3,7,9,11}	tea ⁷ méheknek ¹¹
Salvia officinalis L.	orvosi zsálya ^{3,8,11} , zsálya ¹⁻¹⁴ , kerti zsálya ^{1,3,6,9,11}	élvezeti tea ^{3,8,9,11,12} gyulladáscsökkentő ^{5,9} sebek ^{2,5} csípés ¹³ fogfájás ¹⁻¹⁴ ínygyulladás ^{5,9,13} szájüreg fertőtlenítő ¹³ afta ¹³ torokfájás ^{2,6,9} hűlés ^{2,4} köhögés ^{6,13} fülgulladás ^{3,14} szemgyulladás ¹¹ immunerősítő ⁶ (K) gyomorgyulladás ³ vizelethajtó ¹² májbetegségek ¹⁰ nőgyógyászati panaszok ^{3,6,9} agyműködés ¹⁴ dagadás ¹⁴ legyek ellen ¹³ izzadás ^{6,9,14} leves ^{3,6,8,9} fűszer ^{1,6,9}

Salvia pratensis L.	zsálya ¹⁴ , vad zsálya ¹³ , dungóvirág ¹³ , bárányláb kóró ¹⁴ , mezei bárányláb ¹⁴ , szipóka ¹⁴	hűlés ^{13,14} (K) fogfájás ¹⁴
Salvia spp.	díszzsálya ⁶	nyugtató ⁶ fűszer ⁶
Sambucus ebulus L.	fődi bodza ⁹ , futóbodza ⁵ , gyalogbodza ¹³	mérgező ^{5,9,13}
Sambucus nigra L.	bodza ¹⁻¹⁴ , bozda ^{1,2,9,13} , bodzafa ^{3,7,14} , borzafa ⁶ , bojzafa ¹⁴ , bozza ^{2,3,6,14} , bozzafa ^{5,13}	gyáraknak gyűjtötték ^{6,13} élvezeti tea ¹⁻¹⁴ hűlés ^{4,5,6,8,9,11,13} köhögés ^{1,2,6,8,9,11,13,14} torokfájás ^{1,2,6,14} tüdőgyulladás ¹ arcüreggyulladás ¹⁴ lázcsillapító ⁹ izzasztó ⁹ érszűkület ³ alacsony vérnyomás ⁶ vízhajtó ^{5,6,8} szörp ¹⁻¹⁴ lekvár ^{3,6,8,9,11,13,14} virága palacsintában ^{3,9} bor ^{8,14} pálinka ¹³ festőnövény (ruha, tojás) ^{6,9,12,13} körömlakk régen ⁶ tyúkok tetvei ellen ⁸
Satureja hortensis L.	kerti csombor ^{3,6,8,11} , csombor ¹⁻¹⁴ , házicsombor ^{5,11}	lyukas fog ^{1,13} gyulladáscsökkentő ⁶ nyugtató ⁵ gyomorpanaszok ^{5,13} köhögés ^{9,11} tüdőgyulladás ⁶ torokfájás ⁶ magas vérnyomás ^{6,14} (K) szív- és érrendszeri panaszok ⁸ méhgyulladás ¹⁴ menstruációs panaszok ¹⁴ fűszer ¹⁻¹⁴
Secale cereale L.	rozs ¹⁻¹⁴	gabonanövény ¹⁻¹⁴ pálinka régen ^{3,8,14} takarmány ¹
Sempervivum tectorum L.	kővirózsa ^{5,8} , kőrózsa ¹⁻¹⁴ , körömrózsa ^{1,13} , kővirág ^{6,7,8} , fülrózsa ² , doktori ¹	fülfájás ¹⁻¹⁴ torokfájás ¹⁴ arcra kenték (szemölcs, májfolt) ⁴
Senecio vulgaris L.	rontófű ⁸ , romlófű ¹⁴	lábdagadás ¹⁴ ízületi panaszok ¹⁴

		szívbetegségek ¹⁴ idegrendszeri betegségek ¹⁴ lovak sebére ⁸
<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.	máriatövis ^{6,9} , májtövis ¹¹	májbetegségek ^{9,11}
<i>Sinapis alba</i> L.	mustár ^{1,6,12,13,14}	fagyás ⁶ tartósító ^{1,13,14}
<i>Solanum melongena</i> L.	padlizsán ^{1,4} , vineta ¹⁻¹⁴ , vinetta ¹⁴ , vinete ¹³ , kék paradicsom ¹³	fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Solanum tuberosum</i> L.	krumpli ^{1,3,7,12} , pityóka ¹⁻¹⁴ (fehér / csíki, piros, piros késői, rózsaszín, rózsaszín kifli, lila, fekete, nyári, téli, Gülbaba, rózsapityóka, cserepes, elejin termő, német takarmánypityóka)	termesztik ¹⁻¹⁴ szemgyulladás ^{1,2,3,5,6,7,11} gennyes gyulladás ¹⁴ lázcsillapító ¹⁻¹⁴ csonttörés ⁶ ficam ^{8,14} lábfej ¹⁴ gyomorpanaszok ¹⁴ gyomorfekély ⁶ égés ^{1,2,7,11,12,13,14} kelés ¹⁴ pityókacukor, sárgacukor ¹³ pálinkában ¹⁴
<i>Solidago canadensis</i> L.	aranyvessző ⁷ , erdei aranyvessző ¹⁴	vesepanaszok ⁷ vesemedencegyulladás ¹⁴ húgyúti panaszok ⁷ hólyaggyulladás ⁷ dísznövény ¹⁴
<i>Sonchus oleraceus</i> L.	disznókáposzta ⁸	takarmány ⁸
<i>Sorbus aucuparia</i> L.	madárberkenye ^{6,9}	(K)
<i>Spinacia oleracea</i> L.	spenót ¹⁻¹⁴ , labodaspenót ¹¹	fogyasztják ¹⁻¹⁴ fagyás ¹³ festőnövény (ruha, tojás) ¹³
<i>Stachys byzantina</i> K. Koch	nyuszi ³	dísznövény ³
<i>Stellaria media</i> (L.) Vill. s. str.	tyúkhúr ^{6,9} , pipehúr ¹⁴	ízületi panaszok ⁶ vérzéscsillapító ⁹ májbetegségek ⁹ epepanaszok ⁹ koleszterinszint csökkentő ⁶ gyulladáscsökkentő ¹⁴ takarmány ¹⁴ fogyasztják ⁹
<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S. F. Blake	hóbogyó ¹¹	gyermekjáték ¹¹
<i>Symphytum officinale</i> L.	fekete nadálytő ^{3,4,5,7,9,12} , nadálytő ¹¹ , nadály ^{5,14} , fekete nadály ¹⁻¹⁴ , fekete nadács ³ , csontdoktor ⁹ , dungóvirág ^{3,6,9,11,12} , dungószípó ⁹ , dungószívó ⁹	lábfej ^{1,5,11} derékfájás ¹⁴ visszér ⁶ ízületi panaszok ¹⁻¹⁴ reuma ^{2,3,5,8,9,13,14} zúzódás ^{9,14}

		sebek ^{6,14} kelés ¹⁴ fekély ¹⁴ csonttörés ^{3,9,14} csonttritkulás ⁶ (K) csontkopás ¹³ visszér ⁶ hasfájás ⁷ magzatelhajtás ⁷ virág levét kiszívják ¹² hasmenés (sertés) ⁷
<i>Syringa vulgaris</i> L.	orgona ^{1,3,5,7,8,9,11,13,14} , fehér orgona ^{9,14} , burusnyán ¹⁻¹⁴ , burusnya ¹¹ , buruslán ¹¹ , burustyán ⁷ , fehér burustyán ⁷ , fehér burusnyán ^{13,14} , burusnyánfa ¹³	sebek ^{9,14} kelés ⁹ égés ⁵ vérzés ⁵ felfázás ¹³ fehérfolyás ¹³ ízületi gyulladás ^{13,14} izomfájdalom ¹⁴ fejfájás ¹⁴ (K) dísznövény ¹⁻¹⁴
<i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merrill et Perry	szegfűszeg ^{6,11,13,14}	hűlés ¹¹ fogfájás ^{6,13,14} fűszer ^{6,11,13,14}
<i>Tagetes patula</i> L.	bársonyvirág ⁵ , bűdöske ¹⁻¹⁴ , bűdöskevirág ¹¹ , törökturbán ¹³	gyomorfaájdalom ³ rovarúzó ^{3,13} vakond ellen ¹³ dísznövény ¹⁻¹⁴
<i>Tanacetum balsamita</i> L.	vénasszonvirág ¹⁰ , vénasszonyvirág ^{3,8} , vénasszonylapi ⁶	imakönyvben illatosító ^{5,6}
<i>Tanacetum vulgare</i> L.	féregűző varádics ^{4,8,9}	féregűző ^{4,9}
<i>Taraxacum officinale</i> agg.	gyermekláncfű ^{1,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,14} , pitypang ¹³ , gyermekláncfű ¹⁴ , cikória ¹⁻¹⁴ , pipevirág ^{1,2,6,7,8,9,11,12,13} , csürkevirág ² , láncfűvirág ² , láncfű ^{6,12} , láncvirág ¹⁴ , marcivirág ¹⁴ , tyúkvirág ¹³	májbetegségek ^{4,5,7,9,13} epepanaszok ^{5,7,13} gyulladáscsökkentő ^{6,8,14} méregtelenítő ⁷ (K) vesepanaszok ^{1,9} gyomorpanaszok ^{7,14} asztma ^{6,14} cukorbetegség ^{6,14} köhögés ^{5,13,14} hűlés ¹² torokfájás ¹⁴ (mű)méz ¹⁻¹⁴ fogyasztják (saláta) ^{3,6,9,10,11,13,14} takarmány ¹⁻¹⁴ hasmenés (állat) ² gyermekjáték ^{6,10,11,14}
<i>Taxus baccata</i> L.	tiszafenyő ^{6,8}	dísznövény ^{6,8}

<i>Thuja</i> spp.	<i>tujafenyő</i> ⁶	dísznövények ⁶
<i>Thymus serpyllum</i> L. s. str.	kakukkfű ^{2,3,5,6,7,8,9,11,14} , vadcsombor ¹⁻¹⁴ , vadcsombord ¹² , csombor ¹²	élvezeti tea ¹⁻¹⁴ fertőtlenítő ^{6,9} köhögés ^{3,6,8,11,13,14} torokgyulladás ^{2,8,9} hűlés ^{2,8,13} magas vérnyomás ^{4,6,7,14} nyugtató ^{5,6,7,12} vizelethajtó ⁶ hólyaggyulladás ⁶ epepanaszok ^{3,6} hasnyálmirigy betegségek ³ hasmenés ³ gyomorpanaszok ^{5,14} cukorbetegség ¹⁴ aranyér ¹⁴ vizeletvisszatartás ¹⁴ csömör ¹³ fejfájás ¹³ fogfájás ^{2,13} fűszer ¹⁻¹⁴ alkoholról leszoktatás ¹⁴
<i>Thymus vulgaris</i> L.	kakukkfű ^{6,9}	fűszer ^{6,9}
<i>Tilia cordata</i> Mill.	hárs ^{1,5,6,8,9,11,12,13,14} , hársfa ^{1,2,3,5,6,7,8,9,11,12,14} , zádogfa ¹¹ , zádogfa ^{5,6} , záldogfa ^{3,6,12,13,14} , záldog ¹³ , záldokfa ⁷ , szádogfa ¹⁴	gyáraknak gyűjtötték ¹³ élvezeti tea ¹⁻¹⁴ hűlés ^{1,6,7,8,9,11,13} köhögés ^{5,6,12,13} torokfájás ³ tüdőgyulladás ¹³ vérnyomáscsökkentő ⁹ nyugtató ^{9,14} szív- és érrendszeri panaszok ^{7,14} gyomorpanaszok ¹¹ immunerősítő ⁵ lázcsillapító ^{8,13} izzasztó ¹³ kelés ¹⁴ fogfájás ³ mézelő ⁹ száj- és körömfájás (állat) ¹⁴ hályog (állat) ¹⁴
<i>Tragopogon orientalis</i> L.	bakszaka ²	hólyaggyulladás ² vesepanaszok ² felfázás ²
<i>Trifolium montanum</i> L.	fehér here ¹⁴ , kicsi fehér herevirág ¹⁴ , vad here ¹⁴	fehérfolyás ¹⁴
<i>Trifolium pratense</i> L.	here ¹⁻¹⁴ , herevirág ^{2,3,4,8} , vörös herevirág ^{3,8} , piros vadhere	magas vérnyomás ¹⁴ fogyasztják (saláta) ³

	<i>virág</i> ¹⁴ , <i>vadhere</i> ^{4,9,10,11,12} , <i>vad lóhere</i> ^{8,11} , <i>lóherevirág</i> ³ , <i>lóhere</i> ^{2,3,8,9,11,13} , <i>borjúhere</i> ¹¹ , <i>csengettyűvirág</i> ⁸	takarmány ¹⁻¹⁴
<i>Trifolium repens</i> L.	fehér here ^{4,9,13,14} , here ¹⁻¹⁴ , <i>herevirág</i> ^{2,3,4,8} , <i>kicsi fehér herevirág</i> ¹⁴ , <i>vadhere</i> ^{4,9,10,11,12,14} , <i>vad lóhere</i> ^{8,11} , <i>lóherevirág</i> ³ , <i>lóhere</i> ^{2,3,8,9,11} , <i>borjúhere</i> ¹¹ , <i>csengettyűvirág</i> ⁸	fehérfolyás ¹⁴ fogyasztják (saláta) ³ takarmány ¹⁻¹⁴
<i>Tripleurospermum perforatum</i> (Mérat) M. Lainz	<i>kutyakapor</i> ^{6,8} , <i>törpe kutyakapor</i> ⁸ , <i>vad kamilla</i> ¹²	mérgező ^{6,8}
<i>Triticum aestivum</i> L.	búza ¹⁻¹⁴ , <i>tarackbúza</i> ¹ , <i>tavaszbúza</i> ¹ , <i>őszi búza</i> ^{1,14} (kalapi, bánkúti, odvosi, tarbúza, suta búza)	gabonanövény ¹⁻¹⁴ ízületi panaszok ⁸ reuma ⁸ hasmenés (állat) ^{2,7} kérődzés ⁸ tyúkok jobban tojjanak ¹⁴ takarmány ^{6,7,14}
<i>Trollius europaeus</i> L. VÉDETT!	<i>pünkösdi rózsza</i> ¹⁻¹⁴	vizelethajtó ¹³ hasmenés ¹⁴ vérhas ¹⁴ tüdőgyulladás ¹⁴ nem használják ¹⁻¹²
<i>Tulipa</i> spp.	tulipán ¹⁻¹⁴	dísznövények ¹⁻¹⁴
<i>Tussilago farfara</i> L.	<i>martilapu</i> ⁸ , <i>martilapi</i> ¹⁻¹⁴ , <i>martilapifű</i> ⁵ , <i>martilapivirág</i> ⁵ , <i>töltike</i> ¹³	asztma ⁵ köhögés ^{3,8,13} hűlés ¹³ sebek ^{6,7,8,11} kelés ¹² szívbetegségek ¹⁴ fogyasztják (<i>töltike</i> , <i>töltike</i>) ¹⁻¹⁴ takarmány ¹⁴
<i>Urtica dioica</i> L.	<i>csalán</i> ^{2,4,5,6,8,9,10,11,12,13} , <i>csihán</i> ¹⁻¹⁴ , <i>csihány</i> ^{7,9,12,14} , <i>vad csihány</i> ^{3,4} , <i>csihánvirág</i> ³ , <i>csípős csihán</i> ^{8,13}	élvezeti tea ¹⁻¹⁴ méregtelenítő ^{5,6,7,9,11,14} érszűkület ^{4,6,14} reuma ^{4,5,7,9,11,12,13} magas vérnyomás ^{1,6,11} vérszegénység ^{6,14} gyomorpanaszok ^{8,14} vesepanaszok ⁹ húgyúti panaszok ¹⁴ vizelethajtó ^{6,9,12} felfázás ¹⁴ hólyaggyulladás ³ májbetegségek ¹¹ ízületi panaszok ¹⁴ idegrendszeri panaszok ⁶

		nőgyógyászati panaszok ⁹ körömgomba ⁹ csontfájdalom ¹⁴ féregűző ¹³ korpásodás ^{8,9,11,13} hajhullás ^{5,6,8,12,13} hajápolás ¹⁴ levéltetvek ^{3,11,12} bolha ellen ⁷ rovarűző ¹⁴ permetezés ^{2,8,9,11} leves, főzelék ¹⁻¹⁴ takarmány ^{13,14} szövés régen ¹⁻¹⁴ festőnövény (ruha) ^{8,9}
<i>Urtica urens</i> L.	<i>árvacsihán</i> ^{6,13}	hajhullás ¹³
<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	fekete áfonya ^{1,4,5,6,8,9} , áfonya ^{1,3,4,5,6,7,8,9,11,12,14} , <i>fekete</i> <i>kukujza</i> ¹ , <i>fekete kokojza</i> ¹³ , <i>fekete</i> <i>kakojza</i> ¹⁴ , <i>fekete kakujza</i> ¹⁴ , <i>kukujza</i> ^{1,2,3,5,6,7,9} , <i>kakojza</i> ^{6,13} , <i>kék</i> <i>kakojza</i> ¹⁴ , <i>kokojza</i> ^{5,7,8}	gyáraknak gyűjtötték ⁶ élvezeti tea ¹⁻¹⁴ hasmenés ¹⁻¹⁴ vérszegénység ⁶ gyomorpanaszok ⁸ köhögés ⁸ felfázás ¹¹ cukorbetegség ^{6,13,14} vesemedencegyulladás ⁹ májbetegségek ¹⁴ szembetegségek ¹⁴ érszűkület ¹⁴ lekvár ¹⁻¹⁴ kompót ¹⁴ szörp ¹⁴ leves ¹⁴ pálinka ^{1,9,14}
<i>Vaccinium vitis-idaea</i> L.	vörös áfonya ^{1,4,5,6,9,12} , áfonya ^{3,14} , <i>piros áfonya</i> ^{1,6,8,9,11,12,13} , <i>piros</i> <i>kakojza</i> ¹⁴	élvezeti tea ¹¹ húgyúti panaszok ^{5,11} vesepanaszok ^{6,13} felfázás ¹³ prosztata problémák ¹ hasmenés ⁹ hasmenés ^{1,6} gyomorpanaszok ^{6,8} gyomorfekély ¹² gyomorrák ¹² magas vérnyomás ⁶ cukorbetegség ^{6,14} nőgyógyászati panaszok ^{1,13} lekvár ^{6,13} kompót ¹⁴ savanyúság ^{5,8,12,13,14} pálinka ¹

Valeriana officinalis L.	macskagyökér ^{5,6}	nyugtató ^{5,6} (K)
Veratrum album L.	zászpa ¹⁻¹⁴ (<i>sík</i>), zábsza ^{6,14} , zápsza ^{7,14} , tökös zábsza ¹⁴ , tökös zápsza ¹⁴ , kecske zápsza ¹⁴ , kecske zábsza ¹⁴ , vaddisznyó törökbúza ¹⁴ , gáspa ³	fejtetű ^{13,14} tetű (állat) ^{3,6,10,13} rüh (állat) ^{3,6,10,13} bolha (állat) ¹⁴ métely (állat) ⁷ sebek (állat) ² kelés (állat) ¹⁴ dagadás (állat) ¹⁴ gyomorfekély ¹⁴ mérgező ¹⁻¹⁴ hiedelem ¹⁴
Verbascum spp. Verbascum phlomoides L.	ökörfarkkóró ^{5,9,14} , <i>fehérgyökér</i> ¹⁴ , <i>borjúfarkvirág</i> ⁵ , <i>luminarica</i> ⁵	köhögés ⁵ reuma ⁵ lábfájás ¹⁴ fejfájás ¹³ <i>békavar</i> ¹⁴ szívbetegségek ⁹ (K)
Verbena officinalis L.	<i>vasfű</i> ⁶ , <i>uborkafű</i> ⁶ , <i>ecetfű</i> ⁶	-
Veronica officinalis L. (<i>Veronica</i> spp.)	orvosi veronika ^{6,9} , veronika ^{3,4,14}	hasmenés: állat ⁴ , ember ¹⁴ lázcsillapító ¹⁴ koleszterinszint csökkentő ³ (K) visszér ⁶ (K) érelmeszesedés ⁶ (K) memóriaserkentő ⁶ (K)
Viburnum lantana L.	<i>nyomtató</i> ¹⁴ , <i>nyomittó</i> ¹⁴ , <i>bolondító</i> <i>bingyó</i> ¹⁴ , <i>bolondító</i> ¹⁴	fogyasztják ¹⁴ lekvár ¹⁴
Viburnum opulus L.	<i>kányafa</i> ¹⁴ , <i>kánya</i> ¹⁴ , veres <i>kánya</i> ¹⁴ , <i>vadbargóca</i> ¹⁴ , <i>bargócafa</i> ¹⁴	sebek ¹⁴ szívbetegségek ¹⁴ tüdőbetegség ¹⁴ nyugtató ¹⁴ gyöngyfűzés ¹⁴
Viburnum opulus L. 'Roseum'	labdarózsa ¹	dísznövény ¹
Vicia cracca L.	bükköny ⁹ , <i>kaszanyűg</i> ¹¹ , <i>kaszanyű</i> ⁹ , <i>varjúborsó</i> ⁹	takarmány ^{9,11}
Vinca minor L.	-	dísznövény ¹²
Viola spp.	ibolya ^{1,9,13} , <i>erdei árvácska</i> ⁸ , vad <i>árvácska</i> ¹⁴	köhögés ^{8,13} ízületi panaszok ¹⁴ illatosító ¹³ dísznövény ¹⁴
Viscum album L.	fehér fagyöngy ⁵ , fagyöngy ^{2,3,4,5,6,7,8,9,11,14} , gyöngyág ¹ , <i>nyírfagyöngy</i> ¹⁴ , <i>vadalma fagyöngy</i> ¹⁴	cukorbetegség ^{5,6} magas vérnyomás ^{1,2,3,4,5,6,7,9,14} szívbetegségek ^{5,9} érelmeszesedés ⁹ fagyás ^{3,14} gyomorpanaszok ⁹ rákos megbetegedések ⁶

		ragasztó régen ⁹ legyek ellen ¹¹ dísz ^{3,6,9}
Vitis vinifera L.	szőlő ¹⁻¹⁴ , szőlőfű ² (kék, Nova, Amerikáner, Izabella, Csaba gyöngye, petrezselyemszőlő, Szürkebarát, csemege (fehér), Kurucvér (öshonos), elejin termő, bortermő)	sebek ³ (K) alacsony vérnyomás ⁹ májbetegségek ¹⁴ cukorbetegség ¹⁴ szívbetegség ¹⁴ bor ¹⁻¹⁴ levél tőtike ^{3,6,8} mezgéje légúti betegségekre ¹⁴
Xanthium strumarium Lour.	disznyómogyoró ¹⁴ , disznyómagyaró ¹⁴	epepanaszok ¹⁴ vesebetegségek ¹⁴ májbetegségek ¹⁴
Zea mays L.	kukorica ^{2,3,4,5,6,8,9,11,12,14} , törökbúza ^{2,6,7,8,11,12,13,14} , töröbúza ¹⁻¹⁴	termesztik ¹⁻¹⁴ vizelethajtó ^{4,5,6,8,9,13} vesegyulladás ^{9,13,14} vesekő ^{9,14} felfázás ^{2,3} hólyaggyulladás ^{2,13} prosztatata problémák ¹³ magas vérnyomás ¹⁴ hasmenés ⁶ cukorbetegség ^{6,13} bélférgesség (állat) ¹⁴ tyúkok jobban tojjanak ¹⁴ takarmány ^{1,6,8,11} méhek füstölésére ³ eszközök (lábtörő, táska, pemető) ¹⁻¹⁴
Zingiber officinale Roscoe	gyömbér ¹²	köhögés ¹² (K) torokfájás ¹² (K)

KÉRDÉSES NÖVÉNYEK ADATTÁRA

Tudományos név (?)	Helyi elnevezés	Helyi adatok, alkalmazás
?	<i>barabogyó</i> ¹⁰ , <i>barabogya</i> ⁹	gyermekcsemege ¹⁰
?	<i>bogáncs</i> ⁷	hajhullás ⁷
?	<i>bordohány</i> ⁵	-
?	<i>borjúvirág</i> ^{5,8} , <i>borjúvirágfű</i> ⁵	hályog ⁵
<i>Vicia villosa</i> Roth?	<i>bükköny</i> ¹¹	takarmány ^{6,11}
?	<i>bürök</i> ^{1,2,3,4,9} , <i>fehér bürök</i> ⁴	csípés ⁹ takarmány ^{2,9} mérgező ^{6,9}
?	<i>dungóvirág</i> ¹¹	-
?	<i>édeslapi</i> ¹⁴	takarmány ¹⁴
?	<i>emrekóró</i> ¹⁴ , <i>imrekóró</i> ¹⁴	-
<i>Ononis spinosa</i> L.?	<i>élőhaló</i> ⁶	takarmány ⁶
?	<i>fagyükerű fű</i> ³	takarmány régen ³
<i>Bellis perennis</i> L.?	<i>fehér boglárka</i> ¹¹	-
?	<i>fekete csalán</i> ¹⁴ , <i>fekete csihány</i> ¹⁴	véres vizelet ¹⁴
?	<i>Ferenc keserű lapi</i> ¹² , <i>tőrlevelű keserű lapi</i> ¹²	-
?	<i>halálvirág</i> ³ , <i>élőhaló</i> ^{3,7}	dísznövény (temető) ³
?	<i>hétszegű lapi</i> ⁸	kelés ⁸ sebek ⁸
<i>Leucanthemum</i> spp.?	<i>kádárvirág</i> ³ , <i>margaretta</i> ³	gyermekjáték ³
<i>Leucjum vernum</i> L.?	<i>kápolnavirág</i> ¹²	-
?	<i>kenyérmozsa</i> ¹¹	vízajtó ¹¹ felfázás ¹¹
?	<i>leánymeggy</i> ¹⁴	-
?	<i>libatök</i> ¹¹	termése gyáraknak? ¹¹
?	<i>lúdláb</i> ^{8,14} , <i>lúdlábfű</i> ¹⁴	saláta ¹⁴ nem használják ⁸
?	<i>margaretta</i> ³ , <i>sárga margaretta</i> ⁶	dísznövény ^{3,6}
?	<i>Máriagyász</i> ¹⁴	dísznövény ¹⁴
?	<i>méhfü</i> ^{3,5,8,9,11} , <i>méhvirág</i> ¹⁴	élvezeti tea ¹¹ csípés ¹¹ gyomorgyulladás ³ méhgyulladás ¹⁴ vesebetegségek ¹⁴ takarmány ⁹
?	<i>nyári viola</i> ¹¹	dísznövény ¹¹
?	<i>papagájgyökér</i> ⁸	magzatelhajtó ⁸
?	<i>paprokolya</i> ^{3,11} , <i>rokojavirág</i> ³	-
?	<i>pántlikás pálca</i> ¹¹	dísznövény ¹¹
?	<i>repecse</i> ⁷	tüdőbetegségek ⁷

		vesebetegségek ⁷ májbetegségek ⁷
?	sárga katáng ⁸ , mézelő ⁸	májbetegségek ⁸
?	Szent László tövis ⁹	?
<i>Silene viscaria</i> Jess.?	szurokfű ⁹	-
<i>Colchicum</i> spp.?	tavaszi kikirics ⁶	varasodás (állat) ⁶
<i>Leucanthemum</i> spp.?	tányérvirág ^{2,11} , margaretta ^{2,9,11}	-
?	tetőmtódó ³	fogfájás ³
?	vadhárs ¹²	? (K)
?	vadzeb ⁹	-
?	vaníliavirág ³	dísznövény ³

GOMBÁK ADATTÁRA

Tudományos név	Helyi elnevezés	Helyi adatok, alkalmazás
<i>Agaricus campestris</i> L.	csiperke ¹⁻¹⁴ , csiperkegomba ^{9,12} , <i>réti csiperke</i> ⁸ , <i>csipörke</i> ^{2,3,6,8,12,13} , <i>csipörkegomba</i> ³ , <i>apró csiperke</i> ¹¹ , <i>korai csiperke</i> ¹¹	fogyasztják ¹⁻¹⁴ féregűző ¹⁴
<i>Amanita muscaria</i> (L.) Lam.	légyölő galóca ^{8,9,14} , <i>bolondgomba</i> ⁸ , <i>légygomba</i> ^{8,14} , <i>galóca</i> ⁸	mérgező ¹⁻¹⁴
<i>Amanita phalloides</i> (Vaill. ex Fr.) Link	gyilkos galóca ⁹	mérgező ¹⁻¹⁴
<i>Armillaria mellea</i> (Vahl) P. Kumm.	<i>gebegomba</i> ⁸ , <i>gyökérroncsoló galóca</i> ⁸	fogyasztják ⁸
<i>Boletus edulis</i> Bull.	ízletes vargánya ⁸ , vargánya ⁹ , <i>medvegomba</i> ^{3,6,8,9,13} , <i>hirip</i> ^{8,9,12,13,14} , <i>hirib</i> ¹³ , <i>tinóru</i> ⁹ , <i>tinótrotty</i> ³ , <i>tinótorty</i> ⁸	fogyasztják ^{3,6,8,9,12,13,14}
<i>Calocybe gambosa</i> (Fr.) Donk /	májusi pereszke ^{8,9} , <i>tövisaljegomba</i> ⁸ , <i>tövisalja gomba</i> ¹³ , <i>tövisaljegomba</i> ^{9,13} , <i>tövisaljú</i> ^{9,11} , <i>tövisaljú gomba</i> ^{2,8,9} , <i>tövishaj</i> ¹³	fogyasztják ^{8,9,11,13}
<i>Calvatia utriformis</i> (Bull.) Jaap	pöffeteg ¹⁴ , <i>puha peheteg</i> ¹⁴ , <i>puha pöheteg</i> ¹⁴ , <i>lófinggomba</i> ¹⁴ , <i>tinótrotty</i> ¹⁴	fogyasztják ¹⁴
<i>Cantharellus cibarius</i> Fr.	rókagomba ¹⁻¹⁴	fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Chlorophyllum rhacodes</i> (Vittad.) Vellinga	piruló özláb ⁸	fogyasztják ⁸
<i>Fistulina hepatica</i> (Schaeff.) With.	májgomba ⁸	fogyasztják ⁸
<i>Fomes fomentarius</i> (L.) Fr.	bükkfatapló ^{1,14} , <i>tapló</i> ^{2,4,8} , <i>topló</i> ^{13,14}	sebek ¹¹ méhek füstölésére ^{11,13,14} tűzgyújtás ^{13,14} dísz tárgyak ^{1,2,8}
<i>Clitocybe</i> spp.	tölcsérgomba ⁸	eltéve tartósítva ⁸
<i>Lactarius delicious</i> (L.) Gray	<i>fenyőaljú gomba</i> ⁸ , <i>fenyőaljegomba</i> ^{8,9}	savanyúság ⁸
<i>Lactarius semisanguifluus</i> R. Heim & Leclair	<i>fenyőaljegomba</i> ¹⁴	savanyúság ¹⁴
<i>Lactifluus piperatus</i> (L.) Roussel	keserűgomba ¹⁻¹⁴	fogyasztják ¹⁻¹⁴
<i>Lactifluus vellereus</i> (Fr.) Kuntze	<i>disznógomba</i> ^{9,14}	-

<i>Lactifluus volemus</i> (Fr.) Kuntze	kenyér gomba ^{6,8,14}	fogyasztják ^{6,8,14} hasmenés ¹⁴
<i>Lagenaria siceraria</i> (Molina) Standl.	lopó ¹³	hordóhoz eszköz ¹³ dísznövény ¹³
<i>Langermannia gigantea</i> (Batsch) Rostk.	pöfeteg ^{1,9} , pöffeteg ^{13,14} , mezei pöffeteg ¹³ , erdei pöffeteg ¹³ , lófinggomba ^{8,9,14} , lóposszantó ⁸ , lópökke ³ , lópucogtató ¹³ , pökken ³ , pöfetke ⁸ , puha peheteg ¹⁴ , puha pöheteg ¹⁴ , tinótrotty ¹⁴	fogyasztják ^{8,13,14} sebek ¹³
<i>Lepista</i> spp.	perecke ⁸	fogyasztják ⁸
<i>Lycoperdon perlatum</i> Pers.	pöffeteg ¹⁴ , puha peheteg ¹⁴ , puha pöheteg ¹⁴ , lófinggomba ¹⁴ , tinótrotty ¹⁴	fogyasztják ¹⁴
<i>Lyophyllum decastes</i> (Fr.) Singer	barna pereszke ²	fogyasztják ²
<i>Macrolepiota procera</i> (Scop.: Fr.) Sing	őzlábgomba ^{3,8,9,11,14} , őzláb ^{1,3,4,6,8,11} , őzlábú gomba ¹³ , gyűrűsgomba ^{13,14}	fogyasztják ^{1,3,4,6,8,11,13,14}
<i>Marasmius oreades</i> (Bolton) Fr.	szegfűgomba ^{3,8,11,12,13} , fűgomba ^{1,2,3,4,6,8,9,12,14} , ökörhúgy ⁸ , ökörhúgygomba ¹⁴	fogyasztják ^{1,2,3,4,6,8,9,11,12,13,14}
<i>Pleurotus ostreatus</i> (Jacq.) P. Kumm.	laskagomba ^{3,4,6,8} , lasagomba ^{6,8}	fogyasztják ^{3,4,8}
<i>Ramaria</i> spp.	korallgomba ⁹	-
<i>Russula cyanoxantha</i> (Schaeff.) Fr.	kékhátú galambgomba ¹³ , galambgomba ^{9,13} , kékhátú ^{3,6,8,9,11} , kékhátú galambgomba ⁸ , kékhátú gomba ^{3,13}	fogyasztják ^{3,6,8,9,11,13}
<i>Russula rosea</i> Pers.	galambgomba ¹³ , rózsaszín galambgomba ¹³	fogyasztják ¹³
<i>Russula virescens</i> (Schaeff.) Fr.	kékhátú ¹⁴	fogyasztják ¹⁴
?	szilvafaaljú gomba ⁹	-
?	tányérgomba ⁸	fogyasztják ⁸
?	tüdőgomba ⁸	fogyasztják ⁸

INTERJÚ (MINTA)

Homoródszentmárton, 2014. július 23.

Kérdezők:

PN: Papp Nóra, KF: Kondorosy Fruzsina

Adatközlő:

CsE: Cseke Elza

CsE: *Ami a leggyakoribb vót a gyógymódhoz, a vadalma ecet.*

PN: És azt mire használták?

CsE: *Azt arra, hogy valakinek torokgyulladás, mandulagyulladás vót, tehát gyulladásokra, vagy bokaficam, vagy meggyulladt a lába.*

PN: És borogattak vele?

CsE: *Borogattak vele, de úgy, hogy két rész ecet vót, s egy rész víz. (...) A mandulagyulladást, torokgyulladást úgy gyógyították, hogy gargarizáltak vele.*

PN: Milyen íze volt?

CsE: *Savanyú vót. Tessék elképzelni, hogy a vad gyümölcs. De azt az erdőn felszedték, akkor még az se vót jó, akkor mivel így megőrölni, hanem így fával megtörték, beégették faedénybe, így mondjuk, hogy cseber. Az olyan vót, hogy egy-egy ilyen nagy deszkával készült, s füle vót neki, s abba belétették, s öntöttek reá vizet addig, hogy ellepje. S rajta állott egy hétig, s akkor kiszorították, s azt a levet szűrték, ilyen üvegkorsóba tették. Az aztán forrott.*

PN: Mennyi ideig kellett így fornia, miután már használni lehetett?

CsE: *Az-az addig, hogy az habzott, s amikor megállt ugye, akkor már az úgy petzegett, s hallgattuk, s mikor csend vót, akkor szépen eldugaszoltuk. S a gyöngyvirágot ismerik-e?*

PN: Az kis fehér virágú.

CsE: *Igen, igen. Azt mindenkor, ugye mikor kivirágzott szépen, csokrokba felkötték, s szárították, s akkor abból teát főztek, s abból teázott, s evvel biztos vót, hogy helyrejött. Nem úgy, mint most, hogy egy csomó antibiotikot beadnak, és mégsem jó helyre. De ez száz százalékgig gyógyított.*

PN: És a virágát használták?

CsE: *A virágját igen, igen. Egy literhez vízhez tettek olyan öt-hat virágot. S amikor főtt a víz, akkor belédobták, befődték és félretették, s egy huszonöt-harminc percig úgy hagyták, s akkor már lehetett használni. (...) S van a vérrehulló fecskefű. Azt, hogyha epebántalma van vagy gyomormenése, ebből ha iszik teát, de cukor nélküli teát. Nos, még mit mondjak el? Azt, hogy amikor vótak a kicsi gyermekök olyan kicsi-kicsikék, egy éven aluliak, pár hónaposok, az mindenkor görcsölt. Szopás után görcsöltek. S a köménymagot megfőzték, de azt, amit a mezőn szedtünk.*

PN: Nem ilyen boltit?

CsE: *Nem, nem, akkor nem vót ilyen bolti portéka semmi.*

PN: És akkor azzal mit lehetett?

CsE: *Megfőzték, azt cukorral, s akkor egy darabka ilyen négyszegű kicsi gyolcsba tettek egy-egy annyicskát, egy kávéskanálnyit. S úgy esszehúzták és megkötték, mint a szopóka most amilyen. S szopóka helyett a kicsi gyermek aztot szopta, s a kömény a görcsöt megoldotta.*

KF: Akkor ezt a cukros teát rakták bele a gyolcsba?

CsE: *A köménymagot, azt a cukros köménymagot azt belé abba a gyolcsba, úgy esszehúzták és megkötték. Körülbelül lett egy ekkoracska. S avval cumizott. Az megoldotta ott azt.*

KF: Minket sok minden érdekel, mindenféle gyógynövény, pl. az egerfarkú fű.

CsE: *Az egerfarkú fű az gyulladásra, vese- s hólyaggyulladásra a teája, cukor nélkül.*

PN: Az az a kis fehér virágú?

CsE. *Igen, igen, én es szedtem.*

KF: És a németfű?

CsE: *A németfű, annak a teája az egy nagyon-nagyon finom tea. S annak olyan gyógyhatása vót, hogy ezelőtt a gyomorfekélyt es avval gyógyították.*

PN: Ma már nem használják gyomorfekélyre?

CsE: *Nem nagyon. Ott a túlsó utcában egy idős bácsi vót, s evvel teázott, s meggyógyult. Vagy hogyha valahol seb van, evvel borogassák, s meggyógyítsa.*

KF: Lapijával borogatnak?

CsE: *Igen-igen, az fel szokott menni, de legjobb májusban szedni, s akkor még nincsen úgy kikórozva, kiérve a virága.*

PN: Mert ha már kikórozik, akkor?

CsE: *Akkor már gyérebbe a levele, nincs annyi levele.*

KF: És volt még valami tea, amit a kisgyermekkel szoktak itatni? Sírós kisbabáknak?

CsE: *Ezt a köményteát, azt főztek.*

KF: Hallottunk egy olyat, hogy mákból főztek teát.

CsE: *Na a mák. Annak altató hatása van, az ópiumot abból csinálják. S amikor úgy akarták, hogy aludjon az kicsi gyermek valami okból, akkor ugyanúgy, ahogy a köménnyel csináltak, azt megfőzték, s tettek, s akkor nyugtató hatása, altató hatása vót.*

PN: És melyik részéből főzték ezt a máknak?

CsE: *A máknak van ez a gubója, a tetejét levágták, s apró szeme van. Itt a kertben van egy szál nekünk most, s én megmutatom aztot.*

PN: És azt az apró szemét, abból főzték?

CsE: *Azt az apró szemet megőrölik, cukorral vegyítik, s a kalácsba nagyon finom. (...) S van a szurokfű.*

KF: Erre mondta azt, hogy oregánó ugye?

CsE: *Igen-igen, az a román neve.*

PN: És az hogy néz ki az a szurokfű?

CsE: *A kertből hozok. Igaz, hogy az Uram levágta. Felnő ilyen magasra, ernyős lila virágzata van.*

KF: Azt mire használja?

CsE: *Gyomorfájáskor szoktak teát főzni belőle. S kitűnő fűszernövény, tehát a húsok ízesítésére.*

PN: S ezt valahonnan be is lehet gyűjteni itt a környéken, vagy csak ezt itt a kertjéből szokta Elza néni?

CsE: *Van, ahol, ott abban az oldalon künn van. Csak én most a lábam es fáj, s nem járok oda. (...) Így tudom mondani, hogy az 50-es évek azok szép évek vótak. (...) Igaz, hogy akkor nem lehetett cukrot kapni. A cukor kevés vót akkor. Habár sok cukorrépat termeltünk, de vót a finom répaszirup. Azt a cukorrépat kefével, ilyen surolókefével megmostuk szépen-szépen, s meghántottuk. S akkor lesarvaltuk apróra.*

PN: Hogy tetszett mondani?

CsE: *Lesarvaltuk.*

PN: *Lesarvaltuk?* Az mit jelent?

CsE: *Megmutatom. Van a reszelő, amivel a murkot es reszeljük, csak vót egy ilyen nagy, s durvább lyukú vót, nos, azon le lett reszelve. Nagy fazékba belétettük, s felöntöttük vízzel, s feltettük főni. (...) Ez egy olyan egészséges. Ez vót a cukor. Az megfőtt, addig párologtattuk, s főztük, hogy egy olyan barna folyadék lett belőle, olyan sűrű.*

PN: És akkor azt a sűrű folyadékot így, mint a cukrot, úgy használták?

CsE: *Azt úgy, mint az olajat az üvegből, ahogy öntsük a finom felfőtt bihaltejbe, azt öntöttük belé, felkavartuk, dehát annak egy olyan íze vót, hogy azt nem lehet utánózni. Most a kakaó bújjon el előle. Nos, tézta recepteket találtak ki, s abban használtuk. Így.*

KF: Hogy ha valakinek gyomormenése volt például, arra milyen gyógynövények voltak?

CsE: *Ez a vérrehulló fecskefű.*

KF: És ha az állatnak volt gyomormenése, arra volt valami másik, amit használhattak?

CsE: *Arra a cserefakérget hántották le, s abból főztek teát. Nagy fazekak, ugye egy állatnak sok kell. Lehántották a cserefa kérgit, de azt a fiatal cserefának a vékony kérgit.*

PN: Az ágakról vagy a törzséről?

CsE: *A törzsről, igen.*

KF: És hogyha az állatok megsebesültek, hogy ha valami megvágta vagy megharapta őket?

CsE: *Akkor ezt a németfű teát.*

KF: Ezt külsőleg, ezzel így lemosták?

CsE: *Egy darab anyagot belémárottak abba a teába és reatették a beteg részre.*

PN: És mondjuk olyanokkal, akik gyógynövénygyűjtéssel foglalkoztak, olyanokkal nem volt dolguk így Elza néniéknek, hogy maguk is gyűjtöttek valakiknek?

CsE: *Nem. Mindenki szedett egy-egy kötéssel, miből gondolta. A kamillát szedtük. Az május-június elején van. Annak a teájának hashajtó hatása van, s gyulladásgátló. Van a zsálya. Annak olyan erős gyulladásgátló hatása van. Például a fiamnak, amikor a foga szokott fájni, egy zsálya levelet reaborít oda a fogára, s a gyulladást megszünteti. (...) S még van a bodza. Köhögéscsillapításra.*

KF: Annak melyik része?

CsE: *A virágja. Abbul es van szárítva.*

KF: És az orbáncfüvet azt használják-e erre felé?

CsE: *Igen.*

KF: És az mire jó?

CsE: *Az es ilyen gyomorrontáskor, vagy hogyha epebántalma van, vagy így felpuffad, akkor.*

KF: És fülfájásra volt valami?

CsE: *Fülfájásra kőrózsát.*

PN: Annak melyik részét?

CsE: *Annak olyan húsos levele van. Tetszik-e ismerni?*

PN: Igen, azt ismerjük.

CsE: *Annak ilyen húsos levele van, s azt kicsavarják. S egy olyan érdökös ződ lé jó ki belőle, s abból cseppentek.*

KF: És azt be lehet cseppenteni a fülbe és elmulasztja a fájdalmat?

CsE: *Igen, s elmulassza.*

PN: És a fokhagyma? Azzal valamit lehetett gyógyítani?

CsE: *Én nem tudom, vót szó olyanról most, ilyen új recept a fokhagymáról, hogy nem tudom mennyi fokhagyma és méz, s még mi vót. Azt a magas vérnyomásra, a fokhagymát (...), s igen, csökkentti a koleszterint.*

PN: És a piroshagyma?

CsE: *Piroshagyma?*

PN: Vagy a fehérhagyma, hogy mondják erre felé?

CsE: *Inkább a piroshagyma. Jó étvágycsináló. S fertőtlenítő hatása van.*

KF: És a tormával gyógyítottak?

CsE: *A tormával igen, az lázcsillapító.*

KF: És azt hogyan használták fel?

CsE: *Megpuolták, apróra megreszelték, s úgy csináltak, hogy a betegnek egy zokniba belérakták a talpába, s akkor úgy felhúzták a lábára.*

PN: És mennyi ideig kellett, hogy az úgy rajta legyen? Vagy cserélték?

CsE: *Cserélték, de ugyanígy van a pityókával es. Úgyhogy erősen jó az.*

KF: Azt is megreszelni, és zokniban lábra?

CsE: *Megreszelni, s kicsit megszorítani, mert annak ugye levele van, s akkor tették a talpára, s így a tenyeribe, s lehúzta lázát.*

PN: Rá is, be is kötözték?

CsE: *Igen.*

KF: És a csihánt is szedték?

CsE: *A csihánt is igen. Vérnyomáscsökkentő hatása van.*

PN: Teát készítettek abból is?

CsE: *Teát készítettek belőle. Tavasszal az a friss, annak a teája olyan frissítő, abban sok a vas.*

KF: Hogyha valakinek fáj a szeme és begyulladt a szeme, arra volt valami gyógynövény, amit fel tudtak használni?

CsE: *A kamilla. Gyulladásgátló hatása van.*

KF: És akkor ezzel így beborogatták vele?

CsE: *Igen-igen. Vagy akkor, amikor nem vót ilyen bő vatta-világ, akkor ilyen helyre a gyócsot. Így mondták, a gyócs. Azt mártották be, az tiszta vót. (...) Nos hogy az a németfű: itt a túlsó utcában a Beke bácsinak meggyógyult a gyomorfekélye, abból teázott, s meggyógyult a gyomorfekélye. Vagy hogyha ugye szokott lenni körömszegkelés.*

PN: Körömszegkelés?

CsE: *Így szokott lenni. Valami megszúrja az ujját.*

PN: És azzal mit lehetett?

CsE: *Avval azt lehetett csinálni, hogy éppen csak egy kicsi mézet, s lisztet, búzalisztet essze kellett gyúrni. Lett belőle egy kicsi tészta. S azt rea kellett tenni, s az teljesen rendbetette, a gyulladást megszüntette, a gennyet kihúzta.*

KF: És ezt akkor, hogyha valami megszúrta. Ez nem ilyen sümőcsre, hanem szúrásra?

CsE: *Nem sümőcs, hanem úgy meggennyesödött. Vót egy rokonom s annak nem tudom, mi vót az arcán. Így mondták ezelőtt, hogy kelés. Lett egy olyan, s akkor ment Udvarhelyre, s ott kivágták, s egy darabig kínozták, s nem gyógyult. Akkor fel Vásárhelyre, s úgy el vót keseredve, mert azt hitte, hogy rákos. S ott sokat járt Vásárhelyre s mindenkor kikaparták, de az hogy egy micurka kicsi benne maradt, s akkor attól már szaporodott vissza. S egyszer jött a buszon haza, s azt mondta a fiatalembör, maga ne járogasson Vásárhelyre, csináljon mézes tésztát, s tegye rea. S megcsinálta, reatette, kétszer mikor tett rea, azt mondta a Karcsi bácsi, hogy mint egy fél dió, egy olyan kemény gennydarab jött ki onnét. Tette a tésztát, s szépen bégyógyult. Azt mondja, nézd meg, itt a forrás rendbejött avval, s mennyit kínoztak.*

KF: És hogyha valami sümőcs lett volna, arra van valami házi gyógymód?

CsE: *Van itt a kapunál, amikor mennek, azt megmutatom. Az a vérrehulló fecskefű. Annak olyan fehér teje van s piros lesz, megpirosodik.*

KF: S van még egy olyan növény, hogy tyúkhúr. Azt felhasználták?

CsE: *Igen, azt ízületi fájdalmakra szokták.*

PN: Hogyan használják?

CsE: *Megfőzik. S amikor lehűlt, aztot a növényt borogatásként teszik a fájó részre.*

PN: Hogy így megfőzik, nem a levelet, nem a teáját, hanem magát a növényt?

CsE: *Nem a teáját. De a borogatáshoz azt úgy aztán reateszik, és megmártnak még egy anyagot, s tesznek szárazt.*

KF: De érdekes! És volt esetleg még másik növény, amit reumára és ilyen fájó ízületekre lehetett használni? Vagy valami kenőcs?

CsE: *A galaj; irodalmilag a galaj, de mi úgy ismerjük hogy a ragadály, vagy a csincsiri. Az felnőtt így messze-messze felnőtt, de olyan, amihöz hezzaér, oda van ragadva.*

KF: És milyen faleveleket használtak föl?

CsE: *Faleveleket nem, hanem a málnafának a levelét, az teának nagyon jó.*

PN: Csak úgy az íze miatt, vagy gyógyított is?

CsE: *Nem tudom, az íze miatt. A fekete ribizlinek a levelit. Akácfavirág. Nagyon különleges finom tea lesz abból. Na, s a szárított almahéj. Az egy finom valami.*

PN: Azt csak így nyersen eszik, vagy teának azt is?

CsE: *Teának, de az van, hogy ezelőtt nem vót ilyen rágógumis olyan nem tudom mi. Hanem ősszel, amikor hullott a sok alma, akkor meghántottuk az almát, cikkökre vágtuk, mint az almalevelesbe az almát, s felfűztük cérnára. Ilyen nagy hosszú fűzerek vótak, kinn a tornácra ki vót aggatva, hogy megszáradott. Télen az vót a csemege, akkor azt mondta nagyanyám, hogy bagolytűdő. Ott tartották a padláson, ugye mert ott szellős vót, s jól állott, és akkor felment a padláson, s lehúzta a cérnáról, s az vót a csemege télön. De abból főztek levest es. De finom vót.*

KF: Almalevest főztek ebből télen?

CsE: *Igen, s tettek belé zsályát, nagyon finom vót.*

KF: A fenyőknak valamelyik részét használták?

CsE: *Igen, így mondtuk, a fenyő újulás, az májusban (...). Van ekkoracsk világo-zód az ágak végén.*

KF: És milyen fenyőt gyűjtöttek ehhez?

CsE: *Itt van nem messze a faluvégénél van az a fenyős. Van, amelyik fenyőnek gyertyája van. Az újulás úgy jelenik meg, pontosan olyan, mint a gyertya.*

KF: És ezzel mit csináltak?

CsE: *Avval aztat, hogy amennyi vót, egy edénybe belétettük. Annyi vizet öntöttük rea, hogy ellepte. Két nap áztattuk benne. S tettünk cukrot jó sokat hezza. Odatettük főni, s mikor bésűrűsödött, akkor forrón üvegbe tettük. Ledugtuk és száraz dunsztba tettük. Egy ládából jól kibéleltük, s oda egymás mellé, s jól bétakartuk, s amíg kihűlt ott vót. S ez köhögéstől nagyon jó.*

PN: Milyen színű volt ez a szirup?

CsE: *Ez olyan pirosas.*

KF: És a nyírfát hallottuk, hogy van errefelé egy-két helyen. Azzal mit lehetett csinálni?

CsE: *A nyírfából, vót egy idős asszony kinn az utcában és az ment mindenkor, Basedow-ja vót, tehát pajzsmirigye. S azt a fát megvágta, így késsel meghúzta, s edényt tett oda, s a nyírfának kijött a leve. S azt itta, s azt mondta, hogy az jó. Most van nyírfacukor. Csak hogy azt hogy állítsák elő, azt én nem tudom.*

PN: És ezt a levet bármikor évközben ki lehet nyerni?

CsE: *Nem, azt megvan, hogy csak májusban lehet.*

PN: Utána már nincsen a fának leve?

CsE: *Akkor indul bé, mint a feltámadás, amilyen, akkor indul bé. S akkor van az.*

PN: És a diófalapi? Azt használják errefele, a diófának a lapiját?

CsE: *Van egy ismerősöm, amelyik használta a cukorbetegség ellen. Azt mondta, hogy nagyon jó a teája.*

- - - - -

TÁJSZÓTÁR

abbul: abból
acskó: zacskó
ajánltak: ajánlottak
akkoracska: (csak) akkora
alája: alá
állani: állni
állott: elállt
almars: hasmenés
amihöz: amihez
angyalbügyűrű: angyalbögyörő, burgonyás tészta
aprább: apróbb, kisebb
aprítta: aprította
aprólék: állat belső szervei (pl. szív, máj, tüdő, vese)
aprószentekelés: Aprószentek napján hagyományos szokás
araszos: arasznyi
árenda: adó
árokmart: árokpart
arra dönt: úgy dönt
arrul: arról
asszon: asszony
asztag: szabadban tárolt, cséplésre váró gabona
átaldörzsöl: átdörzsöl
átalfolyik: átfolyik
átaljár: átjár
átalmegy: átmegy
átalmos: átmos
átalöltöz: átöltöz
átalpasszíroz: átpasszíroz, átnyom
átaltelel: áttelel
átaltör: áttör
átvészöl: átvészsel, túlél
autótrén: autószállító
azutántól: azóta
babaszekér: babakocsi
babonáskodik: babonában hisz
bagolytüdő: aszalt körte
bárán: bárány
bazedó: Basedow-kór
béadás: beadás
béborít: beborít
bécsámporodott víz: lúgosított víz
bécsavar: becsavar
bécsombolyít: be(le)csomagol
bédagad: bedagad
bédörzsöl: bedörzsöl
bédug: bedug
béfásliz: befásliz
béfertőz: befertőz, megfertőz

béfészköl: befészkkel(i magát)
béflittöl: (be)spriccel
béfolyásol: befolyásol
béfőtt: befőtt
béfőzőpor: befőzőpor
béfű: befűj
bégézöz: gézzel beköt
bégyógyul: begyógyul
bégyullad: begyullad
bégyűjt: begyűjt
begyűttő: begyűjtő
béhint: behint
béjár: bejár
béjön: eszébe jut; *Most hirtelen úgy béjött.*
békattan: bekattan, eszébe jut
békavar: ekcémászerű bőrbetegség
béken: beken
békenöget: bekeneket
béköny: magas tepsi (kalácsütő)
belé: bele
beléadja az eszt: nekiveselkedik, nekiáll
belébújik: belebújik
belécsipaszzkodik: belecsimpaszzkodik, belekapaszzkodik
belécsombolyít: be(le)csomagol
belédob: beledob
beléfektet: belefektet
beléfűj: belefűj
belégyömöszöl: belegyömöszöl, beletesz
beléhajít: belehajít, beledob
beléhal: belehal
belékever: belekever
belélép: belelép
belényom: belenyom
beléönt: beleönt
belepassen: belesüllyed
belépusztul: belepusztul, belehal
beléragad: beleragad
beléreszel: belereszel
belészakad: beleszakad
beléterít: beleterít, betesz
belétesz: beletesz, betesz
belétéved: elront
belétevődik: beteszi, betette
belétőt: beletölt
beléül: beleül
belévisz: belevisz
belézavarodik: belezavarodik
belvilága: átmérője
bémocskol: bepiszkít
bémutat: bemutat

bennvaló: terület
bényal: benyal
bényalint: benyal, benyalogat
bényom: benyom
béolt: beolt
béöntés: beönt
bepókál, béteker: bekötöz
bépriccol: bespriccel
bérágit: berágit, megetet (állatot valamivel)
bérekeszt: berekeszt
bérelt fog: protézis
béreped: bereped
béródal: bevág, hasít
berukkoltak: bevonultak a katonák
bésajtol: *besajtol, beprésel*
bésompornyál: *beoson*
bésúrol: *besúrol*
bésűrűsödik: *besűrűsödik*
bészármazó: *más területről származó*
bészéd: *beszed, bevesz*
bészerez: beszerez
beszi: *beszív*
bétakar: *betakar*
bétart: *betart*
béteker: bekötöz
bétesz: betesz
bétetűporoz: tetű elleni porral megszór
bétölt: betölt
bétör: betör
betűsoros: névmutató, tárgymutató könyvben
bétüzesedik: bepirosodik (seb)
béüt: beüt
bévág: bevág
bévásárol: bevásárol
bévesz: bevesz
bévet: bevet, bedob
bevetés: bevetés (pl. kemencébe kenyeret)
bévető lapát: ezzel teszik a kemencébe a kenyeret
bévetőlapát: kenyérsütő lapát kemencéhez
bévezet: bevezet
bézavar egy pofont: leken egy pofont
bezsegteti: bekenés után zsibbad
bezzsen: eresztékbe engedve sercen / lobban egyet
bibók: apró bogyó
bidon: 5 liternél nagyobb űrtartalmú műanyag edény/hordó, üveg
bihal: bivaly
bihar: bivaly
bingyó (kora): korai, tavaszi; *Az apró gyümölcsöknek mind mondják, hogy bingyó: alma bingyó, szilva bingyó; bingyó korában (termés pl.);* korai, tavaszi
bival: bivaly

biza: bizony
bizon: bizony
bog: csomó
bojt: (fenyő) fiatal ágvég
borkán: üveg(palack)
borkány: üveg, palack
bornyú: borjú
bornyúz: borja születik
borozda: barázda
borvíz: forrásvíz, ásványvíz
borzos: borzas; horzsolt seb vagy ekcéma felszíne
boszont: bosszant
bót: bolt
bóti: bolti
botikó: gömb alakú virág(zat), virágfej
bozdos: borzas
bőcskődik: dicsekszik, sokat mond
bökkedezik: bőfög
bölcskődik, bőcskődik: dicsekszik, sokat mond
bőribe: bőrében
bőrszivar: szivar
bővül a patak vize: árad
buba: baba
buglya: boglya
buglyázik: boglyát készít/rak
bugyutánkodik: ügyetlenkedik
burít: borít
burján: általában növény, gyomnövény
burjány: általában növény, gyomnövény
cáandra: tűzifa
cérnagiliszta: fonálféreg
ciklamenszínű: ciklámenszínű
cipcer: vagyon nélküli uraság, aki szereti a fényűzést
ciráz: csirázik
citromsó: citrompótló
csángó: pálinkafőzés vége
cseber: vödörhöz hasonló eszköz, edény
csemer: csömör, csömörlés, megcsömörlés
csendesedik: csillapodik (pl. fájdalom)
csendesít: csillapít (pl. fájdalmat)
csendítés: esti harangszó
csepeg: csöpög
csépöl: csépel
csepű: kender feldolgozásánál (gerebenezés során) keletkező maradék anyag
cserekégyó: keresztes vipera
cserekígyó: keresztes vipera
cserget: csörög
cserhe: tülevél
cserje: tülevél
cserkelés: lopakodás

cserszeg: serceg
Csihánnal megmoslak!: fenyegetés
 csikkan: bicsaklik
 csillapítsa: csillapítja
 csinyál: csinál
 csipor: csupor, csésze
 csiriz: ragasztó(anyag)
 csitka: csikó
 csitkó: csikó
 csobán: kétfülű edény, 40-50 literes, pl. sóhordó csobán
 csokorék: csokor
 csombolygat: (be)csomagol, bepólyál, forgat
 csombolyít: (be)csomagol, bepólyál
 csorba: román (tárkonyos) leves
 csóré: csupasz, meztelen
 csorrant: önt
 csudálkozik: csodálkozik
 csukor: csokor
 csukorék: csokor
 csukros: csokros
 csusza: fenyőtoboz, kukoricacsutka
 csuszli: cumi
 csuta: csutka, torzsa
 csutak: farönk
 csutika: torzsa
 csűgör: vadalma kipréselt leve; *Almalé, olyan, mint az édes bor.*
 csüllő: csörlő (szövőszéken)
 csüngedezik: csüng, lóg
 csüpi: csepű
 daganat: (nem rákos) dagadás, duzzanat
 dagasztótekenyő: dagasztóteknő
 deged: dagad
 degenye: szekér- /kocsikenőcs; *A degenyegős jött, a szekérkenőt hozta, a szekereknek is ugye a tengelyt meg kellett kenni, és úgy hívták azt a szekérkenőt, hogy degenyeg⁷. Mindenkinek volt egy olyan edénye, amibe vett ugye, aztán mentek minden nap a mezőre, az állatokkal, tehénnel, lóval, kinek mi volt, és a szekeret meg kellett kenni a tengelyt, hogy forogjon⁷.*
 dinsztöl: dinsztel
 diszkus: forgó
 disznóborz: nagyobb termetű borz, kutyaborznál kisebb, gyapjas
 disznyó: disznó, sertés
 diszpenzár: kórház
 disztol: golyó juhok betegségére
 divatizál: divatozik
 doboz: (mák)tok
 dógok: dolgok
 dógozik: dolgozik
 döböcsköl: tapos
 dörgölés: masszírozás
 dörgölnyi: masszírozni
 dunsz: dunszt

ebsemereg: piros foltok a bőrön
ecötös: ecetes
édesvíz: csapvíz
egy szezonos: egynyári
egyebütt: egyéb helyen
egyeledik: elegyedik
éhomra: éhgyomorra
ejsze: hiszen
ekkoracska: (csak) ekkora
éköl, megéköl: ékel
eközt: ezek között
elállítószer: tartósítószer
elárnyadt: bágyadt, másnapos
elbolondul: eltéved
elcsendesedik: csillapodik, megszűnik (fájdalom)
elcsisszen: elalszik (gyufa)
eléállít: előállít, eléje állít
eléfordul: előfordul
eléhoz: előhoz
elejibe: elejébe, eléje
elejit veszi: megelőzi
életfonal: életvonal (tenyérben)
elevenen: nyersen
elfolyik: elkúszik
elgyújt: meggyújt
elhullassa: elhullajtja, elhullik
eljö: eljön, megérkezik
elleget: eszeget
ellevez: eltesz
elmulassza: elmulasztja
elnyíllott: elvirágzott
elnyomtat: ételt egy másikkal vagy itallal
élőgyík: szalamandra
előről: előlről
elselymékésedik: (el)mocsarasodik, ingoványos lesz
eltorkol: letorkoll
elvet: eldob
elvette: elvetette
elvettem: elvetettem
embör: ember
embörfia: emberfia
endellő: fanyar (íz)
endergős: fanyar (íz)
engedelmes szár (növény): puha, hajlik
éngemet: engem
ennyicskára: ennyire
epekű: epekő
eppen: éppen
érdököl: érdekel
érdökös: érdekes

ereszték: habarás
erősen: nagyon
éröz: érez
érvényesül: sikerül
érzékeny: érzékeny
érzik: érződik
es: is
esment: ismét
esszecsavar: összecsavar
esszegyúr: összegyúr
esszekever: összekever
esszeköt: összeköt
esszenc: illatos készítmény, tinktúra
esszeropog: összeesik (sütemény)
esszerúg: összerúg
esszeszed: összeszed, felszed
esszeteke: összeteker
esszetör: összetör, eltör
esszevág: összevág, felvág, aprít
esszeványol: ványol, gyapjút tömörít/feldolgoz
esszeveret: összeveret
esszevissza: össze-vissza
esztena: legelőterület, itt tartják az állatokat
étőgyík: szalamandra
éveg: üveg
evelen: eleven
evelenedik: elevenedik
évökön: éveken
evvel: ezzel
ezören: ezren
fa hegye: fa teteje
faggyas: faggyús
fagylal: fagyaszt
fáin: finom, ízletes
fájtat: fájlal, fáj
fajzat: fajta, faj
fakalán: fakanál
faluból: faluból
fátyolszita: nagy finomságú (kis lyukméretű) szita, kenyérlisztből ezzel szitálták ki a finomját
fehérnép: nő, asszony
fehérös: fehéres
feküdjék le: feküdjön le
felazon: felfelé
felcserepszik: kicserepesedik, kiszárad (bőr)
feldógoz: feldolgoz
feletetődik: megetették (velük)
felfázástul: felfázás ellen
felfőtt: megizzadt (pl. láb)
felhossa a figyelmét: felhívja a figyelmét
felibe: felébe(n)

felmarás: feltörés (pl. cipő a sarkát)
felpóckol: felpolcol
felsértött: felsértett, megsérült (bőr pl.)
feltalálvány: találmány
feltevődik: felteszi, feltette
felveszi / nem veszi fel a kérését: kérődzik / nem kérődzik
felvető: szövöszéken a fonal feltekerésének helye
fennebb: feljebb
fenyőalma: toboz
fenyőbuba: toboz
ferednek: fürödnek
feredő: fürdő
feredő: fürdő
fészeg: sérült
fizió: fizioterápia
flikkós: festék(típus)
flittölő: spriccelő, spray
fojlás: nehézlégzés
fojlós: nehézlégzésben szenvedő
folyik: fut (futónövény)
folyik: kúszik
folyóka: futó-, kúszónövény
folytméz: házi méz
forrják: forrjon
fotballozik: futballozik
fótos: foltos
föd: fed, befed
főd: föld
fől: fő (étel, főzet stb.)
fölfolyik: felkúszik, kúszik
fölnő: felnő
főtelen tej: nincs felfőzve
fővő: forrásban lévő
frustokol: reggelizik
fúni: fűjni
furunkulus: kelés
furunkulus: kelés
furunkulus: kelés
futtunk: futottunk
futuckó: 1 deciliteres üveg pálinkának
fülit: fülét
fürösz: fürdet
füttő: fűtő
fűtyöl: fűtyül
gagya: nadrág
galacsiny: galacsin
galusfesték: festőanyag régen; *Azt mondtuk galus, galus festék*¹¹.
galuska: pofon
gánica: dödölle
ganyé: gané, trágya

gáz: petróleum
gazdáskodik: gazdálkodik
gazol, elgazol: (el)pazarol
gazol: pazarol
givéta: mosdókagyló
gondolatjához: gondolatához
göbőce: összegyűlt víz állatok itatására
gőzibe: gőzében
grimáskodik: grimaszol
gripa: meghűlés
gripásodik: megfázik, meghűl
grippa, grippás: hűlés, meghűlt
guruzsa: ráolvasás, kuruzslás
guruzsmál: ráolvas, kuruzsol
guttütés: *Most azt mondják rá: agyvérzés vagy szívinfarktus.*
gyámbász: gyömöszöl, erősen megráz
gyermökök: gyermekek
gyérül, meggyérül: ritkul
gyócsing: gyolcsing
gyógyburján: gyógynövény
gyógyítanak: gyógyítanak
gyógyszer: bolti szesz; bedörzsölőnek külsőleg
gyomorfeke: gyomorfekély
gyomorfogó: hasmenés ellen
gyomormenés: hasmenés
gyökerit: gyökerét
gyulladásról: gyulladás ellen
gyüker: gyökér
gyümölcs: általában termés, gyümölcs
gyűttő: gyűjtő
hagyományszerűleg: hagyomány(ok) szerint
haja: kérge, héja
hálapénz: orvosoknak adják
halóruha: haldoklónak, halottnak készített ruha
halván: halvány
hammas: hamvas
hammat: hamut, hamvat
hán: felhány(ja)
hánt: hámoz
hazahozódik: hazahoz(za)
héhelő: gereben
héj: kéreg
héjal: kergét/héját lehúzza
helyibe: helyébe, helyére
helyregyűtt: helyrejött, meggyógyult
helyrejő: helyrejön, meggyógyul
helyt: helyen
helytelenkedik: helytelenül viselkedik
hep: fűzfasíp
hevít: melegít

hezzacsap: hozzácsap
hezzajut: hozzájut
hezzanyúl: hozzányúl
hezzaszól: hozzászól
hezzatartozó: hozzátartozó
hezzaüt: hasonlít hozzá; *Ők is hezzám üttek.*
hezzavaló: hozzávaló
hímös: hímes
hintötték: hintették, szórták
hipermanga: kálium-permanganát
hiszök: hiszek
hítták: hívták
hitván: hitvány
hiu: padlás
hóharmat: dér
holdbura: Hold udvara
holdsakatta: holdtölte
honcsok: vakond
honcsoktúrás: vakondtúrás
hónya alá: hóna alá
horpac: állatok hasa két oldalán mélyedés (bordák és csípő között)
hosszas: hosszú ideig / sokáig tart
hosszít: hosszabbít
hosszúka: hosszú(kás)
hosszúkó: hosszú(kás)
hosszúkós: hosszú(kás)
hosszunkás: hosszúkás
hosszúnkó: hosszú(kás)
hosszunkó: hosszú, hosszúkás
hozzajut: hozzájut, megszerez
idegtől: idegbetegségek ellen
idejibe: idejében
ijeszteget: ijesztget
ikresház: ikerház
illározik: apránként iszogat, kortyolgat
illogat: iszik, iszogat
illogat: iszogat
inekcióz: injekcióz
inváziv: invazív, idegen (növényfaj pl.)
irodalmi név: hivatalos, tudományos név (növény)
istilinfili: harisnya
íz: lekvár, dzsem
izen: üzen
jászój: jászol
jaurt: joghurt
javítsa: javítja
jertők: gyertek
jesztő: madárijesztő; üvegeket helyeznek a kerítésre
kabala: herélt ló
kakukkmese: hazugság

kaláka: közösen végzett munka, csoport

kalán: kanál

kalangya: szénaboglya

kalapkúra: megfázás esetén 2 liter forralt bort inni addig, míg a letett kalapból kettőt nem látnak

kalongya: széna- / szalmaboglya; gabona mérésének régi mértékegysége (1 kalongya = 18 kéve)

kalorifer: fűtőtest

kamara: kamra

kamaszkodik: kamaszodik

kanalizálás: csatorna készítése

kancsi: kancsal

kankorodik: kanyarodik, görbül

kankós: kampós

kankós: kampós, görbült

kantin: étterem

kap: talál

kápia: piros paprika

karaj: karéj

karinca: díszített kötény

karmantyú: *Ezelőtt az ujjas kabát leért, de a forgókra ügyeltek, megköttek, s felhúzták. Ízületesek használják így gyapjúból, minden leányka kötötte az apjának.*

kaszten: fiókos szekrény

káva: magyarófa hancsából karika nyírfaseprűre

kávémőrlő: kávédaráló

kégyó: kígyó

kekellőség: bolondság

kékszesz, *gyógyszesz*: bolti szesz; bedörzsölőnek külsőleg, nem tinktúraként

kellemetes: kellemes

kenőget: kenetet

kényös: kényes

kényös: kényes

kényösködik: kényeskedik

kéreje: kérője (állat)

keresztüleg: keresztül

kérő eláll: nem kérődzik

keserűsó: magnézium-szulfát

keskőny: keskeny

kétágúlag: kétágú (fa)

kettőn: ketten

kezdött: kezdett

kicirázott: kicsírázott

kicsengetés: ballagás

kicserepesedik: kiszárad (pl. bőr)

kicserepszik: kiszárad (pl. bőr)

„kicsi büfé”: *Itt van az üdítőm, itt van a borvizem.*

kicsikkan a lába: kibicsaklik

kihúz: kifakaszt (pl. kelést, gennyet)

kijő: kijön

kikopol: pl. mák magvát kiszedik a tokból

kikórózik: hajtása kinő, felnő

kilaja: kilója
kilikaszt: kilyukaszt, lyukaszt
kimenyen az esziből: (el)felejtí
kiót: kiolt
kipattogtat: kimagoz (pl. szilvát)
kipereg: kiesik, kipotyog
kirakósdí játék: kirakó
kisutul: kiváj (pl. retket)
kiütte: kiütötte
kizúzmarásodik: zúzmarás lesz
kofrács: tojástartó
kókulva: bolondulva
kolhoz: termelészövetkezet
kollektív: korábbi Termelészövetkezet
komisszió: bizottság
kontáros fazék: füles fazék
kopac: kopasz
kopasztás: disznóöléskor a sertés szórtelenítése
kopocsál: kopácsol
koppasztó tekenyő: disznóöléskor a sertés szórtelenítésére használt teknő
koreltolódás: korkülönbség
kóró: hajtás, szár
koros bál: 25,30,35,40,45,50,55,60 évesek bálja
kórózik: kinő a hajtása
kortyintgat: kortyolgat
kosornyáz: járkál
köhögéstül: köhögés ellen
költöződik: költözik
köpolyözés: körppohárral gyógyítás
környezet: természet
körorvos: házi orvos
körpözés: körppohárral gyógyítás
kövér: juhok faggya
kövérit: dúsit
köz: korkülönbség
közepös: közepes
közköltség: rezsi
kukucsál: kukucskál
kukul: leselkedik
Kultúr: Kulturális / Művelődési Ház, Népház
kuruzsláskodik: ráolvas, kuruzsol
kutyaborz: disznóborznál kisebb termetű borz
kutyaság: rossz, helytelen dolog
kű: kő
különválódik: külön-/el-/szétválík
künnháló: legelőn tavasztól őszig kint éjszakázó állatok
künt: kint
küsebb: kisebb
lábás: lábos, fazék
lábujjka: lábujj

lakadalom: lakodalom
lakkos: fényes
lapi: levél (növény)
lapító: vágódeszka
lapótya: kenyérlángos
laska: tészta, levestészta
leánka: kislány
leföd: lefed
lefödik: lefedik
legalábbis: legalábbis
léhel: kender tisztítása, gerebenezése (*léhelés*)
lekérgösödik: héja/kérge leválk
lekötötte: lekötötte
lemonít: lemos
leőröl: darál, aprít
ler: sütő tűzhelyen
leszakassza: leszakítja
leszárassza: (le)szárítja
létezzetetlen: elképzelhetetlen, hihetetlen
letőt: letölt
létözik: létezik
levesz: csökkent (vérnyomást)
levivel: levével
levon: csillapít, levez (lázat)
lik: lyuk
likas: lyukas
likaszt: lyukaszt
lisztös: lisztes
litres: literes
litret: litert
lobbaszt: forral
lok: völgy
lőjtő: lejtő
lőtyöfűtől: lődörög
lux: luxus
lökögött: lüktetett
lűtő: lejtő
macskálódik: bajlódik, sok a munka vele
madárka: kenyérsütés végén a maradék résztából készül
magára csinál mindent: magától terem, szaporodik
magos: magas
Magyar: Magyarország
majorok: *Akik juhokat gondoznak nyáron. Ők csinálják a sajtot tejből.*
majorság: baromfi
málé: törökbúzálsztból készült, édesített olajos sütemény, régen ínséges időkben
malota: melasz (sörgyártás), disznóknak hordták, édes
mán: már
marint, nagy marint: egy kelésfajta
marjulás: csontvégződés deformitása
marószóda: nátrium-hidroxid, lúgkő

mart: part
mása: méhlepény
máshelyt: más helyen
másodikos tál: lapos tányér
medriben: medrében
megabál: párol (zsírban)
megbornyúz: borja születik
megcsaládosodott: családja, gyermeke lett
megcsaládosodott: családja, gyermeke lett
megcsencsel: meglöp
megcsencsöl: meglöp
megcsendesedik: csillapodik
megcsikkan: bicsaklik
megcsondorgat: átfogat, összefog
megcsömörül: túltelik, eltelik
megdeged: dagad
megdöböcsköl: megtapos
megered a fog: begyullad a fog gyökere, gennyes lesz
megereszkezik: megpuhul tűz mellett (pl. káposztalapi); valaki megroggyan, elhagyja magát
meges: mégis
méges: mégis
megett: mögött
megfótták: foltozták
meggajdul: részegezik
meggennyesödött: gennyesedett
meghánt: meghámoz
meghéjal, meghánt: meghámoz
meghéjal: meghámoz
meghótt: meghalt
meghúz: meghánt, meghámoz, héjal
megijedött: megijedt
megkabátolták: megverték
megkap: talál
megkásásodik: kásás lesz pl. a körték bele
megkel: sebes lesz (pl. ujj)
meglássa: meglátja
meglikad: lyukad
meglobbaszt: felforral
meglobbaszt: forral
meglobboz: felforral
meglükögtet: lüktet
megmártnak: megmártanak
megmelegítődik: melegedik, melegszik
megmerődik: keményedik, megmerevedik
megnő a patak vize: árad
megód: megold
megolvassza: megolvasztja
megőröl: darál, aprít
megpotyol: klopfol, lapít
megsarval: nagylyukú reszelőn lereszeli pl. cukorrépát

megsüfitől: bedörzsöl, megken; *Ez egy régi szó, ritkán használjuk most már. Vagy ha valaki mozgott, mondták, hogy ne süfitölj.:* maradjon egy helyben
megszárazt: megszárit
megszárazt: szárít, megszárit
megtaplósodik: megpuhul, romlik
megtapod(ja): megtapossa, rátapos
megtisztítsa: megtisztítja
megtőt: megtölt
megvacskol: kézzel összetör
megvegyít: (el)kever
megvegyít: kever, összekever
mejjhártya: mellhártya
melász: melasz (sörgyártás), disznóknak hordták, édes
melly: mell
mellyék(e, -in): patakpart(on)
meneket: mendegél, megy
mentin: mentén
menyen a feledésbe: elfelejtik
menyen a gyomra: hasmenése van
menyen: megy
menyünk: megyünk
mérges: mérgező
merődik: keményedik, megmerevedik
mérög: méreg
messzébb: messzebb
metelinkék: metilénkék, fenotiazin
meteodoktor: meteorológus
mezge, mezeje: (fa) nedve
milicia: rendőrség
mindenfélbül: mindenféleből
mindenfélit: mindenfélét
mindön: minden
mindörökké: mindig
mink: mi
modernizál: divatosan intéz valamit
morcsontja: állatok nyaka alatt az első két láb feletti rész
morja: állatok nyaka alatt az első két láb feletti rész
moszt: must
motorina: benzin
munkás: sok munka van vele
muretura: (román) savanyúság
murva: szénatörmelék
mutassák: mutatják
mü: mi
nagy üdő: nagy idő, vihar
nagyobbas: nagyobb
nájlon: nejlon
nannyám(ék): nagyanyám(ék)
navétázik: ingázik
neköm: nekem

nem kérezett: nem kéretőzött
Néptanács: Polgármesteri Hivatal, helyi tanács, város(falu)háza
nézőget: nézeget
nincsenség: nincstelenség
nokelli: nokedli
nyess: nyers
nyilaldosnyi: nyilaldos(ni)
nyomban: azonnal
nyugtassa: nyugtatja
odor: (széna)padlás
okfazék: nagyon okos
olyant: olyat
onnat: onnan
onnét: onnan
orda: tejtermék tejsavóból, sajtgyártás mellékterméke
ormolya: levél vastag főeres része
orvosrendelő: orvosi rendelő
osztán: aztán
osztováta: szövöszék
ót: olt
ótás: oltás
ótó: oltó
ótogat: oltogat, (be)olt
ótovány: oltvány
osztán: aztán
öregasszon: öregasszony
örökház: koporsó
örökké: mindig
őröl, megőröl, leőröl: darál, aprít
őrölt hús: darált hús
őröz: őríz
össze van folytatva: növények ültetésekor „összeérnek”
összecsombolygat: összecsomagol
összegyűt: összegyűjt
összegyűtti: összegyűjti
összekütyül: összekever, összeállít (orvosságot)
összesírít: összesűrit
összetemetedik: összetömről
őt: ölt
pakulár: juhásztor
palánt: palánta
palánt: palánta
palántul: palántázik, palántát ültet
pamacs (kukorica): bajusz, haj
pampó: gyapjúból vagy posztóból készült papucs
pánkó: fánk
papundekli(s doboz): papír(doboz)
parapáj: bátor, erőteljesen kimond valamit
paszta: (fog)krém
pásztoroskodik: pásztorkodik

patakászik: patakban mászkál
pecs: csipkebogyó dzsem/lekvár
pecsétes: foltos
pelicin: penicillin
pemettő: eszköz kemence tisztítására
penettő: kukoricalapít kötnek a fa végére, vizezik, s ezzel seprik ki a kemencét
pergel: pörköl, éget, pirít
pergelődik: pirul (pirítás során)
permanent: állandó, állandóan
petró: petróleum
piláf: rizseshús bornyú- vagy majorsághúsból
pimpósodik: (meg)romlik
pipinya: kényes, válogatós, érzékeny, gyenge
pipiza: aprólékos (munka)
pire: püre
pirimókoskodik: sokat törődik magával
pisolyog: mosolyog
piszkafa: tüzet szétütik, terítik vele
pityókatörő: krumplitörő
pocor: állati gyomor
pokkorn: pattogatott kukorica
pokla: állatok méhlepénye
porzolózik: beporozzák
pótlékpénz: segély
potyol, összepotyol: klopfol
potyoló: (hús)klopfoló
pozdorja: apróra tört részek (pl. kender)
pőcsörös: tölcséres
priccoló: spriccelő, fröcskölő
priccses nadrág: lovagló nadrág (alul szűk, felül bő)
proszpata: prosztata
puhítsa: puhítja
punga: nejlonzacskó, szatyor
rácsujoz: üget (lóval)
radina: látogatás gyermek születésekor ; *Az, mikor valakihez mész látogatóba, s viszel te valamit, az a radina. Ha vendégségbe valamit viszel, megszületik a baba, s mész baba látni, amit viszel így élelmet neki a beteg asszonynak vagy gyereknek viszel, azt úgy hívják: radina. Mert mikor megszületik egy gyermek, például ha neked babád lesz, s mi elmegyünk meglátogatóba hozzád, s amit viszünk, az a radina. Az élelem, amit viszünk. Vagy egy beteg asszonynak visznek süteményt, vagy visznek ilyen madártejet, vagy ilyen finomságokat, érted e, s az a radina.*
rájajön: rájön
rajoz: rajzik
rajtunkon: rajtunk
ráma: (kép)keret
ráverekedik: Most verekedtem rá.; valami újat kapott/szerzett
reaborogat: (be)borogat
reacseppent: rácseppent
reaereszkedik: ráereszkedik
reaiszik: ráiszik

reajő: rájön, eszébe jut
reajön: rájön, eszébe jut
reakérdez: rákérdez
reaköt: ráköt
reaönt: ráönt
rearagad: ráragad
rearak: rárak, rátesz, ráhelyez
reaszall: rászáll
reaszól: rászól
reateker: ráteker
reatérdepel: rátérdel
reaun: megun(ja)
reckíroz: kockáztat
regöl: regöséneket mond/énekel
régön: régen
reguta: újonc katona
rehoma: reuma
rejajár: rájár
rejuk: rájuk
rend: réteg, adag (attól függ, mire használják)
rendös: rendes
repla: lepra
resta: szita
részögödik: részegedik
rézeleje: pálinka eleje, erőse, pálinkafőzés során keletkező melléktermék, *rezes*
rezes: pálinkafőzés eleje, erőse, pálinkafőzés során keletkező melléktermék, *rézeleje*
rizskása: főtt rizs
rokolya: szoknya
romlás: ecetesedés, erjedés, vagy pl. végtag kibicsaklik
röngönöz: röntgenez
salló: sarló
sánc: gát, töltés
sántál: sántít
sántás: sánta
sapkabaj: gyomorgyulladás (állat)
sárigság: sárgaság, májbetegség
sarval: gyalul
sarvaló: tökgyalu
seböz: sebez
selymékes: források mentén kialakuló vizes foltok
serbeli: bili
serít: nyújt, kinyújt (tésztát)
síkkígyó: sikló
siklája: ló patája felett a hajlaton aluli rész
simlédes: siltes
sindés: száj- és körömfájás
sirít: sűrít
sokhelyt: sok/több helyen
solló: sarló
sóscsobán: merítőedény sóskutaknál

sósverte: sóban gazdag talaj, terület
spanyoljárvány: spanyolnátha
speciál: speciális
srégen: ferdén
suhar: széna
súlykol: súlyokkal tisztít
suppol: gyorsan elintézi
surló: sarló
súrló: sarló
súrol: dörzsöl
súrolás: dörzsölés, masszírozás
süfitől, megsüfitől: súrol
sümőcs: szemölcs
süttek: süttöttek
szájbán: juhakol
szakkör: szakterület, szakma
szalakáli: szalalkáli
szalmakaszaj: szalmakazal
szalmapityóka: hasábburgonya
szanda: szandál
szanitézek: *A doktorok melletti segítők a háborúba.*
szántsa: szántja
szaporátlan: aprólékos, lassan megy
szappany: szappan
szapulás: *Hamut ruha vagy kender közé tették, ahogy főzték, vízre vitték, súlyokkal ütték.*
szárassza: (le)szárítja
száraszt: szárít, megszárit
szárazbetegség: gyomorfekély
szárazsó: asztali só
szebbje, szebbjit: szebbet, szebbeket
szecskál: aprít
szegelet: szeglet, sarok
szegeletes: szögletes, sarkos
szeginy: szegény
székely aszfalt: poros út
szélekön: széleken
szélin: szélen, szélén
szeméhöz: szeméhez
szemibe: szemébe
szemiből: szeméből
szénacsínál: szénát elterít, bálába/buglyába rendez
szénamurva: *Szénaszállításnál, mikor feldobják a szénát az odorba, s lehull az az apró.*
szénát csinál: szénát elterít, bálába/buglyába rendez
szénatörek: *Szénaszállításnál, mikor feldobják a szénát az odorba, s lehull az az apró.*
szervét: szalvéta
szigetől: szigetel
szikra: egy kevés, kicsi
színös: színes
szirup: szörp
szivar: cigaretta

szívire: szívére
szocialista pénz: szociális segély
szódapor: szódabikarbóna
szomszédasszon: szomszédasszony
szontyorodik: elszomorodik
szökdös: ugrál
szökés: bőrbetegség
szökik: (fel)ugrik
szőlőtörő: szőlőprés
szuk: üdítő
szúrcsapol: megszúr
szurok: (fenyő)gyanta
szuszek: láda gabona tárolására
szűk világ volt: nehéz világ
takar: szénát összegyűjt
talál valamit: éri, érinti (pl. napfény)
talál valamivel: illik hozzá
talpa szive: közepe
tanórok: tanárok
targyik: szalamandra
tavatta: kenőzsír típus
teafélik: teafélék
teavegyíték: teakeverék
tehen: tehén
teheny: tehén
teja: tea
tejafőző: teafőző
tejbéggyűjtő: tejgyűjtő hely/központ
téjgyár: tejgyár, tejüzem
teknő: teknő, pl. nyárfából vagy fűzfából
tekenyő: teknő
teli: tele
teliarcú: kerek arcú
telifolyik: telefolyik
temötközik: temetkezik
tepertyű: töpörtyű, tepertő
tepsi: tepsi
terebélyös: terebélyes
térty: térd
termék: termés
termesztődik: termesztik
termik: terem
tészta: sütemény
tetfog: műfog(sor)
tetszedjen: tessén
tikitálé: Triticálé; búza és rozs kereszteződéséből előállított gabonanövény
tiloló: kender feldolgozásakor kiverte, törte az apró pozdorjákat
tiltsák: tiltják
timsó: kálium-alumínium-szulfát
tisztál: öblít (pl. haj, ruha)

tisztántartásos: tisztán kell tartani (pl. seb környéke)
tokán: tokány
tokozat: terméstípus (itt: Szentjánoskenyérfa hüvelytermése)
tollfosztó: női társas esemény régen
tönkre menyen: tönkremegy
törülget: törölget
törzsgyökeres: helybéli, tősgyökeres
tölt(öttük) : tölt(öttük)
tölt: tölt
töltelék: töltelék
töltelékes: töltelékes
tőzsöl, megtőzsöl: dörzsöl (ruha tisztítása régen)
tőzsölő: hullámos felületű, kemény fából készült mosóeszköz
tőzsölőmasina: eszköz ruha tisztítására
Trabant Mária: Maria Treben
tubus: (fenyő)toboz
tütköl: tülköl
tüzesség(e): piros(odó) rész pl. seben
úgyes: úgyis
ujjom: ujjam
újlag: újra, újból, még egyszer
újtság: újhold
újulás: fásszárúak fiatal hajtás-/ágvége
újulás: fiatal ágvég
urason: jól (megy valami)
urusol: orvosol, gyógyít
urusság: orvosság, gyógyszer
utána kutakodik: utánajár, kutatja
uzsukál: zavar, zaklat
üdő: idő
ügyel valamire: vigyáz, figyel
üreset lép: ha pl. nincs lépcsőfok
üttet: pl. olajat üt
vackorászik: vackort gyűjt
vacskol: kézzel összetör
vadonc: vadon termő/növő alany pl. gyümölcsojtáshoz
vájling: fém tál
válu, válú: vályú
vanília: vaníliáscukor
vaníliacukor: vaníliáscukor
ványoló: gyapjuszövetek tömörítésére szolgáló eszköz
varasbéka: varangyosbéka
várza: váza
veder: vödör
vegyít: (össze)kever
vegyül: keveredik
vékony: vékony
véle: vele
véleget: veszeget
velleget: veszeget

vénasszon: vénasszony
vénül: öregszik
vércsináló: vérképző
veres: vörös
vérkolészter: koleszterin
vérnyomásos: magas a vérnyomása
vérnyomástól: (főként magas) vérnyomásra
vérös: véreshurka
vérszipó: pióca
vérszípó: pióca
vérszívó: pióca
vetegető: vető (szövőszéken)
vider: vödör
viszen: visz
visszabocsássá: visszabocsátja, visszaengedi
vízér: visszér
vízeres: visszeres
vizita: látogatás
vízsó: sóskutak sós vize
vóna: volna
vonó: fakapához hasonlít, kihúzzák vele a tüzet a kemencéből
zaft: szaft
zakota: limlom, felesleges dolog
zereg: zörög
zöld: zöld
zöldág: zöldág, májusfa (nyírfából)
ződség: zöltség
zsibbog: zsibbad

**DOKTORI ÉRTEKEZÉS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ
SAJÁT KÖZLEMÉNYEK**

Papp Nóra (2024): „*Idősanyám is mindig ezt tette*” – Hagyományok és népi orvoslás a Nagy-Homoród térségében. Top Invest Kiadó, Székelyudvarhely, pp. 1-518. ISBN 978-630-6648-06-1

Papp Nóra (2018): „*A virágok ... mindegyik orvosság*” – Hagyományok és népi orvoslás Lövétén. Kiadja: Lövétei Közbirtokossága és Polgármesteri Hivatal, Lövete, pp. 1-364. ISBN 978 973 0 26894 2

Papp Nóra, Horváth Dávid (2016): „*Ezt nagyon tartották Édesanyámék, Nagyanyámék*”. Homoródkarácsonyfalva hagyományai és népi orvoslása. Kiadja: Homoródkarácsonyfalva Közbirtokossága, Homoródkarácsonyfalva, pp. 1-150, ISBN 978-606-8599-31-1

Papp Nóra, Boris Gyöngyvér (2014): „*Hét ír*”. Mag Anna emlékezései a lövétei népi orvoslásról. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, pp. 1-77.

Ágnes Alberti, Eszter Riethmüller, Csenge Anna Felegyi-Tóth, Szilvia Czigle, Dóra Czégényi, Rita Filep, **Nóra Papp** (2024): Phytochemical Investigation of Polyphenols from the Aerial Parts of *Tanacetum balsamita* used in Transylvanian Ethnobotany and Parallel Artificial Membrane Permeability Assay. *Plants* 13(12): 1652. DOI: 10.3390/plants13121652 (IF=4.0)

Papp Nóra (2024): Bemutatkozik a PTE GYTK Farmakognóziai Intézet Etnofarmakobotanikai Kutatócsoportja. *Farmakognóziai Hírek* XIX(69): 10-11.

Rita Jakabfi-Csepregi, Ágnes Alberti, Csenge Anna Felegyi-Tóth, Tamás Kőszegi, Szilvia Czigle*, **Nóra Papp** (2024): A Comprehensive Study on *Lathyrus tuberosus* L.: Insights into Phytochemical Composition, Antimicrobial Activity, Antioxidant Capacity, Cytotoxic and Cell migration effects. *Plants* 13, 232. <https://doi.org/10.3390/plants13020232> (IF = 4.0)

Nóra Papp, Dragica Purger, Szilvia Czigle, Dóra Czégényi, Szilvia Stranczinger, Mónika Tóth, Tünde Dénes, Marianna Kocsis, Anna Takácsi-Nagy, Rita Filep (2022): The importance of pine species in the ethnomedicine of Transylvania (Romania). *Plants*, 2022 Sep 6;11(18):2331. doi: 10.3390/plants11182331 (IF = 4.658)

Tóth Mónika Margit, **Papp Nóra**, Kerényi Mónika, Balázs Viktória Lilla, Bartha Sámuel Gergely, Purger Dragica, Stranczinger Szilvia (2022): Histological and antimicrobial investigation of *Lilium candidum* L. *Botany Letters* 169(3):1-9, 2022, <https://doi.org/10.1080/23818107.2022.2075463> (IF = 1.566)

Tünde Dénes, **Nóra Papp**, Erzsébet Fogarasi, Sarolta-Edina Marton, Erzsébet Varga (2022): Phytochemical investigation and antioxidant potential of *Ononis arvensis* L. *Farmacia*, 70(3): 529-535. <https://doi.org/10.31925/farmacia.2022.3.20> (IF = 1.55)

Nóra Papp, Dóra Czégényi, Mónika Tóth, Tünde Dénes, Sámuel Gergely Bartha, Rita Csepregi, Kinga Gyergyák, Péter Bukovics, Szilvia Stranczinger, Erzsébet Varga, Ádám Kindler-Matavovsky, Kata Birkás-Frendl, Rita Filep (2022): Ethnomedicinal survey on folk dermatology in Transylvania, Romania. *Clinics in Dermatology* 40(6): 651-664. (IF = 2.797)

Rita Csepregi, Viktória Temesfői, Sourav Das, Ágnes Alberti, Csenge Anna Tóth, Róbert Herczeg, **Nóra Papp**, Tamás Kőszegi (2020) Cytotoxic, Antimicrobial, Antioxidant Properties and Effects on Cell Migration of Phenolic Compounds of Selected Transylvanian Medicinal Plants. *Antioxidants* 9(2), 166, 1-29. DOI:10.3390/antiox9020166 (IF= 6,312)

Viktória Lilla Balázs, Rita Filep, Tünde Ambrus, Marianna Kocsis, Ágnes Farkas, Szilvia Stranczinger, **Nóra Papp** (2020): Ethnobotanical, historical and histological evaluation of *Helleborus* genetic resources used in veterinary and human ethnomedicine. *Genetic Resources and Crop Evolution* 67: 781-797. Open access, DOI: 10.1007/s10722-019-00876-5 (IF= 1,524)

Gergely Sámuel Bartha, Gergő Tóth, Péter Horváth, Eszter Kiss, **Nóra Papp**, Monika Kerényi (2019): Analysis of aristolochic acids and evaluation of antibacterial activity of *Aristolochia clematitis* L. *Biologia Futura* 70: 323-329. (IF= 0,585)

Kindler-Matavovszky Ádám, **Papp Nóra** (2018): Hagyományok és népi adatok gyűjtése a Homoródok völgyében. *Kagylókört*, LXX: 46-51.

Nóra Papp, Sándor Gonda, Attila Kiss-Szikszai, Tamás Plaszkó, Péter Lőrincz, Gábor Vasas (2018): Ethnobotanical and ethnopharmacological data of *Armoracia rusticana* P. Gaertner B. Meyer et Scherb. in Hungary and Romania – A case study. *Genetic Resources and Crop Evolution* 65(7): 1893-1905. (IF: 1.296) <https://doi.org/10.1007/s10722-018-0663-0>

Papp Nóra, Sali Nikolett, Csepregi Rita, Tóth Mónika, Gyergyák Kinga, Dénes Tünde, Bartha Sámuel Gergely, Varga Erzsébet, Kaszás Andrea, Kőszegi Tamás (2019): Antioxidant potential of some plants used in folk medicine in Romania. *Farmacia*, 67(2): 323-330. (IF: 1.527)

Tamás Kőszegi, Nikolett Sali, Maja Raknič, Zoltán Horváth-Szalai, Rita Csepregi, Marijana Zovko-Končić, **Nóra Papp**, Miklós Poór (2017): A novel luminol-based enhanced chemiluminescence antioxidant capacity microplate assay for use in different biological matrices. *Journal of Pharmacological and Toxicological Methods*, 88(Pt 2):153-159. DOI: 10.1016/j.vascn.2017.09.256 (IF: 2.238)

Dénes Tünde, Bartha Sámuel Gergely, Kerényi Mónika, Varga Erzsébet, Balázs Viktória Lilla, Csepregi Rita, **Papp Nóra** (2017) Histological and antimicrobial study of *Ononis arvensis* L. *Acta Biologica Hungarica* 68(3):320-332. (IF: 0,506)

Rita Csepregi, Tímea Bencsik, **Nóra Papp** (2016) Examination of secondary metabolites and antioxidant capacity of *Anthyllis vulneraria*, *Fuchsia* sp., *Galium mollugo* and *Veronica beccabunga*. *Acta Biologica Hungarica* 67(4): 442-446. (IF: 0,506)

Valeria Kolosova, Ingvar Svanberg, Raivo Kalle, Lisa Strecker, Ayşe Mine Gençler Özkan, Andrea Pieroni, Kevin Cianfaglione, Zsolt Molnár, **Nóra Papp**, Łukasz Łuczaj, Dessislava Dimitrova, Daiva Šeškauskaitė, Jonathan Roper, Avni Hajdari, Renata Soukand (2016): The bear in Eurasian plant names: Motivations and models. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 13:14, DOI 10.1186/s13002-016-0132-9, pp 1-72 (IF: 1,903)

Nóra Papp, Mónika Tóth, Tünde Dénes, Kinga Gyergyák, Rita Filep, Sámuel Gergely Bartha, Rita Csepregi, Viktória Lilla Balázs, Ágnes Farkas (2017): Ethnomedicinal treatment of gastrointestinal disorders in Transylvania, Romania. *Acta Ethnographica Hungarica* 62(1): 207-220. DOI: 10.1556/022.2017.62.1.10

Rita Csepregi, Marianna Kocsis, **Nóra Papp** (2017): Phytochemical analysis of medicinal plants collected in Transylvania, Romania. *Index Seminum 2016*, University of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureş, Targu Mures, Romania, pp. 37-49.

Nóra Papp, Kinga Rudolf, Tímea Bencsik, Dóra Czégényi (2015) Ethnomycological use of *Fomes fomentarius* (L.) Fr. and *Piptoporus betulinus* (Bull.) P. Karst. in Transylvania, Romania. *Genetic Resources and Crop Evolution*, 64(1): 101-111. DOI 10.1007/s10722-015-0335-2 (IF: 1,258)

Sámuel Gergely Bartha, Cassandra L. Quave, Lajos Balogh, **Nóra Papp** (2015): Ethnoveterinary practices of Covasna County, Transylvania, Romania. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 11:35, doi:10.1186/s13002-015-0020-8 (IF: 2,414)

Papp Nóra, Kocsis Marianna, Czigle Szilvia, Ambrus Tünde (2015): A kerti szőlő (*Vitis vinifera* L.) etnobotanikai, gyógyszerésztörténeti és gyógyászati jelentősége. *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, Journal of History of Culture, Science and Medicine* 10: 229-256.

Rita Csepregi, Erika Kocsis, Béla Kocsis, **Nóra Papp** (2015): Microbiological studies on plants used in the Transylvanian ethnomedicine (Romania). *Index Seminum 2015*, University of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureș, Targu Mures, Romania, pp. 37-41.

Yunus Dogan, Anely Nedelcheva, Łukasz Łuczaj, Constantin Drăgulescu, Gjosh Stefkov, Aida Maglajlić, Jonathan Ferrier, **Nóra Papp**, Avni Hajdari, Behxhet Mustafa, Zora Dajić-Stevanović, Andrea Pieroni (2015): Of the importance of a leaf: The ethnobotany of *sarma* in Turkey and the Balkans. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 11:26, doi:10.1186/s13002-015-0002-x (IF: 2,414)

Dénes Tünde, **Papp Nóra**, Marton Krisztina, Kaszás Andrea, Felinger Attila, Varga Erzsébet, Boros Borbála (2015): Polyphenol content of *Ononis arvensis* L. and *Rhinanthus serotinus* (Schönh. ex Halácsy & Heinr. Braun) Oborny used in the Transylvanian ethnomedicine. *International Journal of Pharmacognosy and Phytochemistry* 30(1): 1301-1307.

Gyergyák Kinga, Dénes Tünde, Kondorosy Fruzsina, Wirth Tamás, Farkas Ágnes, **Papp Nóra** (2015): *Thymus*, *Mentha* és *Salvia* fajok népgyógyászati adatai a Homoród-völgyéből. *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, Journal of History of Culture, Science and Medicine* 10: 257-269.

Dénes Tünde, Tóth Mónika, Gyergyák Kinga, Lőrincz Péter, Varga Erzsébet, **Papp Nóra** (2014): Szemelvények Homoródmás (Erdély) népi gyógynövényismeretéből. *Botanikai Közlemények* 101(1-2): 227-241.

Tóth Mónika, **Papp Nóra** (2014): Etnofarmakológiai adatok a Szatmár-megyei Túrterebesről. *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, Journal of History of Culture, Science and Medicine* 5(9): 117-129.

Nóra Papp, Kata Birkás-Frendl, Ágnes Farkas, Dóra Czégényi (2014): Hungarian Ethnobotanical Studies in Romania. In: A. Pieroni, C. Quave (eds): *Ethnobotany and Biocultural Diversities in the Balkans: Perspectives on Sustainable Rural Development and Reconciliation*. Springer Science + Business Media New York, USA. Book chapter. pp. 29-44. DOI 10.1007/978-1-4939-1492-0_3

Nóra Papp, Dóra Czégényi, Anita Hegedűs, Tamás Morschhauser, Cassandra L. Quave, Kevin Cianfaglione, Andrea Pieroni (2014): The uses of *Betula pendula* Roth among Hungarian Csángós and Székelys in Transylvania, Romania. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 83(2):113-122. (IF: 1.174)

Nóra Papp, Kata Birkás-Frendl, Tímea Bencsik, Szilvia Stranczinger, Dóra Czégényi (2014): Survey of traditional beliefs in the Hungarian Csángó and Székely ethnomedicine in Transylvania, Romania. *Revista Brasileira de Farmacognosia* 24: 141-152. (IF: 0.796)

Papp Nóra, Dénes Tünde, Gyergyák Kinga, Varga Erzsébet (2014): Kertészeti vonatkozású etnobotanikai adatok a Homoród-völgyéből (Erdély). *Kertgazdaság* 46(2):60-69.

Nóra Papp, Tímea Bencsik (2013): Ethnobotanical survey of plants grown in agriculture in Transylvania, Romania. *Agrica* 2(1-2): 1-26. ISSN 2320-1193

Tünde Dénes, Erzsébet Varga, Kinga Gyergyák, **Nóra Papp** (2014): Ethnobotanical studies in the villages of Homoród-valley, Romania. *Index Seminum*. University of Medicine and Pharmacy of Târgu Mureş, Targu Mures, Romania, pp. 37-43.

Papp Nóra (2013): Etnobotanikai kutatások Erdélyben az 1960-as évektől napjainkig. In Kerekes I, Barna G., Kótyuk E. (szerk.): A test és lélek orvosai. Grynaeus Tamás emlékkönyv. Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék, Szeged, pp. 32-54.

Papp Nóra, Bartha Sámuel Gergely, Balogh Lajos (2013): Jelenkori etnobotanikai értékű adatok egy erdélyi (nagybaconi) falusi herbáriumából. *Botanikai Közlemények*: 100(1-2): 177-199.

Papp Nóra, Horváth Dávid (2013): Vadon termő ehető növények Homoródkarácsonyfalván (Erdély). In Dénes A. (szerk.): Ehető vadnövények a Kárpát-medencében. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 83-92.

Dénes Andrea, **Papp Nóra**, Babai Dániel, Czúcz Bálint, Molnár Zsolt (2013): Ehető, vadon termő növények és felhasználásuk a Kárpát-medencében élő magyarok körében néprajzi és etnobotanikai kutatások alapján. In Dénes A. (szerk.): Ehető vadnövények a Kárpát-medencében. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 35-76.

Nóra Papp, Kata Birkás-Frendl, Ágnes Farkas, Andrea Pieroni (2013): An ethnobotanical study on home gardens in a Transylvanian Hungarian Csángó village (Romania). *Genetic Resources and Crop Evolution*, 60: 1423-1432. (IF: 1.482)

Ingvar Svanberg, Renata Šoukand, Lukasz Luczaj, Raivo Kalle, Olga Zyryanova, **Nóra Papp**, Anely Nedelcheva, Iwona Kołodziejska-Degórska, Daiva Šeškauskaitė, Valeria Kolosova (2012): Uses of tree saps in the northern and eastern parts of Europe. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, 81(4): 343-357. (IF: 0.585)

Andrea Dénes, **Nóra Papp**, Dániel Babai, Bálint Czúcz, Zsolt Molnár (2012): Wild plants used for food by Hungarian ethnic groups living in the Carpathian Basin. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, 81(4): 381-396. (IF: 0.585)

Andrea Pieroni, Cassandra L. Quave, Maria Elena Giusti, **Nóra Papp** (2012): "We are Italians!" The Hybrid Ethnobotany of a Venetian Diaspora in Eastern Romania". *Human Ecology - An Interdisciplinary Journal*, 40: 435-451. (IF: 1.361)

Nóra Papp, Sámuel Bartha, Gyöngyvér Boris, Lajos Balogh (2011): Traditional Use of Medicinal Plants for Respiratory Diseases in Transylvania. *Natural Product Communications* 6(2030): 1459-1460. (1.242)

Papp N, Birkás-Frendl K, Farkas Á, Czégényi D (2014): Hungarian Ethnobotanical Studies in Romania. Book chapter in Pieroni A, Quave CL (eds): Ethnobotany and Biocultural Diversities in the Balkans: Perspectives on Sustainable Rural Development and Reconciliation. Springer Science + Business Media New York, USA. pp. 29-44. DOI 10.1007/978-1-4939-1492-0_3

Papp Nóra (2011): Népi gyógynövény-ismereti kutatások a kolostori gyógyászatban és Erdélyben (2007-2010). *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, Journal of History of Culture, Science and Medicine*. 2(2): 76-88.

Papp Nóra, Birkás-Frendl Kata, Grynaeus Tamás (2011): Ethnobotanical values from some gardens in Csinód (Transylvania). *Curare* 34 (1+2): 97-102.

Csepregi Kristóf, **Papp Nóra** (2010): A Pannonhalmi Főapátság gyógyászati értékei: gyógynövények Zsoldos Xavér herbáriumában (1788). *Botanikai Közlemények* 97(1-2): 25-38.

Vántus Viola, **Papp Nóra** (2010): A Bakonybéli Monostor kertészettörténete és gyógynövénykertje napjainkban. *Botanikai Közlemények* 97(1-2): 39-48.

Boris Gyöngyvér, **Papp Nóra** (2011): Népi növényismeret Lövétén 7. rész: szaporító szervrendszeri megbetegedések. *Farmakognóziai Hírek* 19: 7.

Boris Gyöngyvér, **Papp Nóra** (2010): Népi növényismeret Lövétén 6. rész: légzőszervrendszeri betegségek gyógynövényei. *Farmakognóziai Hírek* 18: 8-9.

Boris Gyöngyvér, **Papp Nóra** (2010): Népi növényismeret Lövétén 5. rész: mozgásszervrendszeri betegségek gyógynövényei. *Farmakognóziai Hírek* 17: 8-9.

Boris Gyöngyvér, **Papp Nóra** (2010): Népi növényismeret Lövétén 4. rész: szív- és érrendszeri problémák gyógynövényei. *Farmakognóziai Hírek* 16: 13-14.

Boris Gyöngyvér, **Papp Nóra** (2010): Népi növényismeret Lövétén 3. rész: emésztőszervrendszeri problémák gyógynövényei. *Farmakognóziai Hírek* 15: 12-13.

Boris Gyöngyvér, **Papp Nóra** (2009): Népi növényismeret Lövétén 2. rész: a népi bőrgyógyászat növényei. *Farmakognóziai Hírek* 14: 11-12.

Papp Nóra, Boris Gyöngyvér (2009): Gyógynövények használata a székelyföldi Lövétén. 1. rész. *Farmakognóziai Hírek* 13: 13-14.